Violenţa în familie:

între stigmatizare, acceptare socială şi intervenţie terapeutică

Volum coordonat de:

Maria Nicoleta TURLIUC • Iolanda TOBOLCEA

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

III 296.197

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAŞI
III 296.197

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Maria Nicoleta Turliuc
Iolanda Tobolcea
(coordonatori)

Violența în familie:
Între stigmatizare, acceptare socială și intervenție terapeutică

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Editat cu sprijinul Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică

Referenți științifici:
Prof. univ. Dr. Ion Dafinoiu
Conf.univ.dr. Dumitru Stan

Redactor: Dana Lungu
Tehnoredactor: George C-tin Ceobanu
Coperta: Radu Răileanu

ISBN 978-973-703-357-4

© Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2008
700511 – Iași, str. Păcurari, nr. 9, tel./fax: (0232) 314947

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

497767

Maria Nicoleta Turliuc
Iolanda Tobolcea

(coordonatori)

Violența în familie: Între stigmatizare, acceptare socială și intervenție terapeutică

ACU

433202
B.C.U. IASI

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA"
IAȘI – 2008

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VIOLENȚA ÎN FAMILIE : ÎNTRE STIGMATIZARE, ACCEPTARE SOCIALĂ ȘI INTERVENȚIE TERAPEUTICĂ. Conferință (1 ; 2008 ; Iași)
Violența în familie : între stigmatizare, acceptare socială și intervenție terapeutică : conferință : Iași, 12-13 sept. 2008 / coord.: Maria Nicoleta Turliuc, Iolanda Tobolcea. - Iași : Editura Universității "Al. I. Cuza", 2008
Bibliogr.
ISBN 978-973-703-357-4

I. Turliuc, Nicoleta Maria (coord.)
II. Tobolcea, Iolanda (coord.)

316.613.43:316.356.2(063)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- 6. OCT. 2008

Cuprins

Cuvânt înainte 7

I. Violența în cuplu și în familie: variabilele psihologice și sociale asociate ei

Imola Antal, Maria Roth, Corina Voicu, Violența în relațiile de cuplu ale studenților 11

Sharon G. Horne, Maria Nicoleta Turliuc, Elisabeta Stănciulescu, Ovidiu Lungu, Susan Slate Mathwes, Intimate Partner Violence in Romania: Ambivalent Sexism and Attitudes Towards Violence Against Women 32

Maria Nicoleta Turliuc, Oana Dănilă, Loredana Lungu, Rolul informației în schimbarea atitudinii față de violența domestică. Un model experimental preventiv 44

Ana Muntean, Toleranța culturală la forme subliminale de violență în cuplu și rezilienta victimelor 58

Livia Simona Gafton, Maria Nicoleta Turliuc, Gelozia – factor generator de violență în cuplurile conjugale 73

Cristina Neamțu, Dimensiuni psihosexuale ale violenței domestice 90

Izabela Ramona Todiriță, Adaptarea scalei de măsurare a abuzului în cuplurile de lesbiene – impactul abuzului asupra stimei de sine 101

II. Abuzul asupra copilului

Tim Gully, René Girard, The Scapegoat Mechanism and Domestic Violence 123

Iolanda Tobolcea, Violența în familie: factor declanșator și agravant al întârzierilor în dezvoltarea limbajului la copil 133

Rebecca Barns, Bristol University Resilience and Children Exposed to Domestic Violence 146

Oana Avram, Neglijarea emoțională a copilului de către părinți 164

Simona Mihaela Bosie, Abuzul și neglijarea copilului în context familial 178

Maria Pescaru, Măsuri de prevenire și combatere a violenței în familie exercitate contra copiilor 189

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

III. Violența domestică și intervențiile psihoterapeutice

Violeta Enea, Ion Dafinoiu, Abordarea integrativă în consilierea elevilor expuși violenței domestice: studiu de caz 202
Adina Karner-Huțuleac, Tehnici narative aplicate în terapia femeilor abuzate sexual în copilărie 216
Daniela Muntele-Hendreș, Experiențe emoționale dăunătoare, timpurii și modalități de prevenție 228
Narcisa Nadolu, Andreea Ionescu, Provocarea oglinzii sau demersul terapeutic în cazul abuzului fizic și sexual. Studiu de caz 236
Adina Karner-Huțuleac, Programe de intervenție psihoterapeutică în cazul violenței domestice 244
Maria Constantinescu, Simona Ciucă, Cristina Pița, Tehnici de asistență socială centrate pe familie 257

IV. Abordările interdisciplinare (psiho-socio-juridice) ale violenței în familie

Dumitru Stan, Evitarea și soluționarea conflictelor în familia tradițională românească 270
Alina Hurubean, Violența conjugală – o perspectivă gender de analiză și intervenție socială 291
Liliana Stan, Violență și toleranță în mediul familial. Considerații etico-pedagogice 309
Andreea Țuțu, Alois Gherguț, Cazul „Larisa Chelaru": Studiu privind formarea si evocarea amintirilor de tip flash 321
Alice Mariana Apetrei, Violul marital, o formă de violență domestică 331

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuvânt înainte

Cercetătorii şi politicienii europeni, şi nu numai, sunt astăzi tot mai interesaţi de studierea violenţei în familie şi a diferitelor tipuri de intervenţie în cazurile de abuz intrafamilial. Cifrele reale ale fenomenului nu sunt cunoscute nici în România şi nici în alte ţări ale lumii. Pretutindeni, cifra neagră a criminalităţii rămâne semnificativă, chiar dacă foarte greu de estimat. La nivel naţional, evaluările mai acurate sunt greu de realizat datorită limitelor instrumentelor utilizate în cercetările empirice şi ale modalităţilor de înregistrare a cazurilor de către autorităţi, datorită persistenţei mentalităţii tolerante faţă de fenomen, a susţinerii sale sociale şi a caracterului secret sau privat al violenţei în familie. La nivel mondial, studiile comparative interculturale sunt greu de realizat datorită diferenţelor legislative, de contextul instituţional şi de mentalitate. Multe studii s-au concentrat asupra extensiei fenomenului şi mai puţin asupra tipurilor de reacţie şi intervenţie în cazurile de violenţă în familie sau asupra strategiilor de prevenţie şi combatere a violenţei intrafamiliale.

Din păcate, familia reprezintă unul dintre cele mai violente contexte din societate (Straus, 1991). În S.U.A., afirmă Collins şi Coltrane (2001): şansele unui bărbat de a fi agresat de un membru al familiei sale sunt de 20 de ori mai mari, comparativ cu o persoana din afara mediului familial; în cazul femeilor, şansele lor de a fi agresate sunt de 200 de ori mai mari în interiorul familiei; poliţia primeşte cele mai multe solicitări de a interveni în conflictele familiale; poliţiştii sunt cel mai frecvent ucişi atunci când intervin în cazurile de violenţă conjugală, comparativ cu toate celelalte acţiuni şi intervenţii specifice. Grav este faptul că, într-o societate tot mai violentă, conflictualitatea intrafamilială are şanse mari să crească, devenind şi mai greu de combătut.

Violenţa în familie este o realitate cu care se confruntă toate regiunile globului. În cazul violenţei domestice asupra femeii, de pildă, un studiu realizat în Germania (2004, raportat de Ministerul Familiei, persoanelor vârstnice, femeilor şi tinerilor[1]) indica faptul că una din patru femei a trecut prin experienţa violenţei fizice sau sexuale din partea partenerului (adică 25%). Potrivit British Crime Survey (citat de Walby şi Allen[2], 2004), în M.B. 21% din femei au fost victima

---

[1] Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth BMFSF (2004). *Health, Well-Being and Personal Safety of Women in Germany. A representative Study of Violence against Women in Germany.* Summary of the central research results, Berlin.

[2] Walby, Sylvia, Allen, Jonathan (2004). *Domestic Violence sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey*, Home Office Study, 276, London.

violenței fizice sau psihologice a partenerului cel puțin o dată în viață. Un studiu realizat în Finlanda (Heiskanen and Piispa[3], 1998) indica faptul că 20% dintre femeile care o relație au răspuns că au suportat violența partenerului. Există însă anchete și studii care arată că între 30 și 70% dintre femei suportă violența fizică și psihologică din partea partenerului, iar datele din România sunt foarte asemănătoare. Aceste rezultate pot indica existența unor tendințe de creștere a violenței intrafamiliale, a stigmatizării publice a violenței, a percepției sale ca o problemă sau ca fapt infracțional. Rezultatele pot indica și tendința de diminuare a caracterului secret și a suportului social acordat acestui fenomen. Situația copiilor sau a vârstnicilor abuzați nu diferă chiar atât de mult de cea a femeilor. De asemenea, este evident faptul că dincolo de suferința extrem de intensă, violența în familie implică importante costuri atât pentru familie, cât și pentru societate, iar cercetarea fenomenului ar putea contribui la diminuarea acestora.

Sperăm ca prin acest tip de acțiuni să putem împreună contribui la modificarea treptată a percepției publicului larg asupra violenței intrafamiliale, în special a tinerilor, la schimbarea mentalității patriarhale cu privire la aceasta, la scoaterea ei din clișeul „fenomenelor normale și firești", din moment ce se petrec pretutindeni.

Volumul de față prezintă o parte din contribuțiile prezentate în cadrul Conferinței Internaționale de Psihologie „Violența în familie: între stigmatizare, acceptare socială și intervenție terapeutică", desfășurată între 12 și 13 septembrie, la Iași. Organizată de Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, în colaborare cu Colegiul Psihologilor din România, conferința a fost finanțată printr-un grant al Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică.

În realizarea acestui eveniment științific am urmărit facilitarea dialogului interdisciplinar între diferitele categorii de cercetători și practicieni: psihologi, psihoterapeuți, educatori, sociologi, asistenți sociali, istorici, juriști etc. În acest context, am dorit să promovam diseminarea rezultatelor granturilor colective și individuale, ale studiilor individuale sau de grup originale. De asemenea, am dorit să creăm contextul analizei și dezbaterii multiplelor fațete ale violenței în familie: evoluția sa în timp, atitudinile publice (acceptare *versus* stigmatizare), factorii de risc, impactul violenței asupra victimelor directe și indirecte, particularitățile violenței, ale abuzatorilor și victimelor, reziliența victimelor, modalitățile de abordare terapeutică individuală sau familială, strategiile de prevenție etc.

---

[3] Heiskanen, Markku, Piispa, Minna (1998). *Faith, Hope, Battering. A survey of Men's Violence against Women in Finland*, Helsinki.

Studiile cuprinse în acest volum sunt în limba română, dar şi în limba engleză, toate cu rezumate în ambele limbi. Am ales această soluţie pentru a putea fi cât mai fideli stilului şi nuanţelor autorilor, dar şi din dorinţa de a asigura o mai bună circulaţie şi vizibilitate ştiinţifică studiilor prezentate în volum. Urmând structura secţiunilor conferinţei, studiile au fost împărţite în următoarele patru părţi: I. Violenţa în cuplu şi în familie: variabilele psihologice şi sociale asociate ei, II. Abuzul asupra copilului, III. Violenţa domestică şi intervenţiile psihoterapeutice şi IV. Abordări interdisciplinare (psiho-socio-juridice) ale violenţei în familie.

În final, doresc să-mi exprim întreaga gratitudine faţă de autorii studiilor, care au reuşit să le finalizeze la termen pentru ca volumul să fie publicat şi oferit la deschiderea lucrărilor conferinţei. Lor li se cuvin toate meritele pentru calitatea contribuţiilor oferite. Mulţumim şi Autorităţii Naţionale pentru Cercetare Ştiinţifică, care a făcut posibilă tipărirea acestui volum. Scăpările inerente unei astfel de întreprinderi, precum şi ordonarea studiilor în volum ne sunt în întregime imputabile.

Conf. dr. Maria Nicoleta Turliuc

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY
B.C.U. "M. EMINESCU" IASI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Violența fizică în relațiile de cuplu ale studenților

Imola Antal[1], Maria Roth[2], Corina Voicu[3]

Rezumat. Studiul de față folosește metodologia cercetării internaționale inițiate de M. A. Straus, care a comparat datele privind violența în cuplurile de studenți din 23 de țări (IDVS – *International Dating Violence Study*), folosind ca instrument *Scala de tactici în situații conflictuale.* În cercetare au fost incluși 303 de studenți din Cluj, de la secția de asistență socială. Este surprinzător faptul că procentul studentelor (28.8%) care notează că au comis diferite acte de violență – atât ușoară, cât și gravă – este ceva mai ridicat decât cel al bărbaților (26.9%), fără ca aceste diferențe să fie toate semnificative. Vătămările provocate de studenți sunt puține, dar în acest caz bărbații din lot depășesc semnificativ studentele în privința vătămărilor provocate. Dacă rata actelor de violență fizică a studenților din România se situează în jurul mediei internaționale, rata studenților care provoacă vătămări partenerilor este la extrema de jos a celor 23 de țări cuprinse în cercetarea comparativă menționată. Datele obținute au fost supuse analizei factoriale și de regresie, rezultatele obținute fiind raportate la teoriile explicative ale violenței.

Abstract. Our research paper is looking at physical violence in the dating relationships of students in Cluj, Romania. Data were collected within the framework of the International Dating Violence Study (IDVS), initiated by Murray A. Straus, New Hampshire University[4]. The questionnaire Conflict Tactics Scales – CTS2 was administered to 303 Social Work students, having a stable (at least 1 month old) dating relationship. Though the sample is not representative for young Romanian couples in general, not even for Romanian students, the results are interesting. For gender differences we found similar prevalence rates as in the International dating violence study. Physical assault was reported at about the same rate for women as for men, with slightly higher rates for women (28.8%, compared with 26.9%), except for causing severe injuries, where men rated higher. Prevalence of physical assault in Cluj corresponds approximately to the average values reported by 17 participating countries. Though still within the limits of the international data pool, injuring the dating partners has in Cluj one of the lowest rates among those registered by the

[1] Universitatea Babeş-Bolyai, Catedra de Asistență socială, imolaan@yahoo.com
[2] Universitatea Babeş-Bolyai, Catedra de Asistență socială, rothmari@cluj.astral.ro
[3] Universitatea Babeş-Bolyai, Facultatea de Sociologie și Asistență socială, corina_iulia@yahoo.com
[4] Straus, M.A.: http://pubpages.unh.edu/~mas2

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

participating countries. Data were also submitted to factor- and regression-analysis, and results are discussed according to the theories that explain violence.

Datele prezentate în acest articol au fost obținute prin participarea la un sondaj internațional pe tema violenței în cuplurile de studenți (IDVS – *International Dating Violence Study*, inițiat în 2003 de Murray A. Straus, Universitatea New Hampshire, Family Research Laboratory).

Cercetarea a vizat mai multe centre universitare din diferitele părți ale lumii (23 de națiuni) și a fost realizată pe loturi de studenți ale unor facultăți de științe sociale (sociologie, psihologie sau asistență socială). În acest studiu vom prezenta în principal datele din România, cu referiri la rezultatele cercetărilor internaționale. În România sondajul a fost efectuat pe un lot de studenți de la Facultatea de Asistență Socială, fiind incluși toți cei care în perioada aplicării chestionarelor au participat la cursuri sau seminarii. Lotul nu a fost planificat să fie reprezentativ la nivel național, însă criteriile de formare ale lotului sunt similare cu cele folosite în celelalte țări implicate în această cercetare.

Scopul efectuării acestui sondaj a fost studierea prevalenței și explorarea caracteristicilor locale ale fenomenului violenței în relațiile intime. Am urmărit surprinderea diferențelor de gen între studente și studenți, precum și a relației cu factorii de risc socio-demografici, cei interpersonali și individuali. Ne vom concentra în acest articol asupra datelor privind violența fizică, urmând ca celelalte manifestări de violență din relațiile de cuplu să fie analizate într-un alt articol.

Sondajul are două limite importante: chestionarul fiind aplicat doar în Cluj, el nu permite generalizarea rezultatelor la întreaga populație a studenților din România, iar lotul ales nu este reprezentativ pentru studenții de la diverse facultăți; studenții de la asistență socială pot fi foarte diferiți de studenții de la matematică sau universitățile tehnice. Cu toate acestea chiar și aceste date de prevalență sunt foarte interesante prin cifrele ridicate privind recurgerea la acte de violență fizică atât în cazul femeilor, cât și în cazul bărbaților.

Ca instrument al cercetării am folosit varianta revizuită a *scalelor de tactici în situații conflictuale* (Conflict Tactics Scales – CTS). Chestionarul CTS2 (Straus, Hamby, Boney-McCoy și Sugarman, 1996) măsoară rata de prevalență și cea de cronicitate în ceea ce privește agresiunea fizică, vătămarea fizică, violența psihologică și cea sexuală. Aceste forme de violență sunt definite în chestionar ca strategii de a rezolva conflicte și dispute într-o relație de cuplu. În forma sa inițială scala CTS a fost utilizată în peste 100 de cercetări în ultimii 25 ani. Archer (1999) și Straus (1990) au arătat, că are un nivel ridicat de reliabilitate, astfel de exemplu factorul *agresiune fizică* are un coeficient Crombach de 0.86 (Straus, Hamby, Boney-McCoy și

Sugarman, 1996). Nivelul ridicat de reliabilitate se păstrează şi în cazul traducerii noastre (I. Antal, 2007). CTS2 oferă date atât despre manifestarea formelor „minore", cât şi despre cele „severe" ale violenței în relațiile de cuplu. Chestionarul are două sub scale, anume agresivitatea fizică şi vătămarea. Coeficientul de reliabilitate Crombach privind agresivitatea fizică este de 0.813. Acesta cuprinde următorii itemi:

Agresiune minoră: partenerul/ partenera a aruncat în mine cu ceva care m-ar fi putut răni; mi-a răsucit brațul sau m-a tras de păr; m-a împins sau îmbrâncit; m-a bruscat; m-a pălmuit;

Agresiune severă: partenerul/partenera a folosit cuțitul sau arma împotriva mea; mi-a tras un pumn sau m-a lovit cu ceva ce m-ar fi putut răni; m-a sugrumat ; m-a izbit de un perete; m-a snopit în bătaie; m-a ars sau m-a opărit; m-a lovit cu piciorul

Factorul *vătămare fizică* are un coeficient Crombach de 0.713. Pentru măsurarea *vătămării fizice* am folosit următorii itemi:

Vătămare fizică minoră: partenerul meu/ partenera mea a avut o luxație, o vânătaie, sau o mică tăietură de pe urma unei altercații cu mine; a simțit durere fizică din cauza unei bătăi avute cu mine care a durat chiar şi a doua zi

Vătămare fizică majoră: partenerul meu/ partenera mea a leşinat din cauza unei lovituri la cap primite într-o luptă cu mine; a fost la doctor în urma unei bătăi cu mine; a fost nevoit/ă să consulte un doctor ca urmare a unei bătăi de la mine, dar n-a făcut-o; a avut un os fracturat în urma unei lupte cu mine

O parte a chestionarului constituie *profilul personal şi al relațiilor* (*Personal and Relationships Profile* – PRP), care examinează 22 de factori de risc (ex. dominare, acceptarea violenței, abuz de droguri şi alcool, autocontrol etc.). Factorii de risc au fost aleşi pe baza teoriilor explicative asupra violenței. Un factor de risc a făcut parte din chestionar doar dacă a existat cel puțin o cercetare empirică care a demonstrat existența unei relații între violență şi factorul respectiv. Factorii vor fi prezentați în detaliu în subcapitolul trei.

Prima parte a chestionarului conține întrebări privind date generale, socio-demografice, pe baza cărora a rezultat statutul socio-economic al familiei (SES). La sfârşitul chestionarului am adăugat 10 întrebări referitoare la trăsături culturale specifice României.

Pentru păstrarea validității chestionarului s-a realizat o traducere a acestuia în limba română şi apoi o retraducere în engleză.

Lotul cercetat a fost compus din 410 studenți din anii I-III de la secțiile de Asistență Socială din cadrul Facultăților de Sociologie si Asistență Socială şi Teologie Ortodoxă, Romano-Catolică, Greco-Catolică şi Reformată a UBB. Dintre aceşti studenți, 337 au avut relații de cuplu care au durat cel puțin 1 lună, iar numărul chestionarelor înregistrate ca valide a fost de 302. Pentru a asigura

condițiile de deontologie a cercetării, studenții au fost informați în legătură cu posibilitatea de a participa la cercetare, dar și despre lipsa oricăror consecințe negative în cazul în care nu doresc acest lucru. De asemenea, studenților li s-au dat asigurări cu privire la păstrarea confidențialității datelor.

Prezentarea datelor generale

Dintre cei 302 studenți care raportează o relație stabilă cu un partener, 273 (90,4%) sunt femei, iar restul de 29 (9,6%) bărbați. În ceea ce privește vârsta, majoritatea studenților (76,2%) au mai puțin de 21 de ani și doar 4,6% au peste 25 de ani. În ceea ce privește secțiile pe care subiecții le frecventează, majoritatea lor au o singură specializare: asistență socială (84%), restul de 16% din repondenți au ca specializare secundară asistența socială. Majoritatea studiază în anii I-III, din anul IV sunt doar 5 (1,8%) studenți care au completat chestionarele. Dintre cei care au răspuns la această întrebare 72,6% studiază în limba română, iar 27,4% în limba maghiară. O singură studentă a declarat că are relații intime cu o persoană de același sex.

Cum ne așteptam, cei mai mulți (81,1%) dintre studenți se declară în perioada de curtare, 8,6% sunt logodiți, 5,6% coabitează cu partenerul și 4,6% sunt căsătoriți.

Prevalența comportamentelor de agresiune fizică

Este un fapt bine cunoscut că, în relațiile de cuplu ale celor care sunt căsătoriți sau coabitează, violența este o formă de abordare a conflictelor dintre parteneri (Straus și Gelles, 1988, Straus, 2001). Se cunoaște însă mai puțin faptul că în relațiile de parteneriat ale celor care doar se curtează, frecvența violenței este comparabilă cu cea din relațiile celor căsătoriți. Astfel, conform rezultatelor a cel puțin 50 de studii desfășurate în Canada și Statele Unite de la începutul anilor '80, procentul de repondenți care au raportat că în ultimele 12 luni au suferit unul sau mai multe atacuri violente din partea partenerilor intimi se situează între 20 și 40% (Sugarman, Hotaling, 1989, Straus, 2001).

Spre surprinderea noastră, frecvența actelor de **agresiune fizică comise** în relațiile de cuplu ale tinerelor și tinerilor studenți asistenți sociali din Cluj este foarte ridicată: 28.6% dintre repondenți au declarat că și-au agresat fizic partenerul în ultimele 12 luni. Este surprinzător faptul că procentul femeilor (28,8%) care dau astfel de răspunsuri este ceva mai ridicat chiar decât cel al bărbaților (26,9%), deși diferențele nu sunt semnificative. În jur de o treime din aceste acte de agresiune sunt severe: 10,3% din femei și 8% din bărbați și-au agresat grav partenerul. Procentul celor care și-au agresat partenerul/ partenera cândva în trecut este și mai ridicat, anume de 31,7% dintre cei

chestionați. Procentul femeilor este mai mare și în acest caz, fiind de 32,3%, iar al bărbaților de 26,9%. Un procent de 11,6% dintre femei și 8% dintre bărbați au raportat acte de agresiune severe împotriva partenerului. Nici in acest caz diferențele de gen nu sunt semnificative statistic. Aceste cifre nu spun nimic despre contextul social sau semnificația violenței și nici despre acele forme de violență care apar în afara unui conflict deschis cu partenerul și care pot fi expresii ale manifestării sistematice a diferenței de putere dintre cei doi parteneri.

Procentul **actelor de agresiune suferite** evoluează similar cu procentele descrise mai sus, fiind de 26%. În această situație, frecvența agresiunilor totale suferite de către bărbați din partea partenerelor în ultimele 12 luni este raportată ca fiind mai ridicată (42,3%) comparativ cu cel raportat în cazul femeilor (23,5%), diferențele fiind de data aceasta semnificative statistic (chi-pătrat=4.376, $p<0.5$). Contrar așteptărilor, 15,4% dintre bărbați și 8,9% dintre femei declară că au fost victimele unor agresiuni severe. În ceea ce privește experiența de a fi fost agresat/ă cândva în trecut de către partener/parteneră, 28,6 % dintre tinerii întrebați au suferit un astfel de act de violență (42,3% din bărbați și 27% din femei), iar 15,4% din bărbați și 10% din femei au fost victimele unor acte de agresiune fizică grave. Regresia statistică pune în evidență influența semnificativă a sexului repondenților asupra formelor de violență (în cazul violenței severe Wald = 4.834, sign = 0.028, B = -1.003, Exp (B) = 0.367, iar în cazul violenței fizice totale Wald = 4.954, sign = 0.026, B = -.868, Exp (B) = 0.420).

Deoarece numărul bărbaților care au participat la sondaj a fost foarte redus, șansa de a obține date distorsionate este destul de mare. De aceea, am verificat diferențele constatate comparând rata prevalenței agresiunilor suferite de femei și a celor suferite de către partenerii acestora (conform raportării femeilor). Am obținut și aici diferențe semnificative, atât în privința actelor de agresiune totală, cât și a celor de agresiune minoră (chi-pătrat =-3.81, respectiv -3.40, $p<0.001$). Din raportările studenților nu reies diferențe semnificative de gen în privința actelor de agresiune severă. S-ar putea ca procentul mai mare de studenți de gen masculin expuși violențelor în relațiile de cuplu să aibă legătură cu trăsăturile de personalitate ale băieților care se înscriu la specializarea asistență socială. Această ipoteză a noastră va trebui însă testată într-un studiu viitor, planificat cu același instrument de cercetare. El va trebui să clarifice măsura în care motivația pentru alegerea profesiei de ajutor este corelată cu experiențele de viață legate de violență și tolerarea ei. De asemenea, cercetările viitoare vor pune în evidență în ce măsură procentele relativ crescute ale violenței de cuplu sunt specifice pentru studenții secțiilor de asistență socială sau reflectă atitudini mai generale de relaționare în cuplu.

Dintre cele mai frecvente forme de violență fizică menționăm *împingerea, îmbrâncirea* partenerului/partenerei (14.8% au suferit și 15.8% au făptuit această formă). În ceea ce privește violența fizică severă, cei mai mulți au fost *izbiți de perete* (3.6%), iar 4.1% *și-au lovit partenerul/partenera cu piciorul. Lovirea cu pumnul și cu diverse obiecte* au fost și ele aplicate cu o frecvență ridicată (3.6%) (graf. 1 și 2).

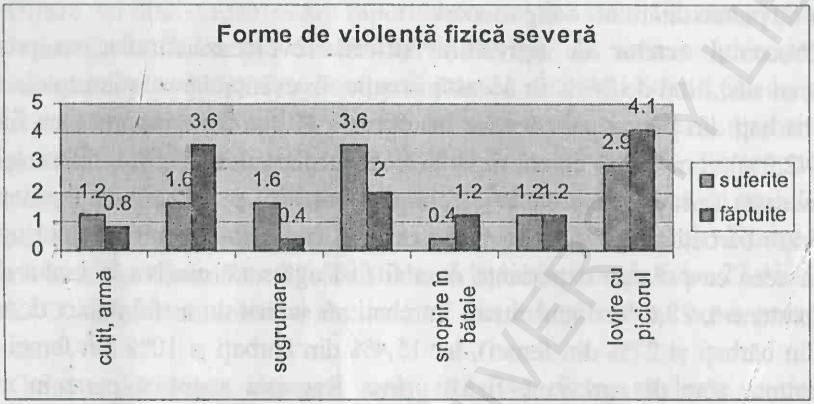

Graficul nr.1. Formele minore ale violenței fizice

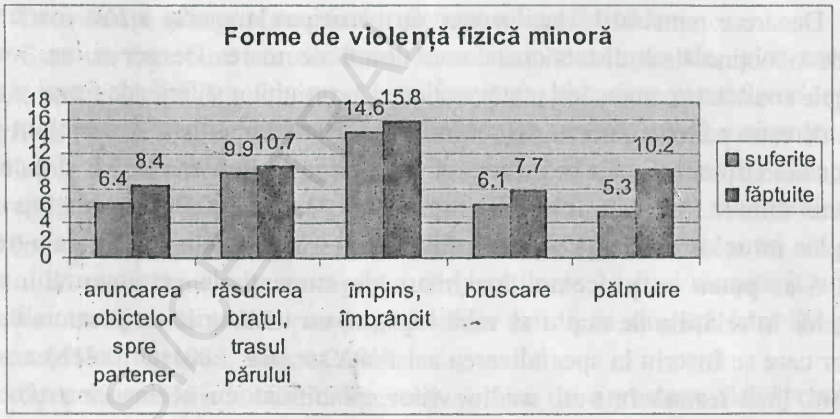

Graficul nr. 2. Formele severe ale violenței fizice

Vătămări fizice

În ceea ce privește leziunile suferite în ultimele 12 luni, 2.40% (2.20% din femei și 3.80% din bărbați) au raportat că partenerii lor le-au provocat leziuni, iar 0.4% din femei au suferit leziuni grave în urma unor acte de agresiune fizică provocate de partenerul/a lor. Procentul celor care au suferit vreodată leziuni este

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

de 3.20% (7.7% bărbați și 2.7% femei), iar o femeie (0.4%) a fost grav rănită. 3.8% dintre bărbați și 3.5% dintre femei și-au atacat partenerul/partenera, provocând leziuni, iar 0.90 dintre femei au provocat leziuni severe (tab. I). Din categoria leziunilor minore au fost menționate *luxațiile, vânătăile, tăieturile* (2.4% au suferit, 1.6% au comis astfel de leziuni), care au apărut și ele în procente mici, dovedind frecvența redusă a provocării unor vătămări.

Tabelul I. Frecvența leziunilor fizice suferite

		în ultimele 12 luni			cândva în trecut		
		Sex		Total	Sex		Total
		bărbați	femei		bărbați	femei	
Leziuni minore - partener	nu	25 96,20%	222 98,20%	247 98,00%	25 96,20%	219 96,90%	244 96,80%
	da	1 3,80%	4 1,80%	5 2,00%	1 3,80%	7 3,10%	8 3,20%
Leziuni minore - repondent	nu	25 96,20%	220 97,80%	245 97,60%	24 92,30%	219 97,30%	243 96,80%
	da	1 3,80%	5 2,20%	6 2,40%	2 7,70%	6 2,70%	8 3,20%
Leziuni severe - partener	nu	25 100,0%	223 99,10%	248 99,20%	25 100,00%	223 99,10%	248 99,20%
	da		2 0,90%	2 0,80%		2 0,90%	2 0,80%
Leziuni severe-repondent	nu	25 100,0%	223 99,60%	248 99,60%	25 100,00%	223 99,60%	248 99,60%
	da		1 0,40%	1 0,40%		1 0,40%	1 0,40%
Leziuni - total, partener	nu	25 96,20%	222 97,80%	247 97,60%	25 96,20%	219 96,50%	244 96,40%
	da	1 3,80%	5 2,20%	6 2,40%	1 3,80%	8 3,50%	9 3,60%
Leziuni - total, repondent	nu	25 96,20%	220 97,80%	245 97,60%	24 92,30%	219 97,30%	243 96,80%
	da	1 3,80%	5 2,20%	6 2,40%	2 7,70%	6 2,70%	8 3,20%

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Comparații internaționale în ceea ce privește prevalența violenței fizice

În tabelele următoare putem să observăm rata atacurilor violente în ansamblu (tab. II) și a formelor grave (tab. III) între partenerii intimi în cele 31 centre universitare care au completat faza de strângere a datelor până în 2005, incluzând datele noastre din România (pe sexe).

Tabel II. Rata atacurilor violente în centrele universitare care au participat la sondaj

	Total	B.	F.	Procent F/B
USA-Louisiana	44.7	38.1	48.2	126.5
Mex-Huarez	42	38.8	44.3	143.8
Ind-Pune	39	36.9	41.2	123.7
Can-London	36.3	25.9	44.2	170.7
USA - Missisippi	34.5	24	45	148.8
Cor-Pusan	33.7	24.7	42.7	172.8
USA-Indiana	33.5	39	31.5	80.7
USA-Tx-Mexico	33.1	34	32.4	95.3
USA-Tx-Nedchs	31.3	42.4	26.8	63.2
Bel-Flemish	31	29.5	32.5	125
Can-Toronto	30.6	23.8	34.2	143.7
USA-Tx - New Mexico	30.6	31.1	30.2	97.1
NDL - Amsterdam	30.2	31.4	29.7	94.6
Deu - Freiburg	29.5	37.1	24	64.7
Can-Winnipeg	29	38.5	27.7	71.9
România	28.6	28.8	26.9	107
Hkg - Hong Kong	27	19.5	34.6	177.4
USA - NH1	28.5	24.7	30.2	122.3
NZl - Christchurch	26.6	16.7	29.2	174.9
USA - NH2	26.5	26.9	26.6	101.9
CHE - French	24.5	30.2	22.5	74.5
USA - Cincinatti	24.5	22.9	26.1	114.5
Che - German	23.9	18.5	29.3	136.2
Bra – Sao Paulo	23.1	22.4	23.8	106.3
Can-Hamilton	19	13.5	24.5	181.4
Can - Montreal	22.8	20.6	23.4	113.6
Sgp - Singapore	22.7	11.6	27.8	239.7
USA - Pennsylvania	21.9	14	24.3	173.6
Aus - Adelaide	21.3	19.1	21.8	114.1
Isr - Emekzyrl	20.8	22.6	20.4	90.3
USA - Utah	17.7	16.4	18.4	112.2
Prt - Braga	17.1	17.4	16.7	96

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabel III. Rata atacurilor fizice grave
în centrele universitare care au participat la sondaj

	Total	B.	F.	Procent F/B
Ind-Pune	22.2	12.5	25.8	206.4
USA-Louisiana	21	18	22.5	125
USA - Mississippi	20.5	20	20.6	103
Cor-Pusan	17.4	9.9	22.2	224.2
Can-London	15.6	13.8	16.9	122.5
Mex-Huarez	15.4	12.8	15.9	124.2
USA-Indiana	13.4	18.6	11.5	61.8
Can-Toronto	12.4	8.5	14.4	169.4
USA-Tx-New Mexico	12.3	11.8	12.8	108.5
Hkg - Hong Kong	11.4	5.8	15	258.6
USA - Cincinatti	11.3	12.1	10.5	86.8
NZl - Christchurch	10.8	4.2	12.4	295.2
România	10.8	8	10.3	128.3
USA-Tx-Ncdchs	10.4	21.2	6.1	28.8
Can-Hamilton	9.6	5.4	10.3	190.7
USA-Tx – Mexico	9.6	10.8	8.9	82.4
Isr - Emekzyrl	9.2	9.1	9.4	96.9
Aus - Adelaide	9.3	9.5	9.1	95.8
USA - NH2	9	9	9.1	101.1
Can-Winnipeg	8.9	16.7	8	47.9
Can - Montreal	8.8	7.9	9.1	115.2
Che - German	8.2	7.4	9	121.6
USA - NH1	7.1	4.3	10	232.6
Bel-Flemish	8.1	6	8.7	145
Prt - Braga	7.6	9.3	5	53.2
Deu - Freiburg	4.3	3.4	5.2	50.5
Bra - Sao Paulo	6.8	8.4	6.1	72.6
USA - Utah	6.1	4.5	7	155.6
Sgp - Singapore	5	1.5	6.6	440
USA - Pennsylvania	4.9	4.7	5	106.4
CHE - French	4.5	8	3.3	41.3
NDL - Amsterdam	4.4	8.6	3	12.5

Comparând rezultatele noastre cu cele internaționale, efectuate cu același instrument (CTS2), putem observa că în privința violenței fizice datele clujene se situează cam la același nivel cu cele din Noua Zeelandă (26,6%) și din New Hampshire din SUA (26,5%). Procentul din România este foarte apropiat de media mondială: 29%. Procentele cela mai ridicate au fost obținute în SUA – Louisiana

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

(44,7%) şi Mexic (42%), iar cele mai scăzute în Cehia (17,1%) şi SUA – Utah (17,1%) (Straus, 2005).

Revenind la diferenţele de gen, rata atacurilor violente din partea femeilor este în general cel puţin la fel de ridicată ca şi cea din partea bărbaţilor, rezultate similare celor clujene. Din tabelul II putem observa că în 10 dintre cele 32 de centre universitare bărbaţii raportează rate mai ridicate de violenţă, iar în 22 de situaţii rata de agresivitate fizică a femeilor depăşeşte pe cea a bărbaţilor. Aceleaşi rezultate au fost obţinute şi în cazul formelor grave ale violenţei fizice; în cazul a 13 din cele 32 locaţii bărbaţii au obţinut rate mai ridicate. Raportul procentelor femei/bărbaţi este 123.7 în cazul agresiunii fizice şi de 131.3 în cazul celor severe.

În tabelele următoare putem să observăm rata vătămărilor produse de repondenţi pe ansamblu (tab. IV) şi rata agresiunilor grave (tab. V) în cele 31 de centre universitare. Rata leziunilor produse variază între 1,5% - 20%, media diverselor forme fiind de 7%. La acest capitol rezultatele obţinute la Cluj sunt printre cele mai scăzute la nivel mondial. Ratele cele mai ridicate au fost obţinute în India, Canada şi SUA – Louisiana, iar cele mai mici în Elveţia – partea franceză, SUA – Utah, Olanda şi România. Raportul femei/bărbaţi diferă faţă de cele arătate până acum, doar în 11 din cele 32 de locaţii depăşeşte rata femeilor care provoacă vătămări pe cea a bărbaţilor. În cazul leziunilor severe, în marea majoritate a locaţiilor, ele sunt comise preponderent de bărbaţi, cu excepţia a 3 locaţii. Raportul procentelor femei/bărbaţi este de 87,8 în cazul leziunilor în ansamblu şi de 52,2 în cazul celor severe

Tabel IV. Rata leziunilor în centrele universitare care au participat la sondaj

	Total	B.	F.	Procent F/B
Ind-Pune	20	13	22.4	172.3
Can-London	19.3	13.8	23.4	169.6
USA-Louisiana	18	17.1	18.5	108.2
USA-Indiana	14.8	25.4	10.8	42.5
USA-Tx - New Mexico	11.5	9.9	12.8	129.3
Mex-Huarez	10.4	7.9	10.9	138
Cor-Pusan	10.1	8.9	10.9	122.5
USA-Tx-Ncdchs	9.7	19.4	6.1	31.4
Can-Toronto	9.5	8.6	10	116.3
USA - Cincinatti	9.3	12.7	6.1	48
USA - Missisippi	9.3	16	8.5	53.1
Can-Hamilton	7.8	5.4	8.2	151.9
USA-Tx-Mexico	7.6	8.8	6.9	78.4
Can-Winnipeg	7.1	8.3	6.9	83.1
NZl - Christchurch	7.1	8.3	6.7	80.7

Bel-Flemish	6.7	5	7.3	146
USA - NH2	6.3	7.5	5.9	78.7
Isr - Emekzyrl	5.9	8.1	5.4	66.7
Hkg - Hong Kong	5.5	5.8	5.3	91.4
Deu - Freiburg	5.4	8.6	3.1	36
USA - NH1	5	3.9	5.5	141
Can - Montreal	4.8	9.5	3.5	36.8
Bra – Sao Paulo	4.2	3.6	4.4	122.2
Sgp - Singapore	3.6	4.4	3.3	75
Prt - Braga	3.5	5.9	0	0
Che - German	3.1	0	3.9	
Aus - Adelaide	2.9	0	3.6	
USA - Pennsylvania	2.7	4.7	2.1	44.7
România	2.4	3.8	2.2	57.9
NDL - Amsterdam	2.2	8.6	0	
USA - Utah	2.2	3	1.8	60
CHE - French	1.5	2	1.3	65

Tabel V. Rata leziunilor fizice grave în centrele unversitare care au participat la sondaj

	Total	B	F	Procent F/B
Ind-Pune	12.5	8.7	13.9	159.8
Can-London	8.9	10.3	7.8	75.7
USA-Louisiana	7.6	15.4	3.8	24.7
USA-Indiana	7.4	13.6	5.1	37.5
USA-Tx - Ncdchs	5.3	9.7	3.7	38.1
USA - Cincinatti	5	9	1.2	13.3
Cor-Pusan	4.4	2.5	5.6	224
USA - Mississippi	3.9	8.3	3.4	41
Can-Toronto	3.3	3.7	3.1	83.8
USA-Tx-New Mexico	3.1	5	1.6	32
Can-Hamilton	3	3.4	2.6	48.1
Isr - Emekzyrl	2.7	3.2	2.5	78.1
USA-Tx-Mexico	2.5	6.6	0	0
Deu - Freiburg	2.4	4.4	1	22.7
Hkg - Hong Kong	2.3	5.8	0	0
USA - NH2	2.1	3.1	1.8	58.1
Bra – Sao Paulo	1.9	2.4	1.7	70.8
Mex-Huarez	1.8	2.6	1.6	61.5
USA - Pennsylvania	1.6	4.7	0.7	14.9
Che - German	1.6	0	2	0
Can-Winnipeg	0.9	0	1	0
USA - NH1	0.8	0.4	1	250
Can - Montreal	0.7	1.6	0.4	25

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CHE - French	0.5	2	0	0
Bel-Flemish	0.5	2	0	0
Sgp - Singapore	0.5	1.5	0	0
Aus - Adelaide	0.4	0	0.5	
România	0.4	0	0.4	
NDL - Amsterdam	0	0	0	
NZl - Christchurch	0	0	0	
Prt - Braga	0	0	0	
USA - Utah	0	0	0	

Relația factorilor personali şi relaționali cu violența între partenerii intimi

Pentru a surprinde întrepătrunderile factorilor psihosociali cu fenomenul violenței în cuplurile de studenți am recurs la diverse modele de analiză statistică (modelul factorial *principal axis factoring*). Rezultatele obținute au fost trecute prin filtrul teoriilor explicative ale violenței domestice

Un prim factor rezultat din analiza statistică l-am denumit: *comportament antisocial* şi are în componență următoarele variabile

- Personalitatea antisocială, coef = 0.74
- Tulburări de comportament, coef = 0.53
- Autocontrol, coef = 0.609
- Dezirabilitate socială, coef = - 0.444
- Socializare la violență, coef = 0.497
- Integrare socială, coef = - 0.39

Variabilele care constituie acest factor sunt cele pe care modelul *psihologiei judiciare* îl consideră ca fiind responsabil pentru apariția violenței în cuplu. Acest model defineşte comportamentul violent în relațiile intime ca fiind un tip de comportament antisocial, asociat altor tipuri de devianță/infracționalitate (Pallone, 1992). În concepția lui Tsytsarev (1995), un alt teoretician al psihologiei juridice, actele violente apar ca o reducere a tensiunilor interioare, în lipsa autocontrolului. Astfel, variabila autocontrol face parte din acest factor. Dacă în procesul de socializare elementul de violență a fost pregnant, subiectul a învățat comportamentul violent şi justificările sociale ale acestuia. Acest factor explică cea mai mare parte a varianței: 10.567%.

Al doilea factor depistat a fost denumit *Nevoie de dominare* şi are în componență următoarele variabile:

- Managementul furiei, coef = -0.516
- Tendințele de dezirabilitate socială, coef = -0.54
- Probleme de comunicare, coef = 0.444

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- Dominare, coef = 0.512
- Gelozie, coef = 0.54

Variabilele dominare, gelozie şi subscala „lipsa de respect" (din variabila *probleme de comunicare)* sunt termeni utilizați în teoriile feministe privind societatea de tip *patriarhal* (ex. Yodanis, 2003, Yllö, 1983). Aceste caracteristici apar în general în cadrul unor relații de putere, în care violența este o modalitate de a controla, de a domina partenera/ partenerul. Potrivit acestor autoare, nevoia de dominare se asociază adesea cu capacitatea scăzută de control a furiei. Tendința de dominare explică 8.827% din varianța totală.

Al treilea factor a fost denumit *Dificultăți de gestionare a relației* şi are în componență următoarele variabile:

- Conflicte, coef = 0.441
- Angajament în relație, coef = -0.704
- Distres în relație, coef = 0.895

Variabilele din acest factor sunt considerate de teoria conflictelor intrafamiliale ca fiind factorii determinați ai violenței în cuplu (Cseh-Szombati, 1996, Iluț, 2005). Acestea privesc violența în relații intime ca şi manifestarea problemelor de cuplu, care, bineînțeles, nu se vor rezolva prin această violență, ci se vor amplifica. Factorul explică 8.638% a varianței totale.

Al patrulea factor cuprinde *tendințele de personalitate psihopatologice* şi are în componență următoarele variabile:

- Personalitate borderline, coef = 0.627
- Depresie, coef = 0.715
- Simptomele stresului post-traumatic, coef = 0.445
- Condiții stresante, coef = 0.504

Modelele psihiatrice afirmă că tendințele patologice ale factorilor de personalitate ar fi cauzele determinante ale violenței (Dutton, 1995). Astfel, personalitatea borderline este deseori incriminată printre cauzele violenței, iar dintre bolile psihice asociate violenței se numără depresia – mai ales în cazul bărbaților, anxietatea şi nivelul ridicat al stresului. Acest grup de variabile explică conform analizei noastre 8.827% din varianța totală.

Al cincilea factor reperat este *istoricul personal.* El cuprinde:

- Istoricul de neglijare, coef = 0.346
- Istoricul de abuz sexual, coef = 0.516
- Abuzul de substanțe, coef = 0.562
- Tulburări de comportament, coef = fa 0.55

Este interesant faptul că abuzul de substanțe este asociat tocmai acestui factor, dar probabil el se asociază cel mai bine cu istoricul de abuz şi de neglijare,

precum şi cu problemele de comportament din copilărie. Aşa cum au demonstrat nenumărate cercetări efectuate în domeniul protecţiei copilului, se consideră că atât consumul de substanţe, cât şi problemele de comportament pot fi consecinţele neglijării şi/sau al abuzului (în special celui sexual) suferit în copilărie (Roth, 2005). Acest factor explică 6.970% din varianţa totală. Teoriile psihologice, psihodinamice sunt cele care explică violenţa de cuplu în primul rând prin experienţele traumatice din trecutul persoanelor. Importanţa factorului nu se poate explica doar prin teoriile de tip psihologizant. Abuzul de substanţe fiind o variabilă importanţă în acest factor, el explică o parte semnificativă din varianţă totală (6.970%).

Al şaselea factor pus în evidenţă este *cultura confruntării* şi are în componenţă următoarele variabile:

- Conflict, coef = 0.492
- Atribuire negativă, coef = 0.445
- Ostilitate faţă de gen, coef = 0.457
- Aprobarea violenţei, coef = 0.523

Teoria care explică violenţa în cuplu prin aprobarea violenţei, a ostilităţii, prin atribuiri negative este teoria *culturii violenţei*, conform căreia acceptarea violenţei cu diversele ei forme de manifestare fizică sau psihică (ostilitate) este aprobată într-o societate, comunitate sau într-un grup de persoane, va duce la rate crescute ale violenţei în relaţiile intime. Din varianţa totală, acest factor explică 6.494%.

În concluzie, în urma analizei factoriale am obţinut şase factori, care stau la baza violenţei între partenerii intimi, pe care i-am denumit în felul următor: comportamentul antisocial, dominarea şi controlul, problemele de relaţie, psihopatologia, istoria personală şi cultura confruntării. Variabilele care constituie factorii respectivi se pot explica prin abordări teoretice distincte. Astfel, variabilele din factorul *comportament antisocial* sunt cele pe care *modelul devianţei (criminologic)* le consideră ca fiind responsabile pentru violenţa în relaţiile intime. *Nevoia de dominare şi lipsa autocontrolului* cuprind factori de risc menţionaţi în *teoriile de tip feminist. Problemele de gestionare a relaţiei* sunt factori explicativi pentru teoriile familiei şi conflictului în cuplu. Semnificaţia *istoriei personale* apare în *teoriile psihologizante, psihodinamice*, iar cultura confruntării (ostilitatea) apare în *teoria culturii*. Analiza noastră arată că cea mai mare putere explicativă o au probabil *explicaţiile specifice teoriilor devianţei (criminologice)*, factorul *tendinţe antisociale* găsit de noi fiind responsabil pentru 10.567% din varianţa totală. Această concepţie consideră că violenţa în relaţiile intime este o formă de devianţă, care se asociază de obicei cu alte tipuri de devianţă/infracţionalitate, cu

lipsa autocontrolului şi se învaţă prin socializare. A doua teorie în ordinea puterii de explicaţie este teoria patriarhală feministă, care explică violenţa în relaţiile de cuplu prin intenţia de a domina, de a controla partenerul, partenera (8.827%). Urmează modelul explicativ al teoriilor sistemice a *conflictelor de cuplu* (8.638%), *modelul psihiatric* (7.963%), *teoriile psihodinamice* şi *cele care incriminează consumul de substanţe* (6.970%) şi pe ultimul loc teoria culturii (6.494%).

Pentru a studia care dintre factori sunt direct responsabili pentru violenţa fizică în relaţiile intime, am folosit regresia logistică, variabila dependentă fiind violenţa fizică comisă, iar variabilele independente, toate cele 22 variabile studiate. În urma analizei am obţinut un model de regresie cu 6 variabile (tabelul VI): autocontrolul/controlul furiei, cu cea mai mare putere explicativă, urmată de tendinţa de dominare (5.489), apoi de istoricul manifestărilor deviante (4.757), de atribuirile negative (4.615) şi de acceptarea/aprobarea violenţei (2.964).

Tabelul VI. Modelul de regresie logistică.
Variabilele independente care explică violenţa fizică.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Managementul furiei	-1.110	0.421	6.947	1.000	0.008	0.330
Istoricul de devianţă	0.850	0.404	4.435	1.000	0.035	2.340
Dominarea	-1.087	0.471	5.321	1.000	0.021	0.337
Atribuiri negative	0.667	0.315	4.482	1.000	0.034	1.949
Aprobarea violenţei	0.662	0.388	2.919	1.000	0.088	1.939
Constant	4.713	2.299	4.203	1.000	0.040	111.368

Tabelul VII . Modelul de regresie logistică. Puterea de explicaţie a variabilele independente. Coeficienţii care explică violenţa fizică

	Log Likelihood	Change in -2 Log Likelihood	df	Sig. of the Change
Managementul furiei	-157.540	7.317	1.000	0.007
Istoricul de devianţă	-156.260	4.757	1.000	0.029
Dominarea	-156.626	5.489	1.000	0.019
Atribuiri negative	-156.189	4.615	1.000	0.032
Aprobarea violenţei	-155.364	2.964	1.000	0.085

Concluzii

Frecvenţa actelor agresive împotriva şi din parte partenerului intim depăşeşte o pătrime din lotul de studenţi la asistenţă socială investigat. Ratele

obținute de noi privind comportamentul violent al studenților în relațiile lor intime aproximează media mondială (obținută în urma analizei datelor IDVS în 32 de centre universitare și 18 țări din diferite părți ale lumii). Aceste rezultate se pot datora specificului chestionarului utilizat, care a fost criticat de N. Tjaden (2000) pentru caracterul sugestiv al întrebărilor legate de violență. Autoarea consideră că în chestionarul CTS se pune un accent prea mare pe comportamente comune, de fiecare zi, și pe aparenta neutralitate a conflictelor și a schimburilor de argumente între parteneri, astfel determinând repondentul să fie de acord cu afirmațiile prezentate. Din aceste motive procentele obținute pentru violența în cuplu ar putea să fie supradimensionate. Din fericire, frecvența formelor severe de violență este mult inferioară, situându-se la polul inferior al studiilor internaționale.

Datele internaționale referitoare la studenții din cele 32 de centre universitare relevă ca similaritate rata mare a violenței fizice împotriva partenerului intim, atât în raportarea femeilor, cât și a bărbaților. Aceste rezultate documentează internațional ceea ce se cunoștea anterior din date naționale: atacul fizic împotriva partenerilor intimi este pe departe cea mai frecventă formă a actelor de violență (Straus, 2001). Faptul că cele 32 de universități care au participat la IDVS sunt localizate în toate părțile lumii indică faptul că aceste generalizări pot fi susținute în contexte sociale foarte diferite.

Cu toate că sondajul nostru nu s-a efectuat pe un eșantion reprezentativ pentru întreaga populație a țării, iar vârsta tânără în general crește rata violenței (în schimb nivelul educațional crescut specific studenților conduce la scăderea violenței), compararea rezultatelor noastre cu alte rezultate ne sugerează câteva concluzii metodologice. In concordanță cu cercetarea internațională menționată, din datele noastre a reieșit că prezentarea mai detaliată și mai obiectivă într-un chestionar duce la creșterea ratei celor care recunosc aceste acte în comportamentul propriu sau în comportamentul partenerului. Dacă, prin modul lor de formulare, întrebările aduc violența în sfera experiențelor cotidiene normale, ele pot determina ca mai mulți repondenți să fie de acord cu afirmațiile prezentate. Însă trebuie să fim foarte precauți la interpretarea acestor rezultate. Tocmai pentru că în sondajul efectuat de noi agresivitatea a fost definită ca fiind o strategie de rezolvare a conflictelor, nu a fost posibilă analiza specială a victimelor pentru care violența este o experiență traumatică și pentru care dezvăluirea acestor experiențe necesită altfel de condiții și de pregătire.

În privința diferențelor de gen, studentele raportează pe ansamblu un număr ceva mai mare de acte violente față de parteneri, dar ele sunt semnificative doar pentru actele de violență în general și cele minore în special, nu și pentru actele de violență severe. Rata vătămărilor apare ca fiind mai ridicată în cazul în

care bărbații comit acte de violență. Datorită numărului redus de bărbați care au participat în studiul nostru local, această idee reiese în primul rând pe baza analizei datelor internaționale.

Factorii care s-au dovedit cei mai relevanți în analiza noastră pentru a explica violența în relațiile intime au fost: *autocontrolul și managementul furiei, istoricul actelor deviante/de criminalitate, tendința de dominare, aprobarea violenței* și *atribuirile negative.*

În privința relevanței diferitelor teorii explicative, analiza noastră indică marea putere explicativă a *teoriilor violenței domestice ca devianță/infracțiune.* Variabilele care se pot genera pe baza acestei teorii s-au constituit în urma analizei factoriale într-un factor care explică 10.567% din varianța totală. La acest model se adaugă *teoria patriarhală* sau *feministă,* modelul *sistemului familial și al conflictelor de cuplu, modelele psihiatrice, teoriile psihodinamice, cele care incriminează consumul de substanțe și teoria culturii,* fiecare punând accentul pe factori care răspund pentru 6,5-9% din varianța fenomenului studiat.

Analizele trebuie continuate în direcția diferențierii formelor de manifestare ale violenței în relațiile intime pentru a pune în evidență tipologii aparte, care au la bază motivații și relații sociale diferite. În interpretarea rezultatelor trebuie sa ținem cont și de faptul că am obținut aceste rezultate pe populații relativ tinere (18-45 ani), dar și faptul că lotul nostru din IDVS nu este unul reprezentativ nici pe plan național și nici măcar pentru centrul universitar clujean. De aceea se impune continuarea cercetărilor pe un eșantion reprezentativ de cupluri tinere, care să stea la baza unor politici și programe într-adevăr eficiente de combatere a violenței.

Bibliografie

Antal, I. (2007). *Violența domestică – factori de cauzalitate.* Lucrare de doctorat susținută la Universitatea „Babeș-Bolyai", validată de comisia superioară de doctorate, nepublicată.

Archer, J. (1999). Assessment of the reliability of the Conflict Tactics Scales: A meta-analytic review. *Journal of Interpersonal Violence 14*(12), 1263-1289.

Cseh-Szombati, L. (1996). *A házastársi konfliktusok előfordulásának gyakorisága és a konfliktusok társadalmi forrásai.*, Pécs Bornusz Kft.

Dutton, D.G. (1995*). The batterer: A psychological profile.* New York: Harper Collins.

Iluț, P. (2005). *Sociopsihologia și antropologia familiei.* Polirom: Iași.

BCU-IVCENTRALA UNIVERSITARA LIBRARY

Roth, M. (2005). *Copii şi femei victime ale violenţei*. Presa Universitară Clujeană: Cluj-Napoca.

Straus, M.A. (1990). The conflict Tactics Scales and Its Critics: An Evaluation and New Data on Validity and Reliability. In M.A. Straus and R.J. Gelles, eds., *Physical Violence in American Families: Risk Factors and Adaptations to Violence in 8145 Families*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.

Straus, M.A. (1980). Social Stress and Marital Violence in a National Sample of American Families. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 347:229-250.

Straus, M.A. (1994). State-to-state differences in social inequality and social bonds in relation to assault on wives in the United States. *Journal of Comparative Family Studies*, 25, 7-24.

Straus, M.A. (1995). Trends in Cultural Norms and Rates of Partner Violence: An update to 1992. In S. Smith and M.A. Straus (eds.) *Understanding Partner Violence: Prevalence, Causes, Consequences, and Solutions*. Minneapolis; Minn: National Council of Family Relations.

Straus, M.A., Hamby, S.L., Boney Mccoy, S., Sugarman, D.B. (1996). The Revised Conflict Tactics Scales (CTS2). Development and Preliminary Psychometric Data. *Journal of Family Issues* 17(3): 283-316

Straus, M.A. (2005). Prevalence of Violence Against Dating Partners by Male and Female University Students Worldwide. *Violence Against Women*, Vol. 10 NO 7, July 790-811.

Straus M.A., Ramirez, I.L. (2004). Criminal History and Assault of Dating Partners: The Role of Type of Prior Crime, Age of Onset, and Gender. *Violence and Victim*, Volumee 19, Number 4, August.

Straus, M.A., Savage, S.A. (2005). Neglectful Behavior by Parents in the Life History of University Students in 17 Countries and Its Relation to Violence Against Dating Partners. *Child Maltreatment*. Vol.10. nr. 2 2005 124-135.

Straus, M.A. (2006). *Dominance and symmetry in partner violence by male and female university students in 32 nations*. http://pubpages.unh.edu/~mas2.

Sugarman, D.B. Hotaling, G.T. (1989). Dating violence: Prevalence, context, and risk markers". In A.A. Pirog-Good & J.E. Stets (Eds), *Violence in dating relationships: Emerging social issues* (pp. 3-31). New York: Praeger.

Tjaden, P., Thoennes, N. (2000). Extend, Nature and Consequences of Intimate Partner Violence. Findings From the National Violence against Women Survey. Research Report, www. U.S. Department of Justice.

Tsytsarev, S.V., Callahan, C.V. (1995). Motivational Approach to Violent Behavior: A Cross-Cultural Perspective. In: *Violence and the Prevention of Violence*. Edited by Adler et al., Praeger, Wesport, Connecticut, London

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Yllö, K. (1983). Sexual inequality and violence against wives in American states. *Journal of Comparative Family Studies*, 14, 67-86

Yodanis, C. (2004) Gender Inequality, Violence Against Women, and Fear. A Cross-National Test of the Feminist Theory of Violence Against Women. *Journal of Interpersonal Violence*, Vol.19. No.6, June, 655-675

Anexa 1

Lista factorilor testați statistic pentru relația lor cu violența în cuplurile intime

Factori de personalitate/intrapsihici

ASP Simptomele personalității antisociale
BOR Simptomele personalității borderline
CH Istoricul de devianță/infracționalitate
DEP Simptome depresive
GHM Ostilitate față de bărbați
GHW Ostilitate față de femei
PTS Simptome ale stresului post-traumatic
SUB Abuz de substanțe
SC Autocontrol
SD Tendințele de dezirabilitate socială
SI Integrare socială
STR Condiții stresante
SAH Istoric de abuz sexual
VA Aprobarea violenței
VS Violența în socializare

Factori privind relațiile interpersonale (sunt incluşi itemi care se referă la comportamentul față de partener/ă sau la credințele despre partener/ă):

AM Managementul furiei
CP Probleme de comunicare
CON Conflict
DOM Dominare
JEL Gelozie
NA Atribuirile negative în relație
RC Angajament în relații
RD Distres în relație

Fiecare scală conține următoarele subscale:

Managementul furiei (AM), 3 subscale:

- Auto-liniştire
- Recunoaşterea semnelor
- Monolog intern

Personalitate antisocială (ASP), 3 subscale:

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- Înşelăciune
- Impulsivitate/incălcarea regulilor
- Maltratarea celorlalţi

Personalitate borderline (BOR), 2 subscale:
- Instablitate
- Autodestructivitate

Tulburări de comportament (CH), 4 subscale:
- Impotriva proprietăţii
- Acte violente
- Comportament violent în copilărie (<15 ani)
- Comportament violent în adolescenţă (>15 ani)

Conflict (CON)

Probleme de comunicare (CP), 2 subscale:
- Evitare/Reţinere
- Lipsă de respect/Rea intenţie

Depresie (DEP)

Dominare (DOM), 3 subscale:
- Autoritate
- Discreditare
- Restricţionare

Ostilitate faţă de bărbaţi (GHM),

Ostilitate faţă de femei (GHW), 2 subscale:
- Credinţe negative legate de gen
- Sentimente negative legate de gen

Gelozie (JEL), 3 subscale:
- Gelozie: relaţii cu alţii
- Gelozie: sexuală
- Gelozie: timpul petrecut

Atribuire negativă (NA)

Istoric de neglijare (NH), 4 subscale:
- Neglijare: cognitivă
- Neglijare: educaţională
- Neglijare: emoţională
- Neglijare: fizică

Simptomele stresului post-traumatice (PTS), 2 subscale:
- Simptome SPT: evitare/arousal
- Simptome SPT: retrăire

Angajament în relaţie (RC)

Distres în relaţie (RD), 2 subscale:
- Distres în relaţie: efecte negative
- Distres în relaţie: iteracţiuni negative

Istoric de abuz sexual (SAH), 4 subscale
- Abuz sexual: din partea unui adult din familie
- Abuz sexual: din partea unui adult din afara familiei

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- Abuz sexual: din partea unui copil din familiei
- Abuz sexual: din partea unui copil din afara familiei

Autocontrol (SC)

Tendințele de dezirabilitate socială (SD)

Integrare socială (SI), 5 subscale:

- Integrare socială: angajament
- Integrare socială: încredere în infracționalitate
- Integrare socială: apartenență la grupuri de delicvenți
- Integrare socială: implicare
- Integrare socială: accesibilitatea rețelei rudelor

Condiții stresante (STR), 3 subscale:

- Condiții stresante: stresori externi
- Condiții stresante: probleme interpersonale
- Condiții stresante: împlinire personală

Abuz de substanță (SUB), 4 subscale:

- Abuz de substanță: alcool
- Abuz de substanță: alte droguri
- Abuz de substanță: uz de substanță (SUU)
- Abuz de substanță: prejudiciu (SUI)

Aprobarea violenței (VA), 3 subscale:

- Aprobarea violenței: violența în familie
- Aprobarea violenței: violența din partea bărbaților
- Aprobarea violenței: agresiune sexuală

Socializare la violență (VS), 5 subscale:

- Socializare la violență: în familie
- Socializare la violență: în afara familiei
- Socializare la violență: încurajare la violență
- Socializare la violență: martor(ă) la violență
- Socializare la violență: victimă a violenței

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Intimate Partner Violence in Romania: Ambivalent Sexism and Attitudes Towards Violence Against Women

Sharon G. Horne[1], Maria Nicoleta Turliuc[2],
Elisabeta Stănciulescu[3], Ovidiu Lungu[4],
Susan Slate Mathwes[5]

Rezumat. La nivel mondial, aproximativ 17-38 % dintre femei au fost agresate fizic de partenerul intim, în timp ce în țările în curs de dezvoltare procentajul poate crește până la 60% (UNICEF, United Nations, 1999). Deşi datele statistice cu privire la violența fizică asupra partenerului intim în fostele țări comuniste nu au prezentat un grad prea mare de certitudine sau nu au fost disponibile, după 1989 datele care au apărut au indicat o tendință de creștere a fenomenului. Datele recente indică faptul că în România violența fizică asupra partenerului intim variază, ca în multe alte țări, între 50% şi 70%.

Studiul analizează dacă sexismul ostil este unicul predictor al atitudinii care legitimează violența asupra femeii şi dacă acest lucru este valabil în ambele județe: Iaşi şi Cluj. Participanții au fost 120 de subiecți din Cluj şi 172 din Iaşi (în total 292 de studenți, majoritatea între 18 şi 24 de ani şi un mic număr de studenți mai în vârstă, de la învățământul la distanță). Am utilizat următoarele instrumente: Inventarul sexismului ambivalent (Glick & Fiske, 1996), Scala credințelor cu privire la soția bătută (Saunders, Lynch, Grayson, & Linz,1987) şi Scala atitudinilor față de căsătorie (Margolin & Foo, 1992).

Datele obținute au indicat faptul că femeile tind să accepte mai mult sexismul binevoitor, comparativ cu cel ostil, lucru care sugerează că membrii unui grup subordonat tind să considere prejudecățile „binevoitoare" ca fiind mai acceptabile decât cele „ostile" cu privire la grupul lor. De asemenea, sexismul ostil reprezintă un factor predictor al atitudinii tolerante față de abuzul fizic asupra femeii (legitimarea beta = .249, $p < .001$; justificarea beta = .278, $p < .001$), în timp ce sexismul binevoitor s-a dovedit a nu fi un predictor al niciunuia din aspectele atitudinale evaluate.

Abstract. Approximately 17 to 38 percent of the world's women have been physically assaulted by an intimate partner, and it may be as high as 60 percent in many areas of the developing world (UNICEF, United Nations, 1999). Although statistics on IPV were

[1] University of Memphis, USA, shorne@memphis.edu
[2] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, turliuc@uaic.ro
[3] Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj Napoca, estanciulescu@email.com
[4] University of Minnesota, USA, lungu003@umn.edu
[5] University of Memphis, USA, ssmathws@memphis.edu

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

unreliable and largely unavailable in former communist countries, post-1989 information suggests a rise in IPV (Hagemann-White, 2000; Horne, 1999; Korneva, L., Shaboltas, Kocharyan, & Khodyreva, 1997; MAHR, 1995; Semenoff, 1997; UNICEF, 1999). Recent data shows that in Romania IPV is, like in many other countries somewhere between 50% and 70%.

This study examined whether hostile sexism uniquely predicted attitudes that legitimize violence against women and whether this held true across two regions (Iaşi and Cluj). Participants were 120 subjects from Cluj and 172 from Iasi (Total = 292, university students of traditional age and a sub-sample of distance learners). We used the following instruments (all forward and back translated): Ambivalent Sexism Inventory (Glick & Fiske, 1996), Beliefs about Wife Beating, (Saunders, Lynch, Grayson, & Linz, 1987), and Attitudes about Marriage Index (Margolin & Foo, 1992).

Women were more accepting of benevolent sexism (BS) than of hostile sexism (HS), suggesting that members of subordinate groups find ostensibly benevolent prejudice more acceptable than hostile prejudice toward their group. Also, hostile sexism was predictive of tolerance of wife abuse (Legitimizing beta = .249, $p < .001$; Justification beta = .278, $p < .001$) while benevolent sexism failed to predict justification for either outcome variable.

Approximately 17 to 38 percent of the world's women have been physically assaulted by an intimate partner, and it may be as high as 60 percent in many areas of the developing world (UNICEF, United Nations, 1999). Although statistics on IPV were unreliable and largely unavailable in former communist countries, post-1989 information suggests a rise in IPV despite the lack of empirical data (Hagemann-White, 2000; Horne, 1999; Korneva, Shaboltas, Kocharyan, & Khodyreva, 1997; MAHR, 1995; Semenoff, 1997; UNICEF, 1999). For example, official 1997 figures in Russia cited the number of cases of beatings of women by their partners to be 36,000 per day while „about one in six of all deaths of women aged 20-50 and about half of all homicides in Russia," totaling approximately „14,000 women" were caused by domestic violence (UNICEF, United Nations, 1999, p. 82). Even this data is largely unreliable given the range of reporting measures employed. If these findings are inflated, however, they suggest either a sharp rise in IPV post-1989 or grave reporting limitations during the Soviet era (Horne, 1999). In comparison to U.S. figures for that year, the Russian homicide rate for women killed by intimate partners exceeds the U.S. rate five times, despite significant differences in population size (UNICEF, 1999).

Although many human rights groups and victim's services report that IPV is a pervasive problem in post-communist Romania, no reliable empirical data specifically investigating IPV exists to date (Hagemann-White, 2001; Knickrehm & Teske, 2000). For example, The Minnesota Advocates for Human Rights (MAHR) (1995), an organization of legal researchers, conducted an investigation on IPV in Romania consisting of interviews and a

convenience sample of victims and advocates. MAHR (1995) concluded that the problem of domestic violence is „pervasive," (p. 2), exacerbated further by the Romanian government's inadequate response to the problem (i.e., insufficient legal protection, health care, and social services for victims, as well as failure to stringently prosecute perpetrators of IPV). Romanian women are „routinely abused in their homes" and „denied their fundamental right to security of the person" (p. 2). Health care professionals provided estimates that „one out of ten patients" seeking gynecological exams were victims of domestic abuse (p. 4). Further, the Forensic Hospital in Bucharest compiled statistics from 1993 to 1994 that showed 28% of women seeking services had been beaten by an intimate partner.

Additionally, MAHR (1995) cite Romanian historical references that reveal the extent to which domestic violence is „deeply ingrained" within several layers of Romanian culture (p. 3). For example, domestic violence stems from traditional roles and expectations in which men's domination and women's subordination is displayed both publicly and privately. Similarly, recent media coverage about IPV was described as, „indifference" at best, and „at the worst, mockery or blame for the victims" (p. 14). A clinical psychologist interviewed in Bucharest addressed the societal acceptance of partner violence by stating that cultural norms in Romania „dictate that a husband has a right to beat his wife" (p. 5). Legal aides and social service providers in Romania report that IPV does not rank as a social concern on the same level as other transitional concerns such as homelessness, joblessness; and alcoholism. For example, in order to bring charges against a perpetrator, a victim typically must have undergone an average of 20 consecutive days of hospitalization for the incident, mandating that victims must be seriously injured or near death before allowed prosecution rights (Mircea, personal communication, 2001). In addition, it is next to impossible to generate public policy initiatives when accurate data documenting the problem is nonexistent. Among the list of recommendations provided to the Romanian government by MAHR (1995) was the strong support of future research to further explore various aspects of IPV.

As a consequence, in 1996, The General Inspectorate of Romania Police and the Institute for Criminality Research and Prevention has started to analyze and monitoring the family violence. The Institute conducted researches which have analyzed the phenomenon dimensions, causes and risk factors, the results being used in the design of prevention programs and strategies in the field. The researches' results indicated that some of the objective causes of family violence are: the economic difficulties in the period of transition, the general crisis of Romanian society, the poverty, inflation, and unemployment, high economic inequalities, and filings of uncertainty and frustration etc. Among the social causes were mentioned: social roles and authority in traditional couples, the lack of economic alternative for victims, the fear of public stigma etc. Finally, the most important

individual cause identified was the attachment to perpetrator. The researches' results of the Institute for Criminality Research and Prevention indicate the rise tendency of family violence until 2001, presented in the next table (www.sens.org.ro/violenta_info.html).

Type of crime	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 6 months
Homicide	70	56	67	210	220	182	72
Men slaughters	14	21	16	44	49	37	71
Molestion	391	303	346	691	764	525	144

The fact that in 2000, the Romanian Penal Code has amplified the punishments for the authors of family violence seems to produce its effects rapidly. The growing interest of Romanian Government regarding the phenomenon of family violence leaded to the promulgation of the Law 217/2003, which represent the base for the Romanian legal normative in the cases of family violence. But the professionals' responses to family violence must be permanently developed and improved.

Even in this new legal context, some studies have suggested that Romania is the one of the country with the highest domestic violence problems in Eastern Europe (e.g., Equal Chances for Women Report, 2000). In a survey of women's health in Constanța (N = 1184), 29% of women reported being victims of violence (Medical University of Constanța & University of Louisville, 2001), although lifetime and current partner rates were not distinguished. According to Galup Organisation' data and results (Galup, 2003), in may 2003, 52% of women living in Bucharest had experience at list one time in their life the partner's violence (verbal, physical, or emotional), 24% of the women being victims in the last 12 months.

Attitudes Towards Violence

An individual's attitudes toward the use of interpersonal violence is one of the variables found to be most predictive of spousal aggression, aggression in dating relationships, and severe violence in marriage in the U.S. (e.g., Arias & Johnson, 1989; Arias & O'Leary, 1988; Simon et al., 2001; Stith, 1990; Stith & Farley, 1993). Attitudes that condone violence play even more of a role in domestic violence than violence in the family of origin, social class, power in the relationship, marital status, or even alcohol use, all important factors in domestic violence (Kane, Staiger, & Ricciardelli, 2000; Russell & Hulson, 1992). These attitudes have been shown to mediate the relationship between a history of prior exposure to violence and future engagement in violence against women partners (Markowitz, 2001; O'Hearn & Margolin, 2000; Velicer, Huckel, & Hansen, 1989), and IPV has been shown to be associated with abusive U. S. men's negative beliefs regarding gender roles and their endorsement of IPV (Reitzel-Jaffe & Wolfe, 2001). No research has been

conducted to assess whether acceptance of IPV is related to attitudes about women and actual IPV in Romania.

There is some evidence that Romanian attitudes towards IPV might be variable across gender. In a cross-cultural comparison of U.S. and Romanian university students, Knickrehm & Teske (2000) found that although Romanian women were more likely than Romanian men to believe threats and forced sexual activity were IPV, U. S. and Romanian men and women did not differ significantly on *definitions* of IPV. However, Romanians were much more likely to view less serious activities (e. g., shoving, slapping) as legal. In terms of public perceptions and solutions, 55.9% of Romanian students perceived IPV to be a major problem in comparison to 76.9% of the U.S. sample. Romanians also were much less likely to support solutions that required involvement of others who were not family and friends (e.g., neighbors, police, medical community). Romanian women, however, were significantly more likely than men to involve the legal authorities as the best way to fight IPV. It is unclear whether attitudes toward IPV will change as the issue emerges into the public discourse, as it has in other countries, where opinions about whether police and community should get involved to protect victims gradually changed with increased media attention (Rădulescu, 1994).

Research has indicated two forms of sexist attitudes that appear related to justification of IPV across cultures (Glick & Fiske, 1996). *Hostile sexism* (HS), understood as antipathy toward women, works in tandem with *benevolent sexism* (BS), the subjective idealization of women. HS and BS are viewed as separate but positively correlated factors that together comprise *ambivalent sexism* (AS) (Glick & Fiske, 2001), which has been investigated empirically using the Ambivalent Sexism Inventory (ASI) in 19 countries with over 15,000 people. HS and BS both appear to be widespread and predictive of national measures of gender inequality. Significantly more often than men, women tend to endorse BS and reject HS, particularly in those cultures considered most discrepant in gender equality.

This study was the first to explore ambivalent sexism, that is hostile and benevolent sexism, with a Romanian sample, and we wanted to compare the mean scores with those of other countries. We also examined whether hostile sexism uniquely predicted attitudes that legitimize violence against women and whether this held true across two regions (Iaşi and Cluj).

Participants

Data was collected from Romanian participants from two regions: Iasi (N = 170), in the northeast, which is populated by ethnic Romanians and borders with Moldova Republic; and Cluj (N = 120), in the central west region of the country,

which consists of a large population of ethnically Hungarian individuals in addition to the Romanian majority. All participants were attending university, although a subset was distance learners. All participants were enrolled in psychology courses. The mean age was 25, and the majority of the sample was female (N = 237; 82%) in comparison to male participants (N = 52; 18%). Ethnically, the sample was 94% Romanian, 6% Hungarian, and less than 1% were Roma or Ukrainian. The majority of the sample was single (75%), followed by married (22%), divorced (2%) and co-habiting (1%). In terms of religion, the majority was Romanian Orthodox (86%), followed by Catholic (5%), and Reformed (5%). Participation in organized religion ranged from 43% (only to family events like weddings, baptisms, funerals) to 39%, all important holidays and celebrations and from time to time on Sunday, and 18% almost every Sunday and rarely miss. Twenty-three percent of the sample reported coming from rural areas, the remaining reported being raised in some urban environment (23%; urban area with fewer than 100,000), 35% (urban area between 100,000 to 500,000), and 15% (urban area greater than 500,000). The samples did not differ in education, relationship status, age or size of area raised in (urban vs. rural). There were slightly fewer male participants in the Iasi sample (21 vs. 31 in the Cluj sample).

Procedure

Participants were asked to fill out surveys in class or provided with questionnaires to fill out on their own and return to the researchers. All measures were translated and back-translated into Romanian from English by a team of Romanian and U.S. researchers. All measures used a 1 (strongly disagree) to 6 (strongly agree) Likert response set.

Measures

Ambivalent Sexism Inventory (ASI; Glick & Fiske, 1996) is a 22-item self-report measure of sexist attitudes with separate 11-item Hostile (HS) and Benevolent Sexism (BS) scales. Sample items from each of the scales are as follows: „Women seek to gain power by getting control over men" (HS), and „Women should be cherished and protected by men" (BS). High scores on the subscales suggest conventional attitudes toward gender roles and relationships. These two types of sexism have been found to be moderately and positively correlated within samples, and national correlation averages were .89 for both men and women. Samples in nations that strongly supported hostile sexism also endorsed benevolent sexism, indicating that the two types of sexism work in tandem to reinforce conventional gender relations. The ASI has been implemented

in research investigations with over 15,000 respondents in 19 nations (Glick et al., 2000) with goodness of fit indices between .88 and .93, and Cronbach alphas ranging from .68 to .89 (HS) and .53 to .84 (BS). The ASI correlates positively with the Attitudes Toward Women Scale (Spence, Helmreich, & Stapp, 1973) and the HS scale correlates strongly with the Modern Sexism Scale (Swim, Aikin, Hall, & Hunter, 1995) and the Neo-Sexism Scale (Tougas, Brown, Beaton, & Joly, 1995). Each of the scales mentioned above measures different aspects of sex role traditionalism, yet none of them distinguishes between hostile and benevolent sexism, except for the ASI. Respondents endorsed their agreement on a 1 (strongly disagree) to 6 (strongly agree) scale. Cronbach alpha reliability for this study were .79 (BS) and .86 (HS).

Beliefs About Wife Beating (IBWB; Saunders, Lynch, Grayson, & Linz, 1987) is a multidimensional measure of attitudes and beliefs about wife beating. It is a 36-item scale that measures both beliefs and attitudes about male violence toward female partners utilizing five subscales: Wife Beating is Justified (WJ, alpha = .86) and Wives Gain from Beatings (WG, alpha = .77), Help should be Given, Offender Should Be Punished, and Offender is Responsible. Sample items from each of the subscales used in this study are as follows: „Occasional violence by a husband toward his wife can help maintain a marriage" (WJ subscale), and „Battered wives try to get their partners to beat them as a way to get attention from them" (WG subscale). Responses on the IBWB possess high discriminant validity when assessed with students, domestic violence advocates, and men who batter; it has been found to moderately correlate with other sexism scales (e.g., Hostility Toward Women Scale).

The *Attitudes About Marriage Index (AMI)* (Margolin & Foo, 1992), modeled after Greenblat's 1985 questionnaire, assesses approval versus disapproval of aggression towards one's wife in 25 specific situations. Participants rank the circumstances on a 7-point Likert scale, anchored from „not justifiable" to „justifiable". The stem for each item is: „A husband slaps or hits his wife when..." Sample items include, „he learns that she is having an affair" and „she makes him look like a fool in front of his family and friends". Cronbach alpha coefficient for this study is .94.

Results

Both the HS and BS scales were reliable in both samples (Iasi; $\alpha = .85$ and .77) and (Cluj; $\alpha = .89$ and .82). The correlation breakdown by region: (Cluj men, r = -.01); (Cluj women, r = .63) (Iasi women, r = .46) (Iasi, men, r = .22).

For women, BS and HS correlate at, $r = .54$, $p < .01$.

For men, BS and HS correlate at $r = -.01$, ns.

Hostile Sexism mean (full sample) = 2.51 (SD = .82)

Benevolent Sexism mean (full sample) = 3.38 (SD = .70)

Men (N =52):

Hostile Sexism (mean) = 2.81 (SD = .89) *higher than most countries* (Belgium, Japan, Germany, U.S., etc., around the same as S. Korea, Turkey, Portugal, Italy)

Benevolent Sexism (mean) = 3.25 (SD = .68) *high, equal to S. African and Botswana*)

Women (N = 237):

Hostile Sexism (mean) = 2.44 (SD = .78) fairly high, only Chile, Columbia, South Africa, Nigeria, Botswana higher). Higher than both Turkey and Brazil.

Benevolent Sexism (mean) = 3.40 (SD = .70) *Very high: only Cuba, Nigeria, South Africa, Botswana higher)*

A 2 (participant gender) X 2 (ASI subscale: HS, BS) analysis of variance (ANOVA) yielded a significant gender of participant main effect, $F(1, 287) = 9.16$, $p < .01$. Men scored significantly higher in hostile sexism than women, which is a common finding. Women's scores were higher on Benevolent Sexism than men's but not significant, $F(1, 287) = 2.07$, $p > .01$. Women's BS-HS correlations were stronger than men's, suggesting that men's hostile and benevolent attitudes may be more differentiated than women's. This was a small sample of men. For women, the Romanian means were higher than other European country means (e.g., Netherlands, Germany, England, Belgium, Spain, Italy, Portugal). But cultural variations may be immense and it can be difficult to compare groups.

HS predicts negative and BS predicts positive attitudes toward and stereotypes about women. Consistent with Glick et al., Romanian women (in comparison to men) rejected HS (although still high compared to other countries), and accepted BS more strongly than men (although not significant).

Women were more accepting of BS than of HS, which is often found among members of subordinate groups that find ostensibly benevolent prejudice more acceptable than hostile prejudice toward their group. Women adopt BS as a form of self-defense when overall levels of sexism in a culture are high. When men are high in HS, women have a strong incentive to accept BS to gain men's protection, admiration and affection and as a means of avoiding men's hostility.

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

That HS and BS go so strongly together is consistent with the notion that BS legitimates HS by allowing sexist men to see themselves not as hostile dominators of women but as their protectors, admirers, and intimates. Furthermore, BS may also be effective in undermining or preventing attempts by women to achieve equality be rewarding them for enacting conventional gender roles and by deflating the resentment they feel about men's greater power (as one is less likely to resent another's power if that power is used to protect oneself). Benevolent Sexism may continue to have an important role in maintaining sexism even in increasingly egalitarian societies. Our data suggest that reducing men's HS may free women to reject BS as well as HS.

Means for Ambivalent Sexism, Attitudes Toward Wife Abuse and Justification of Wife Abuse

	HS	BS	Atitude Toward Wife	Wife Beating Justification
Men				
(N = 52)	2.81	3.24	4.0	2.34
	(.89)	(.68)	(.41)	(.84)
Women				
(N = 237)	2.44	3.4	3.87	2.02
	(.78)	(.70)	(.38)	(.69)

Possible range for HS and BS is 0-5. Possible range for others is 1-6.

Does Hostile Sexism Uniquely Predict Attitudes That Legitimize Violence Against Women?

We explored this question with two setwise hierarchical regressions (N = 286) using the two attitudes that legitimate wife abuse as dependent variables. Background variables included age, gender and education level. Hostile sexism was predictive of attitudes that legitimate IPV, even after the possible confounding effects of age, gender and education were covaried out by being entered in the first block.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

	Legitimizing Wife Abuse (Margolin & Foo)		Justification (Saunders et al.)	
R square: Block one:	.034	F= 2.245	Block one: .031	F 2.451*
Block two:	.105	F = 4.715**	Block two: .092	F=5.455**
Change in R square:	.071	.061		

* P < .05; ** p < .01

Hostile sexism was predictive of tolerance of wife abuse (Legitimizing beta = .249, p < .001; Justification beta = .278, p < .001) while benevolent sexism failed to predict justification for either outcome variable. There were no significant effects for the HS-BS interaction term. Gender had significant influence on both regressions with men endorsing more legitimization of wife abuse.

In conclusion, our university samples found that men were more likely to endorse both hostile attitudes and more favorable attitudes toward legitimizing abuse against women. While women were found to have lower hostile attitudes, they were higher in endorsement of benevolent attitudes. These means were higher than all other European means included in the Glick and Fiske study. Benevolent sexism may be equally important as hostile sexism in justifying and maintaining gender inequality. Open hostility toward women would likely arouse only resistance and recalcitrance from a group on whom men are dependent in their most intimate relationships; therefore Benevolent Sexism disarms this resistance. As Glick and Fiske described, „The idealization of women who fulfill male-defined roles and needs is a crucial complement to the demonization of those who defy male power and authority, creating a particularly effective system of social control whose grip women in many societies are struggling to break." The underlying pattern of ambivalent sexism appears to be common in Romania as well.

References

Arias, I., & Johnson, P. (1989). Evaluations of physical aggression among intimate dyads. *Journal of Interpersonal Aggression, 4*, 293-307.

Arias, I. & O'Leary, K. D. (1988). Cognitive-behavioral treatment of physical aggression in marriage. In N. Epstein, S. E. Schlesinger, & W. Dryden (Eds.), *Cognitive-Behavioral Therapy with Families* (pp. 118-150). New York: Brunner/Mazel.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology, 70*(3), 491-512.

Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., Adetoun, B., Osagie, J. E., Akande, A., Alao, A., Brunner, A., Willemsen, T. M., Chipeta, K., Dardenne, B., Dijksterhuis, A., Wigboldus, D., Eckes, T., Six-Materna, I., Expósito, F., Moya, M., Foddy, M., Kim, H., Lameiras, M., Sotelo, M. J., Mucchi-Faina, A., Romani, M., Sakalli, N., Udegbe, B., Yamamoto, M., Ui, M., Ferreira, M. C., & López, W. L. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*(5), 763-775.

Horne, S. (1999). Domestic violence in Russia. *American Psychologist, 54*(1), 55-61.

Kane, T.A., Staiger, P.K. & Ricciardelli, L.A. (2000). Male domestic violence: Attitudes, aggression, and interpersonal dependency. *Journal of Interpersonal Violence, 15*, 16-29.

Korneva, L., Shaboltas, A., Kocharyan, O., & Khodyreva, N. (1997). Violence against women In St. Petersburg and Russia: Some preliminary findings. *Violence Against Women, XXX*, 95-99.

Margolin, G. & Foo, L. (1992). *Attitudes about marriage index*. Unpublished instrument. University of Southern California.

Minnesota Advocates for Human Rights (MAHR) (1995). *Lifting the last curtain: A report on domestic violence in Romania.* Retrieved January 10, 2002 from http://www.mnadvocates.org

O'Hearn, H.G., & Margolin, G. (2000). Men's attitudes condoning marital aggression: A Moderator between family of origin abuse and aggression against female partners. *Cognitive Therapy and Research, 24*(2), 159-174.

Rădulescu, S.M. (1994). *Teorii sociologice în domeniul devianţei şi al problemelor sociale*, Bucureşti: TIMS.

Russell, R.J., & Hulson, B. (1992). Physical and psychological abuse of heterosexual partners. *Personality and Individual Differences, 13*(4), 457-473.

Saunders, D. (1992). A typology of men who batter: Three types derived from cluster partners. *American Journal of Orthopsychiatry, 62*, 264-275.

Saunders, D., Lynch, A., Grayson, M. & Linz, D. (1987). The inventory of beliefs about wife beating: The construction and initial validation of a measure of beliefs and attitudes. *Violence and Victims, 2*, 39-55.

Semenoff, L. (1997). *The women's movement and the responses to violence against women in the USSR and post-Soviet Russia.* Unpublished master's thesis, Carleton University, Ottawa, Ontario, Canada.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Stith, S.M. (1990). Police response to domestic violence: The influence of individual and familial factors. *Violence and Victims, 5*, 37-49.

Stith, S.M., & Farley, S.C. (1993). A predictive model of male spousal violence. *Journal of Family Violence, 8*, 183-201.

United Nations Children's Fund (1999). *Women in transition*. New York: Author.

*** *Violența în familie. Considerații generale*, www.sens.org.ro/violenta_info.html

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Rolul informației în schimbarea atitudinii față de violența domestică

Maria Nicoleta Turliuc[1], Oana Danilă[2], Loredana Lungu[3]

Abstract. The current study aims to modify the attitude towards domestic violence, both physical and verbal, within an experimental manipulation. The dependent variable of the study is the attitude towards domestic violence, while the independent variables are represented by the *experimental situations*, the *gender* (male and female), the *age* (with a mean of 25 years), the *level of studies* (high school and university) and the *marital status* (involved in a premarital relation, involved in a marital relation, uninvolved).
The experimental situations imply offering a set of information regarding the attitude towards domestic violence, such as: the first situation gives input regarding the social norms and values that reinforce the power differences between men and women, the second one consists of the presentation of statistical data regarding domestic violence, while the third one gives information regarding the inequalities that are still maintained between men and women. Finally, in a forth situation (the control group) no information was presented.
The study shows that violence within the family is favored in a great part by well rooted beliefs, learned or inherited, that can still be influenced and modified through educational activities, under the direct impact of mass media as a consequence of a true „cannonade" of different types of information.

Rezumat. În studiul de față am urmărit modificarea atitudinilor față de violența domestică, fizică și verbală, în cadrul unei manipulări experimentale. Variabila dependentă este atitudinea față de violența domestică, iar variabilele independente sunt: situațiile experimentale, sexul (masculin și feminin), vârsta (cu o medie de 25 ani), nivelul de studii (liceale și superioare) și statutul marital (implicați într-o relație premaritală, implicați într-o relație maritală, neimplicați).
Situațiile experimentale au constat în oferirea câte unui set de informații cu privire la atitudinea față de violența domestică, și anume: prima situație era oferirea de informații cu privire la norme și valori sociale ce întăresc diferențele de putere între bărbați și femei, a doua consta în prezentarea unor date statistice privind violența domestică, în a treia situație s-au prezentat date referitoare la inegalitățile menținute între bărbați și femei. În fine, în a patra situație (grupul de control) nu s-au prezentat nici un fel de informații.

[1] „Alexandru Ioan Cuza" University, Iasi, turliuc@uaic.ro
[2] „Alexandru Ioan Cuza" University, Iași, oana.danila@continental-corporation.com
[3] „Alexandru Ioan Cuza" University, Iași, lloredana1981@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Studiul demonstrează că violența în familie este favorizată în mare parte de convingeri bine înrădăcinate, învățate sau moștenite, care pot fi totuși influențate și modificate prin acțiunea educativă, sub impactul mass media, ca urmare a „bombardamentului" cu diferite tipuri de informații.

Agresivitatea reprezintă un motor energetic al comportamentului uman. Împreună cu anxietatea, ea este prezentă în reușitele de excepție, asigurând un comportament combativ, susținut. Supuse aceloraşi provocări ale vieții, familia și cuplul nu sunt ferite de manifestările agresivității. Ca forme de manifestare în cadrul relațiilor socio-afective, agresivitatea poate apărea sub forma atitudinilor de pasivitate, indiferență, refuz de ajutor, ironic, manipulare, până la atitudinea de amenințare și acte de violență propriu-zisă. Termenul de violență provine din cuvântul „vis" (lat.), care înseamnă „forță" și presupune utilizarea forței pentru manifestarea superiorității.

Violența reprezintă „o manifestare comportamentală în cadrul relațiilor interumane și exprimă, sub diversele sale forme, structuri sau acte de reprezentare a unei stări de agresivitate" (Păunescu,1994, pp. 15-16). Dacă violența este o agresivitate liberă, supusă dorinței omului și fiind un fenomen cultural și construit, deci intențional, agresivitatea exprimă o dispoziție bio-afectivă, reacțională la situații de mediu, reprezentând astfel o reacție de apărare, o tendință impulsivă, mai puțin controlată de procesele psihice de integrare în ambianță (Pirozynski, 1991, p. 40).

Atât din punct de vedere social, cât și juridic, violența domestică este inclusă în fenomenul mai amplu al violenței în familie. *Violența în familie reprezintă orice acțiune fizică sau verbală săvârșită cu intenție de către un membru de familie împotriva altui membru al aceleiaşi familii, care provoacă o suferință fizică, psihică, sexuală sau un prejudiciu material. Constituie, de asemenea, violență în familie împiedicarea femeii de a-şi exercita drepturile şi libertățile fundamentale* (Legea 217/ 22.05. 2003).

În acest context, violența domestică reprezintă o serie de comportamente sistematic repetate, de atac fizic, agresivitate verbală și psihologică, sexuală și economică, pe care un partener le manifestă asupra celuilalt în cadrul oficializat al familiei sau în relația de convieţuire în acelaşi spaţiu. Violența domestică se manifestă întotdeauna în relațiile intime, în spațiul restrâns și privat.

Numeroşi cercetători (Wilson,1976;Walker,1979; Gelles și Straus,1983) au evidențiat, în urma interviurilor realizate, instaurarea unui proces al violenței domestice. Înțelegerea acestui ciclu permite explicarea modului în care majoritatea femeilor devin victime, cum ajung să-şi învețe neajutorarea şi de ce nu au curajul

de a părăsi o astfel de relație (Walker, 1984, pp. 39-52), dar și cum se poate acționa diferit funcție de stadiu pentru a întrerupe cercul vicios. Este vorba despre existența a trei faze distincte, care variază ca durată și intensitate atât în cadrul cuplului, cât și între cupluri, acestea fiind influențate de evenimentele din viața cuplului.

Faza I – Construirea tensiunii

În această fază apar primele incidente minore, la care femeia reușește să facă față prin metode care au avut succes și în alte împrejurări: calmul, înțelegerea sau chiar tăcerea și evitarea soțului. În acest fel, ea lasă să se înțeleagă, fără să dorească, că acceptă abuzul și-l legitimează. Acest lucru nu înseamnă că ea își dă seama că ar putea fi bătută, ci, mai degrabă, crede că a evitat ca situația să explodeze, caz în care ea s-ar simți vinovată. Ea apelează astfel la ceea ce denumim negare. Acest termen a fost explicat de Goldberg (1983) ca fiind un concept utilizat pentru aproape toate eforturile defensive care sunt direcționate împotriva unor stimuli externi, în special împotriva unor aspecte dureroase ale realității.

De fiecare dată, incidentul agresiv minor va contribui, prin efectul rezidual, la creșterea tensiunii (Walker, 1984, p. 42). Supărarea, furia femeii vor crește și ele, chiar dacă va continua să nege, iar alimentarea treptată a fricii va duce la scăderea controlului asupra situației. Bărbatul agresor, pe baza acestei acceptări pasive aparente a comportamentului său, încurajat și de stereotipurile cu privire la drepturile soțului asupra soției, nu va mai încerca să se controleze. Această primă fază este prezentă în mai toate căsniciile, dar diferența constă în faptul că o serie de femei au tendința de a deveni neajutorate, de a învăța că nu au puterea necesară pentru a preveni agravarea situației.

Faza a II-a – Incidentele acute de agresivitate

Această fază începe atunci când tensiunile acumulate între cei doi nu mai pot fi controlate, ele izbucnind la cel mai mic incident. În cursul acestei faze, deși la început soțul poate să-și justifice sieși comportamentul, el ajunge să nu se mai înțeleagă. Heam (1998), care a realizat studii pe un eșantion reprezentativ de bărbați închiși datorită unor acte de violență intrafamilială, susține că aceștia au declarat că în astfel de momente furia este atât de mare încât îi orbește.

Incidentul acut apare așadar din dorința agresorului de a da o lecție, de a disciplina soția și nu neapărat, sau mai bine spus, nu conștient, de a o răni (Hearn, 1998, p. 218).

Soția poate determina și ea incidentele acute ca urmare a furiei sau anxietății la care a ajuns. Ea știe, de asemenea, din experiență că această fază explozivă va fi urmată de o perioadă de calm, cu durată relativă. De multe ori ele afirmă că nu au mai suportat teroarea așteptării exploziei comportamentului

soțului și preferă ca acesta să se descarce într-un moment determinat de ea. Acest aparent control îi conferă credința că nu se află total sub controlul soțului, chiar dacă provocarea este inconștientă.

Faza a doua este de obicei mai scurtă decât prima și a treia și durează în medie între o zi și o săptămână sau chiar două (Gelles, 1987, p. 667).

Faza a III-a – „Pocăința soțului"

Dacă faza a doua este asociată cu brutalitatea, faza a treia este caracterizată prin comportamentul afectuos al soțului (Walker, 1979, p. 80). Tensiunea constituită în prima fază este eliberată în cea de a doua, iar în cea de-a treia soțul pare că regretă comportamentul său, imploră iertarea, o copleșește cu cadouri și apelează la rude și la copii pentru a obține iertarea și pentru a o convinge că „a fost pentru ultima dată".

Durata acestei perioade nu este nici ea bine determinată, uneori putând dura mai mult ca faza a doua, dar este mai scurtă decât prima; alteori, această fază se suprapune parțial peste prima fază. Dacă perioada de iubire este urmată rapid de o perioadă de intensă tensiune, femeia poate ajunge să-și piardă controlul asupra urii și-și poate răni sau chiar ucide partenerul (Walker, 1984, p. 52).

Direct implicați sau martori involuntari ai unui astfel de ciclu, suntem întotdeauna receptivi și direct interesați de violența față de oameni, față de bunuri și valori, ce calamitează viața unor raporturi și aspirații umane, raporturi discutabile prin chiar traiectoriile opțiunilor de înnoire. Ceea ce ne distinge este însă *atitudinea* pe care o avem în fața unor astfel de evenimente.

În ceea ce privește definirea atitudinii, pot fi identificate două direcții. Astfel, atitudinea este considerată o combinație tridimensională de reacții afective, cognitive și comportamentale față de un obiect. Între cele trei dimensiuni nu există totuși un acord deplin; uneori, ceea ce simțim nu este în acord cu ceea ce gândim despre ceva și nu întotdeauna acționăm conform sentimentelor noastre. Lipsa acestui acord i-a determinat pe mulți cercetători să definească atitudinea în termeni strict afectivi, conform căreia atitudinea este, pur și simplu, o evaluare pozitivă sau negativă, cu un anume grad de intensitate, a unui obiect.

După o scurtă intersectare cu teoria comportamentului (Doob, 1947; Fishbein, 1963; Staats & Staats, 1958), cercetările cu privire la formarea atitudinilor au fost repede dominate de perspectiva procesării informațiilor lansată de Carl Hovland și asociații săi de la universitatea Yale (Hovland, Janis & Kelley, 1953; vezi, de asemenea, Mc Guire, 1972). În abordarea lor este implicit faptul că atitudinile sunt bazate pe *informații* cu privire la obiectul

atitudinii şi că, în consecinţă, atitudinile pot fi şi schimbate prin împărtăşirea de noi informaţii în forma unei comunicări persuasive. Receptarea şi acceptarea acestei noi informaţii conduce la schimbarea atitudinii.

Conform acestui model, procesul schimbării atitudinilor depinde de caracteristicile celor trei componente ale modelului sursă (comunicator) – mesaj – receptor (audienţă). Caracteristicile sursei includ: (a) credibilitatea, printr-o mai mare rapiditate şi fluenţă în exprimare, se creşte gradul de competenţă perceput; (b) asemănarea sursei cu receptorul prin similaritate (etnică, religioasă, socio-economică, de sex etc.) sporeşte gradul de schimbare; (c) asemănarea sursei cu grupul de referinţă (care poate coincide sau nu cu cel de apartenenţă); (d) schimbarea atitudinală este mai pronunţată când argumentele provin de la surse multiple, însă doar în cazul în care există un consens între acestea.

Conţinutul şi forma mesajului se evidenţiază prin: (a) tăria argumentelor; (b) repetarea argumentelor până la un punct, dincolo de care intervine suprasaturaţia; (c) prezentarea unor argumente favorabile poziţiei contrare celei susţinute de sursă măreşte influenţa în schimbarea atitudinilor, deoarece sursa pare mai informată şi mai credibilă; (d) inducerea unor reacţii emoţionale de frică creşte efectul persuasiv, însă doar până la un anumit punct, dincolo de care publicul ar putea respinge mesajul, simţindu-se ameninţat; (e) transmiterea mesajului prin canale diferite şi în forme cât mai variate influenţează eficienţa comunicării.

Caracteristicile audienţei se referă la implicarea eu-lui, prin ataşamentul faţă de atitudinile prealabile ale subiectului şi prin importanţa problemei, de implicaţiile pentru subiect.

În studiul de faţă am urmărit modificarea atitudinilor faţă de violenţa domestică, fizică şi verbală, în funcţie de trei situaţii experimentale ce au presupus oferirea de informaţii diferite. Cu alte cuvinte ne-a interesat să urmărim dacă forma şi conţinutul mesajului pot fi responsabile de modelarea atitudinii de violenţă domestică asupra femeii. În analiza posibilităţilor de modificare a atitudinilor specifice au mai fost luate în considerare variabilele independente ca: sexul subiecţilor, vârsta, nivelul de studii şi statutul marital.

Ipoteze şi design

În elaborarea cercetării am formulat următoarele ipoteze:

1. Există diferenţe semnificative în ceea ce priveşte atitudinea faţă de violenţa domestică – fizică şi verbală în funcţie de situaţia experimentală.

2. Există un efect combinat al variabilelor vârstă si nivel de studii care influenţează atitudinea faţă de violenţa domestică – fizică şi verbală.

3. Există un efect combinat al variabilelor sex și statut marital care influențează atitudinea față de violența domestică – fizică și verbală.

Design-ul cercetării a inclus următoarele variabile:

- variabila dependentă: „atitudinea față de violența domestică" și
- variabilele independente: situațiile experimentale, sexul (masculin și feminin), vârsta (cu o medie de 25 ani), nivelul de studii (liceale și superioare) și statutul marital (implicați într-o relație premaritală, implicați într-o relație maritală și neimplicați într-o relație).

În privința situațiilor experimentale trebuie menționat că studiul de față este parte a cercetării desfășurare în cadrul grantului CNCSIS 1200, intitulat: „Variabilele socioculturale ale atitudinii față de violența conjugală asupra femeii. Un program experimental preventiv". În prima parte a cercetării am propus un model al relației dintre unii factori socioculturali și atitudinea față de violența împotriva femeii. Am presupus că, în contextul anomiei psihologice ridicate, orientarea valorică spre inegalitate și dominare și orientarea normativă tradițională vor influența orientarea puternică spre dominare socială și menținerea/dezvoltarea atitudinilor sexiste care, mai departe, vor influența atitudinea tolerantă față de violența conjugală asupra femeii. Schema acestui model este următoarea:

Valori și norme socioculturale → Inegalitate de gen (tendințe spre dominare socială și sexiste) → Atitudine față de violența conjugală împotriva femeii

Situațiile experimentale au constat în oferirea câte unui set de informații cu privire la atitudinea față de violența domestică, ținând seama de elementele modelului propus. Astfel, prima situație a constat în oferirea de informații cu privire la norme și valori sociale ce întăresc diferențele de putere dintre bărbați și femei, în a doua situație s-au prezentat date referitoare la inegalitățile menținute între bărbați și femei. A treia a constat în prezentarea unor date statistice privind amploarea fenomenului violenței domestice, iar în a patra situație (grupul de control) nu s-au prezentat nici un fel de informații.

Metoda

Participanți. Lotul experimental a fost constituit din 100 de subiecți, împărțiți în patru grupuri experimentale, astfel: grupul I, căruia i s-au oferit spre lectură norme și valori sociale ce întăresc diferențele de putere între femei și bărbați; grupul al II-lea, căruia i s-au oferit date statistice cu privire la violența în familie; grupul al III-lea, manipulat cu date referitoare la inegalitățile dintre

femei şi bărbaţi datorate tendinţelor de dominare socială şi sexismului, şi grupul al IV-lea, care nu a fost manipulat în nici un fel (grup de control).

Din totalul subiecţilor, 50% dintre ei au fost de sex feminin şi 50% de sex masculin, cu o medie de vârstă de 25 de ani.

Instrumente. Chestionarul de măsurare a atitudinii faţă de violenţa domestică, elaborat şi validat anterior de M.N. Turliuc (nepublicat), conţine 104 de itemi care măsoară violenţa fizică (itemii 1-52) şi violenţa verbală (itemii 53-104), cu scorurile mici desemnând o atitudine intolerantă faţă de violenţa domestică, iar scorurile ridicate – o atitudine permisivă faţă de violenţa domestică.

Itemii inversaţi sunt : 1, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 28, 32, 36 , 37, 40, 42, 43, 44, 47, 51, 52 , 53, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 73, 74, 77, 80, 88, 89, 92, 94, 95, 99, 103, 104. În cele trei situaţii experimentale şi în grupul de control, subiecţii au fost rugaţi să indice gradul de acord sau dezacord în legătură cu unele situaţii, motive sau justificări ale reacţiilor violente ale bărbatului faţă de soţia sa, pe o scală în şase trepte, unde 1= total dezacord, 2= dezacord, 3= uşor dezacord, 4= uşor acord, 5= de acord, 6= total de acord. Pentru verificarea validităţii chestionarului, acesta a fost aplicat pe un lot de 40 de subiecţi, dintre care 20 de subiecţi de gen masculin şi 20 de subiecţi de gen feminin, toţi studenţi în cadrul Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi. În urma pretestării s-a obţinut un coeficient Alpha Cronbach de 0.93 la itemii care măsoară atitudinea faţă de violenţa fizică, şi de 0,92 la cei care măsoară atitudinea faţă de violenţa verbală.

Rezultate

1. Mai întâi am verificat dacă tipurile diferite de informaţii oferite influenţează semnificativ atitudinea faţă de violenţa fizică şi cea verbală, utilizând analiza de varianţă One Way Anova.

În ceea ce priveşte *violenţa domestică fizică*, rezultatele $F(3,96) = 4,303$ pentru $p<0,05$ indică existenţa unor diferenţe semnificative între grupurile experimentale.

Testul Bonferroni, care face comparaţiile multiple între toate perechile de grupuri, indică existenţa următoarelor diferenţe semnificative:

- grupul care a primit informaţii despre norme şi valori sociale ce întăresc diferenţele de putere între bărbaţi şi femei manifestă o atitudine mai intolerantă faţă de violenţa domestică, faţă de grupul căruia i s-au prezentat date privind inegalităţile menţinute între bărbaţi şi femei;

- grupul căruia i s-au oferit date statistice privitoare la violența în familie manifestă o atitudine mai intolerantă față de grupul căruia i s-au prezentat date privind inegalitățile menținute între bărbați și femei;

- nu există diferențe semnificative în ceea ce privește atitudinea față de violența domestică – fizică între grupul căruia i s-au oferit date statistice și cei care au primit informații privind norme și valori sociale ce întăresc diferențele de putere între bărbați și femei, și nici între grupul de control (fără manipulare experimentală) și grupurile manipulate experimental.

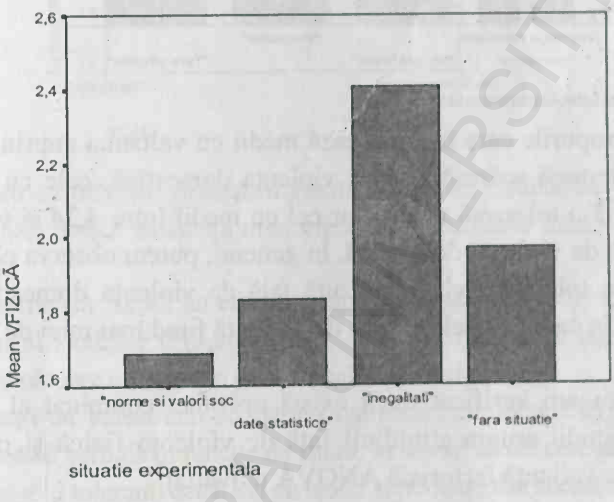

În ceea ce privește *violența domestică verbală*, rezultatele F(3,96)= 4,189 pentru p<0,05, indică, de asemenea, existența unor diferențe semnificative în funcție de situația experimentală în sensul că:

- grupul care a primit informații despre norme și valori sociale ce întăresc diferențele de putere dintre bărbați și femei manifestă o atitudine mai intolerantă față de violența domestică față de grupul căruia i s-au prezentat date privind inegalitățile menținute între bărbați și femei;

- grupul căruia i s-au oferit date statistice privitoare la violența în familie manifestă o atitudine mai intolerantă față de grupul căruia i s-au prezentat date privind inegalitățile menținute între bărbați și femei;

- nu există diferențe semnificative între grupul căruia i s-au oferit date statistice și cei care au primit informații privind norme și valori sociale ce întăresc diferențele de putere între bărbați și femei și nici între grupul de control (fără manipulare experimentală) și grupurile manipulate experimental.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

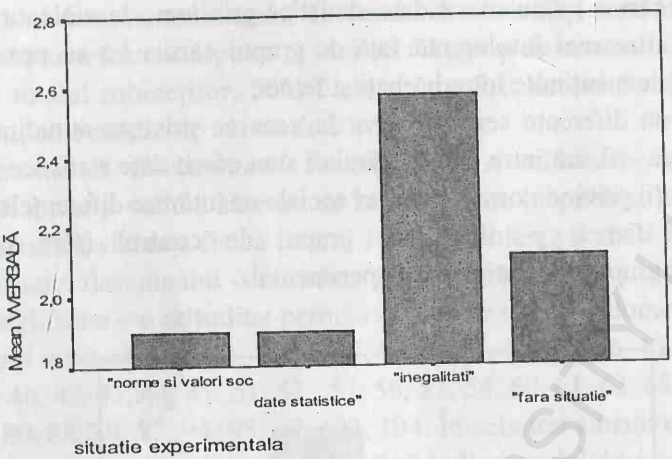

Subiecții/grupurile care înregistrează medii cu valoarea cuprinsă între 1 şi 2,66 prezintă o toleranță scăzută față de violența domestică, cele cu medii între 2,67 şi 4,33 prezintă o toleranță medie, iar cei cu medii între 4,34 şi 6 o atitudine foarte tolerantă față de violența domestică. În general, putem observa că definitorie pentru subiecți este toleranța relativ scăzută față de violența domestică, mediile celor patru grupuri în cazul ambelor tipuri de violență fiind mai mici de 2,66.

2. Mai apoi am verificat dacă există un efect combinat al variabilelor vârstă şi nivel de studii asupra atitudinii față de violența fizică şi cea verbală, utilizând analiza de varianță factorială ANOVA univariat.

În ceea ce priveşte *violența domestică fizică*, rezultatele $F(3,96)= 7,666$ şi $p<0,05$ ($=0,007$) indică existența unui efect de interacțiune între variabilele vârstă şi nivel de studii.

Există şi un efect principal al vârstei ($F(3,96) = 7,922$, $p<0,01$) şi un efect principal al studiilor ($F(3,96) = 8,547$, $p<0,01$). Testele de contrast au evidențiat practic faptul că :

- subiecții cu vârsta sub 25 de ani manifestă atitudini semnificativ diferite față de violența domestică fizică în funcție de studii, în sensul că cei care au doar studii liceale sunt mai toleranți decât cei cu studii superioare din aceeaşi grupă de vârstă.

- la subiecții cu vârsta peste 25 de ani nu sunt diferențe între cei cu studii medii şi cei cu studii superioare, toți manifestând o atitudine mai intolerantă față de violența fizică domestică.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

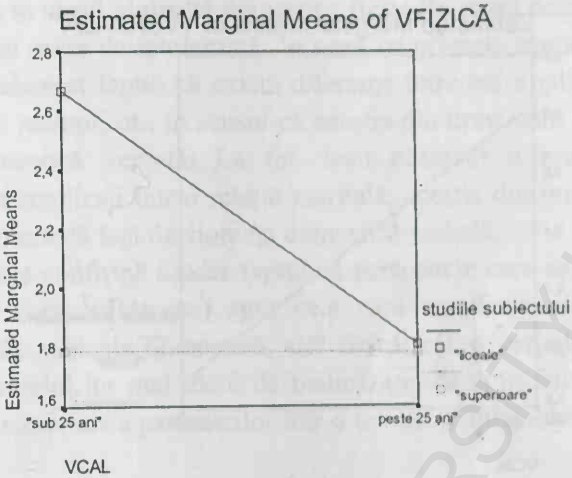

În ceea ce privește *violența domestică verbală*, rezultatele F(3,96) = 7,779 și p<0,05 (= 0,006) indică existența unui efect de interacțiune între variabilele vârstă și nivel de studii.

De asemenea, există un efect principal al vârstei (F(3,96)=9,401, p<0,01) și un efect principal al studiilor (F(3,96)=7,140, p<0,01). Testele de contrast au evidențiat rezultate asemănătoare cu cele din cadrul analizei anterioare :

- subiecții cu vârsta sub 25 de ani manifestă atitudini diferite față de violența domestică verbală în funcție de studii, în sensul că cei care au doar studii liceale sunt și mai toleranți decât cei cu studii superioare din aceeași grupă de vârstă;
- la subiecții cu vârsta peste 25 de ani nu sunt diferențe între cei cu studii medii si cei cu studii superioare, toți manifestând o atitudine mai intolerantă față de violența domestică verbală.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

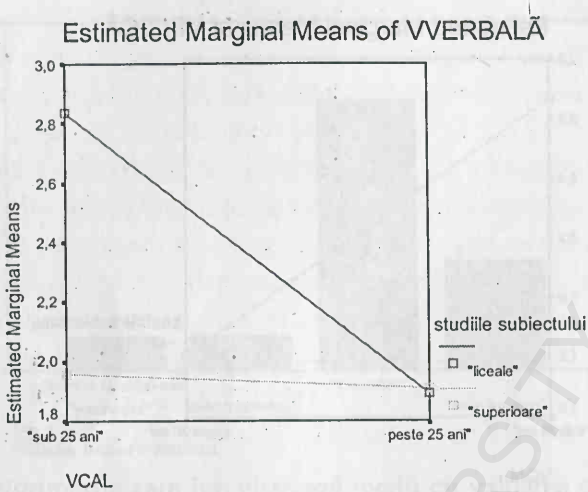

3. În al treilea rând am verificat dacă există un efect combinat al variabilelor sex şi statut marital asupra atitudinii faţă de violenţa fizică şi cea verbală, utilizând analiza de varianţă factorială ANOVA univariat.

În ceea ce priveşte *violenţa domestică fizică*, rezultatele F(3,96)= 0,665 şi p>0,05 (=0,517) indică faptul că nu există un efect de interacţiune între variabilele sex şi statut marital.

Există însă un efect principal al variabilei sex (F(3,96)=7,031, p<0,01) şi există un efect principal al variabilei statut marital asupra atitudinii faţă de violenţa domestică fizică (F(3,96)=3,963, p<0,05).

Conform testelor de contrast, femeile au o atitudine mai puţin tolerantă faţă de violenţa domestică fizică decât bărbaţii. În ceea ce priveşte statutul marital, se observă că nu există diferenţe semnificative în ceea ce priveşte atitudinea faţă de violenţa domestică fizică între cei implicaţi într-o relaţie premaritală şi cei implicaţi într-o relaţie maritală, în schimb diferă atitudinea faţă de violenţa domestică fizică între subiecţii neimplicaţi într-o relaţie şi cei implicaţi, în sensul că primii manifestă o atitudine mai permisivă faţă de aceasta decât cei implicaţi într-o relaţie, fie ea maritală sau premaritală.

În ceea ce priveşte *violenţa domestică verbală*, rezultatele F(3,96)= ,446 pentru p>0,05 (=0,642) indică faptul că nu există un efect de interacţiune între variabilele sex şi statut marital.

Există însă un efect principal al variabilei sex asupra atitudinii faţă de violenţa domestică verbală (F=(3,96) 5,119, p<0,05) şi un efect principal al variabilei statut marital asupra atitudinii faţă de violenţa domestică verbală (F (3,96)=3,791, p<0,05).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

La fel ca în cazul violenței domestice fizice, în cazul celei verbale femeile manifestă un grad mare de intoleranță. În ceea ce privește statutul marital, testul Bonferonni a evidențiat faptul că există diferențe între cei implicați într-o relație premaritală și cei neimplicați, în sensul că aceștia din urmă sunt mai toleranți față de violența domestică verbală. La fel, s-au observat diferențe și între cei neimplicați și cei implicați într-o relație maritală, aceștia din urmă manifestând o atitudine mai intolerantă față de violența domestică verbală.

Rezultatele confirmă așadar faptul că persoanele care se afla într-o relație legal constituită (cele căsătorite) sunt cele care manifestă atitudinea cea mai intolerantă față de violența domestică, atât fizică, cât și verbală. Acest lucru se explică și prin nivelul lor mai mare de maturizare, de conștientizare mai clară a responsabilității reciproce a partenerilor într-o relație de lungă durată, prin definiție mai dificilă.

Discuții

Despre violența domestică, se spune că apare doar în mediile defavorizate social și material; că este cauzată de stresul vieții cotidiene și de lipsa mijloacelor necesare pentru un trai decent sau că este exercitată doar de indivizi cu probleme psihice sau alcoolici. Despre violența sexuală, mulți oameni cred că se petrece doar noaptea, pe străduțe lăturalnice, iar despre agresori, că sunt exclusiv cazuri patologice.

În realitate, ambele situații sunt mult mai complexe, și atât cunoașterea în detaliu a ceea ce înseamnă violență sexuală și domestică, cât și conștientizarea tuturor formelor lor de manifestare sunt un prim pas spre soluționarea acestor probleme, care, departe de a fi doar o problemă a familiei, cuplului, victimelor sau agresorilor, este un fenomen social. Conform Barometrului de Gen (2000), 35% dintre persoanele întrebate, cine ar trebui să intervină în cazurile de violență domestică, au fost de părere că cei implicați direct ar trebui lăsați să-și rezolve singuri problemele. Putem spune deci că acest subiect este considerat în mare parte tabu sau cel puțin demn de a fi tabu. Se impune așadar ca specialiști din diverse domenii să se preocupe de identificarea celor mai adecvate căi de schimbare a atitudinii față de violența domestică, de diminuare a toleranței față de acest fenomen.

Studiul propune identificarea surselor de informație ce pot contribui la schimbarea atitudinii față de violența domestică, fizică și verbală. În urma studiului realizat s-au obținut rezultate semnificative, care ar putea fi utilizate în cercetări ulterioare. În ceea ce privește influența situațiilor experimentale s-a observat că deși nu există diferențe semnificative între grupul de control (fără manipulare) și

grupurile cărora li s-au prezentat diferite informații, între cele trei grupuri manipulate experimental apar diferențe relevante statistic.

În cazul violenței fizice, prezentarea informațiilor referitoare la normele și valorile tradiționale (care întăresc diferențele de putere și statut dintre reprezentanții celor două sexe) reușește să producă cel mai vizibil impact asupra atitudinii față de violența domestică, în sensul scăderii toleranței față de acest fenomen. În cazul violenței verbale, prezentarea aceluiași tip de informații și a datelor statistice cu privire la fenomen par să producă cea mai mare îngrijorare și să diminueze toleranța subiecților.

Este interesant faptul că, în cazul ambelor tipuri de violență, prezentarea normelor și valorilor tradiționale și conservatoare și a nivelului îngrijorător de ridicat al violenței în familia românească au efectul scontat cel mai important. Grupul de control se află în a treia poziție, pentru ca, în mod surprinzător, prezentarea inegalității de gen reale dintre femeile și bărbații din societatea românească să aibă un efect de sporire a toleranței față de violența domestică. Deși mediile rămân sub valoarea de 2,66, ele tind să se apropie cel mai mult de nivelul toleranței medii în cazul ambelor tipuri de violența. Cum putem explica acest rezultat, cel puțin paradoxal? El poate fi produsul intrării în funcțiune al mecanismelor de apărare, care în cazul bărbaților se explică prin tendința lor de apărare și conservare a *status-quo*-ului. În cazul femeilor, răspunsurile indică puternica interiorizare a stereotipurilor de sex, în general mai defavorabile femeilor, de interiorizare a perspectivei masculine asupra lumii sociale și a principiilor ei masculine de organizare și ierarhizare. Studiile asupra stereotipurilor de gen au indicat și faptul că femeile tind să accepte mentalitatea și atitudinile sociale defavorabile lor pentru a se apăra împotriva etichetării lor ca fiind prea masculine, prea agresive și, prin urmare, ne-atractive (Turliuc, 2004a). Aceste informații par să ducă la accentuarea convingerii intime (adesea ne-exprimată sau care este considerată a fi ne-exprimabilă public) conform căreia bărbații și femeile sunt (sau trebuie să fie) diferiți în ceea ce privește drepturile și raportul de forțe existent, într-un cuplu.

Analiza de varianță a evidențiat existența unor influențe asupra atitudinii față de violența domestică din partea unor variabile cum ar fi: vârsta subiecților, sexul, statutul marital sau nivelul de studii și un efect combinat al variabilelor vârstă și nivel de studii. Astfel, subiecții cu vârsta sub 25 de ani și cu studii medii manifestă atitudinea cea mai tolerantă față de violența în familie din toate cele patru grupuri. Impactul mediului social tot mai violent și al violenței din mass-media par a influența cel mai mult persoanele mai tinere (cu vârsta sub 25 de ani), care au maturitatea necesară pentru a realiza filtrarea adecvată a informațiilor care

vin din afară. Aceasta denotă că tot ei sunt mai influențabili și mai ușor de persuadat pentru a-și modifica atitudinile. Și nivelul de studii influențează atitudinea față de violența domestică. Cei cu un nivel scăzut al studiilor au o atitudine mai tolerantă față de violența domestică, fiind și mai ușor de persuadat. Sistemul cunoștințelor dobândite și acumulate acționează ca un filtru asupra informațiilor care vin din exterior, trecându-le printr-un proces de selecție, înainte de a hotărî dacă să le accepte sau nu. În ceea ce privește variabilele sex și statut marital, s-a observat un efect principal atât al variabilei sex, femeile fiind mai intolerante față de violența domestică, cât și a variabilei statut marital, cei neimplicați într-o relație dovedindu-se mai toleranți față de violența domestică.

Pe viitor, pentru a crește eficacitatea unor astfel de studii, este indicată și includerea unor variabile precum statutul economic, mediul familial de proveniență, nivelul stimei de sine, dar și varierea situațiilor experimentale prin acționarea la nivelul tuturor celor trei componente ale modelului: sursă (comunicator) – mesaj – receptor (audiență). Schimbarea atitudinilor este un proces de durată, pentru succesul căruia fiecare individ nou câștigat trebuie convertit într-un mesager (comunicator) de încredere.

Bibliografie

Ferreol, G., Neculau, A. (2003). *Violența. Aspecte psihosociale*, Polirom, Iași

Gelles, R.J. (1980). *Family Violence*, Sage Publications, Beverley Hills

Gelles, R.J. (1978). Abused Wives: Why do they stay, *Journal of Marriage and the Family*, 43

Hearn, J. (1998). *The Violence of Men*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi

Iluț, P. (2004). *Valori, atitudini și comportamente. Teme actuale de psihosociologie*, Polirom, Iași.

Mitrofan, I., Ciupercă, C. (2002). *Psihologia vieții de cuplu. Între iluzie și realitate*, Ed. Sper

Pirozynski, T., Scripcaru, G., Berlescu, M. (1996). *Psihopatologia relațională*, Ed. Junimea

Turliuc, N.M. (2004). *Psihologia cuplului și a familiei*, Ed. Performantica, Iași

Turliuc, N.M., Turliuc, C. (2004a). *Condiția femeii în societatea modernă*, Ed. Performantica, Iasi

Walker, L. (1979). *The Battered Woman*. New York. Harper and Row

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Toleranța culturală la forme subliminale de violență în cuplu și reziliența victimelor

Ana Muntean[1]

„My brother Orestes, fight for your new era, in which men and women meet each other free of violence. May love be with you!"
„My sister Iphigenia, build the new temple of womanhood, in which no women can ever be injured again."

(Opelt, 2005)

Rezumat: Violența, sub toate formele, reprezintă un subiect de interes actual acut, la nivel internațional. Violența domestică, afectând familia ca „loc unde se naște viitorul unei nații" (Winnicott, 1964), beneficiază de o abordare multiplă: medicală, psihologică, socială și legislativă. Comportamentele violente, precum și cele reactive, ale victimelor, sunt circumscrise de cadrul cultural. Reprezentările sociale cu privire la violență, specifice unei anumite culturi, penalizează sau tolerează manifestările violente și construiesc o definiție culturală a fenomenului. Vom încerca să descifrăm formele incipiente de violență în cuplu. Într-un cadru cultural cu un grad remarcabil de toleranță la violență, aceste forme rămân nedescifrate sau distorsionate în interpretarea victimei. Prezentarea va evidenția aspectul malign al unor gesturi și atitudini percepute ca „nevinovate" în interacțiunea dintre partenerii de cuplu. Aceste gesturi și atitudini pot evolua spre conturarea în viitor a „victimei" și „agresorului" în cuplu. Deși definiția culturală îngăduie forme de violență care rămân nepercepute de victimă, forme pe care le numim „subliminale", suferința pe care o provoacă este universală și depinde mai degrabă de natura umană decât de apartenența la o anumită cultură. Scopul oricărei intervenții este creșterea rezilienței victimei. Definită drept capacitatea victimei de a face față situației de suferință și de a-și continua dezvoltarea, reziliența poate fi favorizată de anumite circumstanțe culturale. Vom încerca să punem în discuție aceste aspecte. Prezentarea se va baza pe date colectate aleator pe baza unui chestionar cu 12 întrebări, în cursul lunii aprilie 2008. Studiile de caz pe care le vom prezenta vor completa datele. Studiile de caz sunt preluate dintr-o cercetare calitativă întreprinsă în cadrul unui proiect UNICEF în anii 1999-2000. Prezentarea se va încheia prin conturarea anumitor forme de intervenție, care pot favoriza dezvoltarea rezilienței victimei.

[1] Universitatea de Vest Timișoara, anamunteanpsy@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Abstract. Currently all kind of violence benefit, at the International level, of a huge attention. Domestic violence, affecting the family as a „place where the future of the society is born" (Winnicott, 1964) benefits of a multiple approach on the medical, psychological, social and legal perspectives. The violent behaviors as well as the reactive behaviors of victims are seen within the cultural framework. The social representations about violence have cultural specificity. The cultural framework tolerates more or less the violence and is giving the cultural definition of the phenomena. We are trying to identify the incipient forms of violence within the couple. These forms are not seen or are not understood correctly by the victim within a cultural framework which is highly tolerant to violence. We are going to highlight gestures and attitudes which are perceived as a kind in the interaction between partners of the couple. These behaviors can develop to the description of victim and perpetrator within the couple. Even the cultural definition is tolerating violence which is not perceived by victims, the pain inflicted on victim is universal, depending on the human nature and is not cultural. The goal of the intervention with victims is to foster the resilience. By the definition, the resilience is the capacity of victims to face the painful circumstances and to continue the development. Some cultural aspects can support the improvement of the resilience. Our papers are based on the data collected during April 2008 on the random base using a questionnaire with 12 questions. Additionally we will give few case studies from a research done in 1999 and 2000, within a UNICEF project. Our presentation will end by designing some interventions ways which can lead to the resilient development of the victim.

Precizarea termenilor

Am numit *violență subliminală* violența nepercepută în mod conștient, infiltrată profund în cultura noastră și căreia cu toții îi suntem supuși în măsura în care nu avem acces la cunoștințe de specialitate. Apare atât în formele de violență structurală (în sisteme sociale, politice, economice), cât și în violența culturală, în reprezentările sociale (aspecte ale culturii ce apar în religie, ideologie, limbă, artă, știință, mass-media) (Curic, Văetiși, 2005) și constituie fundalul actelor de violență directă.

Rezilienta victimei (Ionescu, 2007) este dată de capacitatea ei de a face față situațiilor de suferință și de a continua să se dezvolte. Proba cea mai importantă a rezilienței victimei este dată de abilitatea de a nu transfera suferința generației următoare, copiilor ei.

Deoarece ființa umană este bio-socio-psiho-culturală (Livingston, 1963), percepțiile noastre sunt limitate de:

- specificul aparatului analizator

- particularităţi individuale
- aspecte educaţionale (culturale)
- experienţa personală.

Percepţia subliminală a violenţei este datorată ultimelor două şi se referă atât la nivelul analizatorilor, al percepţiei sau recepţiei, cât şi la nivelul cerebral, al interpretării, creării semnificaţiei care stau la baza răspunsurilor comportamentale. Funcţionarea aparatului nostru perceptiv, precum şi prelucrarea informaţiei sunt determinate de contextul cultural şi de experienţele personale. Vagotski vorbeşte despre „zona proximă de dezvoltare" a copilului, zona în care copilul se dezvoltă orientat de adultul cu care interacţionează. Tot el ne spune că ne dezvoltăm din toate punctele de vedere (inteligenţă, judecată, morală) în limtele culturii căreia îi aparţinem. „Oamenii au evoluat ca animale sociale şi nu pot face faţă, fizic sau mental, dacă nu rămân în contact cu alţi oameni" (Capra, 2004, p. 378).

Neurobiologia a dezvăluit faptul că creierul este „organul social" cel care ne pune si menţine în relaţie cu ceilalţi: „...creierul este organul social al corpului, iar pentru dezvoltarea lui sănătoasă avem nevoie de experienţe interpersonale care se constituie ca un dans al conexiunilor" (Siegel, 2006). Neurobiologia demonstrează faptul că creierul copilului se dezvoltă în relaţie cu creierul adultului. Socializarea copilului se face în interacţiunea cu adultul. Când un copil se naşte într-o familie de surzi, el nu îşi va dezvolta limbajul, şi nici televizorul nu îl va ajuta prea mult. Când un copil e crescut de persoane în vârstă ce vorbesc mai puţin, va apărea un retard de limbaj.

Dezvoltarea copilului se face sub impactul interacţiunii cu adultul. Interacţiunea lor se petrece într-un cadru cultural care prescrie comportamentele adecvate, oferă stereotipii de interpretare a lucrurilor şi de reacţie. Cadrul cultural ţine loc de cunoştinţe, căci oferă stereotipii reactive şi validează comportamentele pe care le prescrie, eliminându-le pe cele care nu sunt în acord cu mentalitatea. Revenind la Vagotski, el ne spune că internalizarea culturii în care se naşte copilul se face treptat prin achiziţia limbajului. Când învăţăm limba, învăţăm un mod de a gândi despre lume.

„Cultura reprezintă sufletul omului", ne spune Dicţionarul Larousse de filosofie.

„...noi ne angajăm în procese de gândire colectivă şi, procedând astfel, creăm o lume de cultură şi valori care devin parte integrantă a mediului nostru natural. Astfel, caracteristicile biologice şi culturale ale naturii noastre umane nu pot fi separate" (Capra, 2004, p. 378).

În ceea ce privește experiența personală, neurobiologia atrage atenția asupra modului în care se structurează căile de transmisie și prelucrare a informației, căi care vor intra în funcție la fiecare stimul perceput. Știm că între doi ani și 16 ani copilul pierde jumătate din conexiunile nervoase, iar această pierdere înseamnă o specializare a aparatului perceptiv, precum și a căilor (conexiunilor nervoase) care vor intra în funcție pentru prelucrarea informației și construirea semnificației ei și a reacției comportamentale (Muntean, 2006). Astfel, „...răspunsurile noastre la mediu nu sunt determinate atât de mult de efectul direct al stimulilor externi asupra sistemului nostru biologic, ci de experiența noastră trecută, de așteptările noastre, de scopurile noastre și de interpretarea simbolică individuală a experienței noastre de percepție" (Capra, 2004, p. 374).

Interpretarea individuală a experienței percepute duce la considerarea unor gesturi violente ca fiind „drăguțe", a unor atacuri la persoană ca fiind „semne de iubire", a manifestărilor și amenințărilor ca „gelozie, deci...iubire !".

În ceea ce privește cadrul cultural, cel care „păstrează întotdeauna un sens normativ și este sinonim cu umanismul" (Larousse, 1964) permite și promovează discriminări interpretate ca norme, cum ar fi :

- luarea deciziilor fără consultarea partenerei (căci bărbatul e capul familiei !);

- înregistrarea bunurilor pe numele partenerului;

- respingerea pozițiilor importante socio-profesional ale partenerei; în economie, la nivelurile superioare de conducere, întâlnim doar 26,4% femei, iar în 2000, în România erau de 3,5 ori mai puține femei patron decât bărbați (Curic, Văetiși,2005).

Conformările la tiparele tradiționale, „bărbatul e puternic, inteligent, stăpân..." și femeia e „un bun al bărbatului", sunt împărtășite de 78% din populația cu drept de vot din România (Curic, Văetiși, 2005).

Cadrul cultural promovează ironia „rea"[2] la adresa femeii, nenumăratele proverbe, bancuri și zicători fiind în acest sens exemplificatoare. Reprezentările sociale conferă statut diferit femeii comparativ cu al bărbatului : toata lumea știe cine sunt cei mai buni șoferi ; secretare sunt femeile și urmează : asistente medicale, educatoare, asistente sociale, profesoare... meserii de mâna a doua, căci : „Femeia e « lucru

[2] „...ironia rea, romantică, care este distructivă și izvorăște dintr-un sentiment al neputinței noastre în fața destinului" (Larousse, 1964)

slab ! »"...Vânzătoarele sunt, de asemenea, în marea majoritate, femei. Nu există „bărbati de serviciu" ! doar „femei de serviciu".

Toate aceste clişee culturale oglindesc severitatea manifestării patriarhatului unei comunităti.

Putem defini, din punct de vedere sociologic, patriarhatul ca un sistem de autoritate în familie, în cadrul căruia loialitatea datorată „şefului" se bazează pe puterea lui de a dispune de bunuri, inclusiv de femeie şi copii, şi pe mentalitatea că aceste relaţii personale de dependenţă sunt la fel de naturale, de legitime, ca însăşi viaţa.

Aşadar, pe lângă loialitate personală, patriarhatul mai depinde şi de respectarea tradiţiei. Tradiţia, reprezentată istoric prin instituţii, alături de câteva limitări legale, impune singurele constrângeri sistemului de dominare masculină (Stark&Flitcraft, 1996, p. 36).

Cercetarea orientativă pe care am realizat-o constă în explorarea mentalităţii unor femei cu privire la locul şi rolul femeii în familie şi societate. Cercetarea s-a realizat cu un chestionar cu 14 întrebări închise. Femeile, în număr de 26, erau, cu excepţia a trei persoane, vânzătoare în unităţi alimentare din Timişoara şi împrejurimi şi femei de serviciu. Două dintre ele erau divoţate.

CHESTIONAR PRIVIND VIOLENŢA ÎN FAMILIE/ interpretare

1. Credeţi că aveţi sau aţi avut o viaţă bună cu soţul sau uneori a fost violent ?

Da, o viaţă bună : **14 răspunsuri**

Nu, a fost (este) violent: **2 răspunsuri**

Uneori este violent, dar am (am avut) o viaţă bună: **10 răspunsuri;**

Răspunsul la prima întrebare ne descrie un lot de femei care în majoritate au o „viaţa bună" cu partenerul (14), doar 2 repondente (sub 1%) afirmă că viaţa lor nu a fost bună (ambele sunt divorţate). Dacă comparăm cu datele oficiale, care consideră că peste 30% dintre femeile adulte din România[3] sunt victime ale violenţei în familie, cu specificarea cifrei de peste un million de femei victime ale violenţei în familie, în anul 2003, *lotul nostru pare unul fericit.*

[3] Curic, Văetişi, 2005.

2. Vă distrează bancurile cu blonde?
Da : 19 răspunsuri
Nu: 7 răspunsuri
Indiferent

A doua întrebare caută să dezvăluie în ce măsură femeia e tributară unei mentalități violente la adresa femeii. Umorul bun, sănătos, reprezintă un mecanism defensiv valid, de coping cu situația dificilă (Ionescu, Jacquet, Lhote, 2002). Răspunsul la această întrebare, de tipul *„ironiei rele"*, ne poate face să vedem mai nuanțat „fericirea" etalată anterior. 19 femei se amuză la bancurile cu blonde, ceea ce ne duce cu gândul – exagerând nota – la trecerea victimei de partea călăului, fenomen pe care ni-l descrie pentru prima dată psihanaliza, iar ulterior îl regăsim în cele mai dramatice momente ale omenirii : lagărele naziste, comunism. Recent, sub numele de Sindrom Stockholm, această aparent perversă funcționare a ființei umane a fost descrisă din nou și evidențiată ca aparținând contemporaneității noastre tot mai afectată de fenomenul terorismului. În fapt, reprezintă un mecanism adaptativ, de supraviețuire. Prezent și la animale, cunoaștem cu toții gestul oferirii grumazului de către învins învingătorului, gest invocat adesea ca o metaforă a cedării. La extremitate, în plin Sindrom Stokholm, sunt femeile care spun: „dacă nu mă bate, nu mă iubește!". Poate părea un cinism și ne amintește de observația empirică: cele mai rele cu femeile sunt femeile!

3. Credeți că cei mai buni șoferi sunt:
Femeile: 3 răspunsuri
Bărbații: 9 răspunsuri
La fel: 14 răpunsuri

A treia întrebare reliefează *reprezentările sociale stereotipizate* cu privire la diferențele dintre bărbat și femeie, în defavoarea femeii. 9 răspunsuri recunosc superioritatea bărbatului, în vreme ce doar jumătate, 3, cred că femeia e „mai bună". Trebuie să remarcăm însă că mai mult de jumătate din răspunsuri (14) scapă stereotipiei comune. Acest lucru este interesant deoarece atacă o realitate : superioritatea fizică, sub aspectul forței și a îndemânării bărbatului, comparativ cu femeia.

4. Credeți că salariile cele mari (comparativ cu cantitatea și calitatea muncii) le iau:
Femeile: 2 răspunsuri
Bărbații:10 răspunsuri

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Sunt plătiți **la fel**, în funcție de cum e munca: **14 răspunsuri**

Întrebarea a patra, referitoare la remunerație, subliniază *lipsa de informare a femeilor*. Majoritatea (14) consideră că salariile sunt alocate în raport cu calitatea și cantitatea muncii, indiferent de gen. În realitate, în anul 2000, media diferenței salariilor plătite femeilor și bărbaților a fost de 8,5%[4] în favoarea bărbaților. 10 repondente, puternic influențate de mentalitatea patriarhală, găsesc normal, firesc, ca bărbații să câștige mai bine („e normal, el e bărbat!"). Există și două femei care susțin că femeile câștigă mai mult. În ambele cazuri, în familie, ele aduc venituri superioare celor aduse de către soți. Realitatea anilor 2000 arată că în economie, nivelurile superioare de conducere erau ocupate doar în proporție de 26,4% de femei, iar numărul femeilor patroni era de 3,5 ori mai mic decât al bărbaților. Cele mai triste date[5], cele care influențează în cea mai mare măsură violența domestică, ne arată că veniturile femeilor sunt jumătate din cele ale bărbaților, iar procentul femeilor fără venituri este de 4 ori mai mare decât al bărbaților.

5. Cine trebuie să se ocupe de educarea copiilor?

Mama: 2 răspunsuri

Tata:

Amândoi: 24 de răspunsuri

Întrebarea privind rolul celor doi părinți în educarea copiilor, acasă, aduce un mare număr de *răspunsuri corecte.* 24 de repondente cred că sarcina educării copiilor revine ambilor soți (cum spunea o repondentă, mândră de răspunsul dat: „ așa ar trebui să fie, nu?"). Există doar sub 1% (2 răspunsuri) care afirmă că educarea copiilor este domeniul mamei. Dar să nu ne amăgim: empiric, știe oricine că atunci când copilul e cuminte e al „tatii" și când face prostii e „al mamei"!. Așadar: cine face educația, disciplinarea?

6.Cine credeti că trebuie să se ocupe de treburile casei?

Femeia: 8 răspunsuri

Bărbatul:

Amândoi: 18 răspunsuri

Întrebarea este o continuare a celei dinainte și are efectul de a diminua numărul răspunsurilor „corecte" (18), atribuind femeii, în proporție de 30%, responsabilitatea îngrijirii casei. Femeia ca înger al căminului,

[4] Idem

[5] Curic, Vaetisi,2005.

stereotip american al anilor '60, mai bântuie imagistica acestor familii din care totuşi femeia lipseşte cel puţin 8 ore pe zi, lucrând angajată undeva. Credem că răspunsurile primite sunt încurajatoare, dacă le comparăm cu cei 80% dintre români, la nivelul anilor 2005, care cred că „femeia e stăpâna casei".

7. Credeţi că de mici copiii trebuie învăţaţi diferit? Baieţii mai lejer, fetele să facă mâncare, curat etc.

Da: 14 răspunsuri

Nu : 12 răspunsuri

Revenind asupra *educaţiei copiilor*, aflăm că mai bine de jumătate din repondente (14) consideră că baieţii şi fetele, în familie, de mici, trebuie să beneficieze de o educaţie diferită. Educaţia în familie pune bazele identităţii de gen şi atâta vreme cât viziunea părinţilor va rămâne centrată pe o inegalitate de gen, şansele unor schimbări reale sunt diminuate. Dar educaţia în familie transmite numeroase mesaje duble generate de părinţi care cred că ar trebui schimbat ceva, dar în realitate nu se simt motivaţi să o facă.

Copilul unei familii de intelectuali, în vârsta de 7 ani, încă nu ştie să-şi şteargă singur fundul. Mama este cea căreia îi revine sarcina. Mama e înduioşată şi înţelegătoare. Tatăl, pe jumătate nemulţumit, pe jumătate amuzat, îl întreabă: tu ai să te însori când vei fi mare? Răspunsul vine prompt: DA! Păi şi atunci cine te va şterge? Răspuns tot atât de prompt: SOŢIA! (anul 2000)

Există o unică **explicaţie şi cauză reală a violenţei domestice**. Aceasta este funcţionarea patriarhală a societăţii, promovând conduite de dominaţie a bărbatului asupra femeii. În virtutea tradiţiei, care trece de la o generaţie la alta, se învaţă rolurile sexuale de dominator, bărbatul, şi supus, femeia. Aceste roluri se conturează la vârste foarte fragede, chiar între 2 ani şi jumătate şi trei ani şi jumătate (Anastasiow, 1986) şi se confirmă şi rafinează de-a lungul întregii vieţi, în toate instanţele sociale.

8. Pe numele cui au fost (sunt) înregistrate bunurile cele mai importante ale familiei?

Soţului: 10 răspunsuri

Soţiei

Amândoi: 16 răspunsuri

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Întrebarea privind *înregistrarea bunurilor* principale ale familiei ne dă date obiective: în 10 cazuri, bunurile au fost înregistrate pe numele soțului. În 16, pe numele amândurora. Fiindcă doar 38% din răspunsuri aprobă clișeele că „bărbatul e stăpânul", iar „femeia este proprietatea lui", considerăm că acesta este un rezultat care dă speranțe. Mai ales dacă îl comparăm cu procentul de 78% din populația cu drept de vot, la nivelul anilor 2005[6], care împărtășea aceleași clișee. Această situație de fapt poate fi analizată din punctul de vedere al comunicării, știut fiind faptul că „nu putem să nu comunicăm". Watzlawick P. arată că în orice act de comunicare există trei posibilități de reacții, în definirea ta însuți și a celuilalt: negare, rejectare, confirmare. În cazul nostru, în vreme ce femeia este negată sau rejectată, ignorată ca egală a bărbatului, soțul este confirmat în poziția lui dominantă (Benoit, Malarewicz, Beaujean, Colas, Kannas, 1988).

9. Concursurile de miss sunt organizate în general pentru femei. Sunteți de acord cu ele?

Da: 24 de răspunsuri

Nu: 2 răspunsuri

Mi-e indiferent

Concursurile de frumusețe au constituit o țintă permanentă de atac a curentului feminist, care atașează acestor concursuri un sens peiorativ, reducționist al valorii femeii. Majoritatea femeilor repondente (24) sunt de acord cu acestea și nu au nici un fel de sentiment de nesiguranță în privința lor. Este din nou semnificativ că cele două femei care nu sunt de acord cu aceste concursuri sunt acele femei care au divorțat. În cazul lor, așa cum apare și din răspunsul la această întrebare, dar și la altele, divorțul a acționat ca o „trezire", revelație asupra unor realități care nu fuseseră puse probabil înainte sub semnul întrebării sau în paranteză. Deja de la Arthur Miller, din timpurile moderne, știm că e bine să fie copilul : „frumos ca mama și deștept ca tata !".

10. Când apare violența în cuplu, cine credeți că e „vinovat"?

Bărbatul: 2 răspunsuri

Femeia: 4 răspunsuri

Amândoi: 20 de răspunsuri

---

[6] Curic, Văetișii, 2005

La întrebarea privind *vinovăția declanșării violenței* în cuplu, majoritatea copleșitoare afirmă că este o vinovăție împărtășită de ambii parteneri. Există însă 4 răspunsuri (aproximativ :15%) îngrijorătoare, care afirmă, în sensul promovat de un sexism puternic al mentalității noastre, că femeile sunt vinovate. Cele două răspunsuri care incriminează bărbatul sunt date de către cele două femei divorțate.

11. Cine credeți că trebuie să conducă, să fie capul familiei?
Femeia: 1 răspuns
Bărbatul: 7 răspunsuri
Amândoi: 18 răspunsuri

La nivelul anilor 2005, peste 80% dintre români[7] cred că „bărbatul e capul familiei". Răspunsurile obținute confirmă această trăsătură „națională", deși în proporție mult diminuată (7), de doar 27%. Există un singur răspuns care afirmă că femeia este capul familiei, iar povestea femeii care dă acest răspuns este una menită să o trezească din automatismele culturale. Este vorba de o femeie care întreține singură familia, soțul fiind șomer și refuzând să lucreze sau să se angajeze undeva.

12. Credeți că atunci când soțul dorește să întrețină relații sexuale cu soția lui, iar aceasta nu dorește, soția trebuie să accepte?
Da: 5 răspunsuri
Nu: 11 răspunsuri
Uneori: 10 răspunsuri

Întrebarea privind *„obligativitatea" relațiilor sexuale* în cuplu arată că mai bine de jumătate din femei sunt de acord cu atribuirea terenului sexualității bărbatului (15 femei). De altfel, statisticile arată că o femeie din 7 este violată de soț (14%), iar cele 5 răspunsuri care afirmă că sexualitatea este un drept al bărbatului, reprezentând 19%, sunt femei care nu s-ar plânge pentru un astfel de gest, în ciuda legislației care condamnă violul în cuplu. De altfel, această idee o putem interpreta și din perspectiva unor statistici din 2003[8], care găsesc că româncele, în proporție de 44%, sunt hărțuite la locul de muncă și că doar 1 victimă din 10 a făcut plângere, iar 12% preferă să-și dea demisia, fără a se plânge, dar încercând să se protejeze.

---

[7] Idem
[8] Ibidem

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

13. Credeți că femeia trebuie să se coafeze, îmbrace astfel încât să facă pe plac soțului?

Da: 15 răspunsuri

Nu: 11 răspunsuri

Obligația de a se „face frumoase" pentru soț este recunoscută de 15 femei (58%). Această mentalitate merge în sensul ideii împărtășite de 78% dintre români[9], în anii 2005, că femeia este „proprietatea bărbatului". Atacuri la adresa femeii pe această temă sunt frecvente și nu sunt percepute de femeie ca atacuri, ci ca interes, ca gest drăguț: „ce freză ți-ai făcut?", „ce e cu rochia asta prea scurtă?" sunt interpretate de femeie ca semne ale dragostei, în vreme ce de fapt sunt un mod de a impune și sancționa felul în care apare femeia printre ceilalți. Din punctul de vedere al comunicării, este o respingere a ei în anumite ipostaze și o confirmare a poziției dominante a bărbatului. În vreme ce a fi frumoase și a se preocupa de acest lucru sunt caracteristici văzute ca aparținând femeii, există numeroase atacuri pe această temă, prezentate larg, ca „bancuri", clișee: „nevastă-mea, când e claxonată de bărbați pe stradă și ea întoarce capul, ei se fac că nu o văd...!" (banc spus la radio, într-o emisiune de dimineață, într-un dialog cu ascultătorii, 2008). De altfel, media vorbită, emisiunile de divertisment abundă de bancuri sexiste gustate de publicul larg și conturând o cultură violentă, discriminatorie, de societate marginală.

Condiționarea culturală a existenței femeii, a acceptării ei este mult mai largă: femeia nu poate intra în biserică atunci când e în perioada de menstruație, nu poate intra în biserică atunci când e lăuză până nu se face o slujba de purificare. Aceste semne de discriminare culturală a femeii au fost exprimate îngrijorător de către un student repondent într-o cercetare din anul 1998: „Femeia a fost făcută să fie de ajutor bărbatului! Dumnezeu trebuie să pună între ei iubire!" (Muntean, 2001).

14. Credeți că femeia „trebuie să sufere"? să fie răbdătoare?

Da: 8 răspunsuri

Nu: 18 răspunsuri

La întrebarea privind acceptarea suferinței ca pe o condiție a femeii, răspunsurile sunt doar în proporție de 30% (8 răspunsuri) de acord cu acest cliseu cultural. Se emancipează femeia din România? Probabil că da și inclusiv această conferință ne indică acest lucru.

---

[9] Curic, Văetiși, 2005

Concluzii

Pentru că suntem în Moldova și întotdeauna am considerat Moldova ca pe cel mai romantic loc din țara noastră, doresc să concluzionez în sensul epistolei către Corinteni a apostolului Pavel: „Acum dar rămân acestea trei : adevărul, credința și dragostea ! dar dintre toate acestea, cea mai mare rămâne dragostea !"

Dar despre ce fel de dragoste poate fi vorba atunci când disprețuim ușor, privim cu condescendență, avem sentimentul că ceva sau cineva ne aparține?

Tandrețea dintre cei doi este o împletire a atașamentului fiecăruia cu libidoul (Delage, Bastien Flamain, Baillet-Lussiana, Le Breton, 2004). Când nu avem de-a face cu un atașament securizant, tandrețea va fi încărcată de gelozie, de neîncredere, de tendințe de a-l domina și ține la ascultare pe celălalt. În acest punct, mentalitatea care tolerează violența în familie își dă mâna cu violența prezentă, tradițional, în creșterea copiilor. Și astfel, de la o generație la alta, trecem nefericirea femeilor și a bărbaților în cuplu, pe fundalul unei mentalități care o consolidează, o forjează prin stereotipiile promovate.

Din punct de vedere spațial și temporal, nu există limite ale manifestării violenței în familie și violența domestică este un rău prezent în oricare societate patriarhală. Diferențele care se consemnează de la o societate la alta sunt date doar sub aspectul frecvenței și a formelor concrete pe care le îmbracă. Pe de altă parte, fiecare manifestare apare individualizată într-o constelație de detalii care fac ca un tip de intervenție eficientă într-un caz să fie total nepotrivită în altul.

În acest sens, al mentalității tradiționale, putem vorbi despre o violență subliminală, nepercepută ca atare, în cadrul unor grupuri sociale. Un grup social care tolerează bine violența, în care relațiile violente sunt curente și cotidiene, face în mod inevitabil o lectură distorsionată a exprimărilor violenței. Registrul umoristic al lecturii unor exprimări sau evenimente violente este probabil cel mai frecvent aplicat în cultura noastră. Presa diseminează adeseori astfel de interpretări „umoristice", prezentând violența în relațiile din cuplu, din familie, ca pe un dat inevitabil al societății și culturii noastre:

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Domnu' de la Ford, v-am dat fabrica, dar vă rog să lăsați niște defecte la noua mașină pentru a menține ceva din specificul prestigioasei industrii românești de autoturisme. Știți? Șoferul român tradițional se scoală duminica dimineața, bea ceva, se bărbierește, ia bilet la Loto, se întoarce acasă și bate nevasta până pornește alarma la mașină. După care iese în fața blocului, bea ceva cu băieții și apoi suflă în jigleor, toarnă ulei ars în praguri, dă trei ciocane în tacheti și curăță platinele până îl strigă nevasta să urce în casă, să bea ceva și s-o rupă iar cu bătaia! (Academia Cațavencu, nr. 12, 26 martie-1 aprilie, 2008)

Putem afirma despre grupul investigat că este un grup rezilient (un grup fericit!), optimist (ambii parteneri își împart obligațiile) și cu deschidere spre noile orientări privind violența în cuplu (femeia nu trebuie să fie răbdatoare și să sufere!). Nu putem uita însă faptul că este un grup neinformat (discriminarea privind salariile, bunurile), împărtășind viziuni sexiste (gustă bancurile cu blonde, concursurile miss), promovate de mentalitatea patriarhală, un grup care în mare măsură nu realizează abandonul pozițiilor de putere în favoarea bărbatului. Vom aminti aici că numeroase cercetări arată că o cale sigură de diminuare a violenței în cuplu este instaurarea unor raporturi de egalitate între cei doi, pe toate planurile, inclusiv financiar.

Fiecare rezultat al unei cercetări este o interpretare (Denzin, Lincoln,1994). Interpretarea, în cazul unei cercetări, se face în baza teoriei cadru a cercetării. Când însă nu ai o teorie, interpretarea se face în baza mentalității grupului căruia aparții. În urmă cu 8 ani, când s-a dezbătut nevoia unei legi pentru prevenirea violenței domestice, politicienii noștri, tributari mentalității, au cerut ca această lege să îi protejeze în mod egal pe femei și bărbați. Realitatea ne arată că doar 5% dintre bărbați sunt victime și în aceste cazuri este vorba despre violența punitivă (Perrone, Nannini,1996). Există realități care nu sunt interpretări (dar când sunt folosite ca argumente, apără o interpretare, așa cum fac eu aici!):

- Când o femeie se îmbolnăvește (mental) soțul o părăsește. Femeia, dacă se întâmplă asta bărbatului, nu! (Brown, 2004);
- În căsnicii, în relațiile cu socrii, sunt mai multe femei în situații de disconfort decât bărbați;
- Sunt mai frecevente cazurile bărbaților care își neglijează soțiile în favoarea mamelor, decât invers. Mulți bărbați continuă să-și discute problemele în primul rând cu mamele, și nu cu soțiile sau

partenerele de viață. Mame care continuă să spele cămășile băieților căsătoriți, dar nu și hainele nurorii!

Bibliografie

Anastasiow, N.J. (1986). *Development and disability: A Psychobiological Analysis for Special Educators*, London: Paul H. Brookes.

Benoit, J.C. (2004). *Gregory Bateson et la crise des ecosystemes humaines*, Geneve: Georg.

Benoit, J.C., Malarewicz, J.A., Beaujean, J., Colas, Y., Kannas, S. (1988). *Dictionnaire clinique des therapies familiales systemique*, Paris: ESF.

Brown, K. (2004). *Violența domestică*, prezentare făcută in cadrul Advance Study Institute, NATO, Timișoara.

Capra, F. (2004). *Momentul adevărului, știință, societate și noua cultură, o viziune fascinantă asupra noii realități înconjurătoare, o reconciliere a științei cu spiritul uman pentru un viitor durabil*, București: Editura Tehnică.

Curic, I., Vaetisi, L., (2005). *Inegalitatea de gen : violența invizibilă*, Cluj-Napoca: Eikon.

Delage, M., Bastien Flamain, B., Baillet-Lussiana, S., Le Breton, L. (2004). Application de la theorie de l'attachement à la comprehension et au traitement du Couple. A propos d'une recherche, *Thérapie familiale*, 25 (2), pp.171-190.

Denzine, N.K., Lincoln, Y.S. (1994). *Handbook of Qualitative Research*, London: Sage Publication.

Ionescu, S., Jacquet, M.M., Lhote, C. (2002). *Mecanismele de apărare, teorie și aspecte clinice*, Iași: Polirom.

Ionescu, S. (2007). Rezilienta și cultura, *Copiii de azi sunt părinții de mâine*, nr.20-21, Septembrie.

Julia, D. (1964). *Dictionnaire de la Philosophie*, Paris. Librairie Larousse.

Livingston, R. (1978). *Sensory Processing, Perception and Behavior*, New York: Raven Press.

Muntean, A. (2006). *Psihologia dezvoltării umane*, Iași: Polirom.

Muntean, A. (2001). *Violența domestică și maltratarea copilului*, Timișoara: Eurostampa.

Opelt, R. (2005). *Without Pain*, Los Angeles, Ca.: Ariadne Press.

Perrone, R., Nannini, M. (1996). *Violence et abuse sexuels dans la famille*, E.S.F., Paris

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Siegal, D. (2006). *Early Mind Development and Attachement: an interview*, www.ifco.org, 24 iunie, 2006

Stark, E., Flitcraft, A. (1996). *Women at Risk*, London: Sage Publication.

Vygostky, L.S. (1985). *Pensée et langage*, Paris: Editions Sociales.

Winnicott, D.W. (1964). *The Child, The family and the Outside World*, Great Britain: Penguin Books.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Gelozia – factor generator de violență domestică în cuplurile conjugale

Livia-Simona Gafton[1], Maria Nicoleta Turliuc[2]

Rezumat. Violența împotriva femeilor este o reflectare a relațiilor inegale de putere între femei și bărbați, servind la perpetuarea raporturilor lor dezechilibrate. Gelozia joacă un rol determinant în apariția și manifestarea violenței domestice, iar femeile suportă sistematic și simptomatic violențe de diferite tipuri, de la cele fizice, la cele mai subtile, psihologice.

Definiția geloziei ca un „complex ideo-afectiv negativ de afecte primare, emoții, sentimente și idei trăite frustrant, implicând simultan anxietate de abandon, trăiri de prejudiciere și devalorizare a propriei persoane de către partener prin culpa (reală sau imaginară) de „trădare" (infidelitate sexual-afectivă), precum și atitudini ostil-agresive la adresa partenerului și a noului „obiect" al afecțiunii sale" (Mitrofan, Mitrofan, 1991, p. 136), ilustrează parțial și rolul său în producerea violenței în cuplul conjugal. De asemenea, studiul lui B. Spitzberg și a colaboratorilor săi (2005) a evidențiat existența a trei tipuri de răspunsuri la gelozia partenerului: răspuns agresiv, retragere sau compensare relațională. Persoana geloasă tinde să folosească răspunsuri comportamentale asemănătoare, din care cel agresiv nu lipsește.

Studiul de față își propune să identifice prezența geloziei și a nivelurilor sale la subiecții căsătoriți în funcție de variabilele gen și nivel de instruire, iar apoi gradul în care gelozia, separat sau în interacțiune cu genul, influențează atitudinea subiecților față de violența domestică. În scopul ipotezelor, am utilizat instrumente construite de noi care au fost supuse probelor de stabilire a validității și fidelității. Cercetarea s-a desfășurat pe un lot de 200 de subiecți căsătoriți, perioada de căsătorie fiind cuprinsă între 1 an și 26 de ani, din orașele Iași și Galați.

Rezultatele obținute indică faptul că bărbații sunt mai geloși decât femeile, iar subiecții cu studii medii sunt mai geloși decât subiecții cu studii superioare. De asemenea, bărbații au în general o atitudine mai permisivă atât față de violența verbală, cât și față de cea fizică, comparativ cu femeile, iar subiecții cu un nivel mai ridicat al geloziei au o atitudine mai permisivă atât față de violența verbală, cât și față de cea fizică, comparativ cu subiecții cu un nivel al geloziei mai scăzut. Chiar dacă atitudinea tolerantă față de violență nu conduce automat la conduite agresive

[1] Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași (turliuc@uaic.ro).

[2] Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași (turliuc@uaic.ro).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

față de partener, rezultatele obținute sunt alarmante din perspectiva cercetărilor care au indicat existența unor corelații ridicate între atitudinea tolerantă față de violența în cuplul marital și comportamentul agresiv al partenerilor.

Abstract. The violence against women represents a reflection of the unequal strength relationships between women and men, serving to the perpetuation of these unbalanced ratios. The jealousy plays a significant role in domestic violence appearance and manifestation, in witch women endure systematically and symptomatically different kinds of violence, from the physical ones to the more subtle ones, named psychological violence.

The jealousy, defined as „an ideo-emotional negative complex of primary instincts, emotions, feelings and ideas lived in a frustrating way, involving simultaneously anxiety and abandon, prejudice experiences and self devaluation by the partner through guilt (real or imaginary) of ,"betrayal" (sexual-emotionally infidelity), and hostile-aggressive attitudes regarding the partner and his affection new „object" (I. Mitrofan, N. Mitrofan, 1991, p. 136), partially illustrates it's role in conjugal couple violence generation. Also, the B. Spitzberg and his colleagues' paper (2005) indicate the existence of three types of responses regarding the partner jealousy: aggressive response, withdrawal or relationally compensation. The jealous person trends to use similar behaviour responses, from witch the aggressive one is not missing.

The present study wants to identify the jealousy and it's levels at the married subjects considering the gender and education variables, and then the degree in witch the jealousy, segregated or in interaction with the gender, influences the subjects attitude towards the domestic violence. For hypothesis, we used self-build instruments, previously submitted to the establishing procedures of the validity and fidelity. The research took place on a 200 married subjects lot form the Iasi and Galati cities, with a marriage period between 1 and 26 years.

The results of this study reveals the fact that men are more jealous than women, and medium educated subjects are more jealous than the superior educated ones. Also, men comparing to women, have a more permissive attitude towards the verbal and physical violence, and the subjects with a higher jealousy level have a more permissive attitude towards the verbal and physical violence than the ones with a lower jealousy level. Even if an indulgent attitude towards violence does not automatically leads to an aggressive behaviour regarding the partner, the results are disquieting considering the researches that revealed the existence of high correlations between the permissive attitude towards violence inside the marital couple and aggressive partners' behaviour.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Adesea, gelozia este interpretată ca o probă de afecţiune şi de iubire şi există numeroase exemple ce arată existenţa unei legături între gelozie şi iubirea romantică. Ca şi dragostea, gelozia presupune în mod obişnuit un angajament ce susţine relaţia subiectului cu obiectul. Ea însă nu presupune în mod obligatoriu şi dragostea, aşa cum afirma şi Rochefoucaud: „gelozia se naşte întotdeauna cu dragostea, dar nu moare o dată cu ea" (apud Druţă, 1998, p.142). Astfel, în anumite împrejurări, manifestarea unei doze minime de gelozie poate să fie benefică celor doi parteneri, unei relaţii, pentru că reaminteşte permanent valoarea şi importanţa unuia pentru celălalt. În schimb, dramatic este atunci când gelozia devine boală, numită de specialişti „gelozie patologică". Acestea sunt cele mai tragice situaţii, deoarece boala poate lua forme aproape delirante. Sentimentele puternice de gelozie sunt distructive pentru o relaţie, mai ales că de cele mai multe ori duc la violenţă fizică şi chiar crimă. Pornind de la aceasta premisă, considerăm că gelozia joacă un rol determinant în apariţia şi manifestarea violenţei domestice, statisticile poliţiei indicând că 20% dintre crimele comise implică un iubit gelos.

În sens larg, gelozia defineşte o stare afectivă care se referă la teama reală sau imaginară de a pierde ceea ce posezi : puterea, dragostea sau partenerul (Şchiopu, 1997, apud Turliuc, 2004). În sens restrâns, se vorbeşte de gelozie în relaţie intimă şi apare ca un răspuns negativ vis-á-vis de implicarea imaginată, actuală sau viitoare, a partenerului într-o relaţie emoţională sau sexuală cu altcineva (Bunnk, 1982, apud Turliuc, 2004). În acest caz, sentimentele specifice sunt : teama de pierdere sau de abandon, anxietate, durere, apărare, vulnerabilitate şi lipsa de speranţă (Knox, 1984, apud Mitrofan şi Mitrofan, 1994). La toate acestea se adaugă atenţia exagerată acordată rivalului sau situaţiei de rivalitate.

În literatura de specialitate se întâlnesc numeroase forme şi nuanţări ale geloziei, începând cu gelozia amoroasă, normală şi aparent pozitivă, până la gelozia patologică, care în forma sa cea mai gravă ia forma delirului de gelozie. În formele sale maladive, gelozia se înscrie în marile structuri clinice, nevroză, psihoză şi perversitate. Astfel, când se vorbeşte de „doze excesive", gelozia devine dorinţă de posesiune şi de control şi se poate manifesta de la simpla ruminare sau repetare a unor idei de răzbunare până la acte de agresivitate. Partenerul gelos este stăpânit de un puternic sentiment de posesiune în raport cu celălalt, ceea ce îl face mai vulnerabil prin amplificarea trăirilor de frustrare. De asemenea, studiul lui B. Spitzberg şi a colaboratorilor săi (2005) a evidenţiat existenţa a trei tipuri de răspunsuri la

gelozia partenerului: răspuns agresiv, retragere sau compensare relațională. Persoana geloasă tinde să folosească răspunsuri comportamentale asemănătoare, din care cel agresiv nu lipsește. Toate trăsăturile indivizilor geloşi au multiple consecințe asupra comportamentului şi modului de a gândi al acestora, în sensul că au loc schimbări ale atitudinii şi comportamentului, depresie, sentimentul ruşinii, nemulțumire de sine, disoluția cuplului familial, defăimarea publică a unor persoane sau maltratarea lor, scandalul accentuat, o stare de tensiune intrapsihică permanentă, exacerbată prin crize acute de mânie, ură împotriva partenerului sau a presupusului adversar, sentimente şi acțiuni contradictorii, cu caracter marcat de violență, idei sau tentative de suicid, legate de sentimente de inferioritate, idei sau acte de homicid, ca forme de răzbunare a „onoarei lezate" (Enăchescu, 2003, p. 97).

Se consideră că în afara factorilor de natură internă (menționați mai sus: stima de sine scăzută, anxietatea, slaba maturizare afectivă, ostilitatea etc.), la baze apariției sentimentului de gelozie stau şi o serie de factori externi precum: comportamentul partenerului, genul, starea civilă, infidelitatea etc.

Studiile care au încercat să evidențieze influența statutului marital asupra geloziei tind să indice faptul că indiferent de statutul relațional al subiecților (căsătoriți sau necăsătoriți), ceea ce contează este gradul de siguranță pe care îl oferă forma de relaționare în care diada este implicată, el fiind factor determinat al nivelului geloziei. Preferința pentru coabitare apare uneori şi ca o reacție de apărare la adulterul comis tot mai frecvent în cadrul căsătoriei. Având în vedere criza prin care trece instituția căsătoriei în ultimele decenii, am dorit să analizăm nivelul gelozie în funcție de anumite variabile şi modul în care ea influențează separat sau prin interacțiune cu genul nivelul atitudinii față de violența în familie.

În decursul timpului, cele mai multe studii cu privire la comportamentul individului gelos au identificat numeroase diferențe de gen, iar dintre acestea se pot enumera câteva, precum faptul că : sentimentele de gelozie sunt mai degrabă negate decât recunoscute de bărbați, față de femei care tind să-şi mărturisească mai uşor sentimentele (Bergen, 1990, p. 28) ; bărbații declară în mai mare măsură că atunci când devin geloşi se simt mânioşi, lipsiți de mândrie personală, se simt „atacați" de partener şi dezvoltă amenințări verbale la adresa intrusului. În schimb, femeile declară că atunci când sunt geloase „încearcă să devină mai atractive pentru a plăcea partenerului, plâng când sunt singure şi încearcă la rândul lor să-l facă gelos

pe partener" (Shettel-Neuber, 1978, apud Chelcea și Iluț, 2003, p. 155); „comportamentul gelos al bărbaților este mai brutal și orientat asupra partenerului, iar cel feminin este mai verbalizat, mai perseverent, violența fiind orientată preponderent împotriva celei de-a treia persoane" (Tudose, 2001, p. 90); „femeia este mult mai frecvent și mai puternic geloasă decât bărbatul, dar ca intensitate și comportament violent asociat geloziei, domină bărbații" (Enăchescu, 2003, p. 97); „bărbații sunt mai geloși față de activitatea sexuală a partenerelor, iar femeile se concentrează mai mult asupra implicării afective a partenerului în relația cu a treia persoană" (Clanton; Smith, 1977, apud Mitrofan și Mitrofan, 1994, p. 71) etc.

Pornind de la premisa diferențelor de gen în manifestarea geloziei, putem preciza că acestea sunt prezente și în ceea ce privește violența domestică, în sensul că aceasta este generată în majoritatea cazurilor de către bărbați – mai ales parteneri sau rude – cu scopul de a exercita control. Astfel, cu sau fără statistici, femeile suportă sistematic și simptomatic violențe de diferite tipuri, de la cele fizice, la cele subtil psihologice. Fără îndoială că și bărbații sunt ținte ale violențelor, dar în cele mai multe cazuri ei sunt ținta agresiunii altor bărbați. Violența împotriva femeilor este o reflectare a relațiilor de putere inegale între femei și bărbați, servind la perpetuarea acestor raporturi dezechilibrate.

În România, vizibilitatea violenței în familie a crescut în ultimii ani în mass-media, însă este greu de estimat dacă aceasta a determinat modificări ale gradului de toleranță a violenței la nivelul comunităților. Cu toate acestea, cele mai multe cazuri de violență în familie rămân neînregistrate, deoarece nu sunt încadrate de comunitate în registrul violenței, nu este format un mecanism de semnalare a cazurilor de violență și, în cele mai multe dintre situații, nu există servicii accesibile de asistență (Ogien, 2002, apud Rotariu și Rotariu, 2005).

Într-o primă instanță, *violența domestică* poate fi definită ca fiind orice act violent comis de o persoană de pe poziția unui rol marital, sexual, parental sau de ocrotire asupra altor persoane cu roluri reciproce. Aceasta se manifestă întotdeauna în cadrul unei relații intime, în spațiul restrâns și privat al familiei. Este o combinație de comportamente de atac fizic, agresivitate verbală și psihologică, sexuală și economică pe care un partener le manifestă asupra celuilalt în cadrul oficializat al familiei sau în relații de convieţuire în același spațiu.

Deși fiecare caz de violență se desfășoară în condiții specifice și are cauze particulare, există o serie de factori comuni, care definesc existența și

tendințele fenomenului la nivelul întregii societăți. Aceşti factori vizează, în primul rând, atitudinile şi stereotipurile sociale cu privire la rolul dominant al bărbatului şi cel subordonat al femeii, inegalitățile dintre sexe, pe scurt, ceea ce se poate numi organizarea patriarhală a familiei şi a societății, în funcție de poziția de autoritate şi putere a bărbatului (Rădulescu, 2001, apud Sânzianu, 2006). Printre aceşti factori se pot număra: conflictele legate de modul de administrare a bugetului familial, consumul de alcool şi alcoolismul, în general, gelozia, probleme sexuale ale cuplului, dorința partenerei de a deveni independentă economic şi alții, precum sărăcia, şomajul şi stresul.

Dacă factorii determinanți ai violenței domestice diferă de la caz la caz, un lucru este cert şi evident, şi anume victimizarea produce modificări psihologice, dificultăți de relaționare şi disfuncționalități la nivelul mecanismelor psihologice, care pot fi cu greu ameliorate în privința consecințelor ei asupra dezvoltării personalității. În ceea ce priveşte *femeia victimă,* ea dezvoltă trăsături de personalitate ce sunt urmarea mecanismelor defensive puse în funcțiune pentru a face față situațiilor. Ea îşi pierde încrederea în sine şi sentimentul că deține un control asupra situației. Stresul ridicat şi anxietatea permanentă pe care le trăieşte îi vor crea sau agrava boli cronice sau alte tulburări psihosomatice. De multe ori îşi ia responsabilitatea pentru agresivitatea partenerului ei, se autoînvinovățeşte, interiorizează sentimente de ruşine. Trăieşte o teamă constantă de agresor, inabilitate percepută de a face față copiilor sau fricii lor de a rămâne singuri. Suferă o pierdere treptată a perspectivei asupra spațiului său personal sau al copiilor, are percepții distorsionate despre siguranță/ securitate, uneori este incapabilă să discearnă între securitate şi pericol şi acceptă toate învinuirile (Sânzianu, 2006).

Ipoteze şi design

Pornind de la premisele evidențiate mai sus, studiul de față îşi propune să identifice prezența geloziei şi a nivelurilor sale la subiecții căsătoriți în funcție de variabilele gen şi nivel de instruire, iar apoi, gradul în care gelozia, separat sau în interacțiune cu genul, influențează atitudinea subiecților față de violența domestică.

Am formulat două ipoteze generale: 1. Există o influență a variabilelor gen şi nivel de instruire asupra geloziei şi 2. Există o influență a variabilelor gen şi nivel de gelozie asupra atitudinii față de violența domestică. În legătură cu prima ipoteză, am presupus faptul că: a. subiecții

de gen masculin vor avea un nivel ridicat al geloziei comparativ cu subiecții de gen feminin, care vor avea un nivel scăzut de gelozie și b. subiecții cu un nivel mediu de instruire vor avea un nivel ridicat al geloziei comparativ cu subiecții cu un nivel superior de instruire, care vor avea un nivel scăzut de gelozie. În privința celei de-a doua ipoteze, am formulat următoarele prezumții: a. subiecții de gen masculin vor avea o atitudine mai permisivă față de violența verbală comparativ cu subiecții de gen feminin ; b. subiecții de gen masculin vor avea o atitudine mai permisivă față de violența fizică comparativ cu subiecții de gen feminin ; c. subiecții cu un nivel ridicat al geloziei vor avea o atitudine mai permisivă față de violența verbală comparativ cu cei cu un nivel scăzut de gelozie ; d. subiecții cu un nivel ridicat al geloziei vor avea o atitudine mai permisivă față de violența fizică comparativ cu cei cu un nivel scăzut de gelozie.

Am optat pentru două design-uri ale cercetării ce conțin variabilele independente „gen" și „nivel de instruire" și variabila dependentă „nivelul de gelozie", astfel încât pentru ipoteza 1 : design-ul cercetării este de tipul 2 x 2 (două categorii gen x două categorii nivel de instruire), cu 4 grupe independente. Pentru ipoteza a doua, variabilele independente sunt „genul" și „nivelul geloziei", iar cea dependentă „atitudinea față de violența domestică", care poate fi fizică și verbală. Designul este tot de tipul 2 x 2 (dar cu două categorii gen x două categorii gelozie), cu 4 grupe independente .

Metoda

Participanții. Cercetarea s-a desfășurat pe un lot final de 200 de subiecți căsătoriți, perioada de căsătorie fiind cuprinsă între 1 an și 26 de ani, din orașele Iași și Galați. Diferențiat după variabila *gen,* lotul de subiecți conține 101 subiecți de gen masculin și 99 subiecți de gen feminin. Diferențiat după variabila *nivel de instruire*, lotul de subiecți conține 97 de subiecți cu studii medii și 103 de subiecți cu studii superioare.

Procedura. S-au folosit două chestionare ce au fost aplicate în perioada noiembrie-aprilie 2008. Subiecților li s-a asigurat confidențialitatea rezultatelor, iar prelucrarea datelor obținute s-a realizat cu ajutorul programului SPSS 15.0 for Windows. Inițial au fost folosite loturi restrânse în vederea construirii și pretestării instrumentelor, iar ulterior cele două chestionare au fost simultan aplicate subiecților din lotul final (format din 200 de subiecți).

Instrumente. În scopul ipotezelor, am utilizat instrumente construite de noi: În construirea *Chestionarului de măsurare a nivelului geloziei* am parcurs mai multe etape. În această etapă de elaborare, au participat 30 de subiecți, dintre care 17 subiecți de gen feminin și 13 subiecți de gen masculin, cu vârsta cuprinsă între 22 de ani și 34 de ani, din orașele Iași și Galați. Lotul a fost compus din 12 subiecți cu statut marital și 18 subiecți angajați într-o relație de cuplu de lungă durată. Subiecții au fost rugați să enumere trei situații în care poate să apară sentimentul de gelozie. După analiza de conținut și cea a frecvențelor am creat itemii chestionarului, reținând doar categoriile de răspunsuri cu frecvența supramedie.

Chestionarul construit este alcătuit din 22 de itemi, dintre care 6 itemi: 8, 13, 16, 19, 21 și 22 sunt itemi inversați. Acești itemi constau în prezentarea unor afirmații în legătură cu situațiile specifice în care apare sentimentul de gelozie, iar subiecții au fost rugați să indice gradul de acord sau dezacord cu fiecare dintre afirmații, pe o scală în șase trepte, unde 1 = total dezacord, 2 = dezacord, 3 = ușor dezacord, 4 = ușor acord, 5 = de acord, 6 = total de acord. În etapa de pretestare a chestionarului am verificat validitatea chestionarului. În acest scop, l-am aplicat pe un lot de 30 de subiecți, dintre care 18 subiecți de gen masculin și 12 subiecți de gen feminin, din orașele Iași și Galați, cu statut marital. În urma pretestării s-a obținut un coeficient Alpha Cronbach de 0,87. Scorul total la gelozie se obține prin însumarea itemilor; astfel, scoruri ridicate obțin subiecții la care sentimentul de gelozie este mai puternic și invers.

Chestionarul de măsurare a atitudinii față de violența domestică, elaborat anterior de M.N. Turliuc (nepublicat), conține 104 de itemi și măsoară pe de o parte violența fizică, și anume itemii de la 1 la 52, iar pe de altă parte violența verbală, ce vizează itemii de la 53 la 104. Itemii inversați sunt : 1, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 28, 32, 36 , 37, 40, 42, 43, 44, 47, 51, 52 , 53, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 73, 74, 77, 80, 88, 89, 92, 94, 95, 99, 103, 104. Subiecții au fost rugați să indice gradul de acord sau dezacord în legătură cu unele situații, motive sau justificări ale reacțiilor violente ale bărbatului față de soția sa, pe o scală în șase trepte, unde 1 = total dezacord, 2 = dezacord, 3 = ușor dezacord, 4 = ușor acord, 5 = de acord, 6 = total de acord. Pentru verificarea validității chestionarului, acesta a fost aplicat pe un lot de 30 de subiecți, dintre care 18 subiecți de gen masculin și 12 subiecți de gen feminin, din orașele Iași și Galați, toți căsătoriți. În urma pretestării s-a obținut un coeficient Alpha

Cronbach de 0.94, atât la itemii care măsoară atitudinea faţă de violenţa fizică, cât şi la cei care măsoară atitudinea faţă de violenţa verbală.

Rezultate

1. Mai întâi am verificat dacă genul şi nivelul de instruire al subiecţilor influenţează gelozia, utilizând Independent Samples T Test.

Pe baza analizelor statistice obţinute s-a constatat că există diferenţe semnificative statistic la pragul $p \leq 0{,}01$ între subiecţii de gen masculin şi cei de gen feminin în ceea ce priveşte gelozia [t (198) = 8.344, $p < 0.01$], în sensul că media bărbaţilor este semnificativ mai mare decât media femeilor, ceea ce înseamnă că bărbaţii sunt mai geloşi decât femeile (tab. I). Totodată, s-a constatat că media subiecţilor cu studii medii este semnificativ mai mare decât media subiecţilor cu studii superioare, [t (198) = 10.332, $p < 0.01$], ceea ce înseamnă că subiecţii cu studii medii sunt semnificativ mai geloşi decât cei cu studii superioare (tab. I).

		Mediile la variabila gelozie	T	P
Gen	Masculin	83.51	8.344	$p < 0{,}01$
	Feminin	60.65		
Nivel de instruire	Mediu	85.86	10.332	$p < 0{,}01$
	Superior	59.32		

• **Tabelul I - Independent Samples T Test**

Pentru a verifica dacă există un efect combinat al variabilelor gen şi nivel de instruire asupra geloziei am aplicat analiza de varianţă factorială Anova Univariate, în urma căreia s-a constatat că există un efect principal al variabilei *gen* asupra variabilei *gelozie* [F (1,199) =111.048, $p < 0.01$] şi un efect principal al variabilei *nivel de instruire* asupra variabilei *gelozie* [F (1, 199) =151.712, $p < 0.01$(efecte analizate mai sus).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: scortotgel

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	59755.589[a]	3	19918.530	95.824	.000
Intercept	1039990.212	1	1039990.212	5003.168	.000
nivstud	31535.724	1	31535.724	151.712	.000
gen	23083.155	1	23083.155	111.048	.000
nivstud * gen	1858.147	1	1858.147	8.939	.003
Error	40741.806	196	207.866		
Total	1142921.000	200			
Corrected Total	100497.395	199			

a. R Squared = .595 (Adjusted R Squared = .588)

De asemenea, există un efect de interacțiune al variabilelor *gen* și *nivel de instruire* asupra variabilei *geloziei* [F (1, 199) =8.939, p<0.05]. Rezultatele au confirmat prezumția formulată inițial, și anume faptul că există o influență a variabilelor gen și nivel de instruire asupra geloziei.

2. În continuare, am verificat dacă genul și nivelul de gelozie a subiecților influențează atitudinea față de violența domestică, utilizând Independent Samples T Test.

Media bărbaților este semnificativ mai mare decât media femeilor, [t (198) = 8.243, p < 0.01], ceea ce înseamnă că bărbații au o atitudine mai permisivă față de violența verbală comparativ cu femeile (tab. II).

Există diferențe semnificative statistic la pragul p ≤ 0,01 între subiecții de gen masculin și cei de gen feminin în ceea ce privește atitudinea față de violența fizică [t (198) = 7.909, p < 0.01], în sensul că media bărbaților este semnificativ mai mare decât media femeilor, ceea ce înseamnă că bărbații au o atitudine mai permisivă față de violența fizică comparativ cu femeile (tab. III).

Totodată, s-a demonstrat că media subiecților cu un nivel ridicat de gelozie este semnificativ mai mare decât media subiecților cu un nivel scăzut de gelozie, [t (198) = 8.143, p < 0.01], ceea ce înseamnă că subiecții cu nivel de gelozie ridicat au o atitudine mai permisivă față de violența verbală comparativ cu subiecții cu nivel scăzut de gelozie (tab. II).

Pe baza analizelor statistice obținute s-a constatat că media subiecților cu un nivel ridicat de gelozie este semnificativ mai mare decât media subiecților cu un nivel scăzut de gelozie, [t (198) = 9.801, p < 0.01],

ceea ce înseamnă că subiecţii cu nivel de gelozie ridicat au o atitudine mai permisivă faţă de violenţa fizică comparativ cu subiecţii cu nivel scăzut de gelozie (tab. III).

		Mediile la variabila atitudine faţă de violenţa verbală	T	P
Gen	Masculin	156.06	8.243	p < 0,01
	Feminin	114.28		
Nivel de gelozie	Ridicat	155.47	8.143	p < 0,01
	Scăzut	114.05		

• **Tabelul II - Independent Samples T Test**

		Mediile la variabila atitudine faţă de violenţa fizică	T	P
Gen	Masculin	144.17	7.909	p < 0,01
	Feminin	104.28		
Nivel de gelozie	Ridicat	147.00	9.801	p < 0,01
	Scăzut	100.45		

• **Tabelul III- Independent Samples T Test**

Pe baza analizelor statistice obţinute în urma aplicării analizei de varianţă factorială Anova s-a constatat că există un efect principal al variabilei *gen* asupra variabilei *atitudine faţă de violenţa verbală* [F (1,199) =28.532, p < 0.01] şi un efect principal al variabilei *nivel de gelozie* asupra variabilei *atitudine faţă de violenţa verbală* [F (1, 199) =27.862, p < 0.01 (efecte analizate mai sus).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: scorviolentaverbala

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	120126.980[a]	3	40042.327	35.445	.000
Intercept	2799093.788	1	2799093.788	2477.699	.000
nivgeloz	31475.890	1	31475.890	27.862	.000
gen	32232.735	1	32232.735	28.532	.000
nivgeloz * gen	1667.707	1	1667.707	1.476	.226
Error	221424.140	196	1129.715		
Total	4007100.000	200			
Corrected Total	341551.120	199			

a. R Squared = .352 (Adjusted R Squared = .342)

De asemenea, nu există un efect de interacțiune al variabilelor *gen* și *nivel de gelozie* asupra variabilei *atitudine față de violența verbală* [F (1, 199) =1.476, p=0.226]. Totodată, nu există nici un efect de interacțiune al variabilelor *gen* și *nivel de gelozie* asupra variabilei *atitudine față de violența fizică* [F (1, 199) =1.532, p=0.217]. Presupunerea noastră inițială nu se confirmă: nu există un efect combinat al variabilelor gen și nivel de gelozie asupra variabilei dependente atitudine față de violența domestică, ceea ce înseamnă că subiecții de un anumit gen nu au neapărat și o atitudine mai permisivă față de violența domestică.

Discuții

Rezultatele obținute demonstrează că bărbații manifestă o gelozie mai accentuată comparativ cu femeile, datorită faptului că bărbații tind să-și proiecteze gelozia dinăuntru spre exterior; femeile se arată mai predispuse la proiectarea geloziei din afară în interior, prin intermediul sentimentelor de frică și a conduitelor de evitare, ceea ce implică că femeile se interiorizează și nu-și manifestă sentimentele într-un mod la fel de evident ca bărbații. Studiile efectuate până în prezent arată ca femeile trăiesc mai intens sentimentele de gelozie, în timp ce bărbații le exprimă pe plan comportamental mai puternic și dezvoltă forme patologice de gelozie mult mai frecvent. Femeile sunt geloase mai ales deoarece se tem că partenerul lor iubește pe altcineva, datorită posibilei implicări afective a partenerului în relația cu a treia persoană (Clanton și Smith, 1977, apud Mitrofan și

Mitrofan, 1994, p.71). Bărbaţii sunt mai geloşi faţă de activitatea sexuală a partenerelor. Acest fapt a fost recunoscut de-a lungul secolelor, ştiindu-se că gelozia feminină a fost dezvoltată ca o strategie pentru a evita ca femeia să fie abandonată şi privată de resurse. Cât despre sentimentul de proprietate al bărbaţilor faţă de femei, putem spune că este încă predominant în societatea contemporană, bărbaţii considerându-şi partenerele un bun al lor, ce le-ar aparţine în mod necondiţionat. De asemenea, prin gelozie ei exercită un control asupra partenerei, pentru a-şi asigura paternitatea descendenţilor.

Diferenţele constatate cu privire la subiecţii cu studii medii care manifestă o gelozie mai accentuată comparativ cu subiecţii cu studii superioare se datorează existenţei unei mentalităţi „medievale" de stăpân-sclav, care reprezintă filosofia omului gelos, acesta fiind dictatorul şi stăpânul sclavului, iar atunci când se supune o face nu din plăcere, ci din teama de abandon; persoanele geloase îşi consideră partenerii o marfă, un bun al lor, cu care cred că pot face orice îşi doresc, pot pretinde orice şi uneori îşi poate impune cu violenţă voinţa (Hauck, 1994). Subiecţii cu studii superioare, deşi conştientizează că există un nivel minimal al geloziei în fiecare dintre noi, au capacitatea de a-şi controla sentimentele, de a se detaşa de negativismul acestui sentiment şi de consecinţele neplăcute pe care le provoacă acesta. Atât în cazul femeilor, cât şi al bărbaţilor cu studii superioare, manifestarea geloziei este mai puţin accentuată deoarece intervine dorinţa acestora de a-şi păstra un statut social impecabil.

În ceea ce priveşte interacţiunea variabilelor gen şi nivel de instruire asupra geloziei există într-adevăr un fundal biologic universal diferit între bărbaţi şi femei, dar în combinaţie cu factori socioculturali, el poate fi mult estompat şi modificat ca manifestare concretă. Cercetările sistematice interculturale au identificat complexul de condiţii care produc cea mai intensă gelozie masculină: „societăţile ce încurajează şi subliniază importanţa de a fi căsătorit, de a nu avea relaţii extraconjugale şi care proslăvesc proprietatea privată" (Ember şi Ember, 1998, apud Iluţ, 2005, p. 272). Totodată, în modelul relaţiilor conjugale tradiţionale se aşteaptă ca o soţie să reacţioneze la infidelitatea soţului fără a face prea mult caz de acest lucru, să nu-şi exteriorizeze gelozia, să analizeze propriile greşeli care l-au împins pe soţ în braţele altei femei şi să aştepte ca relaţia cu cealaltă persoană să ia sfârşit. Un alt factor ar putea fi considerat părerea nu tocmai bună despre fidelitatea sexului opus, care încolţeşte idei preconcepute în mintea bărbaţilor.

S-a mai constatat că subiecții de gen masculin au o atitudine mai permisivă față de violența verbală comparativ cu subiecții de gen feminin. Acest lucru se poate datora faptului că femeia are nevoie de tandrețe, de ocrotire, sprijin și securitate și deoarece își consideră soțul un partener de viață absolut indispensabil, aceasta are permanent teama că va fi abandonată sau că se va izola și din această cauză ea tinde să-și controleze manifestările (Enăchescu, 2003, p. 97). Atacurile verbale la adresa partenerului există și la femei, dar într-o măsură mai mică comparativ cu bărbații, care se manifestă mult mai intens sub toate formele de violență, inclusiv cea verbală. Bărbații declară în mai mare măsură că atunci când se simt mânioși, lipsiți de mândrie personală sau se simt „atacați" de partener dezvoltă amenințări verbale la adresa intrusului. În schimb, femeile declară că atunci când sunt geloase încearcă să devină mai atractive pentru a plăcea partenerului, plâng când sunt singure și încearcă la rândul lor să-l facă gelos pe partener (Shettel-Neuber, 1978, apud Chelcea și Iluț, 2003). Totodată, dacă principalele strategii de a face față problemelor evidențiate în condițiile legăturii extramaritale de lungă durată a partenerului sunt evitarea partenerului, reformularea situației și comunicarea, bărbații fiind mai puțin dispuși să apeleze la evitarea partenerului și la reformulare, comparativ cu femeile. Dintre femei, „cele cu stimă de sine mai scăzută utilizează mai frecvent strategiile anterior menționate, care corelează pozitiv și cu nevrozismul" (Buunk, 1982, apud Turliuc, 2004, pp. 150-151).

Faptul că subiecții de gen masculin au o atitudine mai permisivă față de violența fizică comparativ cu subiecții de gen feminin se explică prin comportamentul bărbaților, care este în general mai brutal și orientat asupra partenerului, iar cel feminin este mai verbalizat, mai perseverent, violența fiind orientată preponderent împotriva celei de-a treia persoane (Tudose, 2001, p. 90). Agresivitatea manifestată sub orice formă exprimă o stare interioară a omului. Atunci când capacitatea de comunicare prin limbajul articulat este blocată, uneori ea este înlocuită prin calomnii, insulte și sarcasm și/sau comportamente violente fizice. De fapt, violența înseamnă un eșec al comunicării la nivel uman, ea reprezentând o regresie la stările inferioare ale omului, la instincte. Individul subcultural se exprimă predominant prin gest, prin atitudini corporale, având un vocabular prea restrâns, iar forța fizică îi asigură subzistența și îi conferă o valoare în fața celorlalți. Majoritatea agresorilor (80,7%) sunt bărbați și fac parte din categoria persoanelor active, incluse în intervalul de vârstă de 21-50 (45,58%). Datorită motivației profunde, mergând de la impulsiunile erotice

până la trăirile afective cele mai zguduitoare, gelozia îmbracă forme comportamentale diferite : agresivitate manifestă, ură, răzbunare, moarte. În numeroase cazuri, pentru rezolvarea situaţiei de gelozie se face apel în proporţie considerabilă la injurii şi ameninţări.

Lipsa efectului de interacţiune dintre variabilele gen şi gelozie asupra atitudinii faţă de violenţa verbală se datorează faptului că persoanele geloase nu au în mod obligatoriu o atitudine permisivă faţă de violenţa verbală, deoarece îşi pot controla sentimentele, bazându-se pe o comunicare eficientă în cadrul relaţiei de cuplu. Totodată, unele persoane pot avea o atitudine permisivă faţă de violenţa verbală, acest lucru datorându-se unor situaţii sociale specifice, de exemplu când sunt ameninţate sau denigrate în mod intenţionat, dar acest fapt nu include neapărat şi un nivel de gelozie. Sunt unele persoane care, chiar dacă manifestă gelozie au capacitatea de a comunica deschis cu partenerul, iar reciprocitatea schimburilor dintre ei îmbunătăţeşte calitatea relaţiei, ceea ce oferă unui cuplu suficientă consistenţă pentru a înfrunta problemele inerente ale vieţii conjugale, inclusiv cea a violenţei verbale.

Acelaşi lucru îl putem afirma despre absenţa efectului de interacţiune al variabilelor gen şi gelozie asupra atitudinii faţă de violenţa fizică, deoarece persoanele cu o atitudine mai permisivă faţă de violenţa fizică nu sunt neapărat şi mai geloase, această atitudine permisivă fiind dată de natura lor instinctuală şi/sau de anumiţi determinanţi socio-culturali, de vicii (alcool, droguri) sau mentalităţi învechite. Femeile, în general, nu au o atitudine permisivă faţă de violenţa fizică, chiar dacă manifestă gelozie, acest lucru datorându-se faptului că acestea sunt adesea victime ale violenţei fizice în cuplul conjugal.

În concluzie, rezultatele obţinute indică faptul că bărbaţii sunt mai geloşi decât femeile, iar subiecţii cu studii medii sunt mai geloşi decât subiecţii cu studii superioare. De asemenea, bărbaţii au în general o atitudine mai permisivă atât faţă de violenţa verbală, cât şi faţă de cea fizică, comparativ cu femeile, iar subiecţii cu un nivel mai ridicat al geloziei au o atitudine mai permisivă atât faţă de violenţa verbală, cât şi faţă de cea fizică comparativ cu subiecţii cu un nivel al geloziei mai scăzut. Chiar dacă atitudinea tolerantă faţă de violenţă nu conduce automat la conduite agresive faţă de partener, rezultatele obţinute sunt alarmante din perspectiva cercetărilor, care au indicat existenţa unor corelaţii ridicate între atitudinea tolerantă faţă de violenţa în cuplul marital şi comportamentul agresiv al partenerilor. De aceea, nu trebuie să uităm că violenţa rămâne un concept

fără semnificație reală, care nu atrage atenția comunității decât în cazurile în care aceasta este asociată cu forme ce pun viața victimei în pericol. Violența în familie, chiar dacă este definită la nivel teoretic ca fiind o problemă, nu va fi asumată de comunitate decât dacă este conștientizată ca problemă (Rotariu și Rotariu, 2005).

Bibliografie

Bergen, B.M. (1990). *The Individual, Marriage and the Family*, Wadsworth Publishing, Company, Belmont, California.

Chelcea, S., Iluț, P. (2003). *Enciclopedie de psihosociologie*, Editura Economică, București.

Cox, F.D. (1990). *Human Intimacy. Marriage, The Family and Its Meaning*, West Publishing Company, St. Paul.

Dulong, J. (2007). „How Can I Keep From Suffocating in a Relationship", *Psychology Today*, vol. 40, nr.1, New York.

Druță, F. (1998). *Psihosociologia familiei*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Enăchescu, C. (2003). *Tratat de psihosexologie*, Editura Polirom, Iași.

Hauk, P. (1997). *Gelozia – Cum apare și cum poate fi învins acest monstru al vieții sentimentale*, Editura Polimark, București.

Lockton, D., Word, R. (1997). *Domestic violence*, Covendish Publishing Limited, London, Sydney.

Mitrofan, I., Mitrofan, N. (1994). *Elemente de psihologie a cuplului*, Casa de Editură și Presă „Șansa" SRL., București.

Păunescu, C. (1994). *Agresivitatea și condiția umană*", Editura Tehnică, București.

Pelusi, N. (2006). „Jealousy: A Voice of Possessiveness Past", *Psychology Today*, Vol.39, nr.4, New York.

Iluț, P. (2005). *Sociopsihologia și antropologia familiei*, Editura Polirom, Iași.

Pines, A.M., Friedman, A. (1998). „Gender Differences in Romantic Jealousy", *The Journal of Social Psychology*, vol. 138, nr.1, Academic Research Library.

Rotariu, N., Rotariu, I. (2005). *Violența domestică în dreptul penal român*, Editura Princeps, Iași.

Sânzianu S.G. (2006). *Violența în familie prezentată în presa din România*, Editura Lumen, Iași.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Seto, M.C. (2003). „The Dangerous Passion. Why Jealousy is as necessary as Love and Sex", *Archives of Sexual Behavior*, vol. 32, nr.1, Plenum Publishing Corporation, New York.

Sheets, V.L., Wolfe, M.D. (2001). „Sexual Jealousy in Heterosexuals, Lesbians and Gays", *Sex Roles*, vol. 44, nr. 5/6, Academic Research Library.

Tudose, F. (2001). *Erotica în cotidian*, Editura Informatica, Bucureşti.

Turliuc, M.N. (2004). *Psihologia cuplului şi a familiei*, Editura Performantica, Iaşi.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dimensiuni psihosexuale ale violenței domestice

Cristina Neamțu[1]

Rezumat. Particularitățile formării identității sexuale reprezintă un element constant în etiologia tuturor formelor de violență în familie. Lucrarea de față urmărește relația dintre sex/gen – identitatea sexuală-sexualitate/dependența sexuală – violență/abuz sexual, analizând variabile de ordin hormonal, psihologic, socio-cultural, educațional și sexual. Miza acestui demers este de a determina, considerând drept cadru de referință abuzul transgenerațional, dacă, în ce măsură, când și cu mijloace este posibilă intervenția pentru a preveni structurarea deviantă a identității sexuale

Abstract. The particularities of the formation of sexual identity represent a constant element in the etiology of all forms of domestic violence. The present work follows the relation between sex / gender – sexual identity – sexuality / sexual addiction – violence / sexual abuse, by analyzing sexual, educational, socio-cultural and hormonal variables. The main goal of this work is to determine, taking as main frame the transgenerational abuse, if, to what extent, when and by what means is the intervention to prevent the deviant structuring of sexual identity possible.

1. Violența domestică – un fenomen vechi, dar o problemă socială nouă. Violența domestică este un fenomen cu o istorie îndelungată, al cărui debut poate fi localizat odată cu trecerea de la matriarhat, la patriarhat ; descoperirea contribuției masculine la procesul reproducerii umane a avut ca efect schimbarea relațiilor sociale, dar și a raportului de putere dintre bărbați și femei. Consacrată în toate textele scrise care s-au păstrat de-a lungul istoriei – începând cu celebrul Cod al lui Hammurabi – subordonarea femeii față de bărbat a fost astfel legitimată, normând modul în care au fost educați oamenii timp de aproape două milenii. Statutul de subordonare al femeii față de bărbat, întreținut și de dependența economică a femeii (față de tată și apoi față de soț), a reprezentat contextul de bază care a susținut acceptarea socială a violenței în familie. Dacă ne referim la societatea românească, găsim o ilustrare convingătoare nu numai a acceptării sociale a violenței în familie, ci chiar o propovăduire a ei în celebrul document *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* (1650), unde Neagoe recomanda bătaia nevestei „numai cu pumnul, ori cu palma".

Sistemul dominant de valori, convingeri și credințe al unei societăți se convertește în ceea ce numim „simțul comun" și devine parte integrantă a realităților cotidiene și a adevărurilor pe care oamenii le trăiesc în acea societate și le acceptă necondiționat. Astfel, puterea fizică, autoritatea și dominarea au fost, și

[1] Universitatea „Al.I.Cuza" Iași, cneamtu@mail.psih.uaic.ro

sunt încă, instrumente importante ale controlului femeii de către soț. Imaginea tradițională a bărbatului ca protector se bazează pe presupoziția implicită conform căreia femeile nu sunt capabile să-și poarte singure de grijă și de aceea bărbații trebuie să-și asume această responsabilitate. Imaturitatea și dependența femeii au ajuns să justifice toate formele de violență îndreptate împotriva ei, direct sau indirect, într-un context de acceptare socială deplină a acestor practici.

Acceptarea ca practici firești, normale, a tuturor formelor de violență în familie a închis bucla de feed-back și a amplificat mai ales efectele indirecte ale violenței domestice: femeile cărora li se cultiva imaginea soțului puternic și potențial violent nu trebuiau neapărat să experimenteze direct bătaia sau amenințarea pentru a se simți timorate sau intimidate; „ceea ce mi-a influențat comportamentul... nu trebuia să mi se întâmple mie direct; nu trebuia decât să aud despre asta pentru a simți din plin efectele" este mărturia unei femei socializate în spiritul obedienței totale față de soț (Chafe, 1988, p. 339).

Odată cu mișcările feministe, urmate mai târziu de studiile *gender*, grila de valori a societăților occidentale s-a schimbat, iar acceptarea socială a violenței domestice s-a redus drastic; departe de a fi considerat un fenomen normal, în prezent, violența domestică e definită ca o problemă socială. Toate formele de violență din familie sunt percepute ca un abuz al celui mai puternic împotriva celui mai slab (Star, 1988, p. 469). Intoleranța socială față de violența în familie este alimentată atât de ideologia dominantă, bazată pe valorile democratice, cât și de rezultatele cercetărilor psiho-sociale, care identifică, pe de o parte, efectele psihosociale devastatoare asupra victimelor, iar, pe de altă parte, costurile însemnate determinate de acest fenomen.

X. Procesul de formare a identității sexuale, ca proces de formare a cuplului agresor-victimă în violența domestică. Nu există nici o îndoială cu privire la rolul variabilelor sex și gen în dinamica violenței domestice, atât la nivel intragenerațional, cât și transgenerațional. Statisticile avansate de cercetare (Curtic și Văetiș, 2005, p. 13) constată o distribuție cvasiuniversală a femeilor în ipostaza de victimă și a bărbaților în ipostaza de agresor, ceea ce a condus la definirea violenței domestice ca formă de torturare a femeii (Muntean, 2003, p. 682).

În încercarea de a explica această realitate și consecințele ei, trebuie să pornim de la distincția dintre sex, gen și identitate sexuală; dacă sexul ține de planul biologicului (integrând toate aspectele anatomo-fiziologice, neurologice și hormonale specifice bărbaților și femeilor), genul reprezintă reconstrucția socială a celor două sexe, pe baza atribuirilor specifice de roluri și status-uri, judecate socialmente corespunzătoare pentru fiecare din ele. Cu alte cuvinte, sexul nu se

confundă cu genul, şi nici cu sexualitatea, care se construieşte pornind de la sex prin intermediul raportului cu celălalt şi al raportului cu sine ; raportul cu sinele devine identitatea sexuală a persoanei, dată de modul în care se defineşte ea ca bărbat sau ca femeie. Dacă sexualitatea este transformare a dorinţelor sexuale în construire a sinelui (Tourraine, p. 77), identitatea sexuală este o construcţie socială impusă de raportul de putere masculin-feminin ; în acest sens, se poate face previziunea conform căreia, dacă în mediul de socializare primară predomină puterea masculină, atunci va creşte probabilitatea ca procesul de formare a identităţii sexuale la copiii băieţi să conducă la o identitate de agresor, în timp ce la copiii fetiţe identitatea sexuală se va structura pe valorile dependenţei şi obedienţei. Vom descrie detaliat mecanismele psihosociale specifice acestui proces.

Procesul de formare a identităţii sexuale acoperă intervalul de la concepţie la vârsta tinereţii, când fiecare persoană îşi elaborează modul în care se defineşte ca femeie-bărbat, prin raportare la valorile feminităţii-masculinităţii existente în cultura respectivă. Este vorba, în esenţă, de un complicat proces de socializare (sau de aculturaţie, cultura feminină şi cea masculină fiind foarte bine precizate) şi educaţie, care demonstrează modul în care alegerea vestimentaţiei şi a jucăriilor, aşteptările părinţilor şi educatorii construiesc modele la care copiii sunt obligaţi să se conformeze. Este şi unul dintre înţelesurile celebrei afirmaţii a lui Simone de Beauvoir : „Nu te naşti femeie, ci devii femeie".

Psihologii sunt de acord că socializarea se bazează pe identificare, evocând trei mecanisme prin care copiii ajung să se identifice cu persoanele de acelaşi sex : diferenţierea, afilierea, imitarea sau/şi învăţarea socială.

Atât băieţii, cât şi fetele manifestă încă din copilăria mică tendinţa de a-şi alege părintele de acelaşi sex ca model cu care să se identifice. Totuşi, paternul de dezvoltare care conduce fiecare sex către identitatea sa sexuală este diferit. În primii doi ani de viaţă, persoana care joacă rolul principal atât pentru băieţi, cât şi pentru fete este mama. Ea este cea mai mare sursă de confort, hrană, atenţie, iubire pentru copil. Pe măsură ce copilul păşeşte în al treilea an de viaţă, comportamentele care indicau un ataşament puternic şi evident faţă de mamă tind să se diminueze (Cole & Cole, 1989, p. 336), iar în perioada preşcolară sentimentul „vreau să fiu aproape de...", care a dominat perioada infantilă, e înlocuit de „vreau să fiu ca el/ea". Fenomenul este cunoscut şi sub denumirea de adultrism, referindu-se în special la mecanismul imitaţiei conduitei părintelui de acelaşi sex. Pentru băiat, a fi ca tata presupune diferenţierea de mamă, persoana de care a fost cel mai puternic ataşat; deci, la băieţi, dezvoltarea identităţii sexuale se realizează prin diferenţiere. La fete, dezvoltarea identităţii sexuale se realizează prin afiliere, proces prin care ele caută să fie cât mai asemănătoare mamei.

Identificarea prin diferenţiere. S. Freud a fost primul psiholog care a analizat pertinent procesul de identificare, legându-l de apariţia complexului Oedip. El a pornit de la presupoziţia că încă din primii ani de viaţă copiii recunosc că anumite obiecte din mediul lor de viaţă prezintă asemănări cu ei şi a denumit acest proces de recunoaştere primitivă *identificare primară.* În cel de-al treilea an de viaţă se produce *identificarea secundară,* care desemnează efortul de a modela propriul ego după modul tipic al altei persoane, luate ca model. Cu alte cuvinte, observând acum că un anumit adult sau un alt copil mai mare îi este similar, copilul se identifică cu acea persoană, încercând să-şi dezvolte calităţile modelului. Afirmaţiile frecvente ale băieţilor de 3-4 ani că, atunci când vor fi mari, se vor căsători cu mama lor pot fi interpretate ca o formă de manifestare a identificării secundare. Perceperea tatălui ca rival, prin identificarea secundară cu el, combinată cu plăcerea determinată de explorarea/stimularea organelor genitale, reprimată de către ambii părinţi, antrenează sentimente de vinovăţie şi nelinişte băieţilor în această perioadă a vieţii, cu atât mai mult cu cât ei cred că părinţii, figura centrală din viaţa lor, ştiu întotdeauna ce gândesc ei. De aici provine sentimentul de teamă şi vinovăţie, determinat de dorinţa de a-şi înlocui tatăl şi de practica masturbării. Acest conflict psihologic este depăşit în jurul vârstei de 6 ani, când trec în următorul stadiu de dezvoltare psiho-sexuală şi anume *stadiul de latenţă.* În stadiul de latenţă, băieţii scapă de teama şi vinovăţia specifice stadiului falic prin următoarele două mecanisme de apărare, şi anume:

- *identificarea cu tatăl,* în virtutea căreia apare dorinţa de a acţiona, arăta, simţi la fel ca tatăl (băieţii repară acum diverse lucruri, se bărbieresc precum tatăl, construiesc diverse lucruri etc.) şi în urma căreia se simt şi ei o figură a puterii;
- *reprimarea sentimentelor sale faţă de mamă;* ei nu mai doresc acum o posesie totală a mamei, îndepărtându-se astfel de sursa de vinovăţie.

Identificarea prin afiliere. Ca şi-n cazul băieţilor, Freud a caracterizat identificarea sexuală a fetelor tot ca pe o formă de apărare defensivă, care se definitivează tot în stadiul de latenţă, dar care include mecanisme psihologice specifice. Freud afirmă că evenimentul-cheie care declanşează dezvoltarea identităţii sexuale la fete este descoperirea de către ele a absenţei penisului. În plan afectiv, această descoperire le creează un veritabil handicap fetelor care, în comparaţie cu băieţii, apar mult mai puţin bine echipate fizic. În această situaţie, Freud afirmă că fetele dau vina pentru acest handicap pe mamă şi, ca urmare, transferă consecutiv toată dragostea lor asupra tatălui, ajungând astfel să concureze cu mamele pentru a obţine atenţia şi afecţiunea acestuia. În acest proces, ca şi băieţii, pe plan afectiv trăiesc sentimentul de teamă şi vinovăţie deoarece cred că

mamele le cunosc gândurile şi că le vor pedepsi pentru aceste gânduri prin retragerea iubirii. Ele vor depăşi această tensiune psihic-emoţională tot în stadiul de latenţă, suprimându-şi sentimentele faţă de tată şi identificându-se cu mama.

Se recunoaşte în prezent rolul crucial al părinţilor în procesul de identificare după sex-rol; s-a pus în evidenţă faptul că, în timp ce fiicele se identifică cu mamele, şi acestea se identifică cu fiicele. În procesul de definire a identităţii masculine, băieţii întăresc reacţia mamelor de diferenţiere, mamele experimentând relaţiile cu fiii lor ca şi când aceştia ar fi bărbaţi distincţi. În virtutea acestui proces, mamele tolerează sau chiar încurajează iniţiativa, conduitele ofensive, activismul fizic şi competenţele tehnice ale fiilor într-o măsură semnificativ mai mare comparativ cu atitudinea lor faţă de fiice. În procesul de definire a identităţii lor sexuale feminine, fiicele evocă sentimentele de similitudine ale mamelor, întărind fuziunea şi ataşamentul cu experienţa propriei identităţi de rol-sex.

Deoarece fiicele nu trec prin experienţa alienării în procesul de diferenţiere faţă de mamele lor, ele „elaborează din această perioadă o empatie de bază în procesul de definire a identităţii sexuale, pe care băieţii nu o au, nu o experimentează" (Chodorow, 1974, p. 167). Cu alte cuvinte, pentru că identitatea fetelor se bazează pe afilierea cu mamele lor, ele îşi elaborează de timpuriu o structură psihică fundamentală pentru înţelegerea nevoilor celorlalţi. Ca şi Freud, psihologii contemporani deduc din acest specific al procesului de identificare sexuală o serie de consecinţe vizând personalitatea femeilor/bărbaţilor; astfel, deoarece femeile ar experimenta mai puţin diferenţierea de mamele lor, ele tind să fie mai dependente şi mai pasive, în timp ce băieţii îşi dobândesc identitatea prin separare şi ajung să vadă în intimitate o ameninţare. Femeile, pe de altă parte, ajung la identitate prin ataşament şi se simt ameninţate de separare.

Identificarea prin observare şi imitare. Teoriile lui Freud despre identificare presupun că procesul identificării se realizează oarecum indirect: copilul este prins în conflicte ascunse, între temerile şi dorinţele sale şi ajunge să rezolve aceste conflicte prin identificare. Adepţii teoriei învăţării sociale afirmă că procesul de identificare nu e declanşat de conflicte intrapsihice, ci este rezultatul observării şi imitării în special a persoanelor investite cu putere. Conform axiomei că întreg comportamentul este modelat de mediul social, în modelarea identităţii lor sexuale, băieţii şi fetele încep prin a observa comportamentele masculine şi feminine şi a diferenţelor dintre ele. Pornind de la aceste observaţii, copiii ajung să dezvolte ipoteze despre comportamentele adecvate masculine şi feminine şi, mai mult, învaţă că băieţii şi fetele sunt diferit recompensaţi de adulţi pentru comportamentele lor, astfel încât ei caută să se angajeze în comportamente de rol-

sex potrivite, care conduc la recompense. Părinţii nu numai că oferă copiilor modelele comportamentale de observat-imitat, dar mai mult, ei recompensează ceea ce consideră ei a fi comportament adecvat şi pedepsesc comportamentele inadecvate. S-a observat că mulţi părinţi îşi recompensează fiicele (acordând atenţie, valorizare sau mici privilegii) pentru comportamente apreciate ca feminine, dezaprobând mai puţin (comparativ cu dezaprobarea implicării băieţilor în activităţi feminine) implicarea lor în activităţi considerate masculine.

Ca urmare a învăţării sociale, a identificării cu părintele de acelaşi sex, dar şi prin raportarea la covârstnici, începând cu vârsta de trei ani, copiii au achiziţionat deja stereotipuri de rol-sex uniforme şi stabile; o cercetare realizată pe subiecţi copii cu vârsta de 3 ani a pus în evidenţă prezenţa următoarelor stereotipuri (Atkinson, Atkinson, Smith, Hilgard, 1987, p. 90):

a) atât fetele, cât şi băieţii cred că **fetele** se caracterizează prin:

- le place să se joace cu păpuşi, le place să-şi ajute mamele la treburi casnice, vorbesc foarte mult, spun frecvent „am nevoie de ajutor" şi vor să se facă educatoare sau asistente medicale;

b) atât fetele, cât şi băieţii cred că **băieţii** se caracterizează prin:

- le place să se joace cu maşinuţe, le place să-şi ajute tatăl sau să meşterească-construiască diferite lucruri, ameninţă frecvent cu bătaia, iar când vor creşte mari, vor deveni şefi.

La vârsta de cinci ani, băieţii demonstrează interes pentru obiecte sau activităţi feminine (oglinzi, podoabe, farduri etc.) numai dacă sunt singuri; dacă sunt prezenţi adulţi sau alţi copii, ei îşi cenzurează acest interes, spre deosebire de fete, care nu par a alege jucăriile sau activităţile în funcţie de prezenţa/absenţa martorilor (Williams, 1977, p.128).

Odată ce un copil a achiziţionat schema de gen şi identitatea sa sexuală, ca băiat sau fată, el foloseşte această schemă pentru a alege activităţile, din opţiunile prezente în mediul social, după raţionamentul: „sunt băiat, vreau să fac lucruri pe care le fac băieţii"; de aceea, oportunitatea de a face asemenea lucruri şi de a câştiga aprobarea tuturor făcându-le este o recompensă în sine pentru copil.

În concluzie, evoluţia dezvoltării cognitive şi conştientizarea identităţii de sex/gen pot fi redate schematic astfel (Haas, Haas, 1992, p. 162)

- la 2 ani se realizează achiziţia identităţii personale de gen: copilul ştie şi verbalizează „sunt fată/băiat";

- la 3 ani este posibilă clasificarea celorlalţi copii după criterii de sex/gen; copilul clasifică corect „X este băiat/fată"

- la 3 ani este posibilă şi clasificarea adulţilor după criterii de sex/gen; copilul afirmă „mama e femeie";

- la 4 ani apare preferința pentru obiectele/proprietățile asociate cu propriul sex; fetița afirmă „roz/roșu e mai frumos ca albastru";

- la 4 ani s-au cristalizat expectații rigide după gen; copilul afirmă „băieții au părul scurt";

- la 4 ani s-au cristalizat comportamentele de sex-rol; fetița afirmă „gătesc pentru că sunt fată";

- la 5 ani se observă identificarea cu părintele de același sex; copilul dorește să fie ca mama/tata;

- la 13 ani se produce flexibilizarea stereotipurilor de sex/gen, adolescentul fiind convins, de exemplu, că și fetele pot pilota avioane.

Familia de proveniență, prin exemplele concrete de conduită furnizate de adulți, funcționează ca principal reper în structurarea identității sexuale; socializarea primară fiind cea mai constrângătoare, corecțiile ulterioare ale stereotipurilor de rol-gen, realizate prin educația formală, pot avea un efect doar asupra aspectelor celor mai vizibile ale rolurilor – cum ar fi cariera sau comportamentul dezirabil în spații sociale – nu și asupra aspectelor care țin de comportamentul în intimitatea spațiului conjugal. Procesul de identificare susține reproducerea stereotipurilor de sex-rol și asigură transmiterea transgenerațională a violenței domestice: când un tânăr și-a cristalizat identitatea sexuală pe baza valorilor de dominare, autoritate, agresivitate, aceasta înseamnă că toate aceste valori devin pentru el criterii de selecție a partenerului sexual. Partenerul sexual pe care-l va căuta va fi acea persoană capabilă să-i satisfacă aceste valori, respectiv o persoană slabă, care să poată fi dominată, terorizată, care să suporte violențele, găsindu-le justificate. Și invers, o tânără care se definește ca femeie numai prin raportarea la rolul casnic, matern, acceptând dependența și autoritatea totală a soțului, va căuta un partener puternic, dominator, agresiv.

III. Manifestări sexuale în violența domestică. Sexologii afirmă că sexualitatea este parțial înnăscută, parțial dobândită: cu referire la forma sa de exprimare, care este în întregime formată prin educație, sexologii afirmă că sexualitatea se învață precum limba maternă.

Violul marital este una din cele mai frecvente consecințe ale unei învățări defectuoase a modurilor de exprimare a sexualității. Motivată sexual, căsătoria creează multor bărbați agresori convingerea „organelor genitale comune", în baza căreia nu recunosc dreptul legitim al soției de a refuza participarea la orice tip de activitate sexuală. Pentru acești agresori manifestarea sexualității dobândește o valoare instrumentală (Mahoney, 1983, pp. 243-251), care poate servi mai multor scopuri:

a) relația sexuală poate servi la dominarea partenerului; soții care au o personalitate dominatoare sau care au fost socializați pentru a norma ei viața familiei/soției își extind, de regulă atitudinea dominatoare și asupra comportamentului sexual. Când soția nu răspunde adecvat cererilor sale, un astfel de soț încearcă să restabilească controlul prin dominarea sexuală a soției, respectiv prin viol. Violul marital poate avea o diversitate de forme, de la contactul sexual obținut prin forțarea soției, până la constrângerea ei pentru a realiza acte sexuale la care ea nu consimte (sex oral, anal, acte de sadism, de zoofilie) sau angajarea în acte sexuale cu alți parteneri, fie pentru excitare, fie pentru bani;

b) relația sexuală poate fi folosită ca substitut pentru iubire și afecțiune; dacă, de exemplu, un bărbat nu învață să-și exprime dragostea, afecțiunea în moduri non-sexuale, el poate ajunge să interpreteze absența activităților sexuale ca pe o absență a iubirii. În special pentru bărbații cu o stimă de sine scăzută, teama de a pierde dragostea partenerului este foarte greu de suportat. În astfel de situații, activitatea sexuală, chiar brutală sau forțată, servește ca mijloc de prevenire a posibilei rejecții din partea partenerei, ca o modalitate de reasigurare că partenera îl iubește;

c) relația sexuală este un indicator al virilității; unii bărbați au convingerea că activitatea sexuală este o dovadă a virilității lor, a calității lor masculine. Violul marital devine modul acestor bărbați de a-și afirma virilitatea când partenerele îi resping ca persoane sau ca parteneri sexuali;

d) relația sexuală poate servi la pedepsirea partenerei; constrângerea partenerei urmărește pedepsirea și umilirea, devine „o lecție" pe care victima trebuie s-o învețe.

e) sexul ca paleativ universal: unii bărbați înțeleg activitatea sexuală ca pe un indicator că totul este în regulă în relația lor. Pentru acești bărbați, sexul reprezintă, de asemenea, soluția la orice problemă de relație. După o ceartă cu partenera, de regulă, ei încearcă să readucă totul la normal angajându-se în activități sexuale, chiar dacă partenera opune rezistență. Pentru agresori, cel mai important este ca activitatea sexuală să se realizeze și, dacă s-a realizat, înseamnă că totul s-a rezolvat.

Dependența sexuală și abuzul asupra copilului. Determinată și ea de o învățare socială defectuoasă vizând exprimarea sexualității, dependența sexuală poate fi însoțită sau nu de alte forme de dependență (dependența de alcool sau alte substanțe psiho-active, dependența de internet etc.). Deși nu este recunoscută ca un sindrom distinct în DSM IV, numărul mare de cazuri de dependență sexuală a pus în evidență caracteristicile comune, ceea ce a permis operaționalizarea unor criterii de diagnostic. Astfel, dacă se constată cel puțin trei din următoarele manifestări

prezente consecutiv în ultimele 12 luni în comportamentul unui subiect (Goodman, 2001, pp.195-196), se pune diagnosticul de dependență sexuală:

1. apariția toleranței, vizibilă fie în a) nevoia de a crește cantitativ și ca intensitate comportamentul sexual pentru a obține efectele dorite; fie în b) diminuarea efectelor dacă subiectul se menține la același nivel cantitativ și de intensitate a comportamentului sexual;

2. sevraj, manifestat în: a) apariția sindromului psihofiziologic la întreruperea comportamentului; sau b) angajarea în același tip de comportamente sau comportamente apropiate pentru evitarea sevrajului;

3. angajarea în comportamente sexuale pe durate din ce în ce mai mari și de o intensitate mai mare decât intenționase subiectul inițial;

4. dorința sexuală persistentă și eșecul repetat al eforturilor de a întrerupe sau controla comportamentul sexual;

5. consumarea a tot mai mult timp pentru activitățile preparatorii comportamentului sexual, pentru implicarea în activități sexuale și pentru prelungirea efectelor lor;

6. abandonarea sau reducerea timpului alocat altor activități – profesionale, sociale, recreaționale – în favoarea comportamentului sexual;

7. continuarea comportamentului sexual în ciuda apariției consecințelor negative, de ordin fizic, psihic, social, financiar.

Dependența sexuală poate fi la originea violului marital, dar, în cazul agresorilor care au copii, determină abuzul sexual asupra copilului în special când partenera nu este disponibilă. Dependența sexuală coincide cu considerarea sexualității ca paleativ universal, agresorii implicându-se în activități sexuale pentru a evada din realitatea definită de numeroase probleme. Copilul devine partenerul sexual al adultului, fiind sedus sau amenințat, convins să păstreze secretul, și întreținând ciclul adicției sexuale: 1. „sunt o persoană rea, fără valoare"; 2. „nimeni nu mă iubește așa cum sunt"; 3. „dorințele mele nu ar fi niciodată îndeplinite, dacă acest lucru ar depinde de alții"; 4. „sexul este cea mai importantă nevoie a mea". Raționalizările utilizate de abuzatori sunt foarte diverse, dovedind deseori o bună cunoaștere a vocabularului psihanalitic. Relația sexuală cu un copil este o relație inegală, care oferă posibilități de dominare practic nelimitate. Alături de plăcerea sexuală propriu-zisă, sentimentul puterii absolute, ritualurile de intrare-ieșire din abuz, caracterul inițiatic al activității sexuale cu un partener copil sunt motive care explică preferințele pedofililor și persistența adicției

Abuzul asupra copilului nu este un fenomen corelat exclusiv cu dependența sexuală; în familiile în care relațiile dintre parteneri sunt conflictuale sau în situația în care puterea absolută a bărbatului e incontrolabilă, copiii, indiferent că sunt

consideraţi sau nu o prelungire a femeii, ajung să funcţioneze ca substitute sexuale, fie ca o continuare a pedepsirii partenerei, fie pentru că i se cuvine agresorului.

Sexualitatea, indiferent de modul în care se exprimă ea, este puternic marcată de raportul cu partenerul, dar şi de raportul cu sinele. Identitatea sexuală a fiecăruia poate funcţiona ca predictor al nivelului de implicare într-o relaţie abuzivă, fie ca victimă, fie ca agresor. Femeile au înţeles, de la revoluţia sexuală încoace, forţa sexualităţii lor şi încearcă să se afirme prin sexualitatea lor. Poate că nu e deloc întâmplătoare rata fără precedent a violenţelor sexuale împotriva femeilor. N-am putea spune că femeile exercită azi, prin intermediul sexualităţii, o anumită putere asupra bărbaţilor, fiind în acelaşi timp dependente de ei juridic şi economic ? Puterea exercitată de femei asupra sexualităţii masculine nu suprimă încă existenţa puterii masculine; ar putea să ne dea de gândit constatarea lui A. Tourraine, care citează, la rândul său, opinia homosexualilor radicali: „numai într-o relaţie între bărbaţi sau între femei poate fi atinsă egalitatea fără a aboli identitatea partenerilor, în timp ce în raporturile dintre bărbaţi şi femei se manifestă întotdeauna o dimensiune inegalitară" (Tourraine, 2007, p. 21). Determinarea valorii de adevăr a acestei alegaţii ne-ar indica la ce nivel de diminuare a violenţei domestice ne-am putea aştepta, pe termen lung, în condiţiile ideale în care violenţa structurală din societate s-ar reduce semnificativ.

Bibliografie

Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E, Hilgard, E.R. (1987). *Introduction ti Psychology*, Harcourt Brace Jovanovich Publishers, San Diego

Chafe, W. (1988). Sex and Race: The Analogy of Social Control, în Paula Rothemberg, *Racism and Sexism*, St.Martin'S Press, New York

Chodorow, N. (1974). Family structure and feminine personality în Rosaldo, M.S., Lamphere, L. (eds) *Women, culture and society*, Stanford, Stanford University Press

Cole, M., Cole, S. (1989). *The Development of Children*, New York Scientific American Books

Curtic, I, Văetişi, L. (2005). *Inegalitatea de gen: violenţa invizibilă*, Editura Eikon, Cluj-Napoca

Haas, A., Haas, K. (1990). *Understanding Sexuality*, Times Mirror/Mosby College Publishing, St. Louis

Goodman, A. (2001). *Sexual Addiction: an integrated approach*, Madison, CT, International Universities Press, Inc

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Mahoney, E.R. (1983). *Human Sexuality*, McGraw-Hill

Muntean, A., (2003). *Violența în familie și maltratarea copilului* în Neamțu, G. (coord.) *Tratat de Asistență Socială,* Editura Polirom, Iași

Star, B. (1987). Domestic Violence în National Association of Social Workers, *Encyclopedia of Social Work*, Silver Spring, Eighteen Edition

Tourraine, A. (2007). *Lumea femeilor*, Grupul editorial ART, București

Williams, J. (1977). *Psychology of Women. Behaviour in a Biosocial Context*, W.W. Norton & Company Inc, New York

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Adaptarea scalei de măsurare a abuzului în cuplurile de lesbiene – impactul abuzului asupra stimei de sine

Izabela Ramona Todiriță[1]

Rezumat. Obiective: • Traducerea, adaptarea şi validarea preliminară a Scalei Revizuite pentru Abuzul în Cuplurile de Lesbiene (LE-PAS-R); • Studiul valorii predictive a dimensiunilor scalei LE-PAS-R asupra stimei de sine; • Studiul valorii discriminative a scalei LE-PAS-R între lesbienele abuzate şi cele non-abuzate în cuplu; • Studiul efectului moderator al dimensiunilor scalei LE-PAS-R asupra relaţiei dintre abuzul în cuplu şi stima de sine.

Metodologia cercetării: Am aplicat Scala de măsurare a abuzului în cuplurile de lesbiene (McClennen, 2002) cu 25 de itemi decelaţi în 6 factori: calităţile comunicative şi sociale, abuzul de substanţe, experienţa abuzului în familia de provenienţă, boala simulată, homofobia internalizată, diferenţele de status. S-a utilizat şi Indexul Stimei de Sine (Hudson, 2000), 25 de itemi. Scalele au fost aplicate unui număr de 80 de lesbiene dintre care 50 au declarat abuz manifest în cuplu.

Rezultatele şi interpretarea lor: În urma analizei factoriale au fost decelaţi 6 factori: agresivitatea, diferenţa de status, controlul excesiv, experienţa abuzului în familie, bolnavul închipuit şi abuzul de alcool. Dintre dimensiunile scalei, controlul excesiv şi experienţa abuzului în familie sunt predictori ai stimei de sine scăzute. Dimensiunile scalei LE-PAS-R care discriminează între subiecţii care declară existenţa abuzului în cuplu, respectiv absenţa acestui abuz sunt agresivitatea partenerului, diferenţa de status percepută de partener, controlul excesiv, respectiv experienţa familială a abuzului pe care o deţine partenerul. Cu ajutorul analizei de varianţă bifactorială am discutat efectul moderator al rolului bolnavului închipuit jucat de partener, respectiv al abuzului de alcool asupra stimei de sine.

Concluzii şi direcţii noi de cercetare: se constată necesitatea utilizării unor instrumente de măsurare validate ştiinţific, dar mai ales construirea lor pentru acest relativ nou domeniu de studiu.

Abstract. Goals: Translation, adaptation and validation of LE-PAS-R, The study of prediction of LE-PAS-R's dimensions, The study of the power of discrimination between abusive and nonabusive lesbians, The moderating effect of the dimensions of LE-PAS-R in the relations between domestic abuse and self-esteem.

---

[1] Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj Napoca, ramonatodirita@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Methodology: The LE-PAS-R was applied to a number of 80 lesbians, chosen on the criterion of being in a relationship with a same sex partner, voluntarily completing the questions. The scale has 6 factors: aggressiveness, excessive control, alcohol abuse, faked illness, violence experienced in the former family, difference of status perceived by the partner. The other instrument is the Index of Self Esteem.
Outcomes: Two dimensions are very good predictors of low self-esteem: excessive control and abuse experienced in the former family. The faked illness and the alcohol abuse can be considered moderators in the impact of abuse on self-esteem. Aggressiveness, the difference of status, the excessive control and the abuse experienced in the former family discriminated between abusive and nonabusive lesbians.
Conclusions and new research directions: It is obvious that it is a high necessity of valid instruments for measuring different dimensions that contribute to the manifestation of violence in same sex couples.

Introducere

La scară globală literatura ştiinţifică pe tema violenţei domestice în cuplurile homosexuale a fost aproape inexistentă până în urmă cu 25 de ani. Această lipsă poate fi explicată, pe de o parte, de controversele în legătură cu subiectul de cercetare, pe de altă parte, de dificultăţile de coordonare ale unui asemenea studiu. La scară restrânsă, în România, deşi fenomenul este în continuă dezvoltare, cercetătorii nu au manifestat un interes vădit în acest domeniu, astfel încât studiile sunt mult mai recente, dar şi mai limitate numeric.

Studiile realizate, totuşi, demonstrează similarităţi între violenţa în cuplurile de acelaşi sex, respectiv cuplurile de sex opus, în ceea ce priveşte prevalenţa, tipurile de abuz, procesualitatea conflictelor. Desigur, apar unii factori specifici cuplurilor de acelaşi sex. Aceste studii reprezintă fundamentul teoretic pentru cercetările ulterioare.

Întrebarea care se ridică încă este legată de diferenţa dintre cauzele care duc la violenţa în cuplu de heterosexuali, respectiv în cuplurile de homosexuali. Din literatura de specialitate putem decela ca şi cauză majoră a violenţei în cuplurile de homosexuali nonacceptarea socială din care derivă probleme de ordin comunicativ între membrii cuplului şi între aceştia şi societate, prin societate înţelegând în primul rând persoanele apropiate cuplului, părinţi, rude, prieteni. Apar diferenţe importante între calitatea înţelegerii în cuplurile care dezvăluie orientarea lor sexuală şi cele care o ascund. În cel de-al doilea caz se pare că prevalenţa abuzului în cuplu este mai crescută. Totuşi, studii precise pentru demonstrarea acestei probabilităţi nu s-au făcut încă.

Creşterea numărului de persoane cu orientare homosexuală care solicită terapie este unul dintre motivele pentru care se impune utilizarea unor instrumente de măsurare validate, dar şi a unor tehnici de intervenţie specifice problemelor particulare cuplurilor de homosexuali.

Între problemele de anvergură în cadrul cuplului, în general, şi al celui de lesbiene, în particular, cea cu o mare importanţă şi validitate ecologică o reprezintă abuzul sau violenţa.

Pentru că efectele violenţei în cuplu sunt adesea de lungă durată şi grave, aceasta trebuie stabilită ca o prioritate. De aceea am investigat literatura de specialitate pentru a găsi cel puţin un instrument validat de măsurare a violenţei în cuplurile de lesbiene. Scopul nostru a fost să alegem un instrument şi să îl adaptăm, cel puţin preliminar.

Lucrarea de faţă îşi propune adaptarea scalei de măsurare a violenţei în cuplurile de lesbiene – LE-PAS-R – la populaţia homosexuală feminină din România. Dezechilibrul de putere în cuplurile de lesbiene se concretizează, cel mai adesea, în violenţă verbală şi/sau fizică între partenere. Manifestarea violenţei duce la dezechilibru în viaţa cotidiană, care se restabileşte foarte greu.

Pentru adaptarea scalei validată de McClennen et al. în 2002, s-au avut în vedere aspectele culturale şi lingvistice care contribuie la adaptarea unei scale de evaluare de la o populaţie la alta. În primul rând, s-a recurs la traducerea scalei, apoi la retroversiunea itemilor, după care s-a realizat o primă aplicare pe un eşantion pilot urmând analiza itemilor, a consistenţei interne şi a factorilor pentru realizarea variantei finale româneşti.

Desigur, ca şi în studiul de la care am pornit, am considerat că impactul violenţei manifeste ar putea avea efect asupra stimei de sine. În această idee, în cadrul celei de-a doua linii de cercetare în cadrul acestei lucrări am aplicat şi Indexul Stimei de Sine (ISS) realizat de Hudson, 2000, pentru a vedea dacă abuzul verbal şi/sau fizic determină sau nu scăderea stimei de sine la partenerele din cuplurile în care se manifestă violenţa. De asemenea, am încercat o analiză de moderare a impactului violenţei asupra stimei de sine de către unele dimensiuni amintite. S-a recurs la administrarea scalelor pe un eşantion de lesbiene ale căror criterii de eligibilitate se bazau pe existenţa în trecut a cel puţin unei relaţii stabile cu o persoană de acelaşi sex.

Punctul de pornire pentru această cercetare, aşa cum am menţionat mai sus, l-a constituit scala de măsurare a violenţei în cuplurile de lesbiene, validată în America, la Southwest Missouri State University de către McClennen et al., 2002.

Prin realizarea acestui studiu se urmăreşte compararea rezultatelor după aplicarea scalei pe populaţia românească cu rezultatele obţinute de cercetătorii

americani; de asemenea, corelarea rezultatelor obținute la scala de măsurare a violenței/abuzului cu indexul stimei de sine.

Cele două scale au fost aplicate unui număr de 80 de lesbiene dintre care 50 au experimentat violență, fie fizică, fie verbală, fie ambele în trecutul relațiilor lor, iar 30 nu au experimentat niciun tip de violență în cadrul relației/relațiilor cu persoane de același sex.

LE-PAS-R pleacă de la ideea că există șase factori ce pot prezice comportamentul violent sau care pot sesiza violența în cuplurile de lesbiene. Aceștia sunt: calitățile comunicative și sociale, abuzul de substanțe, experimentarea violenței în familia de proveniență, boala simulată, homofobia internalizată, diferențele de status. Dintre cei șase factori, doar homofobia internalizată este specifică relațiilor între persoanele de același sex. Se pare că homofobia internalizată ar fi resimțită atât de bărbații homosexuali, cât și de lesbiene. Unele aspecte, ca de exemplu dorința de a fi mamă, sensibilitatea crescută în medie la femei față de bărbați, determină creșterea homofobiei internalizate la acestea.

Așadar, lucrarea de față se vrea a fi un mijloc prin care să oferim clinicienilor și asistenților sociali un instrument valid de măsurare a violenței în cuplurile de lesbiene.

Modele cauzale ale violenței în cuplu

Modele cauzale, multivariate, care să explice violența domestică nu au fost dezvoltate în totalitate, rezultând o nevoie acută pentru realizarea lor (Harway, 1999). Modelele biopsihosocial, sociocultural și psihologic susțin integrarea „mai multor niveluri, de la cel social la cel individual", care determină exprimarea violenței (Crowell, 1996). Ideea generală, comună susține o abordare integrativă, metateoretică, care ține cont de multipli factori ce determină violența (Koss, 2000).

Au existat și există controverse în legătură cu violența domestică, atât în domeniul cercetării, cât și al practicii (Barnett et al.,1997; Dutton, 1994; Gelles et al., 1993; Harway et al., 1999). Întrebările frecvente sunt legate de decizia de a lucra cu agresorii în terapia de cuplu (Bograd, 1988; Goldner, 1985; Hare Mustin, 1978; Pressman, 1989), dacă bărbații sunt la fel de frecvent agresori ca și femeile (Steinmetz, 1987), alegerea și utilizarea scalelor de evaluare a violenței domestice (Straus, 1990; Straus et al., 1997), folosirea anumitor concepte specifice violenței domestice (Harway&O'Neil, 1999).

Majoritatea studiilor merg pe modele undimensionale, căutând cauze punctuale care să aibă ca efect violența domestică. Însă o evoluție de la linear la multidimensional și integrarea diverșilor factori pot conduce spre un model explicativ mult mai plauzibil (Miller, 1996). Posibilitatea de a determina riscul

pentru manifestarea violenței crește odată cu considerarea interacțiunii factorilor predispozanți (Harway&O'Neil, 1999).

În timp ce susținem markeri potențiali ai vulnerabilității care par să fie caracteristici ale individului, factorii pot fi mai degrabă sociali sau sistemici, decât individuali. De exemplu, atribuirea vinovăției victimei este, de fapt, un fenomen social mai mult decât o caracteristică a individului în discuție. Oricum, cel învinovățit poate internaliza vina, care este percepută apoi ca o trăsătură individuală.

O problemă neclarificată este legată de identificarea constructelor care cresc riscul victimizării și care au ca rezultat victimizarea pe termen lung. Chiar cu acești factori de risc și de vulnerabilitate, știința nu a avansat destul pentru a oferi informații care să determine predicția victimizării unui individ, fără cunoașterea unor factori posibili adiționali, mediatori sau protectivi. Înțelegerea cauzei violenței este importantă pentru că există variabilități în modul în care anumiți factori influențează violența în relații în funcție de vârstă, rasă, clasă socială, etnie, orientare sexuală (Coleman, 1996; Kanuha, 1990; Letellier, 1996; Sanchez-Hucles et al., 1999; Waldron, 1996).

Island și Letellier (1991a) au atribuit violența în cuplu tulburărilor de personalitate. Renzetti (1996) susține că teoria feministă este teorie explicativă pentru violența între parteneri. Ea sugerează că violența domestică are bazele în problematica genului și în opresiunea socială (Koss et al., 1994; Bograd 1988). Oricum, violența domestică între parteneri de același sex nu poate fi explicată de teoriile feministe, care o văd ca pe o problematică de gen.

Unii teoreticieni care au scris despre violența în cuplurile de același sex sugerează trei componente ale abuzului: a) abuzul prin modelare (învățarea prin imitație), 2) existența unei oportunități pentru a manifesta comportamente abuzive sau violente, 3) decizia de a abuza sau a fi violent (Gilbert et al., 1990 citat de Merrill, 1996).

Alții sugerează că orientarea sexuală și sentimentele legate de aceasta pot contribui la violența domestică. Adică, persoanele cu orientare homosexuală care nu acceptă negarea socială pot avea rate mai mari ale actelor violente datorate insatisfacției personale (Byrne, 1996). Waldron (1996) și Kanuha (1990) dezbat rasismul și homofobia față de lesbienele de culoare în legătură cu violența în cuplurile de același sex. Orice analiză a violenței domestice trebuie să ia în considerare opresiunea individuală și instituțională (rasism, etnocentrism, homofobie/heterosexism) care contribuie la predispoziția la violență și la manifestarea acesteia în cupluri (Kanuha, 1990; O'Neil, 1999; Waldron, 1996).

Deşi de acord cu teoria psihosocială susținută de Merrill (1996), McClennen (1999b) a propus o teorie mai apropiată de realitatea faptelor – teoria psihosocială patriarhală. Adăugarea termenului feminist subliniază sexismul şi socializarea genului resimțite de toate femeile, indiferent de orientarea sexuală. Aceste abordări teoretice oferă direcții de cercetare şi intervenție pentru cuplurile de acelaşi sex care se confruntă cu problematica violenței.

Starea actuală a cercetărilor face dificilă predicția cu acurateţe a persoanelor care vor fi victime sau agresori într-o relație. În acelaşi timp, predictibilitatea este crescută în cazurile de violență repetată, mai ales că cel mai bun predictor pentru violențele viitoare este reprezentat, totuşi, de actele de violență trecute. Înțelegerea factorilor de risc pentru violența domestică repetată este crucială pentru realizarea prevenției, cel puțin a celei terțiare. Listăm cei mai importanți factori de risc prezentați de O'Neil et al. (1999):

Factori macrosociali – toate contextele şi valorile sociale care predispun direct sau indirect la violență, inclusiv instituțiile create de-a lungul timpului.
Factori biologici/neuropsihologici – hormoni, structuri neuroanatomice, factori genetici, dimensiuni evoluționiste ale violenței.

Factori psihologici – procese conştiente şi inconştiente care implică deficite cognitive sau afecțiuni în funcționarea emoțională, comunicarea interpersonală, rezolvarea de probleme, managementul comportamentului.

Factori legați de rolul de gen şi de socializare – rolul strict de gen conturat social şi cultural, care determină atitudini, emoții şi comportamente sexiste.

Factori relaționali – interacțiuni verbale şi interpersonale între membrii cuplului, experiențe familiale trecute.

Caracteristici individuale, atitudini şi percepții – calități personale, trăsături de personalitate, sisteme de valori individuale.

Studiile relevă o serie de factori care cresc vulnerabilitatea:

- A fi femeie
- Victimizarea din trecut
- Creşterea într-o familie violentă
- Expunerea la traume cronice
- Abuzul de substanțe
- Personalitatea/atitudinile
- Imaginea de sine
- Ruşinea

De asemenea, sunt câțiva factori care determină femeile să nu părăsească agresorul/agresoarea sau să revină la acesta/aceasta (LaViolette et al., 2000):

- Diferențele de putere
- Expunerea publică și consecințele acesteia
- Frica de destăinuire a orientării sexuale
- Hopefulness/helplessness învățate
- Constrângeri economice
- Frica de a nu pierde copiii
- Frica de a fi rănit(ă) grav sau ucis(ă)
- Dependența psihologică

Green (2004) menționează trei mari obstacole ale cuplurilor de homosexuali:

1. *Homofobia* – însoțită de discriminări la locul de muncă sau în mediile religioase.
2. *Lipsa de modele de cupluri* – întrebări legate de modul în care își pot da întâlniri, cum își pot întemeia un cămin, cum își pot face o nuntă.
3. *Suportul familiei* – dificultățile familiilor heterosexuale în înțelegerea prejudiciilor pe care le aduc cuplurilor homosexuale prin atitudinile lor. Nu știu cum să reacționeze, cum să întrețină o relație cu o familie de homosexuali. Aceste ambiguități duc la crearea unei familii cu prieteni cu aceeași orientare sexuală.

Obiectivele cercetării

- Traducerea, adaptarea și validarea preliminară a Scalei Revizuite pentru Abuzul în Cuplurile de Lesbiene (LE-PAS-R).
- Studiul valorii predictive a dimensiunilor scalei LE-PAS-R asupra stimei de sine.
- Studiul valorii discriminative a scalei LE-PAS-R între lesbienele abuzate și cele non-abuzate în cuplu.
- Studiul efectului moderator al dimensiunilor scalei LE-PAS-R asupra relației dintre abuzul în cuplu și stima de sine.

Designul cercetării

Folosind diverse rezultate ale cercetărilor și bazele teoretice discutate în detaliu în primul capitol cu referire la violența în cuplurile de lesbiene (Coleman, 1996, Hart, 1986, Renzetti, 1992), au fost identificate 29 de variabile potențiale care determină dezechilibrul de putere în cuplurile de lesbiene. Acestea au fost introduse mai apoi în 4 categorii de factori.

În tabelul următor sunt listate cele 29 de variabile.

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

Tabelul 1. Factori şi variabile pentru identificarea dezechilibrului de putere în cuplurile de lesbiene

Caracteristici personale:

- Posesivitatea (cea care agresează este posesivă)
- Comunicarea (cea care agresează are probleme cu comunicarea emoțională)
- Abilități sociale (cea care agresează are slabe abilități sociale)
- Învinuirea altora (cea care agresează învinuieşte alte persoane pentru propriile comportamente)
- Defensivitatea (cea care agresează este defensivă)
- Pasiv-agresivitatea (cea care agresează este pasiv-agresivă)
- Vulnerabilitatea (cea care agresează se simte vulnerabilă)
- Lipsa de putere (cea care agresează se simte fără control)
- Gândire dihotomică (cea care agresează se simte în extreme)
- Deprimare (cea care agresează este depresivă)
- Impulsivitate (cea care agresează este impulsivă)
- Ofensa de a fi femeie (cea care agresează nu vrea să fie femeie şi îi displace acest aspect)
- Tulburări somatice/sănătate (cea care agresează se plânge adesea de dureri, chiar dacă nu a fost diagnosticată cu vreo boală)
- Abuzul de substanțe (cea care agresează face abuz de substanțe)
- Crede că violența este permisă (cea care agresează provine dintr-o familie violentă)
- Homofobia internalizată (victima suferă de homofobie)
- Atractivitate (cea care agresează crede că partenera este mai atrăgătoare)
- Controlul resurselor financiare (cea care agresează controlează)
- Delegarea responsabilităților (cea care agresează delegă responsabilitățile)
- Sarcini gospodăreşti (cea care agresează nu participă la sarcinile gospodăreşti)
- Activitatea sexuală (cea care agresează începe actul sexual)
- Dependența economică (cea care agresează este dependentă)
- Clasa socială de proveniență (cea care agresează şi victima provin din medii sociale diferite)
- Credințe religioase (cea care agresează şi victima au credințe religioase diferite)
- Inteligența (cea care agresează crede că este mai puțin inteligentă)
- Forța fizică (cea care agresează este mai puternică fizic)
- Statut profesional (cea care agresează are un statut profesional mai scăzut)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- Educația (cea care agresează are mai puțină educație)
- Vârsta (cea care agresează este mai tânără).

Instrumente şi procedura de cercetare

Am preluat LE-PAS-R din studiul realizat de McClennen şi colab. în 2002. Lesbian Partner Abuse Scale Revised are 25 de itemi care au fost aleşi în urma analizei factoriale a scalei LE-PAS, cu 135 de itemi. Varianta scurtă a fost tradusă, s-a realizat o primă aplicare pe un eşantion pilot urmând analiza itemilor şi a factorilor pentru realizarea variantei finale româneşti, cu retroversiunea necesară.

Au fost recrutate pe bază de voluntariat 80 de lesbiene. Acestea au primit scala fie în format electronic, fie pe hârtie, fie l-au completat online. Lesbienele chestionate personal au fost informate că acesta este un studiu realizat cu scopul de a cunoaşte modul în care văd ele relația de cuplu şi care este stima lor de sine. Ele au fost înştiințate că răspunsurile la scale sunt anonime. Au fost rugate să completeze două scale, fiecare cu câte 25 de întrebări. Mai întâi au răspuns la o serie de întrebări introductive, cu referire la vârstă, etnie şi venit mediu lunar. De asemenea, dacă considerau că au fost sau nu abuzate în relația cu o persoană de acelaşi sex. Dacă răspunsul era da, atunci au fost rugate să facă referire la o singură persoană atunci când răspundeau la întrebările care se refereau la partenerâ. Pentru început au completat LE-PAS-R. Pentru a doua linie de cercetare în cadrul acestei lucrări am aplicat şi Indexul Stimei de Sine (ISS) realizat de Hudson, 1993, pentru a vedea dacă abuzul verbal şi/sau fizic are impact asupra stimei de sine la partenerele din cuplurile în care se manifestă violența. Acesta este cea de-a doua scală, care are tot 25 de itemi. Criteriile de eligibilitate se bazau pe existența în trecut a cel puțin unei relații stabile cu o persoană de acelaşi sex.

Analiza fidelității scalei LE-PAS-R

Am testat consistența internă a subscalelor relevată de analiza factorială, utilizând coeficientul de fidelitate alfa Cronbach. În secțiunea de mai jos sunt prezentate rezultatele celor două analize.

Pentru a studia modul de structurare a celor 25 de itemi ce compun scala LE-PAS-R, am utilizat analiza factorială prin intermediul programului SPSS 13, cu rotație Varimax. În tab.(1) este prezentată matricea componentelor extrase în urma rotirilor. Valorile cu bold marchează apartenența fiecărui item la un factor, cu alte cuvinte la o dimensiune a scalei. Trebuie precizat, în acest context, că analiza statistică a factorilor a fost dublată de o analiză calitativă a conținutului fiecărui item, astfel încât decizia finală de a plasa un item în cadrul unei dimensiuni s-a făcut numai dacă exista o legitimitate dublă, statistică şi conceptuală pentru apartenența fiecărui item la un factor.

Tabel 1. Matricea componentelor extrase din itemii scalei LE-PAS-R

Item	F1	F2	F3	F4
1. are/a avut aşteptări prea mari de la mine.	**.561**	.652	.046	.061
2. mă controlează/mă controla.	**.592**	.636	.304	.020
3. bea alcool în cantităţi prea mari.	.203	.313	**.804**	-.145
4. a fost abuzată sexual de un membru al familiei ei.	.011	**.908**	.010	-.311
5. se plânge/se plângea de dureri fizice.	-.256	**.804**	.333	.216
6. ameninţă/ameninţa că va spune persoanelor care nu ştiu/nu ştiau că sunt lesbiană.	**.857**	.267	.197	-.276
7. se simte/se simţea ruşinată că eu provin dintr-o familie cu o situaţie materială inferioară familiei ei.	**.876**	.176	.062	-.169
8. se contrazice/se contrazicea cu mine în legătură cu probleme nesemnificative.	**.843**	.206	.294	-.118
9. consumă/consuma mai mult de 2 băuturi alcoolice pe zi.	.107	.023	**.896**	.202
10. a fost abuzată fizic de un membru al familiei ei.	.281	**.891**	.085	-.168
11. se aşteaptă/se aştepta să îmi organizez timpul în funcţie de al ei (ex.: să o aştept).	**.793**	.211	.252	.257
12. se îmbată/se îmbăta.	.529	.044	**.672**	.113
13. acuză/acuza multe dureri fizice cărora medicii nu le găsesc/nu le gaseau nicio explicaţie.	-.042	**.770**	.302	.233
14. ameninţă/ameninţa că „mă va da afară" împotriva voinţei mele.	**.875**	.133	.202	.061
15. strigă/striga la mine.	**.844**	.401	.015	-.145
16. devine/devenea agresivă/abuzivă când este beată sau drogată.	**.795**	.236	.266	.234
17. se simte/se simţea stânjenită că ştie/ştia mai multe decât ştiu/ştiam eu.	**.818**	.283	.187	-.105
18. simte/simţea nevoia să îmi controleze comportamentele în situaţii sociale.	**.876**	.257	.202	.203
19. îmi spune/spunea lucruri urâte când e/era beată sau drogată.	**.921**	.030	.152	-.062
20. a fost abuzată emoţional de cineva din familia ei.	.354	**.770**	.154	-.130
21. mi se plânge/plângea că este bolnavă, dar refuză/refuza să consulte un medic.	-.128	**.836**	.180	.222

22. se enervează/se enerva dacă îmi petrec/petreceam timpul cu prietenii/prietenele.	**.759**	.331	- .458	.036
23. este/era o beţivă furioasă/violentă	.452	.409	.353	**.612**
24. provine dintr-o familie care a folosit violenţa fizică în certuri.	**.637**	.578	.372	-.286
25. nu vrea/nu vroia să discut despre relaţia noastră cu prietenii/prietenele mele.	**.774**	- .228	- .159	.128

Analiza factorială utilizând rotaţia Varimax evidenţiază existenţa a 4 factori. În continuare ne-a interesat o analiză calitativă a itemilor, care să confirme existenţa în plan conceptual a unei apropieri a itemilor sugerată de analiza statistică a răspunsurilor.

Pe baza unei analize calitative, am constatat că în cadrul Factorului 1, analiza componentelor principale a inclus trei categorii de itemi între care există diferenţe în plan conceptual. Astfel, vom numi Factorul 1A (*agresivitatea*), care cuprinde itemii 6, 14, 15, 16, 19, 22 şi 8, Factorul 1B (*diferenţele de status percepute*) care cuprinde itemii 7 şi 17 şi Factorul 1C (*control excesiv*) care cuprinde itemii 1, 2, 18, 11 şi 15. Considerăm că putem vorbi despre aceşti 3 subfactori întrucât, în ciuda unei similarităţi a răspunsurilor date de subiecţi la cele trei categorii de itemi, în plan conceptual există diferenţe sensibile între ele.

Acelaşi tip de analiză l-am desfăşurat şi în cazul celui de-al doilea factor relevat de analiza componentelor principale. Şi în acest caz, analiza calitativă a itemilor Factorului 2 a relevat o distincţie în plan conceptual între două categorii de itemi, pe care îi vom numi Factorul 2A (*experienţa abuzului în familie* – itemii 4, 10 şi 20), respectiv Factorul 2B (*bolnavul închipuit*). Din nou afirmăm că, deşi răspunsurile subiecţilor la cele două categorii de itemi sunt similare, în plan conceptual diferenţele sunt suficient de mari pentru a le considera factori diferiţi sau poate mai degrabă subfactori.

Factorul 3, relevat de analiza factorială, beneficiază şi el de o dublă legitimare: statistică şi conceptuală. Astfel, analiza calitativă a celor trei itemi care-l compun (3, 9 şi 12) arată că aceştia se grupează clar sub conceptul de *abuz de alcool*.

În ce priveşte cel de-al patrulea factor, acesta se compune dintr-un singur item, iar analiza calitativă a conţinutului acestuia arată mai degrabă o apartenenţă la Factorul 1 de agresivitate a partenerului. Ţinând cont de corelaţia relativ mare a acestui item cu Factorul 1 şi de similaritatea conceptuală cu acest factor, am decis să includem acest item în Factorul 1 (agresivitate).

Ţinând cont de această grupare a itemilor pe subscale, în tab. (2) prezentăm câţiva indicatori de distribuţie a fiecărei subscale, precum şi coeficienţii de

consistență internă alfa Cronbach corepunzători, obținuți pe eșantionul de subiecți studiat.

Tabelul 2. Descrierea componenței și fidelității subscalelor

Factor	Itemi	Min	Max	Media	Ab. Std	α
Agresivitate	6,8,14,15,16,19,22,23	9	47	23.06	11.88	0.92
Diferența de status	7,17	2	8	3.52	2.15	0.82
Control excesiv	1,2,18,11,25	7	31	20.53	8.17	0.90
Experiența abuzului în familie	4,10,20	3	18	5.66	4.43	0.91
Bolnavul închipuit	5,21,13	3	17	7.46	4.46	0.91
Abuz de alcool	3,9,12	3	13	5.20	2.62	0.82

Așa cum se poate observa din tabelul de mai sus, toate subscalele rezultate în urma analizei componentelor au o consistență internă bună cuprinsă între 0.82 și 0.91. În concluzie vom afirma că itemii ce compun cele 6 subscale măsoară în mod unitar fiecare concept.

Pe baza acestor rezultate, am decis utilizarea scalei LE-PAS-R și a dimensiunilor acesteia în analize mai complexe, vizând relația acestora cu stima de sine, respectiv cu prezența abuzului în cuplu.

Factorii LE-PAS-R ca predictori ai stimei de sine

În această secțiune ne interesează relația dintre dimensiunile scalei LE-PAS-R și stima de sine. În acest scop am construit ecuația de regresie liniară multiplă, în care stima de sine a fost tratată ca variabilă criteriu, iar dimensiunile scalei LE-PAS-R ca variabile predictori. Trebuie să precizăm în acest context că înaintea analizei de regresie am calculat coeficientul de consistență internă alfa Cronbach pentru scala de stimă de sine, obținând o valoare de 0.51. Pentru ca această valoare mică a consistenței interne să nu afecteze rezultatele analizei de regresie și a celorlalte analize prezentate mai jos, am decis eliminarea din scorul total al stimei de sine a acelor itemi care explicau o fidelitate atât de redusă. Am eliminat astfel itemii 3, 4, 7, 8, 10 și 22, recalculând scorul total al stimei de sine în absența acestor itemi și obținând astfel un alfa Cronbach de 0.64, ceea ce denotă o fidelitate relativ bună a scalei. Pentru ușurința interpretării rezultatelor regresiei reamintim că scorurile mici pe scala de stimă de sine indică o stimă redusă, respectiv scorurile mari o stimă de sine crescută, pentru că am recurs la inversarea scorurilor. În tab. 3 sunt prezentați coeficienții de regresie liniară multiplă obținuți, precum și coeficientul de determinare corespunzător modelului.

Tabel 3. Factorii LE-PAS-R ca predictori ai stimei de sine

	Coeficienţi nestandardizaţi		Coeficienti standardizaţi	t	p
	Beta	Er. Std.	Beta		
(Constant)	86.77	6.75		9.65	.00
Agresivitate	.51	.30	.58	1.68	.09
Diferenţa de status	.54	1.43	.09	.38	.70
Control excesiv	-1.28	.46	**-.73**	**-2.75**	**.00**
Experienţa abuzului în familie	-1.70	.44	**-.73**	**-3.80**	**.00**
Bolnavul închipuit	.46	.35	.20	1.32	.19
Abuz de alcool	-.92	.50	-.23	.84	.06

Variabila criteriu: stima de sine
R^2= 0.31
F= 5.68
p< 0.01

Din tabelul de mai sus rezultă că modelul compus din dimensiunile scalei LE-PAS-R explică 31% din varianţa stimei de sine (R^2 = 0.31). De asemenea, se poate constata că modelul este semnificativ statistic (F= 5.68 p<0.01). În ce priveşte valoarea predictivă a fiecărui predictor, se poate observa că singurii predictori semnificativi statistic sunt *controlul excesiv exercitat de către partener* (beta= -0.73), respectiv *experienţa abuzului în familie pe care o posedă partenerul* (beta= -0.73). Aceştia se interpretează astfel: în primul caz, o creştere cu o abatere standard proprie a controlului excesiv exercitat de către partener se asociază cu o scădere de 0.73 abateri standard proprii a stimei de sine; în al doilea caz, o creştere de o abatere standard proprie a frecvenţei abuzului în familie în experienţa partenerului se asociază, de asemenea, cu o scădere a stimei de sine cu 0.73 abateri standard proprii.

Aceste date sunt concordante cu cele din literatura de specialitate. Mai mult decât atât, ipoteza noastră este confirmată. Aceasta presupunea că odată cu creşterea scorului la LE-PAS-R vom avea o scădere a stimei de sine. Ceea ce trebuie specificat este că nu toate subscalele care măsoară violenţa în cuplurile de lesbiene sunt predictori ai fluctuaţiei stimei de sine. Cum am văzut mai sus, doar controlul excesiv şi experienţa abuzului în familie sunt predictori semnificativi statistic. Studiul american presupune însă că toate subscalele prezic nivelul stimei de sine, deşi rezultatele statistice spun clar că valoarea corelaţiei dintre LE-PAS-R şi indexul stimei de sine este foarte mică, r=0,19. Această corelaţie foarte slabă se poate datora lipsei analizei consistenţei interne a indexului stimei de sine şi a adoptării măsurilor necesare pentru creşterea acesteia.

Relația dintre dimensiunile scalei LE-PAS-R și prezența abuzului în cuplu

Conform studiului desfășurat de autorii scalei (McClennen et al., 2002), scala LE-PAS-R are capacitatea de a discrimina între lesbienele abuzate și cele non-abuzate în cuplu. Această ipoteză a fost preluată și în studiul nostru, însă, ca element de noutate, în acest context ne-am propus să testăm puterea discriminativă a testului pe fiecare dimensiune luată în parte, și nu pe un scor total, compozit. Procedura statistică utilizată a fost testul t cu eșantioane independente, în care variabila *prezența abuzului* a fost tratată ca variabilă independentă (cu abuz în cuplu vs. fără abuz în cuplu), iar dimensiunile scalei LE-PAS-R ca variabile dependente. Rezultatele obținute sunt prezentate în tab. (4).

Tabelul 4. Compararea mediilor factorilor LE-PAS-R între grupurile cu/fără abuz în cuplu

Factor LE-PAS-R	Existența abuzului în cuplu	N	Media	Ab.std	t	p
Agresivitate	fără abuz	30	12.53	3.73	-8.42	.00
	cu abuz	50	29.38	10.53		
Diferența de status	fără abuz	30	5.23	1.04	-4.66	.00
	cu abuz	50	6.88	1.75		
Control excesiv	fără abuz	30	7.26	2.75	-6.83	.00
	cu abuz	50	14.64	5.49		
Experiența abuzului în familie	fără abuz	30	3.26	.63	-4.10	.00
	cu abuz	50	7.10	5.07		
Bolnavul închipuit	fără abuz	30	6.50	3.68	-1.50	.13
	cu abuz	50	8.04	4.81		
Abuz de alcool	fără abuz	30	5.60	3.64	1.05	.29
	cu abuz	50	4.96	1.76		

Așa cum se poate observa din tabelul de mai sus, dimensiunile scalei LE-PAS-R care discriminează între subiecții care declară existența abuzului în cuplu, respectiv absența acestui abuz sunt *agresivitatea partenerului* (t= -8.42 p<0.01), *diferența de status percepută de partener* (t= -4.66 p<0.01,), *controlul excesiv* (t=-6,83 p<0.01), respectiv *experiența familială a abuzului pe care o deține partenerul* (t= -4.10 p<0.01). În ceea ce privește direcția acestei relații, la o simplă inspecție vizuală a mediilor celor două grupuri la cele 4 dimensiuni ale scalei LE-PAS-R, se poate observa că mediile

grupului cu abuz declarat în cuplu sunt mai mari decât cele ale grupului ce declară absența abuzului pe fiecare dimensiune care discriminează semnificativ.

Celelalte două dimensiuni, *bolnavul închipuit* și *abuzul de alcool*, nu prezintă valori semnificative statistic la testul t. La o analiză calitativă putem deduce logic că, în relația de cuplu, manifestarea comportamentului de bolnav închipuit și abuzul de alcool nu sunt dimensiuni care neapărat ar prezice abuzul în relație, aceasta în ideea în care nu toți partenerii care consumă alcool în exces sau se prefac că au o anumită boală pentru a atrage atenția manifestă și comportamente abuzive în relație.

Testarea efectului moderator al factorilor LE-PAS-R în relația dintre abuzul în cuplu și stima de sine

În această secțiune ne interesează rolul pe care îl joacă dimensiunile scalei LE-PAS-R în relația dintre abuzul în cuplu și stima de sine. Ipotezele pe care ne-am propus să le testăm în această secțiune afirmă existența unui efect de moderare al dimensiunilor LE-PAS-R în această relație. Procedura generală de testare constă în împărțirea subiecților în câte două grupe, în funcție de plasarea sub mediană vs. deasupra medianei la distribuția scorurilor fiecărei dimensiuni a scalei LE-PAS-R și ulterior introducerea într-un design bifactorial în care variabile independente sunt pe rând dimensiunile LE-PAS-R, alături de *prezența/absența abuzului în cuplu*. Variabila dependentă este în fiecare dintre aceste designuri stima de sine. Efectul de moderare al dimensiunii LE-PAS-R va fi sugerat de existența unui efect semnificativ al interacțiunii dintre dimensiunea LE-PAS-R și abuzul în cuplu asupra stimei de sine.

Procedând succesiv la împărțirea pe grupe și construirea fiecărui design amintit mai sus, am constatat că în cazul anumitor dimensiuni ale scalei LE-PAS-R, prin combinare cu grupele de abuz în cuplu, se obțin subgrupe în care avem insuficienți subiecți pentru a putea desfășura o analiză statistică ANOVA bifactorială. Este cazul dimensiunilor *agresivitate, diferență de status, control excesiv* și *experiența abuzului în familie*.

În consecință, singurele dimensiuni LE-PAS-R care pot fi testate ca moderatori în relația abuzului în cuplu cu *stima de sine* sunt *rolul bolnavului închipuit jucat de partener* și *abuzul de alcool al partenerului*. Pentru aceste două dimensiuni am procedat la analiza de varianță bifactorială. Rezultatele obținute pentru prima dimensiune sunt prezentate în tab. (5).

Tabelul 5. Rezultatele ANOVA bifactorial
*Prezența abuzului în cuplu * Bolnavul închipuit.*

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Factori	Suma pătratelor abaterilor	df	F	p
Prezența abuzului în cuplu	1575.07	1	18.14	.00
Bolnavul închipuit	488.95	1	5.63	.02
Prezența abuzului în cuplu * Bolnavul închipuit	226.11	1	2.60	.11

Variabila dependentă: *stima de sine*

Așa cum se poate observa din tabelul de mai sus, efectul independent al abuzului în cuplu asupra stimei de sine este unul semnificativ statistic (F= 18.14 p<0.01), de asemenea și efectul independent al rolului bolnavului închipuit jucat de partener (F= 5.63 p<0.05). În schimb, interacțiunea celor doi factori nu are un efect semnificativ asupra stimei de sine (F= 2.60 p>0.05).
Pentru a ușura interpretarea acestor rezultate, în fig. (1) prezentăm graficul mediilor fiecărui grup din cele 4 condiții studiate.

Figura 1. Graficul mediilor stimei de sine în ANOVA bifactorial *Abuzul în cuplu * Bolnavul închipuit* asupra stimei de sine

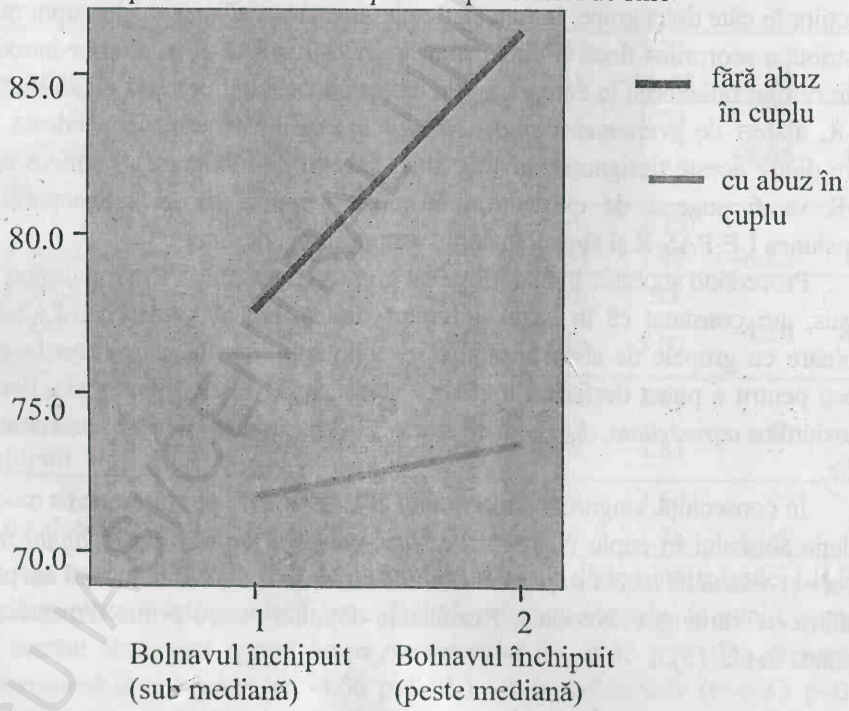

Așa cum se poate observa din figura de mai sus, pentru ambele condiții ale dimensiunii *bolnavul închipuit* există un efect al abuzului în cuplu asupra stimei de sine, acest lucru fiind sugerat de distanța dintre linii, atât pentru modalitatea 1, cât

şi pentru modalitatea 2 a factorului *bolnavul închipuit*. După cum se poate observa, la trecerea de la condiţia 1 la condiţia 2 a factorului *bolnavul închipuit*, efectul abuzului în cuplu asupra stimei de sine creşte, însă F interacţiune calculat mai sus ne arată că această creştere nu este semnificativă statistic şi în consecinţă nu putem vorbi despre un efect de moderare a acestei dimensiuni a LE-PAS-R asupra relaţiei dintre abuzul în cuplu şi stima de sine.

În cele ce urmează prezentăm rezultatul aceleiaşi analize, de data aceasta înlocuind în designul bifactorial dimensiunea *bolnavului închipuit* cu dimensiunea *abuzului de alcool* al partenerului. Rezultatele obţinute în urma analizei de varianţă bifactoriale sunt prezentate în tab. (6).

Tabelul 6. Rezultatele ANOVA bifactorial *Abuzul în cuplu * Abuzul de alcool*

Factori	Suma pătratelor abaterilor	df	F	p
Prezenţa abuzului în cuplu	632.33	1	9.69	.03
Abuzul de alcool	2026.81	1	31.08	.00
Prezenţa abuzului în cuplu * Abuzul de alcool	670.81	1	10.28	.00

Variabila dependentă: *stima de sine*

Aşa cum se poate observa din tabelul de mai sus, şi în acest caz efectul independent al abuzului în cuplu asupra stimei de sine este unul semnificativ statistic ($F= 9.69$ $p<0.05$). De asemenea, este semnificativ statistic şi efectul independent al abuzului de alcool al partenerului ($F= 31.08$ $p<0.01$). În schimb, spre deosebire de analiza precedentă, interacţiunea celor doi factori are un efect semnificativ asupra stimei de sine ($F= 10.28$ $p<0.01$).

Pentru a uşura interpretarea acestor rezultate, prezentăm şi de data aceasta graficul mediilor fiecărui grup din cele 4 condiţii studiate, în fig. 2.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Figura 2. Graficul mediilor stimei de sine în ANOVA bifactorial *Abuzul în cuplu* * *Abuzul de alcool* asupra stimei de sine

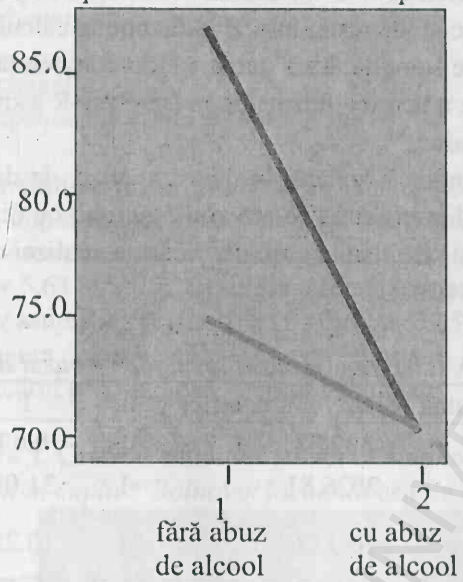

Aşa cum se poate observa din figura de mai sus, în condiția fără abuz de alcool (condiția 1) există un efect al abuzului în cuplu asupra stimei de sine, acest lucru fiind sugerat de distanța dintre linii. Acest lucru înseamnă că pentru cei care nu au un partener ce abuzează de alcool, abuzul în cuplu are un efect de reducere a stimei de sine. În schimb, pentru cei care au un partener care abuzează de alcool, abuzul în cuplu nu mai are efect, în sensul că stima de sine a acestora este la fel de joasă indiferent dacă există un abuz în cuplu sau nu. Faptul că efectul abuzului în cuplu se manifestă diferit în cuplurile în care un partener abuzează de alcool, se traduce printr-un efect de moderare al abuzului de alcool asupra impactului abuzului în cuplu asupra stimei de sine.

Pentru a transfera în plan ecologic aceste rezultate susținem că, într-un cuplu în care există abuz de alcool, acesta duce la scăderea stimei de sine al celuilalt partener, fără ca abuzul în cuplu să mai aducă o scădere a stimei de sine.

Concluzii majore şi aplicații practice

Necesitatea elaborării de intervenții eficiente şi eficace, dar şi rapide ca implementare şi ca obținere de rezultate, se concretizează în realizarea unor instrumente de măsurare, uşor de folosit şi valide, care să nu ceară mult timp pentru aplicarea lor.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Creşterea numărului de solicitări de intervenţie specializată de către cuplurile de homosexuali impune adaptarea la cerinţele pacientului şi asigurarea rezultatelor eficiente. Aşadar, oferta de servicii psihologice trebuie să răspundă cererilor clienţilor care se adresează specialiştilor pentru diferite probleme.

Concluzia majoră a cercetării este legată de importanţa utilizării unor instrumente adecvate şi testate, validate, fidele pentru măsurarea violenţei sau a abuzului în cuplurile de lesbiene. Validitatea şi fiabilitatea instrumentelor utilizate pentru măsurarea violenţei în cuplu asigură acurateţea diagnosticării problemelor şi creşterea eficienţei proiectelor de prevenţie şi/sau intervenţie elaborate pentru reducerea violenţei în cuplu.

Prezenta scală, adaptată preliminar, se constituie într-un instrument util psihologilor şi asistenţilor sociali care se confruntă sau se vor confrunta tot mai des cu cazuri de violenţă în cuplurile de lesbiene, şi nu numai.

Analiza factorială a scalei ne-a relevat 6 factori importanţi care pot prezice sau au impact asupra manifestărilor violente din cadrul cuplului. Agresivitatea, diferenţele de status, controlul excesiv, experienţa abuzului în familie, bolnavul închipuit şi abuzul de alcool sunt dimensiunile incluse în această scală care concură la favorizarea violenţei în cuplurile de lesbiene.

Am văzut cum anumiţi factori incluşi în subscale (controlul excesiv şi experienţa abuzului în familie) moderează efectul abuzului asupra stimei de sine. Stima de sine este un construct, dar şi o caracteristică esenţială a persoanei, care are impact în funcţionarea generală a acesteia.

Prezenta scală poate fi utilizată şi în evaluarea violenţei în cuplurile heterosexuale, deoarece din analiza factorială, factorul ce iniţial era considerat specific relaţiilor între lesbiene, homofobia internalizată, nu apare evident între itemii scalei. În concluzie, acest instrument de măsurare a violenţei în cuplurile de lesbiene (LE-PAS-R) este de un real folos celor care lucrează cu aceste persoane ajutând atât la prevenirea violenţei, cât şi la elaborarea de proiecte de intervenţie pentru diminuarea violenţei şi a efectelor acesteia în cuplu.

5.2. Limitele cercetării şi direcţii noi de cercetare

Limitele acestei cercetări sunt legate, în primul rând, de modalitatea de selecţie a subiecţilor participanţi la studiu. Aici ne referim la faptul că participanţii s-au oferit să completeze scalele, fără a putea realiza o selecţie randomizată a acestora. Acest aspect legat de voluntariatul completării scalelor poate duce la erori, din start, în studiu cu referire la prevalenţa violenţei în cuplurile de lesbiene. Ipotetic, cele care au refuzat să completeze scalele ar putea manifesta acest refuz pe

motivul că abuzul este mult prea intens şi doresc să ascundă prezența acestuia în relațiile lor.

De asemenea, cele care au răspuns la scale ar fi putut controla răspunsurile, astfel încât la întrebarea dacă este sau nu prezent abuzul în cuplul lor, să nege existența acestuia. Prezența abuzului declarat de parteneri poate fi măsurat numai dacă acesta este recunoscut cu sinceritate. Din păcate, doar declarațiile repondenților pot fi luate în calcul, fără a putea cunoaşte realitatea situațiilor. Totuşi, subscalele LE-PAS-R pot prezice într-o anumită măsură prezența abuzului în cuplu, aşa cum am văzut, unele chiar moderează efectul abuzului asupra stimei de sine.

Adaptarea preliminară a scalei poate fi continuată. Se poate recurge la culegerea unor date prin testare şi retestare, astfel realizându-se încă o analiză a consistenței interne.

Recomandarea pentru dezvoltarea studiilor ulterioare este să se realizeze alte instrumente de măsurare a violenței în cuplurile de lesbiene sau chiar în toate cuplurile de homosexuali. Un domeniu mai extins, posibil de acoperit printr-o cercetare ulterioară, eventual la nivel de doctorat, ar fi cel al conflictelor în cuplurile de homosexuali, violența fiind doar o componentă a conflictului.

Bibliografie

Barnett, O.W., Miller-Perrin, C. L., Perrin, R.D. (1997). *Family violence across the lifespan: An introduction.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Bograd, M. (1988). *Power, gender, and the family: Feminist perspectives on family systems theory*, In M.A. Dutton & L.E.A. Walker (Eds.), *Feminist psychotherapies: Integration of therapeutic and feminist systems,* (pp.118-133), Norwood, N. J.: Ablex.

Byrne, D. (1996). *Clinical models for the treatment of gay male perpetrators of domestic violence.* In C. M. Renzetti & C. H. Miley (Eds.), *Violence in gay and lesbian domestic partnerships* (pp. 107-116). NY: Harrington Park.

Coleman, V.E. (1996). *Lesbian battering: The relationship between personality and the perpetration of violence*, In L. K. Hamberger & C. Renzetti (Eds.), *Domestic partner abuse* (pp.77-102). New York: Springer.

Crowell, N.A., Burgess, A.W. (1996). *Understanding violence against women.* Washington, D.C.: National Academy of Sciences Press.

Dutton, D.G. (1994). Patriarchy and wife assault: the ecological fallacy. *Violence and Victims*, *9*(2), 167-182.

Gelles, R.J., Loseke, D.R. (1993). *Current controversies on family violence*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Goldner, V. (1985). Feminism and family therapy. *Family Process*, 24, 31-47.

Green, R.J. (2004). Rick and Resilience in Lesbian and Gay Couples: Comment on Solomon, Rothblum, and Balsam (2004). *Journal of Family Psychology*, 18(2), 290-292.

Hare-Mustin, R.T. (1978). A feminist approach to family therapy. *Family Process*, 17, 181-194.

Harway, M., O'Neil, J.M. (1999). *What causes men's violence against women*? Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Hudson, W. (2000). Index of Self Esteem, in WALMZR assessment scale scoring manual. Tallahassee, FL: WALMYR.

Island, D. & Letellier, P. (1991c). Heterosexist domestic violence laws deny many gays and lesbians full civil rights. *Gay and Lesbian Domestic Violence Newsletter*, Fall, 3.

Kanuha, V. (1990). Compounding the triple jeopardy: Battering in lesbian of color relationships. In P. Elliott (Ed.), *Confronting lesbian battering: A manual for the battered women's movement* (pp. 142-157). St. Paul, MN: Lesbian Battering Intervention Project.

Koss, M.P. (2000). Shame, blame, and community: justice responses to violence against women. *American Psychologist, 55*, 1332-1343.

LaViolette, A., Barnett, O. (2000). It could happen to anyone: *Why battered women stay*. Newbury Park, CA. Sage Publications.

Letellier, P. (1996). Gay and bisexual male domestic violence victimization: Challenges to feminist theory and responses to violence. In L. K. Hamberger & C. Renzetti (Eds.), *Domestic partner abuse* (pp. 1-21). New York: Springer Publishing Company.

Merrill, G.S. (1996). Ruling the Exceptions: Same-sex battering and domestic violence theory. In C. M. Renzetti & C. H. Miley (Eds.), *Violence in gay and lesbian domestic partnerships* (pp 9-21). NY: Harrington Park.

Miller, S.L. (1996). *Expanding the boundaries: Toward a more inclusive and integrated study of intimate violence*, In L. K. Hamberger & C. Renzetti, *Domestic partner abuse*, (pp.191-212), New York: Springer Publishing Company.

McClennen, J.C., Summers, A.B., Daley, J.G. (2002), *The Lesbian Partner Abuse Scale*. In J. C. McClennen&J. Gunther (Eds.), *A professional guide to understanding gay and lesbian domestic violence: Understanding practice interventions* (pp. 277-292), Lewiston, NY: The Edwin Mellen Press.

Renzetti, C.M. (1997a). *Violence in lesbian and gay relationships*, In O'Toole, L.L., Schiffman, J.R., *Gender violence: interdisciplinary perspectives*. New York: New

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

York University Press. Renzetti, C. M. (1997b). Violence and abuse among same-sex couples. In A. P. Cardarelli (Ed.), *Violence between intimate partners: Patterns, causes, and effects* (pp. 70–89). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

Renzetti, C. M. (1992). Violent betrayal: Partner abuse in lesbian relationships, Newbury Park, CA: Sage.

Sanchez-Hucles, J., Dutton, M. (1999). *The interaction between societal violence and domestic violence: Racial and Cultural Factors*, In M. Harway, J.M. O'Neil (Eds.), *What causes men's violence against women?*, Thousand Oaks, CA.: Sage Publications.

Steinmetz, S.K. (1987). *Family violence: Past, present, and future*, In M.B. Sussman, & S.K. Steinmetz (Eds), *Handbook of marriage and family*, (pp. 725-765), New York: Plenum.

Straus, M., Gelles, R. (1990). *Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families*, New Brunswick, NJ: Transaction.

Straus, M.A., Hamby, S.L. (1997). Measuring physical and psychological maltreatment of children with the conflict tactic scales, In G.K. Kantor & J.L. Jasinski (Eds.), *Out of the darkness: Contemporary perspectives on family violence*, (pp. 119-135), Thousand Oaks, C.A.: Sage publications.

Waldron, C.M. (1996). *Lesbian of color and the domestic violence movement*. In C.M. Renzetti & C.H. Miley (Eds.), *Violence in gay and lesbian domestic partnerships*. (pp. 43-51), New York: Harrington Park.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Rene Girard – The Scapegoat Mechanism and Domestic Violence

Tim Gully[1]

Rezumat. În 1972, Rene Girard a publicat cunoscuta sa lucrare *Violența și sacrul*, conținând analiza dorințelor mimetice și a mecanismelor de tip țap ispășitor. Girard a fost persuadat de tragedienii greci, în special de Sofocle dar și de Euripide, cu expunerea violenței mimetice din Bacantele. El a extins conceptual de violență mimetică până la cel de țap ispășitor. Opera lui Girard are rezonanță și în societatea modernă. Opinia mea este că mecanismele țapului ispășitor sunt centrale în procesele psihosociale ale violenței domestice, de la relația victimei cu agresorul până la reacțiile publice și legale față de faptele de violență domestică. În calitate de profesionist care lucrează cu copiii cu risc voi utiliza exemple de cazuri din practica mea pentru a demonstra această teză, argumentând că dorințele mimetice în cadrul relației duc la violență. Societatea ascunde caracterul sângeros al violenței domestice și nu reușește să identifice cauzele reale ale falimentului vieții de familie.

Abstract. In 1972 Rene Girard published his seminal work *Violence and the Sacred* containing his analysis of mimetic desire and the scapegoat mechanism.Girard became increasingly persuaded by the enduring relevance of the Greek tragedians, particularly Sophocles' Oedipus and Euripides with his exposure of mimetic violence in *The Bacchae*.As he engaged with these texts the mimetic concept extended to include the scapegoat mechanism.Girard's work resonates with meaning for modern society.The mechanism is made up of a number of elements from the mimetic crisis, to the scapegoating itself, to the stages that follow the sacrifice in the form of ritual, myth and prohibition.It is my contention that the workings of the scapegoat mechanism are central to the psychosocial process of domestic violence from within the domestic confines of the victim perpetrator relationship itself to the public and legal responses that follow exposure.As a professional working with risk and child protection I will use case examples to demonstrate this thesis, arguing that mimetic desire within the relationship leads to violence that only the scapegoat mechanism can end. Society then hides the bloody nature of the violence and fails to address the true cause of domestic breakdown.

[1] The University of Winchester, England

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Emily was twelve years of age. She was sitting on the bathroom floor using a long-bladed knife to cut the skin from her left arm. *"I'm cutting his DNA out of me!"*

Emily and her ten year old sister Bethany, had witnessed their father physically abusing their mother for eight years before the authorities became involved. The machine quickly went in to action. The police arrested father, the refuge accommodated mother and children, social services initiated a child protection investigation and the courts began making decisions.

Several weeks' later mother and daughters had returned home and during a visit I had found Emily. Bethany appeared at my side. She looked down at her sister and then up at me. *"All we wanted was for Dad to stop hitting Mum. Now look at us. We're no better off."* She shrugged. *"I'll go tell Mum and ring the ambulance."*

I am a qualified social worker and have worked in one form of social care or another for thirty years as a practitioner, manager, trainer and consultant.I have worked with dangerous offenders both in the community and in prison and have long term experience in child protection. During my time cases involving domestic violence have always seemed to be the most frustrating, complex and often seem to lack satisfactory outcomes.

I now spend much of my time as an academic, teaching, writing and hopefully influencing the social workers of the future and in private practise as a child protection specialist. I also have a particular interest in the work of French philosopher Rene Girard.

This paper will explore the link between the Girardian model of the scapegoat mechanism and the English legal and social care system in its treatment of domestic violence. In Part I, I will discuss particular aspects of the English justice system.In Part II, I will turn to the Girardian model as a descriptive model of domestic violence. Finally, in Part III, I will argue that while we have improved the process by which we deal with domestic violence we are in essence scapegoating all those involved to preserve society and fail to acknowledge the bloody nature of the violence itself.

The English criminal and civil justice system has progressed considerably with regard to its attitude to domestic violence over the past ten to fifteen years.Where once domestic violence was treated by the police and courts with some disdain, the legal system reflecting society as a whole and treating domestic violence differently from public violence, domestic violence is now very much part of the law enforcement agenda. In 2004 England introduced the *Domestic*

Violence, Crime and Victims Act (DVCVA). A sweeping generally positive piece of legislation that gave the police and agencies new tools to tackle domestic violence.

A declared aim was to put victims at the heart of the criminal justice system. Government stated that *„We have invested £14 million into tackling the problem of domestic violence"* and developed a number of initiatives including the *Domestic Violence National Action Plan* – to improve support for victims and bring perpetrators to justice. Domestic violence had become political mainstream. Women's minister Harriet Harman, who is deputy leader of the Labour party stated: *„there is no excuse for domestic violence"*. Separately, Justice minister Maria Eagle was detailing plans to ensure those who abuse their partners face justice (The *Guardian Newspaper*, July 28th 2008).

I have written this paper a year after the 2004 Act was further revised in 2007. The new sections were an effort to improve protective measures for victims.On a positive note the new sections – which also include the lesbian, gay, bisexual and transgender community and male victims – amends the definition of cohabitants to include same-sex cohabitants.It brings the rights of same-sex cohabitants into line with those of heterosexual couples, allowing them to apply for non-molestation orders by virtue of being a *'cohabitant'* rather than being part of the same household as the respondent. Secondly, an entirely new category of *'associated persons'* is added and includes individuals who *„... have or have had an intimate personal relationship with each other which is or was of significant duration"*. It does not appear that an *„intimate"* relationship is necessarily limited to a sexual one and enables both heterosexual and same-sex couples who do not live together and do not have children together, but have been involved in a relationship for some time to apply for a non-molestation order, an order that basically prohibits any contact.

The most fundamental change, however, the 2007 revision brought was the criminalisation of the breach of a non-molestation order. Breaches remain a contempt of court but the ability of the court to attach a power of arrest is removed and a breach is now clearly a crime punishable in the criminal court. The English Justice Ministry argues that the criminalisation of a breach of a non-molestation order sends out a very clear message to perpetrators: that the harassment of or violence against a partner or ex-partner is not acceptable. It signals that such conduct is not excusable simply because it is within a familial setting. Prior to these changes, if found guilty of a breach, the respondent would be liable for a fine or in very exceptional circumstances a custodial sentence. In contrast the criminal court may impose a range of community sentences as well as a custodial sentence. The criminalisation of the breach has serious ramifications for the respondent, who

if found guilty will now have a criminal record with all the associated repercussions and that may or may not be a good thing?

The disadvantages, however, of having the matter dealt with as a criminal offence cannot be overlooked. One of the main problems is that the victim's (applicant's) sense of autonomy and choice are removed. The applicant becomes a passive bystander in the whole process with little sense of control. As a practitioner, under the old regime, I found that individual applicant's welcomed the opportunity to attend court on an ex-parte basis and seek injunctive relief against an abusive partner. Section 42 of the *Family Law Act* 1996 provided that, during family proceedings, a court might make a non-molestation order containing either or both of the following provisions:

(a) provision prohibiting a person („the respondent") from molesting another person
who is associated with the respondent;
(b) provision prohibiting the respondent from molesting a relevant child.

Once an order had been made and the applicant had in their possession the power of arrest, they had a palpable, almost physical, sense of relief. The power of arrest meant that the applicant had received an almost immediate remedy, and left court confident in the knowledge that if the respondent attempted to breach the injunction they could call the police and an arrest would take place.

The DVCVA 2004 (revised 2007) determines that it is an offence to fail to comply with the order without reasonable excuse. With the introduction of the new legislation, it is the police and eventually the Crown Prosecution Service (CPS) who decide whether to pursue the matter not the applicant.Even if the respondent perpetrator is initially arrested because of an alleged breach, it may be that the CPS decides not to progress the matter due to a lack of evidence or shortage of resources.

Let us take the case of Hannah and Thomas. The couple had only been living together for six months.There was shared alcohol misuse and sometimes they would drink a bottle of vodka or more a day. They would fight and Hannah would come off worse.Inevitably, as Sontag remarks: „*Women and men are differently weighted, physically and culturally, with different contours of selfhood, all presumptively favouring those born male*".

Hannah wanted Thomas out of the house; she wanted a quick solution that ended the relationship, but did not want Thomas criminally punished.Hannah obtained a non-molestation order, but could no longer attach a power of arrest.Unfortunately Thomas did not stay away, he persistently sent her texts, the police were called and Thomas was arrested, charged and remanded in custody.

Hannah then refused to go to court as a witness and came under significant pressure from the police to do so.The police dropped all charges and Thomas was released, but Hannah was left feeling she was at fault.

Prior to the 2007 changes she would have been able to obtain an adequate remedy in the family courts. This appears no longer to be an option.Hannah was forced to pursue the matter in a criminal court where the central focus is punishment of the respondent rather than protection of the applicant. Also of significance is that the matter will be heard in an open public court within the criminal system (unless a special measures application is made) and this may deter individuals, especially from an ethnic minority community, from reporting the matter in the first place. The family court is a closed court, with a sense of privacy and anonymity, and this is absolutely vital for any applicant not least from an ethnic minority community who may be concerned about issues of 'shame' and bringing 'dishonour' to the family. Indeed Sir Mark Potter, President of the Family Division, has suggested applications for non-molestation orders have dropped by 25 %.

„*Either offenders have changed their behaviour - which seems extremely unlikely - or the victims do not want to criminalise the perpetrators*" Sir Mark Potter stated (*The Times* newspaper, 14/04/08).

Has the English system created a process that while endeavouring to protect victims has in fact exposed them to institutional abuse? Or has it simply complied with the social need to provide scapegoats in order to prevent the spread of violence?

In 1972 (in English 1977) Rene Girard published his seminal work *Violence and the Sacred* containing his analysis of mimetic desire and the scapegoat mechanism. Girard became increasingly persuaded by the enduring relevance of the Greek tragedians, particularly Sophocles' Oedipus and Euripides with his exposure of mimetic violence in *The Bacchae*. Girard argues that violence is an inevitable element of society.Here we might ask do abusers mimic the behaviour of their own parents? Do people abuse their partners because they learned this behaviour in their families? Either they were directly abused or they witnessed abuse. Although there is some evidence to suggest that children who witness violence go on to abuse, the majority of victims do not. Equally those that experience or witness domestic violence are not any more likely to be abused as adults. A more consistent explanation for the relationship between witnessing and experiencing abuse is that it is one of many sources of information; individuals also receive information from the larger society that it is appropriate to control your partner and to enforce this control through violence.

Violence exists, and once aroused it threatens to snowball throughout society and cause chaos. Indeed we can see that the English legal system has historically been unwilling to heavily penalise domestic violence – private violence if you like – because it has tacitly both adopted the view that whatever happens in the privacy of ones home should remain there. Victims of such violence were sacrifices providing an outlet against public violence. While the new legislation has stated it has the intention of changing this culture, I now wonder if it is in fact continuing to sacrifice the perpetrator, the partner and the children through the heavy use of the systemised process of criminalisation?

As Gerard engaged with ancient texts the mimetic concept extended to include the scapegoat mechanism. Society uses ritual to alleviate violence on the theory that violence can be channelled into a sacrificial victim whom, by being destroyed or ejected, can both provide an outlet for violence and restore social order.

Take a community in crisis in fear of a threat, rendered powerless to resist the threat by internecine violence. If only the community can focus on one thing to unite it and restore harmony? This, Girard argues, is exactly what happens through the scapegoat mechanism, for instance the damage control achieved by lynching a victim, or seeing violence contained within a particular setting such as within a violent family.

This immediately preserves this unanimity of the community, but what if this were to happen again? The risk is that more victims would be destroyed. By ritualising the event they are reminded of what can happen, prohibiting the alleged crime that precipitated it and surrounding and remedying the event through narrative and myth the violence is further contained. In Kleinian terms, scapegoating is an example of projective identification, with the primitive intent of splitting and separating the good from the bad (Scheidlinger, 1982). Instigators may even be exactly the type of person they are trying to blame, using the dynamic they have created to hide within, and so by reducing the status of the target increasing their own.

"Scapegoating is the psycho-social propensity to relieve frustration by lashing out at someone defenceless, or to avoid responsibility by blaming someone. ... Scapegoating arises from psycho-social propensities we recognise in ourselves and in our societies, from the family to the nation. They are so banal that we seldom reflect on their danger to social order and on the important social mechanisms that control them. In our enlightened democracies, we tend to deny their power over us while they drive our economy and dominate our entertainment industry. ... Girard's theory explains how they are controlled and directed ... a

theory that begins with these shameful and alas banal features of human life. It makes violence and resentment (where the scapegoat is the self) central to its analysis rather than irrational exceptions. For this reason alone, it is preferable to most other theories of human behaviour which are ethically naive because they do not take sufficient account of these banalities." (Hammerton-Kelly, 1993:131)

Girard's work resonates with meaning for modern society.The mechanism is made up of a number of elements from the mimetic crisis, to the scapegoating itself, to the stages that follow the sacrifice in the form of ritual, myth and prohibition. It is my contention that the workings of the scapegoat mechanism are central to the psychosocial process of domestic violence from within the domestic confines of the victim perpetrator relationship itself to the public and legal responses that follow exposure.

For instance in the home the instigator of the scapegoating may not appreciate exactly what they are doing and the victims own awareness is likely to build slowly and follows events such as a growing control on the victims movements long before any direct violence takes place. Scapegoating frees the perpetrator from their own dissatisfaction and provides some narcissistic gratification, enabling the self-righteous discharge of aggression. We see this type of behaviour everywhere, at work, in school, always focussed on victims, within domesticity, but also in wider society. Through out history individuals or groups have been singled out as targets for a developing demonology. We can see this in respect to those that differ from cultural norms, such as Jews and Muslims, those that are physically isolated subcultures (Trevor-Roper, 1969:107-115). Such groups are likely to be mistrusted because they are different and not fully integrated into cultural institutions, and myths about them are likely to abound. I mentioned earlier that the criminalisation of non-molestation orders had placed particular pressure on ethnic communities. After the terrorist attacks on New York, Madrid and London, the tensions between the (Christian) West and the (Muslim) East have intensified. In this separation between East and West, the idea of arranged marriages, domestic control and honour killings have come to symbolise in the popular media the unreasoned violence of Muslim intolerance.

"Last week a young bride was living in fear of her life after managing to escape from a violent husband and his family in Manchester. She had suffered six months of domestic violence and verbal abuse. She said that „family honour" made it difficult for women in similar circumstances to admit to domestic problems and feared that her escape would bring shame on her own family. (The Times newspaper 07/02/08*).*

Members of a second target group are known as 'witches', 'commies', 'nonces' and so forth.The classification has more of a basis in folklore than in reality, and members are less identifiable on the basis of physical or subcultural differences because they belong to groups that are culturally integrated and diffuse. Thus some individuals and groups will be labelled, removing them from the social and cultural mainstream.

It is my argument that we do this with domestic violence and to all those involved, not just the perpetrator, but the victim and any children. They carry a label, a stigma that sets them apart.The whole family might be ostracised by their wider family, the community and the very system that is there to protect them. The exercise of violence, through which the victim's subordinate role and unequal power are enforced and maintained, is, in turn, reinforced by political and cultural institutions and economic arrangements even when the law appears to be trying to help victims.

We can conceptualise violence within the larger context of society as a logical outcome of relationships of dominance and inequality – relationships shaped not simply by the personal choices or desires of some to dominate and abuse their partners, but by how we, as a society, construct social and economic relationships in everything we do from couples, to corporations to states. We only have to consider what has happened in Georgia during recent weeks. Our task is to understand how our response to violence creates a climate of intolerance or acceptance to the force used in these relationships. Too often it is believed that by excluding the perpetrator, the aggressor we have done enough, that the court order, the prison sentence, the divorce petition provides the answer. We have taken an increasingly prohibitive, process orientated route. We package it like any other product that can be taken down from the shelf.

The sacrifice of surrogate victims does contain and interrupt the immediate cycle of violence. By rechannelling the violence, we preserve society, serving to protect those in power from the violent protest of those whom they oppress. By ritualising the eviction of the perpetrator through society we imitate obedience and self-sacrifice, of violence and victimization rather than empowering all of us to resist and transform it. In Girardian terms it achieves its aim by preventing the contagion spreading.

Girard *„has relentlessly perused what he even calls his idee fixe: the way in which scapegoats found, preserve and unify culture"* (Fleming, 2004). Social order is restored as people are contented that they have solved the cause of their problems by removing or isolating the scapegoated individual(s). Girard sees the primeval condition of any society, be it primitive, modern or post modern, as one

of conflict. He believes that through the scapegoat mechanism men and women are showing their fundamental selves'.

"Polish migrants flee violent Britain
Gun crime and racist attacks are driving many to return early to eastern Europe"
(The Observer newspaper 07/10/07).

Despite the media coverage England is generally not a violent society, but many of our children are becoming more violent in everything they do and the nature of relationships is becoming confused and ambiguous.The regime of violence cannot possibly be fully brought out into the open unless we are prepared to step outside the dark, hallucinatory atmosphere that characterises our society that produces the public procedures and intellectual confusion that helps conceal the reality that violence is bloody, leaves broken bones and scars that will never heal.

"To designate a hell is not, of course, to tell us anything about how to extract people from that hell, how to moderate hell's flames. Still, it seems a good in itself to acknowledged, to have enlarged, one's sense of how much suffering caused by human wickedness there is in the world we share with others. Someone who is perennially surprised that depravity exists, when confronted with evidence of what humans are capable of inflicting in the way of gruesome, hand-on cruelties upon other humans, has not reached moral or psychological adulthood" (Sontag, 2003:102)

Society hides the bloody nature of violence, no more so than in the domestic environment, by scapegoating and routing it through prohibition and process. Perhaps the society we live in has not yet reached *„adulthood"*.

As the blood trickled from Emily's wounds and the tears ran down her cheeks she screamed *„Damn you!Damn you all!"*The indelible scars that remain on her arm are a reminder of her powerlessness, but also say *„Don't forget me"*.

Readings

Fleming, C. (2004). *Rene Girard: Violence and Mimesis*.London: Polity.

Girard, R. (1977). *Violence and the Sacred.* London: Athlone.

Girard, R (1986). *The Scapegoat*.New York: John Hopkins University Press.

Hammerton-Kelly, R.G. (1993). *The Gospel and the Sacred: the politics in Mark*.Minneapolis: Fortress.

Scheidlinger, S. (1982). *Scapegoating* in Journal of Group Psychotherapy, Vol 32, p 131-142. New York: International Universities Press.

Sontag, S. (2003). *Regarding the Pain of Others*.London: Penguin.

BOUNSICEPTAL UNIVERSITY LIBRARY

Trevor-Roper, H. R. (1969). *The European Witch-Craze of the Sixteenth and Seventeenth Centuries and Other Essays.* London: Harper Torchbooks.

Williams, J. G., Ed. (1996). *The Girard Reader*. New York: Crossroad.

Department for Constitutional Affairs, (November 2004). *Domestic Violence, A Guide to Civil Remedies and Criminal Sanctions.* London.

Sentencing Guidelines Secretariat (December 2006). *Breach of a Protective Order: Definitive Guidelines*. London: SGS.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Violența în familie: factor declanşator şi agravant al întârzierilor în dezvoltarea limbajului la copil

Iolanda Tobolcea[1]

Rezumat. Întârzierile în dezvoltarea limbajului afectează posibilitățile de învățare ale copilului, dereglează reacțiile comportamentale, accentuând caracterul dizarmonic al personalității. Manifestările violente în familie conduc la agresiuni verbale sau fizice, tensiuni familiale, neglijare educațională şi emoțională a copilului, desconsiderare a nevoilor specifice ale copilului, a capacităților şi posibilităților sale, injurii, maltratare etc. – acestea constituind cateva aspecte ce afectează dezvoltarea normală a persoanei, în general, şi a limbajului, în special.

În cadrul acestei lucrări ne vom referi la evidențierea unor manifestări violente în familie ce influențează într-un grad ridicat dezvoltarea limbajului la copil, a prevalenței neglijării cu specificația necesară că aceasta a înregistrat cote semnificativ mai mari comparativ cu alte forme de abuz. În rândul copiilor neglijați se remarcă o incidență crescută a întârzierilor în dezvoltarea limbajului pe toate planurile.

Scopul cercetării noastre îl reprezintă studierea legăturii dintre fenomenul neglijării copilului în familie şi întârzierile în dezvoltarea limbajului ca o consecință a acestui fenomen.

Ipotezele principale ale cercetării au urmărit gradul întârzierii în dezvoltarea limbajului în funcție de nivelul şi de tipul neglijării. Aceste ipoteze au fost verificate experimental cuprinzând în lotul cercetat părinți şi educatori pentru a se verifica, pe baza prelucrărilor statistice, incidența aspectelor violente în familie asupra problemelor de limbaj la copil.

Concluziile cercetării au reliefat că dezvoltarea limbajului nu se poate realiza decât prin comunicarea părinți-copil, iar pentru ca această dezvoltare să fie la nivelul potențialului copilului părintele trebuie să fie profund interesat de educarea copilului.

Considerăm că această analiză stimulează cercetătorii din domeniu în descoperirea unor alternative de prevenire a situațiilor de neglijare, dar şi de intervenție cu scopul eliminării sau reducerii consecințelor acestui fenomen.

Abstract. Delays in the development of language affect the child learning opportunities, modify the behavioural reactions, stressing the character's personality. The manifestations of violence in the family leads to verbal or physical aggression, family tensions, educational

---

[1] Conf. univ. dr. la Facultatea de Psihologie şi Ştiințe ale Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, itobolcea@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

and emotional neglect of the child and of child's specific needs, capacities and possibilities, injuries, maltreatment, etc. - which constitute some issues affecting the development of normal person, in general and language, in particular.

In this paper we refer in highlighting the violent events in the family influence in a high degree of language development in children, the prevalence of neglect by the specification required that it has achieved significantly greater rates compared with other forms of abuse. In turn a neglected child has increased incidence of delays in language and development on all plans.

The aim of our research is to study the link between the phenomenon of child neglect in the family and delays in language development as a consequence of this phenomenon.

Assumptions of the investigation have pursued influence the degree of delay in language development depending on the level and type of neglect. These assumptions have been verified in the consignment comprising experimental research parents and educators to check on the basis of statistical processing, the incidence of family violence issues on the problems of language in childhood.

Conclusions of the research findings of the development of language can not be achieved only by parent-child communication, and that this development should be at the level of potential child's parent must be deeply interested in educating the child.

We consider that through this analysis, researchers in the field stimulate the discovery of alternatives to prevent situations of neglect, but also intervention with the aim of abolishing or reducing the consequences of this phenomenon.

Relația dintre violența în familie și întârzierile în dezvoltarea limbajului la copil

Limbajul apare pe parcursul primilor ani de viață și este pregătit de relația dintre copilul mic și adulții din jur; familia este primul plan care influențează formarea și dezvoltarea copilului. Calitatea și cantitatea stimulilor verbali adresați copiilor, adecvarea modelelor, precum și feedback-ul lingvistic diferă de la caz la caz. Deprinderea de a vorbi chiar din primul an de viață este unul dintre cei mai mari pași în dezvoltarea copilului. Mica copilărie constituie cei mai importanți ani când copiii sunt influențați de mediu, de relațiile cu cei din jur. Limbajul părinților, expresivitatea, tempoul, amploarea enunțurilor, complexitatea formei și conținutul influențează formarea deprinderilor verbale, deci *aportul părintesc influențează ritmul dezvoltării limbajului.* Necesitățile de limbaj în viața reală sunt bazate pe experiență, incluzând comunicarea împărtășită cu părinții, copiii de aceeași vârstă și membrii familiei. Abilitățile conversaționale sunt abilitățile de care copilul are nevoie și pe care le folosește permanent în viața zilnică. Scopul exersării și al

abilității conversaționale este comunicarea efectivă cu toate sistemele (vorbire, gesturi, expresii faciale), contribuind la înțelegerea mesajului (Tobolcea, I., 2002).

Întârzierile în dezvoltarea limbajului sunt reprezentate de un mare decalaj în ce privește evoluția acestuia față de o dezvoltare normală, comportamentul verbal nu este specific vârstei cronologice, deși organele fonoarticulatorii sunt normal dezvoltate, auzul este bun iar arierarea mentală nu este prezentă. Dezorganizată şi destabilizată de dificultățile întâmpinate şi de condiții defavorizante familia se poate transforma dintr-un mediu securizant într-un mediu în care agresivitatea, fie ea pasivă sau activă, se revarsă asupra copilului influențând negativ dezvoltarea acestuia. Violența afectează viața tuturor celor care sunt martori la ea. Pentru copii, violența are urmări psihologice, emoționale şi de dezvoltare. Copiii martori la violență prezintă următoarele simptome : dureri de stomac, de cap, tulburări de somn, anxietate, stres post-traumatic, încredere scăzută în propria persoană, întârzieri în dezvoltarea limbajului, performanțe şcolare slabe, capacitate scăzută de adaptare la situații noi, dificultăți de relaționare, sentimente de frică, furie, vinovăție, neajutorare, probleme de comportament : fuga de acasă, limbaj şi comportament agresiv etc.

Toate stările conflictuale determinate, pe de o parte, de neînțelegerile dintre părinți şi copii şi, pe de altă parte, de neînțelegerile dintre părinți, au un ecou profund asupra personalității copiilor (Tobolcea, 2000), care învață că violența este un mod legitim de rezolvare a conflictelor sau de control asupra unei situații.

Neglijarea copilului în familie

Ca şi celelalte forme de abuz sexual, fizic, emoțional şi *neglijarea copilului de către familie are o importanță covârşitoare asupra evoluției normale a copilului.* Aceste diverse forme de neglijare sunt analizate în general la nivel mai restrâns fiind grupate în 3 categorii mai importante:

- ✓ Neglijare fizică;
- ✓ Neglijare educațională;
- ✓ Neglijare emoțională.

O bună parte din cazurile de neglijare nu sunt determinate numai de indisponibilitățile părinților ca urmare a unor atitudini, caracteristici personale, ci sunt determinate şi de aspecte economice, resurse financiare insuficiente. *Disfuncționalitățile familiale continue, situații tranziționale* (divorț, separare, deces, privare de libertate, mutarea domiciliului) bulversează dezvoltarea copilului, familiile numeroase în care copiii mai mari îi cresc pe cei mai mici transferă obligațiile adultului copiilor. Crizele familiale pot fi de durate diferite, în funcție de acestea copilul va suferi mai mult sau mai puțin, neglijarea va fi cronică sau episodică. Alți factori cum ar fi: *monoparentalitatea, condițiile improprii de viață,*

orientarea şi aderarea la o grupare filosofică sau religioasă care impune anumite interdicţii pot constitui fundalul propice neglijării.

Problema violenţei copilului în familie apare în toate societăţile, amploarea sa variind în funcţie de nivelul de dezvoltare, stilurile de viaţă ale populaţiei, tradiţii şi mentalităţi dar şi de eficienţa formelor de control social.

Rezultatele acestui studiu arată că violenţa, implicit neglijarea şi abuzul copilului, în România reprezintă o problemă acută, întrucât copilul nu este ferit de violenţă nici în cadrul familiei. Părinţii se confruntă în prezent cu numeroase probleme în educaţia copiilor pe care deseori nu ştiu cum să le abordeze pentru o rezolvare cât mai eficientă şi cu efecte pozitive pe termen lung. Ei înşişi descoperă o nouă realitate cotidiană a vieţii care presupune un alt tip de educaţie în familie, mult diferită de cea trăită de ei în propriile lor familii. Părinţii se află deseori în situaţia de a decide fără a şti care este cea mai potrivită decizie, riscă uneori să devină incoerenţi, inconsistenţi şi contradictorii în acţiunile lor. Această stare generează o incoerenţă la nivelul sistemului de valori pe care familia îl poate transmite, o stare de nesiguranţă a copilului şi de nemulţumire de sine a părintelui (care se poate reflecta şi ca nemulţumire faţă de copil) – acestea pot să amplifice fenomenul de abandon în familie al copilului (copilul este lăsat în grija bunicilor) sau un abandon în faţa exagerării responsabilităţii instituţiilor şcolare (grădiniţa, şcoala). Se afectează astfel viaţa de familie, se determină „fuga" părinţilor în activitatea profesională, motivată şi de satisfacerea nevoilor economice specifice familiei. Pentru părinţi însă, performanţele, imaginea de sine în plan profesional sunt afectate (Stănciulescu, 1998). Acest tip de familie prezintă pentru copil numeroase riscuri, în sensul că, atunci când unul dintre părinţi este absent pentru o perioadă mare de timp, familia îşi pierde abilitatea de a funcţiona normal. Dacă în cazul unei familii cu ambii părinţi există o distribuire a responsabilităţilor, rolurile parentale exercitându-se în direcţie complementară şi compensatorie, în cazul familiei conduse numai de un părinte tensiunea şi încordarea în adoptarea rolului parental cresc, întrucât obligaţiile ce revin ambilor părinţi trec în sarcina unuia. Situaţia este şi mai gravă atunci când toate aceste responsabilităţi cad pe umerii copiilor sau ai bunicilor, rudelor etc.

Fiind antrenaţi în asemenea situaţii, copiii nu pot să-şi exprime sentimentele şi trăirile tensional-conflictuale, însă pot demonstra în timp diferite forme „mascate" de reacţie, cum ar fi cazul unor somatizări sau conduite nevrotice (Jinga, Negreţ, 1999). Referitor la familiile conduse de tată sau mamă ca singur părinte îngrijitor, în ultimii ani, numărul acestora este în creştere. În aceste cazuri fiecare este conştient că trebuie să fie pentru copil şi tată, şi mamă, se conturează noi responsabilităţi, cum ar fi, mai ales, cele legate de organizarea treburilor casnice şi gospodăreşti. Cele mai

grave consecințe ale migrației părinților peste hotare suportate de familie sunt: alcoolismul, implicarea în activități hipertrofe (jocuri de noroc, consum de droguri etc.), violența față de copii, renunțarea la funcțiile parentale şi gospodăreşti, destrămarea familiilor, traumatizarea copiilor.

Cum se poate elimina violența?

1. *Prezentarea exemplelor bune, pozitive.* Copiii învață cum să se comporte urmărindu-i pe adulți. Părinții trebuie să facă eforturi pentru a păstra un sens al valorilor şi moralei, în paralel cu modul de a se exprima non-violent şi de a oferi exemple în acest sens.

2. *Folosirea metodelor disciplinare non-violente.* Întotdeauna trebuie oferite explicații privind unele greşeli de conduită. Există suficiente căi non-violente pentru rezolvarea situațiilor conflictuale. În permanență părinții să răsplătească, să aprecieze un comportament corect, un progres, o faptă bună a copilului lor.

3. *Limitarea expunerii la violență.* Părinții să acorde mare atenție programelor de televiziune, casetelor video şi programelor de pe internet pe care copilul le urmăreşte şi limitarea/îndepărtarea expunerii acestuia de temele violente. Jucăriile ce promovează violența şi agresiunea trebuie limitate/înlăturate şi monitorizate.

4. *Impunerea de reguli clare şi limite potrivite vârstei.* Copiii trebuie să cunoască exact ce se aşteaptă de la ei şi consecințele acțiunilor necooperante. De asemenea, menținerea aceloraşi reguli în mod constant reduce conflictele şi menține credibilitatea părintelui în fața copilului.

5. *Copilului să i se ofere multă afecțiune şi atenție.* Copiii care se simt iubiți, în siguranță şi care au un sentiment de încredere în adultul care-i îngrijeşte sunt mai puțin violenți si agresivi decât ceilalți. Acest sentiment de încredere şi siguranță al copilului se construieşte de către părinte printr-un rol activ în viața familiei, petrecând suficient timp şi oferind multă dragoste, laude şi încurajări.

Scopul cercetării

În cadrul procesului ontogenetic normal, implicarea părinților în acțiuni de dezvoltare a limbajului determină o evoluție semnificativă a asimilării elementelor lingvistice. Orice disfuncție de această natură, care apare în procesul de educare şi în oricare dintre etapele dezvoltării are drept consecință întârzierea în dezvoltarea limbajului, de diferite grade şi în variate aspecte.

Scopul acestui studiu a fost de a evidenția că *neglijarea, absența unui părinte din viața copilului influențează dezvoltarea normală a limbajului, favorizează apariția şi menținerea retardului de limbaj deoarece aceste aspecte nu*

satisfac funcția educativă a familiei complete, copilul fiind exclusiv în grija școlii / grădiniței. Factorii psihogeni dismaturativi din primii ani de viață ai copilului au o influență semnificativă asupra dezvoltării limbajului, determinând întârzieri în dezvoltarea acestuia.

Nu numai neglijarea în totalitatea ei poate influența limbajul, ci și forme separate ale neglijării : *neglijarea fizică, neglijarea educațională și neglijarea emoțională* influențează dezvoltarea acestuia.

Ipotezele de cercetare

Dezvoltarea normală a limbajului copilului este în funcție de implicarea părinților în stimularea acestuia.

Ipotezele cercetării :

1. Nivelul neglijării familiei determină întârzieri în dezvoltarea limbajului.

2. Tipul neglijării influențează în mod diferit întârzierile în dezvoltarea limbajului.

3. Dezvoltarea limbajului este diferită între copiii din familii cu ambii părinți prezenți și cei cu părinții absenți.

Lotul de subiecți

Numărul: 30 de copii; 30 de părinți

Vârsta: copiii au vârsta între 6-7 ani (clasa I) și între 7 și 8 ani (clasa a II-a).

Ca ***instrument de lucru*** s-a alcătuit un chestionar ce cuprinde itemi referitori la gradul de implicare a părinților în diferite tipuri de activități privind dezvoltarea limbajului. Elaborarea fiecărui item s-a realizat în funcție de stadialitatea dezvoltării normale a limbajului, de nivelul achizițiilor verbale pe care trebuie să le dobândească un copil la vârsta preșcolarității și școlarității mici – clasa I. Itemii elaborați au grupat achizițiile lingvistice pe domenii, au fost identificate strategiile prin care aceste achiziții sunt dobândite, pe baza cărora s-au determinat comportamentele specifice părinților pentru dobândirea abilităților verbale în familie.

Interpretarea rezultatelor

Ipoteza 1 : *Nivelul neglijării familiei determină întârzieri în dezvoltarea limbajului.*

Subiecții cu nivel înalt de neglijare prezintă întârzieri în dezvoltarea limbajului mai grave decât cei cu nivel scăzut de neglijare ($t(28)=5,149$; $p<0,05$). Carențele educaționale importante și prelungite în primii ani de viață ai copilului antrenează efecte grave și durabile, dezvoltarea limbajului fiind întârziată în raport cu posibilitățile inițiale ale copilului (Pantazescu, 1999). Specificul întârzierilor, nivelul satisfacerii nevoilor fizice, educaționale și emoționale se reflectă asupra

dezvoltării ulterioare a copilului. Corelația puternică între neglijarea totală cu întârzierile în dezvoltarea limbajului (r=0,641; p<0,01) semnifică faptul că nivelul neglijării determină întârzieri grave în dezvoltarea limbajului (fig. 1).

Fig. 1. Corelația între întârzierile în dezvoltarea limbajului și neglijarea totală.

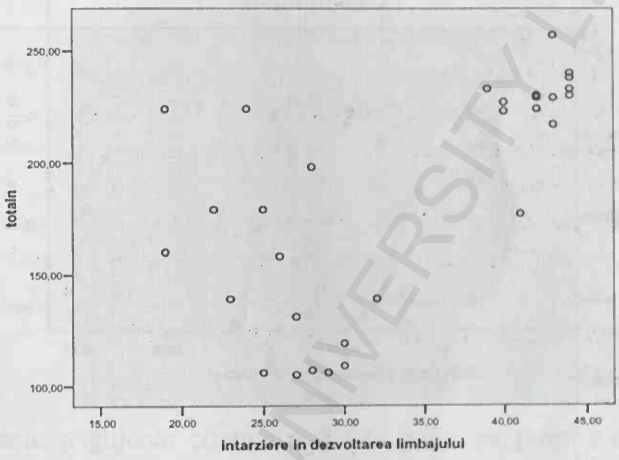

S-a urmărit analiza fiecărei dimensiuni a neglijării copilului pentru a determina influența acestora în apariția și agravarea întârzierilor în dezvoltarea limbajului.

Ipoteza 2 **:** *Tipul neglijării influențează în mod diferit întârzierile în dezvoltarea limbajului.*

a) Subiecții cu nivel ridicat de *neglijare educațională* prezintă întârzieri severe în dezvoltarea limbajului comparativ cu subiecții cu nivel scăzut (p<0,05);

b) Subiecții cu nivel ridicat de *neglijare fizică* prezintă întârzieri severe în dezvoltarea limbajului comparativ cu subiecții cu nivel scăzut (p<0,01);

c) Subiecții cu nivel ridicat de *neglijare emoțională* prezintă întârzieri severe în dezvoltarea limbajului comparativ cu subiecții cu nivel scăzut (p<0,01).

Neglijarea fizică, emoțională și educațională influențează fiecare, independent una de cealaltă, întârzierile în dezvoltarea limbajului. Astfel, un copil neglijat doar unidimensional, spre exemplu emoțional, poate întâlni dificultăți în dezvoltarea limbajului, deși nevoile fizice i-au fost satisfăcute.

a) Familia ca întreg are rolul de a transmite instrumentele esențiale ale culturii, în primul rând limbajul; astfel se explică faptul că neglijarea educațională influențează semnificativ dezvoltarea limbajului. Lipsa modelelor lingvistice corecte, sărăcia stimulilor verbali, lipsa comunicării părinte-copil atrag după sine dificultăți pe care copilul le va întâmpina în calea unei dezvoltări armonioase a

limbajului. Această influenţă semnificativă a neglijării educaţionale asupra întârzierilor în dezvoltarea limbajului este evidenţiată şi de corelaţia puternică între aceste două variabile (p<0,05) (fig. 2).

Fig. 2. Corelaţia între întârzierea în dezvoltarea limbajului şi neglijarea educaţională.

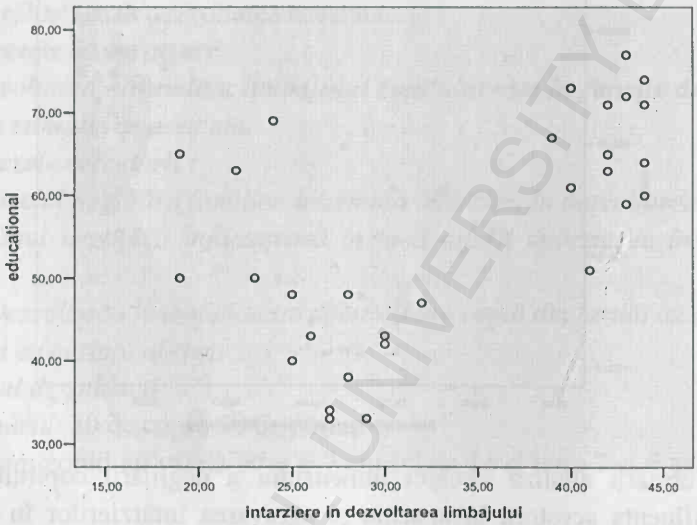

Vocabularul sărac, gramatica defectuoasă atrag atenţia asupra comportamentului lingvistic al acestor copii. Dezvoltarea limbajului nu se poate realiza decât dacă adulţii comunică în familie, vorbesc şi antrenează copilul în procesul vorbirii, comunicării. Pentru a realiza dezvoltarea limbajului la nivelul potenţialului copilului, părinţele trebuie să fie profund interesaţi de educarea copilului, de modalităţile însuşirii limbajului.

b) Dezvoltarea copilului este serios afectată, în rândul copiilor neglijaţi fizic remarcându-se o incidenţă crescută a bolilor şi dizabilităţilor (tulburări de limbaj şi vorbire). Neglijarea fizică influenţează dezvoltarea limbajului şi prin prisma consecinţelor induse de aceasta, nesatisfacerea nevoilor organice de bază împiedică dezvoltarea normală a unei persoane. Părinţii neglijenţi nu au abilitatea de a-şi înfrâna propriile nevoi şi plăceri, satisfăcându-şi-le în dauna copilului. Aceşti copii neputincioşi în acest raport vor înceta la un moment dat să-şi exprime nevoile şi dorinţele, se vor izola, comunicarea verbală şi afectivă cu cei din familie fiind întreruptă (Ciofu, 1998). Influenţa acestui tip de neglijare asupra întârzierilor în dezvoltarea limbajului este relevată şi de corelaţia puternică (p<0,01) între cele două variabile (fig. 3).

Fig.3. Corelaţia între întârzierea în dezvoltarea limbajului şi neglijarea fizică.

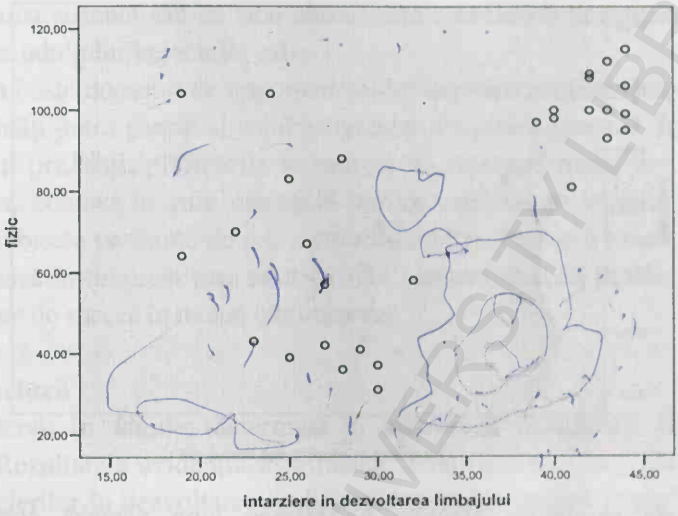

c) Mamele neglijente comunică foarte puţin cu proprii copii, iar lipsa comunicării verbale şi afective cu ei se repercutează asupra dezvoltării limbajului prin întârziere şi sărăcie. În urma interacţiunii reciproce ce începe chiar de la naştere şi se desăvârşeşte pe parcurs, copilul învaţă să vorbească, să susţină un dialog verbal. Plecând de la interacţiunea afectivă, emoţională, copilul stabileşte interacţiuni verbale, învaţă să comunice. S-a constat că pe primul loc se află întârzierile limbajului ca efecte ale neglijării emoţionale, carenţelor afective din primii ani de viaţă (Pantazescu, 1999).

Şi în acest caz se observă o influenţă semnificativă a neglijării emoţionale asupra întârzierilor în dezvoltarea limbajului, influenţă demonstrată şi de corelaţia puternică ($p < 0,01$) între aceste două variabile (fig. 4).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Fig. 4. Corelația între întârzierea în dezvoltarea limbajului și neglijarea emoțională.

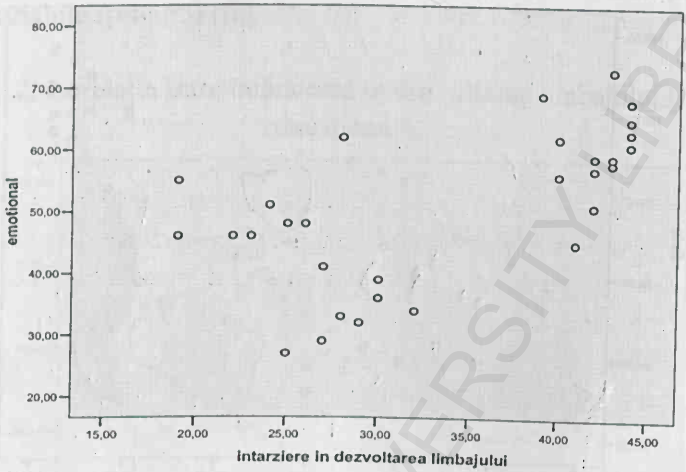

Efectele carențelor afective pe termen lung vizează coeficientul de inteligență, limbajul si funcționarea socială (Mazlish, 2002). Abilitatea părinților neglijenți de a se exprima în raport cu copilul fiind limitată, se ajunge la nestimularea copilului, acesta ulterior fiind predispus la întârzieri în dezvoltarea limbajului. S-a evidențiat că subiecții maltratați prezintă nivel scăzut de dezvoltare intelectuală raportat la copiii nemaltratați, cu o diferență mai accentuată în ce privește inteligența verbală (Ionescu, 2001). Comparațiile s-au realizat pe grupuri echivalente sub raportul vârstă, sex, nivel socio-economic și structură familială.

Deși cele 3 tipuri de neglijare influențează independent una de cealaltă dezvoltarea limbajului, prezența lor este cumulată, observându-se o puternică corelație între aceste trei dimensiuni ale neglijării. Cele trei tipuri de neglijare – emoțională, fizică și educațională – corelează puternic între ele

Corelațiile între cele 3 tipuri de neglijare sunt puternice, direct proporționale ($p<0,01$), ceea ce semnifică că nivelul și tipul neglijării dintr-un domeniu vor influența și celelalte două dimensiuni. Această legătură puternică este explicată prin faptul că absența părinților sau îngrijirii acestora se extinde pe toate cele 3 dimensiuni: fizică, educațională și emoțională. Un copil neglijat fizic este afectat și în plan educațional și emoțional, consecințele unui tip de neglijare se răsfrâng asupra tuturor celorlalte domenii.

Ipoteza 3: Dezvoltarea limbajului este diferită între copiii din familii cu ambii părinți prezenți și cei cu părinții absenți.

Rezultatele relevă o diferență semnificativă între copiii cu ambii părinți prezenți și copiii cu ambii părinți absenți. Este evident că diferența este în favoarea

copiilor cu ambii părinți prezenți, care se implică în dezvoltarea limbajului copilului. Părinții prezenți se implică mult mai mult în jocurile copilului spre deosebire de copiii cu mama absentă sau cu tatăl absent care beneficiază semnificativ mai puțin de implicarea adultului în jocurile sale.

Cititul este deosebit de important pentru deprinderea limbajului și, în timpul acestei activități, între părinți și copii se creează o legătură specială. În familiile cu ambii părinți prezenți, plimbările se petrec, de cele mai multe ori, împreună cu toată familia, context în care discuțiile inițiate sunt foarte variate, ele abordând domenii și subiecte preferate de toți membrii familiei. Părintele rămas acasă trebuie să-și însușească în timp cât mai scurt și rolul parental al celui plecat, lucru care nu este încununat de succes în niciun caz observat.

Concluzii

Violența în familie determină și agravează întârzierile în dezvoltarea limbajului. Rezultatele evidențiază influența semnificativă a neglijării emoționale asupra întârzierilor în dezvoltarea limbajului; acest fapt relevă importanța îngrijirii optime a copilului în toate direcțiile pentru o dezvoltare normală inclusiv pe planul limbajului.

Absența a cel puțin a unui părinte din viața copilului influențează dezvoltarea generală a limbajului într-un ritm normal și favorizează apariția retardului de limbaj deoarece substituțiile părinților nu satisfac și funcția educativă a familiei complete (acolo unde absentează ambii părinți), iar în familiile unde lipsește un părinte, cel rămas preia și rolurile parentale ale celui plecat, aspectul educativ este neglijat și lăsat exclusiv în grija școlii / grădiniei.

Totodată, studiul relevă faptul că unele dintre aspectele cele mai vulnerabile sunt comunicarea în familie și modalitățile de educare/dezvoltare a limbajului. Constatăm că în acest domeniu persistă modalități și stiluri de viață bazate pe „educația tradițională", în care copilul este obligat să-și asculte necondiționat părinții, să nu-și exprime propria opinie, să nu facă alegeri etc. S-a remarcat, de asemenea, faptul că sunt puternic înrădăcinate modelele de educație vechi, bazate pe impunerea disciplinei prin metode dure, pedepsele fizice fiind dominante. Părinții nu cunosc alternative și nu au abilitatea de a colabora cu copilul în stabilirea unor reguli clare, astfel încât acesta să conștientizeze că a greșit și să încerce să se controleze în alte contexte asemănătoare. Majoritatea părinților (peste 70%) recunosc importanta jocului și comunicării pentru dezvoltarea copilului și, mai mult de 2/3 din părinți (fie mama, tatăl sau ambii), își rezervă timp pentru a se juca cu propriul copil, îndeosebi în week-end, afară sau în casă, în funcție de sezon.

Nu există deosebiri esențiale între cele două medii de reşedință, în schimb, ponderea părinților care cunosc importanța jocului este mai mare în mediul urban.

Modalități folosite de părinți pentru realizarea unei bune comunicări verbale, unei dezvoltări normale a limbajului copilului:

1. *Stimularea copilului de la începutul vieții sale să vorbească*, dar atunci când acesta este receptiv la stimuli.

2. *Oferirea de motive copilului să vorbească.* Copilul poate folosi gesturile pentru a se exprima şi, treptat, să rostească cuvintele incluse în vocabular. Încurajarea copilului să vorbească şi să renunțe la gesturi pentru a se exprima verbal.

3. *Oportunitățile de a experimenta* îi oferă copilului şanşa să aibă propria experiență pe care va dori să o descrie şi să o împărtăşească.

4. *Lumea copilului să fie cât mai interesantă* şi observarea lucrurilor din jurul său. Sunetele şi cuvintele sunt o formă de joacă, unul dintre cele mai atractive jocuri din copilărie. Încurajarea copilului să experimenteze cuvintele şi să asimileze noi cuvinte.

5. *Încurajarea copilului să participe la mici conversații* şi să obțină răspunsuri la întrebările sale frecvente. Răspunsurile lămuresc ceea ce nu cunoaşte şi va învăța foarte repede prin schimburi de opinie.

6. *Copilul să asculte şi să fie ascultat.* În fața copilului părintele este un bun model, îi spune poveşti, îi cântă, îl implică în acțiunile de joacă.

7. *Vorba presupune dragoste.* Manifestarea dragostei îl determină pe copil să aibă încredere în acțiunile şi în exprimările sale. Este important modul în care i se vorbeşte, vocabularul folosit în conversații, atitudinea în diferite situații etc.

Schimbările produc schimbări, la fel, străduința de a atinge excelența duce la excelență.

Bibliografie

Birch, A. (2000). *Psihologia dezvoltării*, Editura Tehnică, Bucureşti

Ciofu, C. (1998). *Interacțiunea părinți-copii*, Editura Medicală Amaltea

Mazlish, E. (2002). *Comunicarea eficientă cu copiii*, Editura Curtea Veche, Bucureşti

Ionescu, Ş. (2001). *Copilul maltratat. Evaluare, prevenire, intervenție*, Fundația Internațională pentru Copil şi Familie, Bucureşti

Jinga, L., Negreț, I. (1999). *Familia, acest miracol înşelător*, Bucureşti

Mihăilescu, I. (2004). *Rolul familiei în dezvoltarea copilului*, Editura Cartea Universitară, Bucureşti

Pantazescu, M. (1999). Teză de doctorat - *Patologia de carenţă afectivă la copilul între 0-3ani*, Universitatea de Medicină şi Farmacie, Iaşi

Rinaldi, W. (1997). *Language Difficulties in an Educational Context*,Whurr Publishers

Stănciulescu, E. (1998). *Sociologia educaţiei familiale*, Editura Polirom, Iaşi

Tobolcea, I. (2000). *Orientări psihologice şi logopedice în logonevroză*, Ed. Axis, Iaşi

Tobolcea, I. (2000). *Dezvoltarea abilităţilor de limbaj şi de comunicare la copilul cu Sindrom Down (Trizomia 21)*, Ed. Spanda, Iaşi

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Resilience and Children Exposed to Domestic Violence

Rebecca Barns[1]

Introduction

The negative consequences of children's exposure to domestic violence have been well documented. Nevertheless, it appears that some children demonstrate positive psychosocial adjustment despite their experiences. The examination of such resilience may have important implications for prevention and interventions strategies. However, little research has related the concept of resilience to children exposed to domestic violence. Thus, this paper offers a unique contribution to the emerging field through a consideration of the literature. This paper will employ a developmental psychopathological framework and will identify potential protective factors, which may aid children's resilience in the context of domestic violence.

It should be noted that conclusions drawn in this presentation may be limited by the use of literature which conceptualised domestic violence as only physical abuse and which measured exposure to domestic violence only as a child's direct observation. Differences in the type of abuse and ways in which a child is exposed may have implications for resilience but due to the limited literature, these issues cannot be considered here.

Conceptual Framework

Developmental psychopathology stresses that adaptive as well as maladaptive development results from a complex interplay among individual capacities and agency, developmental stage, and external factors in their environment (Gewirtz and Edleson, 2007:151). In this way, this approach recognises that there are many potential developmental pathways as a result of the varied individual-environment transactions. Hence, exposure to domestic violence can affect a child's development in a variety of ways depending on individual and environmental influences present.

A central tenet of developmental psychopathology is that normative and abnormal development mutually inform one another. Thus this perspective highlights the necessity of viewing childhood exposure to violence within the context of normal development and identifying the links between disrupted and normal development (Cicchetti, 1993:472).

[1] Bristol University

BOTSWANA CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Developmental psychopathology conceives of development as age-graded and hierarchal (Cicchetti, 1989:378). In this way, early patterns of adaptation shape a child's success or failure in meeting subsequent developmental tasks. From this perspective, the consequences of domestic violence exposure may not be limited to isolated effects in children but potentially may disrupt overall developmental trajectories (Grych and Fincham, 2001:17). However, it is emphasised that a child is not 'locked into' a particular developmental trajectory.

In summary, using the framework of developmental psychopathology, it is possible to identify multiple influences on the child's development that support or inhibit successful achievement of stage-salient developmental tasks.

What is Resilience?

Resilience is the manifestation of positive adaptation despite experiences of risk (Luthar and Cicchetti, 2000:858).

The term resilience may be applied in three ways depending on the timing of exposure to risk:

- *prospectively*: developing capacities likely to help manage future adversities
- *concurrently*: coping well during adversity
- *retrospectively*: recovering well from adversity

(Hill et al., 2007:4).

Resilience must be inferred by specifying risk and the criteria by which adaptation is judged to be successful (Masten and Coatsworth, 1998:206). It should be noted that there are considerable methodological difficulties in measuring both risk and resilience, however this is not within the remit of this paper.

What is Risk?

Risk is generally understood to be a characteristic of the individual and/or their environment that is statistically associated with adjustment difficulties (Harrop et al., 2006:32). For example, domestic violence exposure constitutes high risk, as children experiencing such events often demonstrate significantly greater maladjustment than those who do not.

Consistent with a developmental psychopathology approach, it is stressed here that researchers should consider the existence of multiple or cumulative risk contexts in children's lives, rather than just focusing on singular risk (Rutter, 2001:17). For example, it is acknowledged that children who are exposed to domestic violence are also likely to experience other risks such as child abuse and

poverty. However, for the sake of simplicity only exposure to domestic violence is considered in this presentation.

What is Positive Adaptation?

Using developmental psychopathology, positive adaptation may be conceptualised as the successful negotiation of age-related developmental tasks. Thus, for young children, resilience may be operationally defined in terms of the development of a secure attachment style and regulation of emotions and behaviour (Hughes et al., 2001:68, Luthar and Cicchetti, 2000:858).

What are Normal Developmental Tasks for Children and is there Evidence that Children Exposed to Domestic Violence have Difficulty Achieving Them?

As there are many key developmental tasks for young children, the tasks that have received the most research attention have been selected for review (Masten and Coatsworth, 1998:208). These are:

- The development of a secure attachment relationship with a caregiver
- The development of self-regulatory abilities that enables a child to exercise control over emotion and behaviour.

Such milestones are argued to be evident across different cultures and societies (Masten and Reed, 2002:75).

Attachment

A primary developmental task of infancy and early childhood is the formation of attachment relationships with caregivers; the quality of those relationships is associated with subsequent competence in social and emotional functioning (Haskett et al., 2006:797).

Research, whilst limited, does indicate that exposure to domestic violence disrupts the development of secure attachment. For example, Sims et al (1996 in Gewirtz and Edleson, 2007:153) found that when fathers were physically violent toward mothers, infants were more likely to be insecurely attached to their mothers. Zeanah et al (1999:83) found that mothers who had not experienced domestic violence were significantly more likely to have their infants securely attached to them. By contrast, if mothers had experienced domestic violence in their current relationship, their infants were more likely to exhibit disorganized attachment pattern toward their mothers.

BOTSWANA COLLEGE OF DISTANCE EDUCATION LIBRARY

Self-Regulatory Behaviour

A second early developmental task involves learning to control emotions and behaviour (Gewirtz and Edleson, 2007:153). Research has suggested that caregivers, through modelling, explaining expectations and directly assisting their child's management of emotions and behaviour, enable the development of self-regulatory abilities (Johnson and Lieberman, 2007:298).

The acquisition of self-regulatory skills is an important developmental achievement. Indeed it seems that early disruptions in the development of self-regulation are predictive of subsequent mal-adaptation (Eisenberg et al., 1997, Shipman and Zeman, 2001).

It seems likely that in homes characterised by domestic violence, that caregivers may show evidence of being deficient in their ability to aid the child's resolution of this task. Indeed, it has been found that children who have been exposed to domestic violence are more prone to exhibit disturbed patterns of emotional arousal and behavioural regulation (Lieberman et al., 2005, Graham-Bermann and Levendosky, 1998). For instance, Katz et al (2007) conducted a longitudinal study examining emotional regulation in children who had been exposed to domestic violence. They found that when compared to non-exposed controls, exposed children exhibited greater emotionally deregulation.

Evidence for positive adaptation for children exposed to domestic violence

Due to the lack of literature, researchers have recommended using studies of different phenomenon to aid understanding of resilience in children exposed to domestic violence (Hughes et al., 2001:70).

Resolution of Attachment

Sternberg et al (2005) found that early child abuse and/or exposure to domestic violence was not related to later adolescent attachment status. Indeed, some studies which followed battered women and their children have documented improved parent-child relationships and/or child adjustment following cessation of domestic violence and increased stability of living conditions (Wolfe et al., 1986:102)

In the child maltreatment literature, longitudinal studies have shown that attachment status in maltreated children can change over time, but not necessarily in a positive direction. For example, in Egeland et al's (1993) research, it was found that at twelve months, fifty-three percent of maltreated infants were securely attached. Unfortunately, all of the children who were adapting well at this assessment period declined at the next assessment. This research supports a

developmental psychopathology perspective, in which resilience is understood as a dynamic process rather than a stable characteristic (Luthar et al., 2000a:551). In this way, whilst some children exposed to domestic violence may successfully negotiate this stage-salient developmental task, Egeland et al's (1993) research is a reminder, that this can change.

Resolution of Self-Regulatory Abilities

Cicchetti and Rogosch (1997) and Flores et al (2005) examined the maltreated child's ability to monitor and modulate their feelings. It was found that some abused children, despite their experiences were able to demonstrate emotional regulation. Children's emotional regulatory abilities aid the development of their behavioural regulation strategies (Brooks, 2005:9).

In one of the few studies, which have specifically aimed to examine resilience in children exposed to domestic violence, Hughes and Lukes (1998) studied fifty-eight children living in a women's shelter and found great variability in problem symptoms exhibited. Indeed sixty percent of the children were classified as either „doing well" or „hanging in there" based on their low exhibition of externalising and/or internalising behaviours (indicators of self-regulatory abilities). Grych et al (2000) also found that of the two hundred and twenty eight children, residing in a women's shelter, seventy-one exhibited no problems and another forty-one showed only mild distress symptoms.

Protective Factors

What are protective factors?

Protective factors work to ameliorate the effects of adversity in a more beneficial direction for the individual. Protective factors may either directly contribute to adjustment (main effects) or interact with risk to alter its impact on outcome (interactive) (Masten and Powell, 2003:10).

A variety of studies have found a common list of protective factors, which have generally been divided into three categories; the individual, the family and the wider community (Gewirtz and Edleson, 2007:158). Using a developmental psychopathology approach, the entire environment in which the child lives is considered to be very important. However, it is not feasible to include all the contextual influences on a child within this paper. The family is believed to be one of the most significant contextual influences and has received much attention in the scientific literature. Furthermore, research in fields such as the child abuse, natural disasters and divorce literature indicates that parental warmth, discipline and reactions to the risk event are important protective factors. Therefore these specific

aspects will be examined to determine whether it is possible that, in the context of domestic violence, mothers can demonstrate effective parenting. The identification of such potential protective factors is especially important because it suggests potential targets for intervention.

Focus will be specifically orientated toward exploring the mother's parenting as a protective factor in the context of domestic violence. Whilst it is important to examine domestically violent fathers' parenting and their contribution to their child's adjustment or maladjustment, there is currently little research to review on this area.

Parental Warmth

In general the concept of 'parental warmth' is understood as providing a sensitive, responsive, and positive atmosphere for the parent-child relationship and children's development (McPherson, 2006:30).

There is some evidence to indicate that some mothers who have experienced domestic violence, demonstrate less warmth toward their children (McCloskey et al., 1995). Holden et al (1998:329) however, have reacted to the overemphasis in the research literature on battered mothers' faults, contending that there needs to be a greater focus on the strengths and coping strategies of these women. Indeed, several studies have revealed that some mothers may compensate for violent events by offering increased nurturing and protection to their children (Bancroft and Silverman, 2002, Levendosky et al., 2000). Van Horn and Lieberman (2002:83) contend that *„on such variables as showing warmth and being emotionally available, mothers from violent and non-violent homes reportedly engage in similar behaviour"*.

More research also needs to examine the impact of inconsistent maternal warmth as some studies have suggested that mothers become less affectionate in the presence of their violent partner (Radford and Hester, 2006).

Parental Discipline

Here, 'discipline' is understood to mean child-centred methods of teaching children how to control and manage themselves in the world (Scott et al., 2006:140).

It has been suggested by anecdotal reports that battered women's child management skills may become impaired due to the high stress of their situation (Hughes, 1982). Nevertheless, some research has indicated that mothers in abusive relationships are no more likely to engage in abusive behaviours or corporal punishment with their children than non-abused mothers (Holden et al., 1998).

Holden and Ritchie's (1991:324) study found that battered mothers demonstrated an inconsistent disciplinary style. Rossman and Rea (2005:261) used

BUCHAREST UNIVERSITY LIBRARY

cluster analysis to identify battered mothers' different patterns of parenting and whether this relates to child adjustment. Their results showed that some groups of mothers did demonstrate inconsistent disciplinary styles, which, in turn, was associated with poorer child outcomes. However, other groups of mothers in their sample did show a consistent disciplinary style, which was significantly associated with the most positive child functioning, indicated by school performance, low problem behaviour and trauma levels.

Parental explanation of event

Parents are particularly important in helping children construct meaning about different events. Indeed, parents' explanations of domestic violence may act as an important influence on children's adjustment (Holden et al., 1998).

Previous research has shown that children are often left to construct their own interpretation of violent events or are even directly blamed (Graham-Bermann, 1998:37). If a child does not have such the domestic violence adequately explained, then this may leave such children vulnerable to self-blame. Research indicates that if mothers explain and discuss the domestic violence with their child, then they are more likely to display better adjustment (Cook et al., 2003:16). It may be that having an understanding why things happen, is protective because it reduces the likelihood of interpreting the event in an ego-centric way (Sandler et al., 2003:219).

More work is needed in order to look at what domestically violent fathers say to their children, although clinical reports do suggest that they deny, minimise and externalise blame (Graham-Bermann, 1998:37).

Parenting as a Protective Process

It is important to identify potential protective factors, but it is also necessary to examine how they work. Using developmental psychopathology, it is suggested that protective factors facilitate normal development under or following risk conditions.

For instance, if the mother is unable to nurture her children, the child's perceptions of their mother as reliable and caring may be damaged, adversely impacting upon the development of a secure attachment style (Bancroft and Silverman, 2002:69). Furthermore, if the child does not have an opportunity to discuss and be reassured about the event with their mother, the development and maintenance of a secure attachment style may be disrupted, as the mother may no longer be viewed as a trustworthy figure (Cook et al., 2003:17).

In contrast, if battered mothers are able to foster a warm parenting style, they may promote a secure attachment pattern within their child during or following domestic violence exposure. In addition, warmer mothers, by definition, are more engaging and communicative with their children and, perhaps, more likely to talk with them about domestic violence (Skopp et al., 2007:459).

Furthermore, battered mothers, who are warm and emotionally available to their children, despite the stress they experience, may provide more opportunities to guide and support their child's development of self-regulatory abilities (Levendosky et al., 2006:545).

Parents also assist children with emotion regulation by modelling their own emotion regulation (Johnson and Lieberman, 2007:298). Thus, if a child observes anger and aggression, they may also adopt these behaviours as a way of coping with intense anger and fear (Lieberman et al., 2005:386). Alternatively, if some battered mothers are able to help their children better understand anger and sadness, this may help these children to develop pro-social ways of managing these difficult emotions (Johnson and Lieberman, 2007:298).

Warm but firm consistent disciplinary styles have been associated with the development of self-regulatory behaviour, whereas power-assertive methods of controlling child behaviour (especially with hostile affect) have been associated with more self-regulatory difficulties (Masten and Coatsworth, 1998:209). Furthermore, research also suggests that poor and inconsistent parenting, for example lax, and intermittent disciplinary styles, reinforces antisocial, externalising behaviour whilst simultaneously failing to reinforce pro-social skills (Patterson et al., 1989:330). In this way, battered mothers who demonstrate inconsistent parental practices may be more likely to have children with self-regulatory problems. Nevertheless if some mothers do provide consistent discipline, this may provide support for their child's development of self-regulation, thus promoting resilience.

It may be suggested then, that warm parenting, consistent disciplinary style and explanations of the event facilitate secure attachment and self-regulation within children, despite exposure to domestic violence.

Considering the Context

There is much debate concerning whether protective factors are synonymous with resilience in general (i.e. comparable across populations) or whether such factors vary depending upon the child's social context and individual abilities (Luthar and Zelazo, 2003:518, Wyman, 2003:193).

It has been suggested that aspects of the mother's parenting are universally protective, which promote positive developmental adjustment for children across a

BUNDA COLLEGE LIBRARY

variety of environments. However, is there evidence to indicate that this might not be so? And if so, what does this mean for children's resilience in the specific context of domestic violence?

Developmental psychopathology reminds us that parenting is naturally embedded in a multitude of contexts. As a result, parenting may be most effectively studied when the effects of specific contextual variables are considered; domestic violence is one such proximal context. Furthermore, some researchers suggest that the effect of any environmental experience such as parenting will *always* have a different impact, depending on the context (O'Connor and Scott, 2007:22). For example, Levendosky and Graham-Bermann (2000) found in a study of 95 battered women's parenting and children's behavioural adjustment that maternal authoritarian parenting was the most important contribution to their child's behavioural adjustment. The children in this sample were all from high-risk families (low-income and violent). In this way, it may be argued that this parenting style reflects the rearing context, that a high level of authority—control may be more important to facilitate development for children in high-risk homes than for children in low-risk homes. Other studies in high-risk, non-violent homes have reached similar conclusions similar findings (Baldwin et al 1990 in Masten et al., 1990:428).

Furthermore, whilst evidence has previously been presented that indicates that parental warmth does aid children exposed to domestic violence, this is by no means certain. For example McCloskey et al (1995) interviewed 365 mothers who had experienced domestic violence. They found that when mothers reported warm family relationships, this support failed to shield children from the adverse effects of domestic violence exposure.

Such research emphasises the importance of varying contexts of parenting in demonstrating that a 'one style fits all children' approach is not optimal (O'Connor and Scott, 2007). In this way, conclusions about the effects of parenting by battered mothers on child outcome may differ from conclusions drawn from the general parenting literature, suggesting that it may be important to examine the context of domestic violence.

Using developmental psychopathology's concept of 'equifinality', it can be appreciated that there is not one pathway to adjustment or maladjustment, but many (Luthar and Zelazo, 2003:521). It also makes practical sense that pathways to a child's well-being differ with and without risk. For instance, even if battered mothers evidence 'good' parenting skills, the conditions in which they develop such skills are very different from mothers who have not experienced domestic

violence. For example, one might, consider how some battered mothers are able to resist the perpetrator from disrupting their affective relationship with their children.

Other researchers have also argued that protective factors considered essential in other contexts are completely absent for children exposed to domestic violence. In this way, they argue that any positive adaptation demonstrated by these children must be a result of other resources (Mullender et al., 2002). For example, close and affective relationships with mothers are generally associated with good child adaptation. However, using data from the RCRP (Rochester Child Resilience Project), Wyman (2003:314) found that children from highly dysfunctional families showed greater adaptation when they demonstrated interpersonal distancing and low expectations for parental involvement.

Cicchetti and Rogosch (1997) and Flores et al (2005) concluded that individual child factors were more relevant to positive social and academic outcomes among maltreated children than were parental relationships. The investigators hypothesized that maltreated children might have essentially abandoned the potential value of relationships in their striving to adapt to developmental demands, and instead were focused on self-reliance.

By stressing different individual factors and rejecting the idea that parenting is universally important for resilience, these authors demonstrate that different factors may be important for adjustment in the context of different risks.

However, such research leads one to wonder what should be considered as 'positive adaptation'. Whilst some of the strategies adopted (like disengagement and isolation) may help the children cope in the short term, is this at the cost of happiness and development in the long-term? (Erickson and Henderson, 1998).

It is important to note that these studies involve maltreated children's relationship with abusive parents. However, some research indicates that even when abused children are insecurely attached to their abusive parents, they can establish secure attachments to non-abusive parents and caregivers and therefore children who are exposed to domestic violence and not abused by their mother may benefit more from relationships (Lamb et al., 1985).

Considering the context, it is also important to briefly highlight that whilst in most parenting literature, the father's involvement is strongly emphasised, in domestic violence contexts, the father's absence may be considered more beneficial. Indeed, some research indicates that the more involved antisocial fathers are with their child, the greater the chance that the child will demonstrate behavioural problems (Jaffee et al., 2003).

Research, which stresses the contextual nature of protective processes, is important. However, resilience research has also found much evidence for common

protective factors. In this way, it is probably not helpful to depend on only one approach. Indeed, Masten et al (1990:436) suggest that similarities point toward universal human capacities and protective factors for development whilst unique findings may guide the design for specific intervention programmes for children in particular risky situations.

Intervention Strategies

The concept of resilience, when practically applied, suggests that prevention and intervention strategies should reduce the impact of risk faced by children exposed to domestic violence *as well as* strengthening protective factors and mechanisms (Gewirtz and Edleson, 2007:159).

Unfortunately many programmes have focused predominantly on repairing deficits rather than on recognising and developing strengths. Furthermore, there is little evaluative research on programmes, which have employed strategies associated with the resilience concept (O'Dougherty-Wright and Masten, 2005:32). Nevertheless, basic themes can be identified from the literature which may provide preliminary guidelines for programmes oriented toward families, who have experienced domestic violence (Luthar and Cicchetti, 2000:867).

Recommendations

Multimodal Programmes

Multimodal programmes focus upon risk *and* protection and are targeted at both children *and* their families (Hughes et al., 2001:82). Such an approach has been shown to be more successful than merely concentrating upon improving isolated skills within a child (Pianta and Walsh, 1998). Indeed, using developmental psychopathology it is contended that resilience is supported by the child's environment. Therefore it follows that interventions will be most effective when the child *and* their environment are targeted (Rutter, 2001:29).

- *Supporting Mothers*

The research that has been reviewed here indicates that a close and supportive mother-child relationship is likely to have a positive impact upon the child. However, many professional organisations blame mothers for their 'failure to protect' their children and remove them from their mothers' care. Nevertheless, based on resilience research, strategies should seek to support the mother leaving their violent situations and provide parenting programmes, which are uniquely tailored to the issues, which they face. These strategies should also help to foster their child's normal development

(Levendosky et al., 2003:285, Radford and Hester, 2006:144).

- *Listening to Children*

Based on their research with exposed children, Mullender et al (2002:227) argue that professionals should offer children the opportunity to talk about their experiences and facilitate discussion between the mother and child about domestic violence. It is also noted that it is vital that staff are aware and understand specific issues associated with families who have experienced domestic violence.

Early Intervention

It is argued that it is easier to prevent or change a newly emerging pattern than a deeply engrained one. Prevention and interventions should therefore begin early. It is also imperative that schemes should be sustained for long periods of time, as this has been shown to be more beneficial than short-term programmes (Luthar and Cicchetti, 2000:876).

Nevertheless, programmes focused *only* upon childhood are likely to be too limited. Developmental tasks throughout the life-course are important and if risk is introduced at a later stage, individuals may require support at that point, to maintain positive adaptation. Furthermore, it would be unrealistic to assume that all at-risk parents with young children would be reached. Thus it is still necessary to design interventions for older individuals too (Luthar and Zelazo, 2003:534).

In summary, it is proposed that approaches that focus on both problem reduction *and* competence enhancement, should involve the child and their parents, should be effectively implemented for a long duration, ideally in early childhood, and should be developmentally sensitive. Such measures are then likely to result in greater success for children exposed to domestic violence.

Cultural Context

Children's and families' needs vary widely, not only because of differing individual and family risk and protective factors, but also because of differences in race, ethnicity, cultural and community factors. Similarly, programmes whose values 'fit' the culture or community in which they are embedded are more likely to be accepted, and be effective in promoting children's adjustment (Gewirtz and Edleson, 2007:158).

Issues to Consider

More Resilience Research is Required

- Before programmes can be effectively implemented, more research is needed about the development of resilience generally and specifically into children exposed to domestic violence. Indeed, Doll and Lyon (1998) have expressed concern that clinicians and educators may be too hasty to develop programmes that promote resilience without the benefit of methodologically rigorous research.

EDUMAC (EDITED) UNIVERSITY LIBRARY

• There is little information available on parenting work with violent men. Some research indicates that abusive men demonstrate poor parenting skills (Holden and Ritchie, 1991). More work needs to be done to examine whether violent fathers parenting exacerbates or reduces child problems.

• Few studies have examined the processes by which cultural influences might affect resilience. Indeed, certain cultural differences, such as stronger external family support, may act as important sources of protection (Mullender et al., 2002).

Ethical Concerns

The resilience construct may be misinterpreted as representing a personal attribute, consequently leading to blaming the individual for not possessing characteristics needed to function well (Harrop et al., 2006:36). Furthermore, the fact that some children appear to demonstrate features of resilience should not be used to justify a continuation of inadequate mental health services for children and families.

Conclusion

"*It is something of a paradox that nations which have exulted in their rapid expansion and scientific-technological achievements should have developed in its studies of childhood so vast a problem literature*" (Murphy, 1962:2).

Resilience research is important. Its strongest feature being it's focus on positive indicators among groups typically thought of in terms of their problems (Luthar et al., 2000b:574). It is the author's view that the concept of resilience can remind professionals to take into account protective factors in their environment and to consider the possibility that children can recover from the experience of trauma (Mullender et al., 2002:226). It is also stressed here that future research needs to give greater attention to contexts as this can help illuminate which factors tend to promote adaptation for most children and which are selectively beneficial for some children (Wyman, 2003:294).

This paper has attempted to initiate awareness of the concept of resilience and its application to children exposed to domestic violence. In this way it provides a potential starting point, highlighting important issues and areas, which should be focused on in future work.

BOWEN UNIVERSITY LIBRARY

References

ALDGATE, J. & JONES, D. (2006) The Place of Attachment in Children's Development (pp. 67-96). IN ALDGATE, J., JONES, D., ROSE, W. & JEFFERY, C. (Eds.) The Developing World of the Child. London, Jessica Kingsley Publishers.

BANCROFT, L. & SILVERMAN, J. (2002) The Batterer as Parent; Addressing the Impact of Domestic Violence on Family Dynamics, Thousand Oaks, Sage

BROOKS, D.P. (2005) An Analysis of Salient Relationships Between Background Risk Factors and Presenting Symptoms Among Clinically Referred Preschool-Age Children. Unpublished PhD Thesis University of Pittsburgh, USA.

CICCHETTI, D. (1989) How Research on Child Maltreatment has Informed the Study of Child Development: Perspectives from Developmental Psychopathology" (pp377-431). IN CICCHETTI, D. & CARLSON, V. (Eds.) Child Maltreatment; Theory and Research on the Causes and Consequences of Child Abuse and Neglect. Cambridge, Cambridge University Press.

CICCHETTI, D. (1993) Developmental Psychopathology: Reactions, Reflections, Projections. Developmental Review, 13, 471-502.

CICCHETTI, D. & ROGOSCH, F.A. (1997) The role of self-organization in the promotion of resilience in maltreated children. Development and Psychopathology, 9, 797-815.

COOK, A., BLAUSTEIN, M., SPINAZZOLA, J. & VAN DER KOLK, B. (2003) Complex trauma in children and adolescents. National Child Traumatic Stress Network. Available at http://www.NCTSNet.org. Accessed 17th June 2007.

DOLL, B. & LYON, M.A. (1998) Risk and Resilience: Implications for the Delivery of Educational and Mental Health Services in Schools. School Psychology Review, 27, 348–364.

EGELAND, B., CARLSON, E. & SROUFE, L.A. (1993) Resilience as Process. Development and Psychopathology 5, 517-528.

EISENBERG, N., GUTHRIE, I.K., FABES, R.A., REISER, M., MURPHY, B.C., HOLGREN, R., MASZK, P. & LOSOYA, S. (1997) The Relations of Regulation and Emotionality to Resiliency and Competent Social Functioning in Elementary School Children. Child Development, 68, 295-311.

ERICKSON, J. & HENDERSON, A. (1998) Diverging Realities: Abused Women and their Children (pp138-155). IN CAMPBELL, J. (Ed.) Empowering Survivors of Abuse: Health Care for Battered Women and Their Children. London, Sage.

FLORES, E., CICCHETTI, D. & ROGOSCH, F.A. (2005) Predictors of Resilience in Maltreated and Nonmaltreated Latino Children. Developmental Psychology, 41, 338-351.

EDUCATIONAL UNIVERSITY LIBRARY

GEWIRTZ, A.H. & EDLESON, J.L. (2007) Young Children's Exposure to Intimate Partner Violence: Towards a Developmental Risk and Resilience Framework for Research and Intevention. Journal of Family Violence, 22, 151-163.

GRAHAM-BERMANN, S.A. (1998) The impact of woman's abuse on children's social development: research and theoretical perspectives (pp21-54). IN HOLDEN, G.W., GEFFNER, R. & JOURILES, E.N. (Eds.) Children exposed to Marital Violence; theory, research and applied issues Washington D.C., American Psychological Association.

GRAHAM-BERMANN, S. A. & LEVENDOSKY, A. A. (1998) Traumatic Stress Symptoms in Children of Battered Women. Journal of Interpersonal Violence, 13, 111-128.

GRYCH, J.H. & FINCHAM, F.D. (2001) Interparental Conflict and Child Development, Cambridge, Cambridge University Press.

GRYCH, J.H., JOURILES, E.N. & SWANK, P.R. (2000) Patterns of Adjustment Among Children of Battered Women. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 68, 84-94.

HARROP, E., ADDIS, S., ELLIOTT, E. & WILLIAMS, G. (2006) Resilience, Coping and Salutogenic Approaches to Maintaining and Generating Health: A review Available at www.nice.org.uk Accessed 4th August 2007.

HASKETT, M.E., NEARS, K., SABOURIN WARD, C. & MCPHERSON, A.V. (2006) Diversity in adjustment of maltreated children: Factors associated with resilient functioning. Clinical Psychology Review, 26, 796-812.

HILL, M., STAFFORD, A., SEAMAN, P., ROSS, N. & DANIEL, B. (2007) Parenting and Resilience [online]. Available at https://www.jrf.org.uk/bookshop/ebooks/parenting-resilience-children.pdf [accessed on 14.03.08].

HOLDEN, G.W. & RITCHIE, K.L. (1991) Linking Extreme Marital Discord, Child Rearing and Child Behavior Problems: Evidence from Battered Women. Child Development 62, 11-27.

HOLDEN, G.W., STEIN, J.D., RITCHIE, K.L., HARRIS, S.D. & JOURILES, E.N. (1998) Parenting Behaviors and Beliefs of Battered Women (pp 289-334). IN HOLDEN, G. W., GEFFNER, R. & JOURILES, E. N. (Eds.) Children exposed to Marital Violence; theory, research and applied issues Washington D.C., American Psychological Association.

HUGHES, H.M. (1982) Brief Intervention with Children in a Battered Women's Shelter: A Model Preventive Program. Family Relations, 31, 495-502.

HUGHES, H.M., GRAHAM-BERMANN, S.A. & GRUBER, G. (2001) Resilience in Children Exposed to Domestic Violence' (pp.67-90) IN S.A, G.-B. & J.L, E. (Eds.) Domestic Violence in the Lives of Children: The Future of Research,

Intervention and Social Policy Washington, DC, American Psychological Association.

HUGHES, H.M. & LUKE, D.A. (1998) Heterogeneity in Adjustment Among Children of Battered Women (pp185-221). IN G.W.HOLDEN., R. G., AND E. N JOURILES (Ed.) Children Exposed to Marital Violence: Theory, Research and Applied Issues. Washington D.C American Psychological Association.

JAFFEE, S.R., MOFFITT, T.E., CASPI, A. & TAYLOR, A. (2003) Life with (or without) father: the benefits of living with two biological parents depends on the father's antisocial behaviour. Child Development Vol 74, pp109-126.

JOHNSON, V. K. & LIEBERMAN, A. F. (2007) Variations in Behavior Problems of Preschoolers Exposed to Domestic Violence: The Role of Mothers' Attunement to Children's Emotional Experiences. Journal of Family Violence, 22, 297-308.

KATZ, L.F., HESSLER, D.M. & ANNEST, A. (2007) Domestic Violence, Emotional Competence and Child Adjustment. Social Development, 16, 513-538.

LAMB, M.E., GAENSBAUER, T.J., MALKIN, C.M. & SCHULTZ, L.A. (1985) The effects of child maltreatment on the security of infant-adult attachment. Infant Behavior and Development, 8, 35-45.

LEVENDOSKY, A.A. & GRAHAM-BERMANN, S. A. (2000) Behavioral Observations of Parenting in Battered Women. Journal of Family Psychology, 14, 80-94.

LEVENDOSKY, A.A., HUTH-BOCKS, A. C., SHAPIRO, D. L. & SEMEL, M. A. (2003) The Impact of Domestic Violence on the Maternal-Child Relationship and Preschool-Age Children's Functioning. Journal of Family Psychology 17, 275-287.

LEVENDOSKY, A.A., LEAHY, K. L., BOGAT, G. A., DAVIDSON, W. S. & VON EYE, A. (2006) Domestic Violence, Maternal Parenting, Maternal Mental Health, and Infant Externalizing Behavior. Journal of Family Psychology, 20, 544-552.

LEVENDOSKY, A.A., LYNCH, S. M. & GRAHAM-BERMANN, S. A. (2000) Mother's Perceptions of the impact of woman abuse on their parenting. Violence Against Women, 6, 247-271.

LIEBERMAN, A. F., VAN HORN, P. & OZER, E. J. (2005) Preschooler Witnesses of Marital Violence: Predictors and Mediators of Child Behavior Problems. Development and Psychopathology, 17, 385-396.

LUTHAR, S. S. & CICCHETTI, D. (2000) The Construct of Resilience: Implications for Interventions and Social Policies. Development and Psychopathology, 12, 857-885.

LUTHAR, S.S., CICCHETTI, D. & BECKER, B. (2000a) The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. Child Development, 71, 543-562.

EDUCATIONAL UNIVERSITY LIBRARY

LUTHAR, S. S., CICCHETTI, D. & BECKER, B. (2000b) Research on Resilience: Responses to Commentaries. Child Development, 71, 573-575.

LUTHAR, S. S. & ZELAZO, L. B. (2003) Research on Resilience; An Intergrative Review (pp510-549). IN LUTHAR, S. S. (Ed.) Resilience and Vulnerability: Adaptation in the Context of Child Adversity. Cambridge, Cambridge University Press.

MASTEN, A. S., BEST, K. M. & GARMEZY, N. (1990) Resilience in Development: Contributions from the Study of Children who Overcame Adversity. Development and Psychopathology, 2 425-444.

MASTEN, A. S. & COATSWORTH, J. D. (1998) The Development of Competence in Favorable and Unfavorable Environments: Lessons From Research on Successful Children. American Psychologist, 53, 205-220.

MASTEN, A. S. & POWELL, J. L. (2003) A Resilience Framework for Research, Policy and Practice (p1-25). IN LUTHAR, S. S. (Ed.) Resilience and Vulnerability: Adaptation in the Context of Childhood Adversities. New York, Cambridge University Press.

MASTEN, A. S. & REED, M. J. (2002) Resilience in Development (pp74-88). IN SNYDER, C. R. & J, L. S. (Eds.) Handbook of Positive Psychology. Oxford, Oxford University Press.

MCCLOSKEY, L. A., FIGUEREDO, A. J. & KOSS, M. P. (1995) The Effects of Systemic Family Violence on Children's Mental Health. Child Development, 66, 1239-1261.

MCPHERSON, A. V. (2006) Resilience, Parental Warmth and Socioeconomic Status. Unpublished Masters North Carolina State University, USA

MULLENDER, A., HAGUE, G., IMAM, U., KELLY, L., MALOS, E. & REGAN, L. (2002) Children's perspectives on Domestic Violence, London, Sage Publications.

MURPHY, L. B. (1962) The Widening World of Childhood: Paths Toward Mastery New York, Basic Books.

O'DOUGHERTY-WRIGHT, M. & MASTEN, A. S. (2005) Resilience Processes in Development: Fostering Positive Adaptation in the Context of Adversity (p.17 - 37). IN GOLDSTEIN, S. & BROOKS, R. (Eds.) Handbook of Resilience in Children. New York, Kluwer Academic/Plenum Publishers.

O'CONNOR, T. G. & SCOTT, S. (2007) Parenting and outcomes for children [online]. IN FOUNDATION, J. R. (Ed.), Available at http://www.jrf.org.uk/bookshop/ebooks/parenting-outcomes.pdf [accessed 15.01.2008].

PATTERSON, G. R., DEBARYSHE, B. D. & RAMSEY, E. (1989) A Developmental Perspective on Antisocial Behavior. American Psychologist 44, 329-335.

PIANTA, R. C. & WALSH, D. J. (1998) High-Risk Children in Schools: Constructing Sustaining Relationships, New York, Routledge.

EGERTON UNIVERSITY LIBRARY

RADFORD, L. & HESTER, M. (2006) Mothering through Domestic Violence, London, Jessica Kingsley Publishers.

ROSSMAN, B. B. & REA, J. G. (2005) The Relation of Parenting Styles and Inconsistencies to Adaptive Functioning for Children in Conflictual and Violent Families. Journal of Family Violence, 20, 261-277.

RUTTER, M. (2001) Psychosocial Adversity; Risk, Resilience and Recovery (pp13-41) IN RICKMAN, J. & FRASER, M. (Eds.) The context of Youth Violence, Resilience, Risk and Violence. Westport, CT: Praeger.

SANDLER, I., WOLCHIK, S. & DAVIS, C. (2003) Correlational and Experimental Study of Resilience in Children of Divorce and Parentally Bereaved Children' (pp213-240). IN LUTHAR, S. S. (Ed.) Resilience and Vulnerability: Adaptation in the Context of Childhood Adversities. New York, Cambridge University Press.

SCOTT, K. L., FRANCIS, K. J., CROOKS, C. V. & KELLY, T. (2006) Caring Dads: Helping Fathers Value their Children, Victoria, Canada, Trafford Publishing.

SHIPMAN, K. L. & ZEMAN, J. (2001) Socialization of children's emotion regulation in mother-child dyads: A developmental psychopathology perspective. Development and Psychopathology,, 13, 317-336.

SKOPP, N. A., MCDONALD, R., JOURILE, E. N. & ROSENFIELD, D. (2007) Partner Aggression and Children's Externalizing Problems: Maternal and Partner Warmth as Protective Factors Journal of Family Psychology, Vol 21, pp459-467.

STERNBERG, K. J., LAMB, M. E., GUTERMAN, E., ABBOTT, C. B. & DAWUD-NOURSI, S. (2005) Adolescents' perceptions of attachments to their mothers and fathers in families with histories of domestic violence: A longitudinal perspective. Child Abuse and Neglect, 29, 853-869.

VAN HORN, P. & LIEBERMAN, A. (2002) Domestic violence and parenting: A review of the literature. San Francisco: Judicial Council of California, Administrative Office of the Courts, Center for Families, Children and the Courts.

WOLFE, D. A., ZAK, L., WILSON, S. & JAFFE, P. (1986) Child witnesses to violence between parents: Critical issues in behavioral and social adjustment. Journal of Abnormal Child Psychology, 14, 95-104.

WYMAN, P. (2003) Emerging Perspectives on Context Specificity of Children's Adaptation and Resilience' (p.293-317). IN LUTHAR, S. S. (Ed.) Resilience and Vulnerability: Adaptation in the Context of Childhood Adversities New York, Cambridge University Press.

ZEANAH, C.H., DANIS, B., HIRSHBERG, L., , BENOIT, D., MILLER, D. & HELLER, S.S. (1999) Disorganized attachment associated with partner violence: A research note. Infant Mental Health Journal, 20, 77-86.

BOLAN UNIVERSITY LIBRARY

Relația dintre neglijarea emoțională a copiilor de către părinți și performanțele lor școlare

Oana Avram[1]

Rezumat. Prezenta cercetare are ca obiectiv studierea corelației dintre neglijarea emoțională a copilului de către părinți și performanțele sale școlare. S-a pornit de la premisa următoare: copiii neglijați emoțional de către părinții lor prezintă performanțe școlare scăzute, concretizate în valori scăzute ale mediei generale, valori scăzute ale notei la purtare și valori mari ale numărului de absențe nemotivate.
În acest scop a fost conceput un Chestionar de percepere a neglijării emoționale care a fost aplicat unor subiecți cu vârste între 11 și 13 ani. Pentru aceștia au fost înregistrate din documentele școlare mediile școlare generale, notele la purtare și absențele școlare nemotivate. Chestionarul a fost trecut în prealabil prin procedeele de stabilire a validității și fidelității. Din cei 82 de elevi selectați, 32 de subiecți cu scoruri sub valoarea medie la Chestionarul de percepere a neglijării emoționale au reprezentat grupul de control, iar 50 de subiecți cu scoruri peste medie au constituit grupul experimental (cei neglijați emoțional). Analiza datelor indică faptul că subiecții neglijați emoțional de către părinți obțin medii școlare mai mici comparativ cu cei din lotul de control – aceste rezultate confirmând parțial ipoteza de studiu.
Lucrarea de față poate constitui o cercetare-pilot, rezultatele obținute aici reprezentând punctul de plecare pentru o cercetare mai extinsă care să surprindă și alți eventuali factori. O cercetare efectuată pe un lot mai mare de subiecți ar putea viza corelații ale neglijării emoționale a copilului cu gradul său de adaptare școlară. De asemenea, un viitor studiu ar fi necesar pentru surprinderea condițiilor în care părinții manifestă față de copii comportamente de neglijare emoțională.

Abstract. The goal of this research is to study the correlation between the emotional neglect of a child by his parents and his school performance. We have started from the following premise: children emotionally neglected by his parents have low school performance, materialized in low values of average mark, low values of discipline mark and high values of truancies.
For this purpose, we have conceived a Questionnaire of perception of the emotional neglect, which was applied on subjects between 11 and 13 years old. For them we have considered, using the school documents, the average marks, the discipline marks and the

[1] Şcoala cu clasele I-VIII Nr. 14, Tulcea, oanaavram03@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

truancies. The Questionnaire was previously submitted to the establishing procedures of the validity and fidelity. From those 82 selected students, 32 subjects with scores under the average at the Questionnaire of perception of the emotional neglect represented the group of control, and 50 students with scores over the average represented the experimental group (those emotionally neglected). The analyze of data shows that the subjects emotionally neglected by his parents have lower average marks at school comparatively to those from the group of control – these results partially confirming the research assumption.
The present study could be a pilot research, its results representing the starting point for a more extending research which would cover other possible factors, also. A research made on a bigger amount of subjects could pursue correlations between the emotional neglect of a child and his school accommodation. Also, a next study would be necessary in order to distinguish the conditions in which parents develop behaviours of emotional neglect against their children.

1. Obiective și ipoteze

Multă vreme neglijarea emoțională a copilului în familie a fost omisă din sfera noțiunilor mai largi de *neglijare și abuz asupra copilului*, în special datorită faptului că este foarte greu de depistat și de evaluat ca manifestare comportamentală a părinților. În ciuda acestor dificultăți, din ce în ce mai frecvent se vorbește despre impactul – atât pe termen scurt, cât mai ales pe termen lung – pe care îl are neglijarea emoțională a copilului în special asupra dezvoltării personalității sale. Lipsa de afectivitate în cadrul familial al copilului, denumită și avitaminoză afectivă (Mitrofan, 1991, p. 55), poate duce la efecte grave precum pseudoretardul mintal sau delincvența juvenilă.

La copiii de vârstă școlară studiile de specialitate indică urmări ale neglijării emoționale în plan somatic: tulburări de somn, anorexie, bulimie, hipoprosexie, cât mai ales în plan psihic: mulți dintre acești copii devin bănuitori și neîncrezători în ceilalți, au numeroase probleme emoționale (de exemplu stări depresive) (Ciofu, 1998, p. 146), pot manifesta comportamente autodistructive (tăieturi autoprovocate, consum de droguri sau alcool, tentative de suicid). Adesea, ei întâmpină dificultăți de adaptare școlară având un comportament agresiv, ori unul de izolare socială, lăsând impresia că nu sunt interesați de ceea ce se întâmplă în jurul lor. Cei mai mulți obțin rezultate școlare slabe și se adaptează cu greu la cerințele și normele școlare.

Specialiștii indică de asemenea lipsa de motivație și nivelul scăzut de aspirație, considerate factori esențiali ai dificultății de adaptare școlară (Coașan, Vasilescu, 1988, p. 73).

Prezenta cercetare are ca obiectiv studierea corelației dintre neglijarea emoțională a copilului de către părinți și performanțele sale școlare. Studiul își propune evidențierea legăturilor dintre privarea copilului de satisfacerea nevoilor sale emoționale și de comunicare empatică în relațiile cu părinții, pe de o parte, și media școlară generală, nota la purtare și numărul de absențe nemotivate – ca performanțe școlare ale copilului – pe de altă parte.

În cadrul ipotezelor am presupus că elevii sau copiii neglijați din punct de vedere emoțional prezintă performanțe școlare scăzute, concretizate în: valori scăzute ale mediei generale, valori scăzute ale notei la purtare și valori mari ale numărului de absențe nemotivate.

2. Instrumentele utilizate

Chestionarul de percepere a neglijării emoționale (anexa 1), construit de noi, conține 42 de itemi cu 4 variante de răspuns: *totdeauna, deseori, rareori, niciodată.* Subiectului i se cere să marcheze cu un „X" varianta de răspuns care i se potrivește cel mai bine pentru fiecare item. Acestor variante le corespunde o scală de la 1 la 4.

Pentru 23 dintre itemi varianta *niciodată* indică un nivel ridicat al neglijării emoționale (scorul 4) iar pentru 19 dintre itemi scala este inversată astfel încât varianta *totdeauna* corespunde scorului 4. Scorurile posibile la acest chestionar pot varia de la valoarea minimă 42 la un maxim de 168.

Pretestarea. Forma inițială a chestionarului, care cuprindea 44 de itemi, a fost aplicată unui lot de 14 școlari cu vârste între 11 si 13 ani pentru a verifica dacă formulările sunt la nivelul de înțelegere al subiecților din această grupă de vârstă. Pe baza observațiilor colectate în faza de pretestare au fost reformulați itemii care ridicau probleme de înțelegere și aceia care prezentau riscul colectării de răspunsuri dezirabile social.

Cercetarea pilot. Chestionarul a fost administrat unui eșantion de 30 de subiecți din lotul vizat respectând aceleași condiții în care s-a desfășurat ulterior cercetarea. Pe baza datelor astfel obținute s-a realizat o ultimă revizuire a chestionarului eliminând doi itemi la care frecvențele pe variantele de răspuns sugerau dezirabilitate socială.

Pentru aplicarea procedurilor de stabilire a validității și fidelității chestionarului, instrumentul a fost administrat unui lot de 91 de subiecți (46 de fete și 45 de băieți cu vârste între 11 și 15 ani).

Validitatea de conținut a chestionarului. Chestionarul a fost verificat și validat de 3 specialiști în domeniu.

Validitatea conceptuală a chestionarului. Conceptul este cel de *neglijare emoțională a copilului de către părinți;* definiția nominală a conceptului -

„privarea copilului de satisfacerea nevoilor sale emoţionale şi de comunicare empatică în relaţiile cu părinţii"; definirea operaţională a conceptului (tab.1) - abilitatea redusă de angajare emoţională pozitivă a părinţilor în creşterea copilului şi lipsa de competenţă sau nesiguranţa adultului în îndeplinirea rolului de părinte.

Tabelul 1.Operaţionalizarea conceptului

CONCEPT	DIMENSIUNI	INDICATORI	ITEMI
Neglijarea emoţională a copilului de către părinţi	Ignorarea de către părinţi a nevoilor emoţionale şi de comunicare empatică ale copilului	Lipsa de interes a părinţilor pentru a asigura copilului securitatea emoţională	1, 9, 10, 30, 34, 36
		Ignorarea trebuinţelor sociale ale copilului	2, 3, 11, 25
		Lipsa comunicării şi a cooperării cu copilul	19, 29, 33, 38, 42
		Neasumarea responsabilităţilor de părinte	5, 8, 26, 41
		Lipsa de interes pentru asigurarea suportului afectiv necesar copilului	12, 18, 22, 24, 28
	Răspunsuri inadecvate ale părinţilor la nevoile emoţionale ale copilului	Răspunsuri inadecvate la nevoile copilului de securitate emoţională	4, 14, 27, 35
		Răspunsuri inadecvate la nevoile copilului de suport afectiv	16, 20, 23, 37
		Răspunsuri inadecvate la nevoile copilului de comunicare şi cooperare	7, 15, 39, 40
	Reacţia copilului fata de comportam. de neglijare emoţională manifestat de către părinţii săi	Neîncredere în părinţi şi refugiul în afara familiei.	6, 13, 21
		Percepţia subiectivă a copilului faţă de comportamentul de neglijare manifestat de părinţi	17, 31, 32

Pentru determinarea fidelităţii s-au folosit metodele Split-half, *α-Cronbach* şi *test-retest*. În calcularea coeficienţilor s-a utilizat programul SPSS. Valorile coeficienţilor (0,86 pentru α- Cronbach, 0,80 pentru split-half şi 0,90 pentru test-retest) indică o fidelitate suficient de bună pentru a putea utiliza chestionarul în cercetare.

3. Documentele şcolare

Au fost înregistrate mediile generale, numărul absenţelor nemotivate şi notele la purtare ale subiecţilor pe anul şcolar precedent.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4. Lotul de subiecți

Dintr-un eșantion de 120 de școlari de clasa a VI-a, realizat prin metoda probabilistică aleatoare, au fost selectați, în urma aplicării unui scurt chestionar, 82 de subiecți în funcție de următoarele caracteristici:

- copiii ai căror părinți nu sunt divorțați;
- copiii care locuiesc cu ambii părinți;
-copiii care, până la data efectuării cercetării, au fost crescuți de către părinți.

Lotul de subiecți (tab.2) fiind omogen în privința acestor 3 caracteristici, putem spune că acestea constituie variabile intermediare izolate astfel încât eventuala lor influență asupra variabilelor dependente a fost înlăturată.

Tabelul 2. Descrierea lotului

vârsta / sex	11ani		12ani		13ani		Total		
	frecvența								
	abs	relat	abs	relat	abs	relat	abs	relat	procente
f	4	0,04	33	0,40	3	0,03	40	0,48	48,74%
m	1	0,01	34	0,41	7	0,08	42	0,51	51,21%
T	5	0,06	67	0,81	10	0,12	82	1	100%

Lotul de subiecți a fost selectat dintre elevii de clasa a VI-a din cadrul Școlii Generale „Al. Ciucurencu", Tulcea.

Eșantionul de subiecți a fost împărțit în funcție de media scorurilor la chestionarul de percepere a neglijării emoționale în două loturi: 32 de subiecți cu scoruri sub valoarea medie reprezintă grupul de control, iar 50 de subiecți cu scoruri peste medie reprezintă grupul experimental (cei neglijați emoțional).

5. Prezentarea datelor

5.1. Design-ul experimental

CONCEPTE	OPERAȚIONALIZAREA CONCEPTELOR	
	VARIABILE	INSTRUMENTE
Neglijarea emoțională a copilului de către părinți	Neglijarea emoțională	Chestionar de percepere a neglijării emoționale
Performanțele școlare ale copilului	Media generală	Documente școlare
	Nota la purtare	
	Absențe nemotivate	

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IPOTEZA PRINCIPALĂ HS 1	
Variabile independente	Neglijarea emoţională
Variabile dependente	Media generală
	Absenţe nemotivate
	Nota la purtare

Variabilele *neglijare emoţională* şi *media generală* au fost standardizate în stanine. Pentru transformarea valorilor brute în stanine, a fost folosită formula propusă de prof. dr. I. Radu [2].

Precizăm că scala notelor standardizate în stanine pentru variabila media generală *(mgs)* reprezintă inversul variaţiei valorilor brute (*mgb)*. Valorile brute maxime ale mediei şcolare generale corespund staninei 1, în timp ce valorile minime ale mediei generale corespund staninei 9.

Distribuţiile variabilelor au fost considerate neparametrice în cazul ambelor loturi deoarece la fiecare din ele media, mediana şi modul nu coincid.

Variabila *nota la purtare (npd)* a fost standardizată în variabilă dihotomică: nota 10 a luat valoarea 1, iar nota 9,50, valoarea 2 (tab 3) .

Tabelul 3.Frecvenţele valorilor variabilei nota la purtare (npd) diferenţiate pe cele două loturi

loturi			Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
grup de control	Valid	1	31	96.9	96.9	96.9
		2	1	3.1	3.1	100.0
		Total	32	100.0	100.0	
grup experimental	Valid	1	47	94.0	94.0	94.0
		2	3	6.0	6.0	100.0
		Total	50	100.0	100.0	

Variabila *absenţe nemotivate (ab)* – a cărei distribuţie este neparametrică - a fost transformată în ranguri (*ar)*. Şi în cazul acestei variabile distribuţiile sunt neparametrice (în forma de I) pentru ambele loturi.

[2] *Metodologie psihologică şi analiza datelor*, Ed. Sincron, 1993, p.380

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

5.2. Analiza şi interpretarea datelor

HS 1. Pentru verificarea ipotezei principale conform căreia *copiii neglijaţi emoţional prezintă performanţe şcolare scăzute* au fost măsurate corelaţii între următoarele variabile:

HS1.a) Pentru verificarea ipotezei care postulează că *elevii care sunt neglijaţi emoţional de către părinţi prezintă medii şcolare scăzute în raport cu cei care nu sunt neglijaţi emoţional* a fost calculat coeficientul Spearman între variabilele standardizate **nes** şi **mgs** (tab 4).

Valorile obţinute - 0,096 la lotul de control şi 0,617 (corespunzătoare unor praguri p de 0,60 respectiv 0,01) - indică o corelaţie directă puternică între variabilele standardizate *nes* şi *mgs*. Aceasta echivalează cu o *corelaţie indirectă puternică* între variabilele *neb (negijare emoţională în valori brute) şi mgb (media generală în valori brute)*. Aşadar, cu cât neglijarea emoţională este mai puternică, cu atât media şcolară generală este mai mică.

Tabelul 4. Valorile coeficienţilor Spearman calculaţi pentru măsurarea corelaţiei dintre variabilele *nes* şi *mgs* Correlations

loturi				neglijare emoţională stanine test	media generala stanine
grup de control	Spearman's rho	neglijare emotionala stanine test	Correlation Coefficient	1.000	.096
			Sig. (2-tailed)	.	.602
			N	32	32
		media generala stanine	Correlation Coefficient	.096	1.000
			Sig. (2-tailed)	.602	.
			N	32	32
grup experimental	Spearman's rho	neglijare emotionala stanine test	Correlation Coefficient	1.000	.617**
			Sig. (2-tailed)	.	.000
			N	50	50
		media generala stanine	Correlation Coefficient	.617**	1.000
			Sig. (2-tailed)	.000	.
			N	50	50

** Correlation is significant at the .01 level (2-tailed)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pentru compararea distribuţiilor variabilei media generală la cele două loturi s-a realizat testul de semnificaţie Mann-Whitney U (tab 5).

Tabelul 5.Rezultatul obţinut la testul Mann-Whitney pentru variabila *mgs* Ranks

	loturi	N	Mean Rank	Sum of Ranks
media generala stanine	**grup de control**	32	34.98	1119.50
	grup experimental	50	45.67	2283.50
	Total	82		

Test Statistics

	media generala stanine
Mann-Whitney U	591.500
Wilcoxon W	1119.500
Z	-2.003
Asymp. Sig. (2-tailed)	.045

S-a obţinut o valoare a testului de 2,003, la un prag p de 0,045. Aceasta înseamnă că diferenţa între cele două loturi este semnificativă.

Conform rezultatului obţinut, ipoteza de nul conform căreia *corelaţia constatată între neglijarea emoţională a copilului de către părinţi şi media şcolară generală este accidentală* este respinsă. Ipoteza de cercetare HS1.a) este acceptată cu o probabilitate de eroare de 4%.

Semnul minus al lui Z arată că subiecţii din lotul de control (copiii care nu sunt neglijaţi emoţional de către părinţi) au medii şcolare generale semnificativ mai mari decât cei din lotul experimental (cei neglijaţi emoţional).

HS1.b) Pentru a verifica ipoteza conform căreia *copiii neglijaţi emoţional de către părinţi prezintă note la purtare mai scăzute faţă de cei care nu sunt neglijaţi emoţional* a fost calculat coeficientul de corelaţie neparametrică tau_b Kendall între variabilele *neglijare emoţională (nes)* şi *nota la purtare (npd)* (tab 6).

Valorile obţinute (0,25 pentru lotul de control şi 0,07), corespunzătoare unor praguri p de 0,12 respectiv 0,58, indică faptul că între cele două variabile nu a putut fi evidenţiată o corelaţie semnificativă.

Potrivit datelor obţinute, ipoteza de nul conform căreia *între neglijarea emoţională a copilului de către părinţi şi nota lui la purtare este o corelaţie nesemnificativă* nu poate fi respinsă.

Tabelul 6. Valorile coeficientului tau_b calculat pentru măsurarea corelației dintre variabilele *nes* și *npd* Correlations

loturi				neglijare emotionala stanine test	nota la purtare dihotomizata
grup de control	Kendall's tau_b	neglijare emotionala stanine test	Correlation Coefficient	1.000	-.252
			Sig. (2-tailed)	.	.127
			N	32	32
		nota la purtare dihotomizata	Correlation Coefficient	-.252	1.000
			Sig. (2-tailed)	.127	.
			N	32	32
grup experimental	Kendall's tau_b	neglijare emotionala stanine test	Correlation Coefficient	1.000	.072
			Sig. (2-tailed)	.	.580
			N	50	50
		nota la purtare dihotomizata	Correlation Coefficient	.072	1.000
			Sig. (2-tailed)	.580	.
			N	50	50

HS1.c) Pentru a verifica ipoteza conform căreia *copiii neglijați emoțional de către părinți prezintă valori mai ridicate ale numărului absențelor școlare nemotivate decât cei care nu sunt neglijați emoțional* a fost calculat coeficientul de corelație Spearman între variabilele *neglijare emoțională (nes) și absențe nemotivate (ar)* (tab 7).

Tabelul 7. Valorile coeficienților Spearman pentru măsurarea corelației dintre variabilele *nes* și *ar*

loturi				neglijare emotionala stanine test	Absente ranguri
grup de control	Spearman's rho	neglijare emotionala stanine test	Correlation Coefficient	1.000	.148
			Sig. (2-tailed)	.	.420

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

			N	32	32
		Absente ranguri	Correlation Coefficient	.148	1.000
			Sig. (2-tailed)	.420	.
			N	32	32
grup experimental	Spearman's rho	neglijare emotionala stanine test	Correlation Coefficient	1.000	-.022
			Sig. (2-tailed)	.	.881
			N	50	50
		Absente ranguri	Correlation Coefficient	-.022	1.000
			Sig. (2-tailed)	.881	.
			N	50	50

Valorile obţinute (0,148 la lotul de control şi -0,022 la lotul experimental), corespunzătoare unor praguri p de 0,42, respectiv 0,88, indică faptul că între cele două variabile nu a putut fi evidenţiată o corelaţie semnificativă. Astfel, ipoteza de nul potrivit căreia *între neglijarea emoţională a copilului de către părinţi şi numărul absenţelor şcolare nemotivate nu este o corelaţie statistic semnificativă* nu poate fi respinsă.

Deoarece ipotezele formulate nu au putut fi verificate în totalitate considerăm necesare câteva precizări.

Ipoteza principală (**HS1**) se confirmă parţial:

- Este respinsă ipoteza de nul în favoarea ipotezei de cercetare **HS1.a)** cu o probabilitate de eroare de 4 % ;
- În cazul ipotezelor de cercetare **HS1.b)** şi **HS1.c)** pentru care ipotezele de nul nu au putut fi respinse, raţionamentul va fi suspendat temporar până la o nouă verificare.

6. Concluzii

În realizarea acestei cercetări s-a pornit de la premisa că neglijarea emoţională a copilului corelează negativ cu performanţele sale şcolare.

Din analiza rezultatelor obţinute s-a constatat că ipoteza de start se confirmă parţial. Pe de o parte, nu s-a putut evidenţia faptul că neglijarea emoţională a copilului de către părinţii săi corelează cu nota la purtare sau cu absenteismul şcolar. Pe de altă parte, se constată o corelaţie inversă puternică între neglijarea copilului şi media sa şcolară generală. La subiecţii din lotul experimental s-au înregistrat medii şcolare semnificativ mai mici în raport cu subiecţii din lotul de control.

6.1. Limitele cercetării. Premise ale unei cercetări viitoare

Se poate spune că limita majoră a cercetării de față o reprezintă condițiile de realizare. Astfel se explică în mare parte faptul că ipoteza principală s-a confirmat doar parțial. În cazul ipotezelor secundare care nu au putut fi confirmate, raționamentul a fost suspendat până la noi verificări.

Un viitor studiu realizat pe un număr mai mare de subiecți ar putea duce la noi rezultate în ceea ce privește relația dintre neglijarea emoțională a copilului și nota sa școlară la purtare.

O cercetare efectuată pe un lot mai mare de subiecți ar putea viza corelații ale neglijării emoționale a copilului nu doar cu performanțele sale școlare, ci și cu adaptarea sa școlară. Lucrarea de față poate constitui punctul de plecare pentru o cercetare mai extinsă care să surprindă și factori de personalitate ai părinților - precum gradul de maturitate/ imaturitate sau tipul de imaturitate afectivă (Killen, 1998, p. 116) sau alți factori care pot corela cu deprivarea emoțională a copilului în familie.

Putem afirma, așadar, că rezultatele școlare slabe ascund deseori deficiențe ale relației părinte-copil și chiar rele tratamente. Dintre toate formele de abuz, neglijarea emoțională a copilului este cel mai greu de sesizat și poate rămâne nedescoperită mult timp, ridicând mari probleme de intervenție în sprijinul acestuia.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Anexa 1

Forma finală a chestionarului de percepere a neglijării emoționale

Stimate elev,

Chestionarul de față este destinat unei cercetări despre relațiile dintre părinți și copii. Ne interesează părerile sincere pe care copiii de vârsta ta le au despre această temă.

Cum se completează?

Instrucțiuni

Chestionarul cuprinde 42 de afirmații. Pentru fiecare afirmație există 4 variante de răspuns: **T=totdeauna; D=deseori; R=rareori; N=niciodata.** Citește fiecare afirmație și alege varianta de răspuns cea mai potrivită marcând cu un **X** căsuța din dreptul răspunsului tău. Este important să răspunzi cu sinceritate.

Îți mulțumim pentru că accepți să participi la această cercetare și te asigurăm că răspunsurile tale sunt confidențiale și vor servi numai scopului cercetării.

CHESTIONAR N.E.

		T	D	R	N
1	Când obțin rezultate bune la școală, părinții mă felicită.				
2	Dacă au posibilități financiare, părinții îmi permit să merg în excursii, tabere etc.				
3	Părinții mei sunt interesați să-mi cunoască prietenii.				
4	Când îmi cer iertare pentru o greșeală, părinții mei rămân în continuare multă vreme supărați pe mine.				
5	Dacă aș lipsi 3-4 ore de acasă fără să le spun unde mă aflu, părinții mei ar fi foarte îngrijorați.				
6	Consider că cei mai buni prieteni ai mei sunt chiar părinții mei.				
7	Atunci când mă pedepsesc, părinții îmi explică în ce a constat greșeala mea.				
8	Părinții mei se implică în activitățile mele școlare.				
9	Când sunt descurajat(ă) în urma unui eșec (o notă mică, de ex.), părinții mă susțin și mă încurajează.				
10	Părinții mei se ceartă în prezența mea.				
11	De ziua mea, părinții organizează o petrecere.				
12	Când eram mic(ă) și nu știam încă să citesc, părinții îmi citeau sau îmi spuneau povești.				

13	Am încredere să le destăinui părinților micile mele secrete.				
14	În prezența unor persoane străine, părinții evită să mă certe sau să mă critice.				
15	Când îmi cer să fac un anumit lucru, părinții îmi explică și motivul.				
16	Părinții îmi dau bani fără să mă întrebe pe ce-i cheltuiesc.				
17	Mă simt nedorit(ă) sau neiubit(ă) îndeajuns de către părinți.				
18	Când părinții mei plecau în concediu, excursii etc., eu eram lasat(ă) în grija unei alte rude sau a unui vecin.				
19	Dacă le povestesc părinților cum m-am certat cu un coleg, ei mă ascultă și tratează problema cu seriozitate.				
20	Părinții mei preferau să-mi cumpere cât mai multe lucruri (jucării, de ex.) decât să petreacă mai mult timp cu mine.				
21	Prefer să vorbesc despre problemele mele cu altcineva (prieteni, colegi, profesori) decât cu părinții mei.				
22	Părinții mei își petrec timpul liber împreună cu mine în activități recreative (plimbări, excursii, jocuri).				
23	Atunci când îmi fac cadouri, părinții mei se orientează mai mult după preferințele lor decât după ale mele.				
24	Părinții mei mă îmbrățișează și mă alintă.				
25	Părinții îmi interzic să-mi vizitez prietenii.				
26	Copil fiind, eram lăsat(ă) singur(ă) acasă mai mult timp (mai multe ore, de ex.)				
27	Dacă începeam să plâng, părinții mei se enervau și mă certau pentru a mă liniști.				
28	Părinții mei refuzau să se joace cu mine atunci când îi rugam acest lucru.				
29	Când părinții mei iau decizii care mă privesc în mod direct (ex. înscrierea mea într-un club sportiv, mutarea într-o altă clasă), ei țin cont și de preferințele mele.				
30	Părinții mei își dau seama dacă sunt bucuros(oasă) sau trist(ă), fără ca eu să le spun.				
31	Am senzația că pot face orice doresc pentru că părinții nu-mi impun reguli.				
32	Mi-aș fi dorit ca părinții mei să fi petrecut mai mult timp împreună cu mine.				
33	Părinții mei sunt interesați să discutăm împreună despre				

	planurile mele de viitor.				
34	Când sunt trist(ă) părinții mă consolează.				
35	Părinții mei respectă promisiunile pe care mi le fac.				
36	Părinții mei mă laudă atunci când mă comport așa cum le place.				
37	Părinții mei cred că problemele copiilor sunt mai puțin importante decât problemele adulților.				
38	Când le povestesc ceva părinților, ei se plictisesc să mă asculte până la capăt.				
39	Dacă află că am făcut ceva rău, părinții mei preferă să ignore acest fapt decât să mă pedepsească.				
40	Când le ceream sfaturi, părinții îmi spuneau că sunt destul de mare si că mă pot descurca si singur(ă)				
41	Părinții mei se interesează dacă am probleme la scoală.				
42	Când vreau să vorbesc cu părinții mei, trebuie să insist mult pentru ca ei să-mi acorde atenție.				

Verifică dacă ai răspuns la toate întrebările!
Inițiala numelui.....Inițiala prenumelui.....Inițiala tatălui Vârsta Sexul M/F
Clasa..... Școala..... Localitatea.....

Bibliografie

Ciofu, C. (1998). *Interacțiunea părinți-copii*, Ed. Medicală Almatea, București

Coașan, A.; Vasilescu, A. (1988). *Adaptarea școlară,* Ed. Științifică și Enciclopedică, București

Killen, K. (1998). *Copilul maltratat,* Ed. Eurobit, Timișoara

Mitrofan I. (1991). *Familia de la A la... Z – mic dicționar de familie*, Ed. Științifică, București

Radu, I. (1993). *Metodologie psihologică și analiza datelor,* Ed. Sincron, Cluj-Napoca

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Abuzul şi neglijarea copilului în context familial

Simona Mihaela Bosie[1]

Rezumat. Lucrarea este structurată în două părţi: în prima parte am analizat la nivel teoretic maltratarea, abuzul şi neglijarea, exemplificând aceste fenomene negative în contextul familiei, iar în cea de a doua parte am realizat un studiu de caz, evidenţiind formele de abuz şi de neglijare exercitate de părinte asupra copilului în cadrul familiei.
Abuzul şi neglijarea familială sunt comise de membrii familiei copilului, în special de către cei în care copilul are încredere, cei însărcinaţi cu îngrijirea lui.
Studiul de caz are ca temă abuzul şi neglijarea copilului în cadrul unei familii dezorganizate şi îşi propune să identifice diversele forme de maltratare la care a fost supus copilul. Cazul se referă la o fetiţa minoră care este rezultatul unui viol comun, din care unul dintre bărbaţii care a comis abuzul sexual asupra mamei a fost obligat să se căsătorească cu femeia pentru a nu fi pedepsit cu închisoare. Relele tratamente aplicate minorei au consecinţe grave asupra dezvoltării sale.

Abstract. The subject of this work is represented by the „Abuse and Child Neglecting in the Family Context". This subject was chosen due to the diversity and proportions of the phenomenon, as well as due to the negative impacts that the forms of abuse and neglecting have on the family level. The paper is structured the work into two parts. In the first part we have adopted a theoretical structure related to the mistreatment, abuse and neglecting, exemplifying these negative events in the family context, and in the second part I have realized a case study, underlining the forms of abuse and neglecting that are exercised by the parent on the child inside of a family.
The case study's theme is the abuse and neglecting of the child in a disorganized family and aims to identify the various forms of mistreatment that the child has endured. The relevant characteristics for the child that was abused or neglected are the following:
the minor girl is the result of a common rape, in which one of the men who committed the sexual abuse over the mother was forced to marry that woman in order not to be punished with jail time; the educational neglecting sustained through the mistaken behaviour of the father of not offering the child the peace, the rest and the necessary conditions for the girl to do her homework; the medical neglecting is manifested through the lack of interest of the father toward the health of the child at the moment when the minor got pneumonia etc. The

[1] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, Facultatea de Filosofie (simonamihaela_bosie@yahoo.com)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

bad treatments applied to the minor determine great negative consequences over her development.

I. Ce este maltratarea?

Maltratarea copilului reuneşte un complex grup de comportamente umane caracterizate prin interacţiuni traumatice între părinţi sau persoana de îngrijire şi copiii de toate vârstele aflaţi în îngrijirea lor, ca şi între străini şi copii în timpul unor contacte cazuale. Maltratarea afectează un mare număr de copii fără apărare, prin diferite forme de privare. Ea îi afectează, de asemenea, şi pe adulţii, care şi-au trăit propriile neajunsuri, frustrări sau speranţe spulberate ca părinţi. Maltratarea este un fenomen complex şi întotdeauna generator de durere, care necesită o descriere amănunţită (Killen, 1998, p.23). Un copil supus maltratării este un copil victimă a formelor de violenţă la care este supus (fizice, sexuale, emoţionale), a neglijenţelor grave ce au repercusiuni în planul dezvoltării sale psiho-socio-fizice.

Utilizând cuvântul „maltratare", putem face referire la acei părinţi sau la acele persoane care au în îngrijire copii şi care le pun acestora viaţa în pericol prin producerea vătămărilor fizice sau emoţionale precum şi prin neglijarea stării de sănătate psiho-fizice a copiilor. În *Dicţionarul explicativ al limbii române,* „a maltrata" înseamnă „a trata pe cineva cu asprime, a-i provoca dureri fizice sau morale, a chinui, a brutaliza". Maltratarea reprezintă orice formă de rele tratamente fizice sau emoţionale, de natură sexuală, tratament neglijent, trafic, ale căror consecinţe sunt reprezentate de daune aduse sănătăţii copilului, supravieţuirii, dezvoltării sau demnităţii lui în contextul în care el depinde de persoana ce îi administrează relele tratamente.

Maltratarea copilului are două componente:

1) abuzul, parte activă, prin comiterea de acte cu caracter voit;
2) neglijarea, parte pasivă, prin omiterea de acte de îngrijire a copilului.

Conform legislaţiei româneşti, abuzul şi neglijarea sunt definite astfel:

Prin „abuz asupra copilului se înţelege orice acţiune voluntară a unei persoane care se află într-o relaţie de răspundere, încredere sau de autoritate faţă de acesta, prin care este periclitată viaţa, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului" (Legea 272/ 2004, art. 89 (1).

Prin „neglijarea copilului se înţelege omisiunea voluntară sau involuntară a unei persoane care are responsabilitatea creşterii, îngrijirii sau educării copilului de a lua orice măsură subordonată acestei responsabilităţi, fapt ce pune în pericol viaţa, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului" (Legea 272/ 2004, art.89 (2).

În continuare, voi analiza formele de abuz asupra copilului comise la nivel familial.

II. **Forme ale abuzului**

Abuzul împotriva copilului se comite pe trei nivele: societal, instituțional și familial. Abuzul familial este comis de membrii familiei copilului – în special de către cei în care copilul are încredere, cei însărcinați cu îngrijirea lui. Calitatea vieții conjugale a părinților afectează în mod inevitabil interacțiunea cu copiii și îngrijirea acestora. Conflictele dintre părinți (soți) pot determina sau agrava abuzul. Interacțiunea acestora se poate caracteriza prin dependență pasivă, dominare, ostilitate, agresiune, violență și crize care duc la divorț. În cadrul unei familii disfuncționale, copilul poate fi supus mai multor tipuri de abuz:

1) **Abuzul fizic** presupune folosirea forței fizice de către cel care îngrijește copilul (părinte, tutore, părinte de plasament) având ca rezultat vătămarea copilului. Într-o familie dezorganizată, supravegherea, îngrijirea copiilor nu are loc în parametri normali. Dezacordul partenerilor, tensiunea permanentă, agresivitatea fizică și verbală antrenează un stres cronic (Irimescu, 2006, p.48), la care copilul asistă și care duce la separarea părinților. De cele mai multe ori abuzul fizic asupra copilului se manifestă prin bătaie, prin refuzul de a da copilului mâncare sau apă perioade îndelungate, prin deprivare de somn, prin folosirea copilului la activități care depășesc capacitățile și rezistența sa fizică (exploatare prin muncă).

Exemplu de abuz fizic: în cadrul unei familii disfuncționale: tatăl a furat copilul de la mamă (el suferind de afecțiuni psihice). Băiețelul în vârstă de ~2 ani era diagnosticat cu rahitism. Tatăl nu se îngrijea de starea de sănătate a băiețelului, îl ținea într-o încăpere întunecoasă și nu îi dădea să mănânce, iar când plângea era bătut.

- Factori de risc (pentru cazul de mai sus):
  - sărăcia;
  - dificultăți de comunicare între soți;
  - boala tatălui;
- Consecințe asupra copilului:
  - îmbolnăvire gravă;
  - îngrijire neadecvată;
  - privarea lui de a fi lângă mamă și ceilalți frați;
  - bătaia a dus la apariția unor vânătăi.
- Efecte ale bătăii: Bătaia declanșează frica față de o forță brutală, afectează sensibilitatea copilului, îi rănește profund demnitatea, naște timiditate, duce la izolare, îl poate face pe copil să piardă încrederea în sine și în ceilalți. Pe termen

lung, răspunsul băiatului la bătaie se poate manifeste prin furie şi dorinţă de revanşă.

2) **Abuzul sexual** presupune implicarea de către adult a copiilor dependenţi, imaturi, a adolescenţilor în activităţi sexuale pe care nu le înţeleg şi la care ei nu sunt în măsură să consimtă în cunoştinţă de cauză sau care violează normele tradiţionale ale vieţii de familie (Irimescu, 2006, p. 63). În afara familiei abuzul sexual se numeşte pedofilie, iar în cadrul familiei acesta poartă denumirea de incest. Tipurile de incest cel mai des întâlnite sunt: tată cu fiică sau tată vitreg cu fiică vitregă, urmate de taţi cu fii sau taţi vitregi cu fii vitregi. Abuzul sexual asupra copilului în familie se poate manifesta prin:

- propuneri verbale, gesturi sau atingeri de tip sexual;
- nuditate;
- masturbare;
- penetrare sexuală pe cale genitală, orală sau anală.

*** Exemplu de abuz sexual: Referitor la cazul prezentat anterior, soţia avea din prima căsătorie doi copii: o fată, în vârstă de 13 ani, şi un băiat în vârstă de 12 ani. S-a recăsătorit şi a mai rezultat un băieţel în vârstă de ~2 ani. Abuzul sexual s-a produs între tatăl vitreg şi fetiţa vitregă, manifestându-se prin propuneri verbale, atingeri şi mângâieri pe sâni şi în zona genitală. Fetiţa a povestit toate acestea mamei după separarea în fapt a părinţilor.

- Factori de risc:
  - vârsta şi sexul copilului;
  - lipsa de încredere în spusele copilului;
  - ameninţarea continuă pentru a păstra secretul.
- Efecte:
  - este traumatizant (tăcerea copilului fiind asigurată prin corupere);
  - resimte nevoia ataşamentului, ce afectează capacitatea de a face faţă experienţei traumatice;
  - slăbiciunea, lipsa de putere pe care o resimte copilul.

3) **Abuzul emoţional** poate fi definit ca o „atitudine sau acţiune cronică a părinţilor sau a altor persoane de îngrijire, care dăunează sau împiedică dezvoltarea unei imagini de sine pozitive a copilului" (Killen, 1998, p. 32). Divorţul părinţilor echivalează pentru copil cu pierderea unui părinte. Divorţul constituie însă soluţia finală a unei perioade de dezacord, dizarmonie, ostilitate, reproşuri şi tulburări emoţionale, care au măcinat relaţiile dintre soţi (Ciofu, 1993, p. 160) şi la care copiii au luat parte. Copilul ai cărui părinţi divorţează este plasat în mijlocul unui conflict cronic în care unul dintre părinţi îl acuză pe celălalt, iar copilul poate fi

forţat să „ia partea unuia dintre ei". Copilul poate deveni anxios şi se întâmplă adesea să aibă sentimente confuze (Irimescu, 2006, p. 80).

*** Exemple de abuz emoţional:

a) Fetiţă de şcolaritate mijlocie, care plânge pentru că doreşte să rămână cu ambii părinţi; nu a fost pregătită în legătură cu separarea părinţilor ei şi a declarat că în instanţă va spune că va rămâne cu amândoi;

b) Băieţel ce poate dezvolta tulburări psihosomatice şi de comportament, în urma răpirii lui de către tată, asistând în nenumărate ori la bătăile părinţilor;

c) Cazul unei fetiţe (clasa a II-a) care a fost încredinţată mamei în urma divorţului. Mama a avut mai multe relaţii neglijând şi ignorând copilul; când fetiţa a venit în vacanţa de vară la tată, nu a mai vrut să plece de la el.

III. **Forme ale neglijării**

În context familial neglijarea copilului poate avea caracter episodic, mai puţin grav decât abuzul. Situaţia de copil neglijat nu este întâlnită frecvent şi apare favorizată de următoarele împrejurări (Ciofu, 1993, p. 163):

- *atitudini parentale perturbate*, datorate unor patologii relaţionale familiale (familii dezorganizate, spre exemplu) sau incapacităţii părintelui de a se adapta, de a se sincroniza cu particularităţile şi necesităţile copilului;

- *particularităţi nefavorabile ale copilului* exprimate prin deficienţe cronice ale copilului de tip motor sau mental, ori prin malformaţii congenitale, în special la nivelul feţei, acestea creând părinţilor o stare de disconfort şi insatisfacţie;

- *situaţii stresante* manifestate prin moartea părintelui sau despărţirea de lungă durată părinţi-copii, stresul cronic caracteristic familiilor dezorganizate, stresul copiilor cu insuccese şcolare repetate;

- *depresia părintelui* duce la o relaţie dizarmonică între părinţi şi copii, având consecinţa de copil neglijat.

Dintre formele de neglijare găsim următoarele:

1) **Neglijarea fizică** presupune:

- neasigurarea de către părinte a condiţiilor decente de trai (îmbrăcăminte corespunzătoare, hrană adecvată; cauze: lipsa banilor, lipsa unei locuinţe adecvate);

- neasigurarea măsurilor de supraveghere şi protecţie (copilul se află în grija unui părinte, iar când acesta trebuie să plece la serviciu, spre exemplu, iar copilul este antepreşcolar şi nu merge la grădiniţă, părintele are responsabilitatea de a-l lăsa în grija unei persoane de încredere);

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- locuri de joacă neamenajate special, care pot avea ca efecte grave accidente de circulaţie.

2) **Neglijarea emoţională** e definită ca slabă abilitate a părinţilor de a se angaja pozitiv, emoţional în creşterea copilului (Killen, 1998, p. 30). În situaţia în care părinţii se află în divorţ e evidentă neglijarea nevoii copilului de afecţiune, sprijin emoţional, atenţie. E important ca părinţii, în clipa când anunţă intenţia de a divorţa, să spună că nu regretă naşterea copilului (Dolto, Angelino, 2007, p. 29). Copilul are impresia că ei regretă tot şi astfel are nevoie de explicaţii pentru ca echilibrul lui profund să nu se macine.

3) **Neglijarea educaţională**

O situaţie de divorţ poate avea ca efect asupra copilului slabe rezultate şcolare, acestea survenind în urma absenteismului şcolar. Dacă părintele a fost informat în acest sens şi nu a luat nici o măsură, se poate considera că susţinerea absenteismului şcolar reprezintă o formă de manifestare a neglijării educaţionale. Alt exemplu: copilul îşi face temele la repezeală, nu e verificat de părinţi, lucruri care duc la rezultate şcolare slabe.

4) **Neglijarea medicală** se poate manifesta prin comportamentul neglijent al părintelui faţă de copilul bolnav şi faţă de tratamentul prescris (exemplu: cazul tatălui aflat în divorţ care a furat copilul bolnav de rahitism şi nu a administrat medicamentaţia prescrisă), prin neprezentare la medic pentru control.

5) **Neglijarea sexuală** pune copilul în situaţia de risc de a fi abuzat (exemplu: cazul prezentat la abuzul sexual; pentru fetiţă este necesară o educaţie sexuală, o prevenţie pentru a nu fi supusă sexualităţii adulţilor).

6) **Abandon şi supraveghere inadecvată**

O formă severă a desertismului familial (mediu stabilizat de tensiune şi conflict în familie) o constituie abandonul familial, care, în divorţ, apare într-o ipostază reală. Părintele părăseşte copilul fără să se asigure de formele adecvate pentru îngrijirea acestuia. Copilul trăieşte sentimentul de abandon, devenind agitat, instabil.

IV. Recunoaşterea abuzului şi a neglijării copilului[2]:

1) Semne ale neglijării

Copil	Părinte
- nu a beneficiat de îngrijire medicală	- pare să fie indiferent faţă de copil;

[2] Tabele preluate din revista *Rolul şi responsabilităţile asistenţilor sociali în protecţia şi promovarea drepturilor copilului*, Editor A.N.P.D.C., nov.2006

necesară la timp, tratament;	
- este adesea murdar şi miroase neplăcut;	- pare apatic sau deprimat;
- nu are haine adecvate anotimpului şi temperaturii de afară;	- se comportă iraţional sau într-o manieră ciudată;
- consumă alcool sau droguri;	- consumă alcool sau droguri;
- susţine că nu are pe nimeni acasă care să îl îngrijească.	

2) Semne ale abuzului fizic

Copil	Părinte
- are arsuri, muşcături, vânătăi, oase rupte, ochi învineţiţi în mod inexplicabil;	- dă explicaţii neconvingătoare, contradictorii sau nu dă nici o explicaţie privind rănile copilului;
- are vânătăi vechi sau alte semne vizibile după o absenţă de la şcoală;	- descrie copilul ca fiind „rău" sau într-un mod negativ;
- pare înspăimântat de părinţi şi protestează sau plânge când trebuie să meargă acasă;	- utilizează pedepse fizice dure;
- se crispează la apropierea adulţilor;	- a fost abuzat în copilărie;
- declară că a fost bătut de un părinte.	

3) Semne ale abuzului sexual

Copil	Părinte
- are dificultăţi la mers sau când stă pe scaun;	- este excesiv de protector cu copilul;
- refuză brusc să se schimbe pentru ora de educaţie fizică;	- este secretos şi izolat;
- dă dovadă de cunoştinţe sau comportament sexual ciudat, sofisticat sau neobişnuit;	- descrie dificultăţi în căsnicie care implică lupte pentru putere în familie sau relaţii sexuale;
- contactează o boală venerică sau, în cazul unei fete, rămâne însărcinată;	
- fuge de acasă; - acuză abuzul sexual din partea părintelui.	

4) Semne ale abuzului emoţional

Copil	Părinte
- are un comportament alcătuit din extreme (unul servil sau revendicativ	- acuză, ceartă şi minimalizează copilul în mod constant;

exagerat), pasivitate sau agresivitate extremă;	
- este fie prea matur (îngrijeşte un alt copil), fie prea infantil (se leagănă sau dă din cap în mod frecvent);	- nu este preocupat de soarta copilului şi refuză să ia în considerare problemele copilului de la şcoală;
- este întârziat în dezvoltarea fizică sau emoţională;	- respinge copilul în mod evident;
- încearcă să se sinucidă;	
- declară o lipsă de ataşament faţă de părinţi.	

V. Studiu de caz

În urma desfăşurării practicii de specialitate în asistenţa socială în cadrul Serviciului de Asistenţă Socială, Protecţia Minorilor şi Familiei, Iaşi, am luat parte la un caz de abuz asupra unui copil minor, în context familial, pe care îl voi prezenta în cele ce urmează.

• *Informaţii generale*: copil de sex feminin, vârsta încadrându-se în şcolaritate mică;

- Fetiţa minoră este rezultatul unui viol comun, din care unul dintre bărbaţii care a comis abuzul sexual asupra mamei a fost obligat să se căsătorească cu femeia respectivă pentru a nu fi pedepsit cu închisoarea;
- Mama fetiţei era des bătută şi agresată verbal de tată, fetiţa asistând la aceste tensiuni şi conflicte intrafamiliale;
- După ani de chin, mama fetiţei a reuşit să fugă, plecând în străinătate şi abandonând copilul. În acest timp, minora a locuit cu tatăl şi bunica paternă (la periferia oraşului);
- Bunica paternă este pensionară, iar tatăl nu are slujbă, singurele venituri ale familiei fiind alocaţia fetiţei, pensia bunicii şi o sumă de bani pe care mama o trimite lunar în ţară pentru fetiţă. Menţionez că tatăl consumă în mod abuziv alcool, iar banii pe care mama îi trimite în scopul îngrijirii fetiţei, ajung în marea majoritate a cazurilor pe mâinile tatălui, care îi utilizează în scopuri personale – procurarea de băuturi alcoolice.

• *Referire caz*: cazul a fost referit de judecătorie către Serviciul de Autoritate Tutelară, Protecţia Minorilor şi Familiei, când mama, la întoarcerea ei în ţară după doi ani cât a stat în Turcia, a deschis acţiune de divorţ şi a cerut încredinţarea minorei spre creştere şi educare.

În urma evaluării situaţiei familiale de la domiciliul tatălui, s-a constatat că acesta nu prezintă garanţii morale şi materiale pentru creşterea şi educarea fetiţei,

asistentul social găsindu-l în stare de ebrietate, iar pe fetiță că prezintă diverse forme de neglijență și de abuz.

În urma evaluării situației de la domiciliul mamei, s-a constatat că aceasta are o slujbă, o locuință proprie, ce îi pot oferi copilului siguranță și un nivel de trai decent.

• *Nevoile copilului*:

- nevoia de a se simți dorit și acceptat;
- nevoia de siguranță;
- nevoia de afecțiune, de atenție;
- nevoia de educație;
- nevoia de a cunoaște adevărul;
- nevoia de asistență psihologică și socială.

• *Forme de abuz* la care a fost supusă fetița:

1) *Abuzul fizic* s-a manifestat prin:

- bătaie (când consuma alcool, tatăl devenea agresiv, lovindu-o cu cureaua, lăsându-i vânătăi pe corp);
- exploatare prin muncă (bunica și tatăl o puneau să muncească prin grădină, pe vreme urâtă, fără să-i dea să mănânce);
- pedepse inumane, aceste acte cauzând fetiței suferințe fizice ajunse la extrem (dacă nu reușea să ducă la bun sfârșit o anumită activitate, tatăl o încuia pe fetiță în cușca câinelui, lăsând-o acolo ore întregi. Odată a prins-o ploaia, fetița dobândind o pneumonie, ajungând să fie astfel neglijată din punct de vedere medical: nu a fost dusă la timp la medic, nu i s-a administrat tratament).

2) *Abuzul emoțional* s-a manifestat prin următoarele forme:

- copilul este perceput negativ de tată, fiind deprivat de demnitate (era mereu respinsă, spunându-i-se: „Mama ta a fost o curvă", „Nu ești copilul meu"):
- fetița era *izolată* de ceilalți copii (nu-i dădea voie să se joace nici măcar cu copiii vecinilor);
- fetiței îi erau *ignorate* nevoile școlare, educaționale, medicale, fizice (de multe ori a fost silită să lipsească de la școală când tatăl o punea la diverse munci);
- copilul minor era *terorizat* de tată, pe cale verbală, acesta inoculându-i o stare de frică (tatăl o amenința cu pedepse pe care nu i le preciza, aceste pedepse fiind aplicate atunci când fetița nu se supunea).

• *Forme de neglijare* la care a fost supusă fetița:

1) *Neglijare fizică* manifestată în următoarele moduri:

- tatăl nu a asigurat copilului condiții decente de trai:
- tatăl nu a supravegheat copilul, neasigurându-i protecție;

- tatăl nu a asigurat fetiţei necesarul zilnic de hrană, această atribuţie fiind lăsată în seama bunicii.

2) *Neglijare educaţională* susţinută prin comportamentul greşit al tatălui de a nu oferi copilului liniştea, odihna şi condiţiile necesare pentru ca fetiţa să-şi poată efectua temele.

3) *Neglijare medicală* manifestată prin lipsa de interes a tatălui faţă de starea de sănătate a copilului, în momentul în care minora a dobândit pneumonie.

4) *Neglijare emoţională* manifestată prin ignorarea nevoilor fetiţei de afecţiune, sprijin emoţional, atenţie, prin neascultarea la ceea ce are de spus copilul.

• *Factori de risc (favorizanţi)* situează copilul în situaţia de risc de abuz.

Ca factor de risc individual se remarcă *vârsta mică* a copilului, în cadrul căreia creşte numărul de copii abuzaţi.

Ca factori de risc familiali se remarcă următoarele:

- *Consumul de alcool* al tatălui, întâlnit cu precădere în familiile dezorganizate (mama trimitea bani în ţară pentru fetiţă, dar fata nu primea nimic, tatăl folosindu-i în interesul propriu: îşi cumpăra băuturi alcoolice, pe fondul acestora devenind violent);
- *Ataşament dezorganizat* (copilul era abandonat de mamă, se simţea singur, neajutorat) şi *ataşament anxios* (fetiţa era nesigură în legătură cu poziţia mamei de a fi disponibilă şi receptivă în a-i oferi ajutorul necesar);
- *Atitudini parentale transmise intergenerational* – persoana de îngrijire repetă faptele comise de persoana lui de îngrijire (mama fetiţei a menţionat că şi ea a fost părăsită de mama ei, când aceasta nu a mai putut suporta bătăile tatălui).

Ca factor de risc de natură socială *sărăcia* pare să fie principalul element ce a influenţat atitudinile parentale violente ale tatălui asupra copilului, administrându-i acestuia din urmă rele tratamente.

•*Factorii protectivi* îl ajută pe copilul supus abuzului şi neglijării să se schimbe pentru a se recupera atunci când se află în faţa unor situaţii dificile. Ca factori de protecţie pentru fetiţă menţionez:

- *Relaţia cu bunica* (fetiţa a spus că bunicii îi era milă de ea, dar îi era frică să spună ceva în faţa tatălui ei);
- *Relaţia cu concubinul mamei* (după întoarcerea mamei în ţară şi în urma încredinţării minorei mamei, fetiţa s-a mutat la mama ei. Ea a spus că prietenul mamei mai ţipa câteodată, dar nu o bătea; avea grijă de ea; de multe ori o ducea la şcoală);
- *Relaţia cu noii colegi de şcoală* (fetiţa a fost reînscrisă la şcoală, dar a întâmpinat dificultăţi în a construi relaţii de prietenie cu noii colegi).

• *Consecinţe ale abuzului:*

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- În plan medical, al stării de sănătate a fetiței, au apărut complicații în urma netratării la timp a pneumoniei;
- Pe plan școlar, s-au remarcat slabe rezultate la învățătură (când fetița locuia cu tatăl și acesta nu se ocupa de educația ei; rezultatele au început să se îmbunătățească după ce fetița s-a mutat cu mamei ei, aceasta exercitându-și îndatoririle de părinte, în ceea ce privește educația copilului);
- În planul afectiv al fetiței s-a remarcat o stimă de sine scăzută, lipsă de încredere, tendință de izolare, atașament deficitar.

• *Concluzii:*

În urma evaluării situațiilor familiale de la domiciliile ambilor părinți s-a constatat că mama prezintă garanții morale și materiale pentru creșterea, educarea și îngrijirea copilului minor.

Relația fetiței cu propriul tată a fost marcată de agresivitate, acesta reducând îndatoririle de părinte la abuz și neglijare. Reconstruirea relației mamă-fiică s-a prezentat pentru început sub o formă de stagnare, deoarece fetița manifesta un atașament anxios față de propria mamă, copilul fiind nesigur de promisiunile și responsabilitățile mamei. Ulterior, relația lor s-a îmbunătățit, cele două fiind consiliate de specialiști.

În urma schimbării mediului familial, prin mutarea fetiței la domiciliul mamei, s-a remarcat o creștere a rezultatelor școlare ale copilului. Fetiței i s-au creat condiții necesare pentru o bună pregătire în plan școlar, mama participând atât la verificarea temelor, cât și la activitățile desfășurate de personalul didactic.

Bibliografie

Ciofu, C. (1993). *Interacțiunea părinți – copii,* București. Ed. Medicală Amaltea

Dolto, F. (colab. Angelino, I.) (2007). *Când părinții se despart; cum să prevenim suferințele copiilor,* București. Ed. Trei

Irimescu, G. (2006). *Protecția socială a copilului abuzat,* Iași. Ed. Univ. „Al. I. Cuza"

Killen, K. (1998). *Copilul maltratat,* Timișoara. Ed. Eurobit

*** (2006, nov.). *Rolul și responsabilitățile asistenților sociali în protecția și promovarea drepturilor copilului*, Editor A.N.P.D.C.

Legea 272/2004 (cap.V, art.89.(1,2)) *privind protecția și promovarea drepturilor copilului*

Măsuri de prevenire şi combatere a violenţei în familie exercitate contra copiilor

Maria Pescaru[1]

Rezumat. Familia este grupul cel mai important dintre toate grupurile sociale, deoarece ea influenţează şi modelează persoana umană. Violenţa conjugală constituie una dintre cele mai grave probleme cu care se confruntă, în prezent, familiile în societăţile contemporane, parte componentă a unei probleme sociale mai largi care implică toate formele de violenţa existente în cadrul familiei. Copilul se poate afla în dificultate dacă dezvoltarea fizică sau morală îi este primejduită, deoarece părinţii nu îşi îndeplinesc în mod corespunzător drepturile şi îndatoririle lor, făcându-se vinovaţi de neglijenţă sau purtări abuzive. Responsabilitatea de a asigura copilului aflat în dificultate protecţia şi asistenţa în realizarea drepturilor revine, în primul rând, colectivităţii din care face parte.

Abstract. The most important group of all social groups is the family, because the family exercises an influence over the human being. Nowadays the domestic violence is one of the most serious problems which contemporary family has to face. The domestic violence is part of a wider social problem which involves all the violence forms lasting inside the family. The child could find himself in difficulty if the physical or moral development is affected because of parent s negligence or improper behavior. The responsibility to ensure the child in need protection and assistance in achieving has rights reverts, first at all, to the collectivity the child is part of.

Aspecte generale privind prevenirea şi combaterea violenţei în familie exercitate asupra copilului

Violenţa se defineşte ca fiind „un viciu de consimţământ, care constă în constrângerea exercitată pe cale psihică asupra unei persoane spre a o determina să facă un anumit act juridic" (http://dexonline.ro).

Violenţa asupra copiilor rămâne în mare măsură ascunsă, din diferite motive; unul dintre acestea fiind teama multor copii să vorbească despre incidentele care implică acte de violenţă asupra lor. În foarte multe cazuri, părinţii, care ar trebui să-şi protejeze copiii, păstrează tăcerea atunci când actul de violenţă a fost făcut de soţ/soţie, de către un alt membru al familiei sau de către un membru mai puternic al societăţii.

Violenţa intrafamilială exercitată sub forma agresiunii, abuzului şi maltratării partenerului de cuplu, copiilor, părinţilor sau persoanelor vârstnice din

[1] Universitatea din Piteşti, mariapescaru@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

familie, în general, este o problemă socială cu care se confruntă majoritatea societăților contemporane. Manifestarea repetată a unor comportamente violente în căminul familial este cu atât mai gravă, cu cât acesta reprezintă mediul în care individul trebuie să beneficieze de un refugiu, de intimitate, liniște și securitate, pe de o parte, și este instituția cu cele mai importante funcții în procesul de socializare, pe de altă parte.

Părinții constituie primul model social de influențare a copiilor, ei contribuind la formarea concepției despre viață, a modului de comportament și de relaționare a copiilor. Părinții trebuie să găsească un echilibru în ceea ce privește organizarea și controlul copilului, cerințele adresate acestuia, precum și înlăturarea extremelor. Datorită utilizării unor strategii educaționale necorespunzătoare pot apărea o serie de consecințe nedorite, în funcție de atitudinile părinților față de copii.

Copilul are nevoie de un climat familial echilibrat în care să se simtă în siguranță. Acest lucru este posibil dacă părinții sunt atenți la nevoile copilului, dau dovadă de înțelegere, sunt calmi și afectuoși, se ocupă de educația lui, interesându-se de evoluția lui școlară, participă la evenimentele din viața copilului. În același timp, părinții trebuie să dea dovadă de fermitate, să stabilească reguli și limite, să nu lase copilul să facă tot ce vrea.

Violența asupra copilului este un fenomen care, din păcate, a devenit foarte frecvent în societatea românească în ultimul timp.

Aproape că nu trece zi în care să nu auzim sau să citim în presă despre un copil bătut înfiorător, abuzat sexual, lăsat singur în casă, flămând, trimis să muncească la o vârstă la care prioritatea ar trebui să fie școala, supus unor tratamente greu de imaginat sau chiar omorât.

Aceste lucruri sunt cu atât mai grave cu cât părinții sunt cei care își tratează copiii astfel, când tocmai ei ar fi trebuit să le ofere protecție și securitate în sânul familiei, după cum dictează regulile societății.

Deși România se află printre țările în care legislația interzice folosirea pedepselor corporale asupra copilului, totuși, specialiștii spun că mai avem de lucru la acest capitol, întrucât o mare parte a românilor sunt de părere că „bătaia e ruptă din rai".

Conform unui studiu realizat de UNICEF, pedepsele fizice în România dețin cea mai mare pondere în mediul rural. Astfel, 87% din părinții de la sate ce au copii cu vârste cuprinse între 3 și 5 ani, respectiv 78% din părinții ce au copii de 6-7 ani au declarat că le aplică acestora pedepse fizice. În mediul urban, violența fizică are o pondere mai mică. Majoritatea părinților au afirmat că trag o palmă copilului fără să-și dea seama și nu consideră acest fapt un abuz fizic.

Expunerea la violenţă poate avea efecte semnificative asupra copiilor pe parcursul dezvoltării lor şi influenţează mediul în care aceştia îşi vor forma relaţiile cu cei din jur în copilărie şi ca adult.

Legislaţia din România defineşte, interzice şi pedepseşte violenţa în familie. Legea nr. 217/ 2003 o defineşte astfel: „violenţa în familie reprezintă orice acţiune fizică sau verbală săvârşită cu intenţie de către un membru al familiei împotriva altui membru al aceleiaşi familii, care provoacă o suferinţă fizică, psihică, sexuală sau care produce un prejudiciu material."

H. Kempe, iniţiatorul domeniului prevenirii abuzului şi a neglijării copilului, defineşte violenţa fizică asupra copilului ca fiind „atacuri neaccidentale sau injurii fizice, mergând de la forme minime până la injurii fatale, provocate copilului de către persoana care îl îngrijeşte" (în G. Neamţu, 2003, p. 698).

Conform statisticilor efectuate de către organizaţiile nonguvernamentale, în România, există, în prezent, circa 4000-5000 de copii ai străzii, răspândiţi în marile oraşe, municipii şi, în special, în capitală. Majoritatea acestor copii aparţin unor familii dezorganizate sau în care unul sau ambii părinţi sunt alcoolici ori cu antecedente penale. O mare parte din aceşti copii sunt bolnavi de TBC, boli venerice ori de SIDA, TBC-ul fiind o consecinţă a modului de viaţă al acestor copii, care-şi găsesc adăpostul în canale. După căderea comunismului, în anii 1990-1991, s-a sperat la o scădere „naturală" a fenomenului de abandon, ca urmare a liberalizării avortului şi a accesului liber la contraceptive. Acest lucru, însă, nu s-a întâmplat. În anii scurşi după 1989, abandonul a căpătat determinări din ce în ce mai complexe care au făcut dificilă găsirea soluţiilor pentru scăderea numărului de copii abandonaţi.

Paralel a avut loc o criză de evaluare şi sărăcirea profundă a unor categorii largi de populaţie.

În acelaşi timp, noile politici sociale dezvoltate faţă de copiii în dificultate au purtat amprenta vechilor mentalităţi care erau ataşate valorilor instituţionale de protecţie, dezvoltate în afară şi cu ignorarea importanţei familiei şi a satisfacerii nevoilor copilului.

Violenţa asupra copilului apare, în acelaşi timp, legată de problema sărăciei, de dificultăţile cu care trebuie să facă faţă unor probleme insurmontabile printre care resursele materiale foarte modeste, şomajul, dezorganizarea familiei, alcoolismul, insatisfacţia muncii etc.

Familiile care sunt caracterizate prin tendinţe de violenţă împotriva propriilor membri şi, în special, contra copiilor lor sunt, în mod tipic, familiile care trebuie să se confrunte cu numeroase probleme de existenţă. În afara acestor caracteristici structurale, intervin şi alţi factori care întreţin sau sporesc violenţa

familială cum sunt: lipsa de ataşament între soţi, absenţa afecţiunii faţă de copii, lipsa de apartenenţă religioasă a membrilor, izolarea socială a familiei faţă de grupul de rudenie, de vecinătate sau faţă de comunitate. În toate aceste familii, mamele tind să-şi maltrateze copiii mai mult decât o fac taţii, iar victimele agresiunilor sunt mai ales băieţii, în proporţie mai mare decât fetele. Agresivitatea mai pronunţată a mamelor se explică prin mare implicare a acestora în disciplina şi controlul copiilor.

Abordarea multiaspectuală a problematicii sociale, în special a celei legate de situaţia copilului şi a familiei în societate, care concentrează în sine, de fapt, un întreg conglomerat de probleme, extrem de relevante în contextul edificării unei societăţi durabile, scoate în evidenţă atât actualitatea subiectului în cauză, cît şi insuficienţa cunoaşterii, din diverse perspective, a problematicii respective. Conştientizarea şi examinarea situaţiei actuale în sfera copiilor şi familiilor ar contribui la crearea contextului necesar între politicieni, cetăţeni şi cercetători, ar avea un impact pozitiv asupra evoluţiei stării lucrurilor, asupra viitoarelor generaţii şi a capitalului uman al ţării.

Transformările ce au intervenit în modelele familiale ţin de următoarele aspecte importante, precum: relaţia familie-societate, comportamentele tinerilor necăsătoriţi, comportamentele nupţiale, comportamentele familiale. Transformarea familiei nucleare tradiţionale – „revoluţia familiei, cum o denumesc unii autori – s-a produs sub impactul concentrat al unei multitudini de factori de natură economică, politică, morală şi juridică. Mutaţii în viziunea tradiţională asupra familiei au fost aduse şi de dezvoltarea tehnicilor medicale de fertilizare artificială, de răspândire a practicilor de schimbare a sexului, de legiferare, în anumite state europene şi nord-americane, a căsătoriei între persoane de acelaşi sex etc. Ele au influenţat în modul direct protecţia şi ocrotirea drepturilor copilului, au generat schimbări majore în legislaţia civilă a familiei şi copilului în majoritatea ţărilor occidentale. Această influenţă acţionează în dublu sens, având atât efecte pozitive (de exemplu, legiferarea egalităţii în drepturi a copiilor din afara căsătoriei), cât şi negative asupra protecţiei drepturilor copilului.

În România, în domeniul protecţiei sociale a copilului şi familiei se utilizează des noţiunea „copil aflat în dificultate". Această noţiune cuprinde orice persoană care nu a împlinit 18 ani, nu are capacitate de exerciţiu, temporar sau definitiv este lipsită de mediul său familial sau, în propriul său interes suprem, nu poate fi lăsată în acest mediu şi necesită protecţie şi ajutor special. Această noţiune generală cuprinde un număr mare de categorii de copii care au nevoie de asistenţă şi protecţie specială din partea autorităţilor: copii abuzaţi, neglijaţi, copii lipsiţi de grija şi ocrotirea părinţilor, copii din familii social dezavantajate, copii cu nevoi

speciale de dezvoltare, copii ai străzii, copii victime ale exploatării, traficul de fiinţe umane, copii discriminaţi din diferite motive de rasă, sex, copii cu HIV/SIDA.

Codul Familiei, aflat în vigoare în această perioadă, se caracterizează prin intervenţia excesivă a statului în relaţiile de familie, autoritatea tutelară fiind împuternicită în luarea deciziilor privind creşterea şi educarea copiilor. Problemele ce apar sunt tratate, de regulă, prin două metode: plasarea copiilor în instituţii rezidenţiale şi sancţionarea părinţilor copiilor care părăseau mediul familial în mod repetat.

În domeniul dezvoltării *cadrului legislativ,* trebuie remarcat faptul că s-au realizat mai mulţi paşi semnificativi, meniţi să contribuie la îmbunătăţirea sistemului de servicii sociale destinate familiei şi copilului. Legislaţia ţării recunoaşte drepturile civile, politice, sociale, economice şi culturale ale copiilor, Constituţia României acordând cadrul legal pentru drepturile familiei, mamei şi copilului la protecţie socială. În ultimul deceniu s-au înregistrat anumite eforturi în vederea consolidării actelor legislative care protejează femeile şi copiii, dar mai este necesar de întreprins încă multe acţiuni pentru ca nivelul standardelor internaţionale să determine în mod plenar substanţa legislaţiei autohtone, mai ales pentru a asigura implementarea rezultativă, monitorizarea adecvată şi aplicarea efectivă a acestor legi. Premisele reale în acest sens deja există, fiind ilustrate de legile, strategiile şi programele dezvoltate de către Guvernul României în domeniul protecţiei copilului şi familiei pe parcursul ultimilor ani.

În această ordine de idei, este relevant faptul că eforturile făcute de Guvernul României în domeniul protecţiei şi dezvoltării copilului sunt sprijinite de agenţiile internaţionale şi, în special, de UNICEF.

Cadrul instituţional, la momentul actual, se caracterizează, la nivel naţional, prin crearea Departamentului asistenţei sociale în cadrul Ministerului Muncii şi Egalităţii de Şanse.

Responsabilităţile importante în domeniul politicii promovate faţă de copii sunt fragmentate între mai multe ministere şi departamente: Ministerul Muncii şi Egalităţii de Şanse, Ministerul Educaţiei, Cercetării şi Tineretului, Ministerul Sănătăţii, Ministerul de Interne etc.

În ultimii ani, în cadrul *sistemului serviciilor sociale* au avut loc schimbări considerabile. Pentru alinierea la practicile occidentale în domeniu, este necesară dezvoltarea unui sistem de servicii sociale diversificat din punctul de vedere al formelor şi tipurilor de servicii, îmbunătăţit sub aspectul calităţii aplicării şi diversităţii modalităţilor alternative de protecţie a copilului şi familiei. Reformarea sistemului şi din perspectiva redirecţionării mijloacelor financiare spre familie,

reducerii ponderii îngrijirii instituționale a copiilor, promovării unor politici sociale orientate spre comunitate – acțiuni care vor putea să contribuie la abdicarea de la principiile centralist-birocratice, la extinderea posibilităților de soluționare a problemelor copiilor și familiilor prin stimularea inițiativelor locale, participării comunității.

Opinia publică este un factor important în promovarea reformelor în sistemul de protecție socială a copilului și familiei. Cercetările din ultimii ani denotă, însă, că problematica copilului este reflectată foarte puțin și unilateral în presa periodică, în emisiunile radio și TV.

Prevenirea și combaterea actelor de violență exercitate asupra copilului în familie

Prevenirea și combaterea violenței asupra copilului sunt ierarhizate în raport cu gradul de violență manifestat.

Acestea sunt:

- *prevenirea primară* – această formă de prevenire face parte din demersul general de reducere a incidenței violenței înainte ca violența să aibă loc;
- *prevenirea secundară* – această formă este exclusă în activitatea serviciilor și are ca obiectiv identificarea persoanelor care se află în situație de risc sau a identificării factorilor de risc în producerea violenței;
- *prevenirea terțiară* – aceasta vizează diminuarea condițiilor de producere a violenței în familiile care se confruntă cu violența. Această ultimă formă este îndreptată mai mult spre intervenție.

Legea 272/ 2007 prevede responsabilitatea Serviciului public de asistență socială pentru depistarea precoce a situațiilor de risc care pot determina separarea copilului de părinții săi, precum și prevenirea comportamentelor abuzive ale părinților și a violenței în familie. Programele de prevenire sunt derulate în raport de vârsta grupului-țintă, aspectele culturale implicate și modalitatea de transmitere a informației.

În vederea protejării victimelor în subordinea Ministerului Sănătății a luat ființă Agenția Națională pentru Protecția Familiei. Aceasta acordă sprijin victimelor pentru recuperarea sănătății și reinserția lor socială.

Prin intermediul agenției sunt coordonate activitățile asistenților familiali specializați în tratarea unor situații deosebite, se înființează adăposturi, sunt puse la dispoziția victimelor linii telefonice pentru situații de urgență, sunt create chiar centre de asistență pentru agresori.

B. P. HASDEU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Sistemul de protecţie a copilului aflat în dificultate este coordonat la nivel naţional de Autoritatea Naţională pentru Protecţia Copilului şi Adopţie aflată în subordinea Secretariatului General al Guvernului.

Organizată la nivelului consiliilor judeţene, Comisia pentru protecţia drepturilor copilului reprezintă, în fapt, autoritatea deliberativă pe plan judeţean în domeniul protecţiei copilului.

Astfel, comisia este cea care coordonează activităţile în domeniul autorităţii tutelare şi al protecţiei copilului, inclusiv cele pentru prevenirea situaţiilor ce pun în pericol securitatea şi dezvoltarea copilului.

Comisia, în exercitarea atribuţiilor pe care le posedă, răspunde pentru toate acţiunile pe care le întreprinde în faţa consiliului judeţean, fiind şi organul care autorizează instituţiile private şi ONG-urile să activeze în domeniul protecţiei copilului.

Statul garantează protejarea copilului împotriva oricăror forme de violenţă inclusiv sexuală, vătămare sau abuz fizic ori mintal, de abandon sau neglijenţă, de rele tratamente sau de exploatare, în timpul cât se află în grija părinţilor ori a unuia dintre ei, a reprezentantului său legal sau a oricărei alte persoane.

Măsuri privind violenţa în familie exercitată asupra copilului

Analiza sancţiunilor ce se impun pentru nerespectarea îndatoririlor pe care părinţii le au faţă de copiii lor minori este aproape imposibil de realizat fără o cunoaştere temeinică a sarcinilor ce le incumbă acestora.

Ocrotirea părintească constă într-un ansamblu de drepturi şi îndatoriri pe care legea le acordă părinţilor în vederea creşterii, educării şi formării copilului pentru viaţă, în conformitate cu interesele sale, cu cele ale familiei şi cu cele ale societăţii.

Doctrina nu cunoaşte o unitate de opinii în ceea ce priveşte drepturile părinteşti privitoare la persoana minorului. Referitor la obligaţiile părinteşti, dispoziţiile Codului familiei nu au lăsat loc de prea multe interpretări, fiind unanim acceptat faptul că părinţii răspund de creşterea copilului, înţelegând prin aceasta şi îngrijirea sănătăţii şi dezvoltării fizice a minorului, educarea, învăţătura şi pregătirea profesională, precum şi paza, supravegherea şi îndrumarea acestuia. La aceste obligaţii se consideră că trebuie adăugată şi cea de întreţinere.

Încredinţarea sau plasamentul copilului minor unei persoane, unei familii, serviciului public specializat sau unui organism privat autorizat

O astfel de măsură ce urmăreşte protejarea minorului, având în acelaşi timp şi caracterul unei sancţiuni pentru culpa părinţilor în îndeplinirea necorespunzătoare a atribuţiilor părinteşti este şi încredinţarea sau plasamentul

copilului unei persoane, unei familii, serviciului public specializat sau unui organism privat autorizat.

Măsura încredinţării copilului se stabileşte de către Comisia pentru protecţia copilului în cazul în care părinţii copilului sunt decedaţi, necunoscuţi, dispăruţi sau decăzuţi din drepturile părinteşti şi nu a fost instituită tutela, ca şi atunci când copilul a fost declarat abandonat prin hotărâre judecătorească rămasă definitivă, precum şi în cazul în care instanţa judecătorească nu a hotărât încredinţarea copilului unei familii sau unei persoane în condiţiile legii.

Încredinţarea copilului se acordă cu prioritate rudelor sale până la gradul al IV-lea inclusiv sau unei alte persoane ori familii, care consimte la aceasta şi prezintă condiţiile materiale şi garanţiile morale necesare dezvoltării armonioase a copilului.

Dacă nu există asemenea persoane sau familii, comisia va hotărî încredinţarea copilului serviciului public specializat sau unui organism privat autorizat care va asigura protecţia copilului în centrele de plasament sau în centrele de primire etc.

Pe durata încredinţării, domiciliul copilului este la persoanele cărora le-a fost încredinţat, însă părinţii pot să păstreze legături personale cu copilul în condiţiile stabilite de comisie.

Măsura plasamentului copilului în regim de urgenţă se impune a fi analizată distinct datorită atât motivelor care au stat la baza acesteia, cât şi caracterului ei extraordinar.

Măsura intervine în situaţii excepţionale, dacă părinţii sau unul dintre ei pun în pericol securitatea, dezvoltarea sau integritatea morală a copilului prin exercitarea abuzivă a drepturilor părinteşti sau prin neglijenţa gravă în îndeplinirea obligaţiilor de părinte.

Plasamentul copilului în regim de urgenţă se poate dispune şi în cazul în care copilul este găsit lipsit de supraveghere sau este părăsit de părinţi.

Serviciul public specializat care a luat măsura plasamentului va sesiza comisia pentru protecţia copilului în vederea încredinţării acestuia în condiţiile legii sau menţinerii măsurii plasamentului până la identificarea părinţilor copilului. Comisia este obligată a se pronunţa în cel mult 15 zile de la plasamentul copilului în regim de urgenţă.

Odată cu hotărârea de încredinţare, comisia va sesiza instanţa judecătorească competentă pentru decăderea părinţilor, sau, după caz, a unuia dintre aceştia, din drepturile părinteşti.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pe durata plasamentului în regim de urgenţă şi a încredinţării copilului în condiţiile arătate, se suspendă exerciţiul drepturilor pe care le au părinţii faţă de copil.

Decăderea din drepturile părinteşti

Este cea mai gravă sancţiune de dreptul familiei prin efectul căreia părintele ce îşi exercită drepturile sau îşi îndeplineşte obligaţiile părinteşti, contrar finalităţii lor, îşi pierde aceste drepturi.

Decăderea din drepturile părinteşti este o măsură ce poate fi luată numai în interesul minorului şi urmăreşte, ca finalitate, protejarea acestor interese sau scoaterea copilului de sub orice influenţă provenind de la părintele sancţionat. Nu intervine, însă, pentru orice faptă contrară obligaţiilor ce le incumbă părinţilor, ci doar pentru acelea de o anumită gravitate sau în cazurile în care nu există alte posibilităţi de a determina părinţii să-şi schimbe atitudinea.

Motivele care au stat la baza unei asemenea sancţiuni sunt prevăzute limitativ de Codul familiei şi anume: „dacă sănătatea sau dezvoltarea fizică a copilului este primejduită prin felul de exercitare a drepturilor părinteşti, prin purtare abuzivă sau prin neglijenţă gravă în îndeplinirea îndatoririlor de părinte, ori dacă educarea, învăţătura sau pregătirea profesională a copilului nu se face în spirit de devotament faţă de România." Acesta cuprinde şi o dispoziţie expresă: „Instanţa judecătorească va reda părintelui decăzut din drepturile părinteşti exerciţiul acestor drepturi, dacă au încetat împrejurările care au dus la decădere, astfel încât, prin redarea acestor drepturi, creşterea, educarea, învăţătura, pregătirea profesională şi interesele patrimoniale ale copilului nu mai sunt primejduite".

Sancţiunea decăderii din drepturile părinteşti se poate pronunţa şi împotriva unuia dintre părinţi, astfel încât celălalt va exercita singur drepturile şi obligaţiile ce le are faţă de copilul minor.

Privitor la efectele decăderii, alături de pierderea drepturilor şi obligaţiilor părinteşti, cel decăzut devine incapabil de a fi tutore, de a adopta sau de a consimţi la adopţia copilului său natural.

Sancţiunea are un caracter temporar, instanţa judecătorească urmând a reda părintelui decăzut din drepturi exerciţiul acestora dacă constată că au încetat împrejurările care au condus la decădere, astfel încât, prin redarea acestor drepturi, creşterea, educarea, învăţătura, pregătirea profesională şi interesele patrimoniale ale copilului nu mai sunt în primejdie.

Declararea judecătorească a abandonului de copii

Potrivit art. 1 alin. 1 din Legea nr. 47/ 1993, copilul aflat în îngrijirea unei instituţii de ocrotire socială sau medicală de stat sau private ori încredinţat, în condiţiile legii, unei persoane fizice, poate fi declarat abandonat prin hotărâre

judecătorească, dacă părinţii s-au dezinteresat de el în mod vădit o perioadă mai mare de 6 luni. Alin. 2 al aceluiaşi art. 1 prevede că prin dezinteres se înţelege încetarea imputabilă a oricăror legături care să dovedească existenţa unor raporturi părinteşti normale.

Coroborând aceste prevederi cu cele ale art. 4 din acelaşi act normativ, şi anume: „în cazul declarării abandonului, instanţa va delega exerciţiul drepturilor părinteşti instituţiei de ocrotire socială sau medicală de stat sau instituţiei private legal constituită, ori, după caz, altei persoane", deducem că efectele acestei sancţiuni sunt asemănătoare celei analizate anterior, în sensul că părinţii pierd exerciţiul drepturilor părinteşti, ce vor fi exercitate de instituţia sau persoana fizică care are în îngrijire minorul.

O altă asemănare între cele două sancţiuni este dată de caracterul temporar al efectelor pe care le produc. Şi în cazul declarării judecătoreşti a abandonului de copii, instanţa poate decide redarea exerciţiului drepturilor părinteşti, dacă au încetat împrejurările care au condus la această măsură şi dacă redarea este în interesul copilului.

Diferenţa esenţială dintre cel două măsuri este dată, însă, de motivele care au stat la baza instituirii lor. Astfel, dacă decăderea din drepturile părinteşti este urmarea purtărilor abuzive, de o anume gravitate, a părintelui – deci a unor acţiuni – declararea judecătorească a abandonului sancţionează dezinteresul în mod vădit al părinţilor faţă de copilul lor minor – dezinteres constând în inacţiuni.

Prin declararea judecătorească a abandonului de copii se urmăreşte, în principal, protecţia drepturilor şi intereselor copilului şi în plan secund sancţionarea părinţilor, ori dacă depăşirea acestui termen ar conduce la împiedicarea dreptului la acţiune, ar însemna să admitem că interesele părinţilor primează în faţa celor ale copilului minor, soluţia fiind inadmisibilă.

Adopţia este unul din cele mai actuale şi mai controversate fenomene ale dreptului contemporan ce cunosc o ascensiune spectaculoasă. Fenomen complex, sociologic şi juridic, adopţia este mijlocul pentru soluţionarea problemelor familiale ale copilului, după cum poate fi şi o sursă de probleme familiale dacă drepturile şi interesele copilului nu sunt respectate. Oferă posibilitatea unei familii permanente copilului.

Codul familiei reglementează două feluri de adopţie:

- *adopţia cu efecte restrânse* – se caracterizează prin faptul că legăturile de rudenie între adoptat şi descendenţii săi, pe de o parte, şi părinţii fireşti şi rudele acestora, pe de altă parte, se menţin, iar între adoptat şi adoptator, pe de altă parte, se stabilesc raporturi asemănătoare cu cele dintre părinţi şi copii;

- *adopţia cu efecte depline,* caracterizată prin faptul că legăturile de rudenie dintre adoptat şi descendenţii săi pe de o parte şi părinţii fireşti şi rudele acestora, pe de altă parte, încetează.

Tutela minorului reprezintă ansamblul dispoziţiilor legale prin care se înfăptuieşte ocrotirea acestuia când este lipsit de ocrotirea părintească. Tutela se exercită în interesul exclusiv al minorului. Se deschide în cazurile în care minorul este lipsit de ocrotire părintească. Minorul se găseşte în această situaţie dacă ambii părinţi sunt morţi, declaraţi morţi, necunoscuţi, dispăruţi, decăzuţi din drepturile părinteşti ori puşi sub interdicţie.

Alături de ocrotirea părintească şi tutela, *curatela* reprezintă, de asemenea, un mijloc juridic de ocrotire a persoanei fizice. Ocrotirea minorului ce se află sub curatelă se înfăptuieşte prin reprezentarea acestuia dacă nu a îndeplinit vârsta de 14 ani şi prin încredinţarea documentelor minorului cu capacitate de exerciţiu restrânsă cu vârsta între 14 şi18 ani.

Introducerea mecanismelor economiei de piaţă demonstrează, după aproape un deceniu de transformare a societăţii, că speranţa rezolvării imediate a tuturor problemelor este o naivitate. Societatea conştientizează acum că economia va creşte rapid, democraţia se va consolida, problemele societăţii vor fi, pe rând, soluţionate, bunăstarea individuală şi colectivă va putea fi dobândită doar printr-un efort susţinut de construcţie socială, economia durabilă fiind doar una din condiţiile obligatorii ale progresului.

În perioade de criză economică mai mulţi factori economici, sociali sau ai mediului familial poartă în sine un caracter de risc, afectând grav sănătatea şi integritatea familiei. Acest fenomen se manifestă prin creşterea numărului familiilor şi copiilor aflaţi în dificultate, copiilor orfani şi lipsiţi de ocrotire părintească, copiilor instituţionalizaţi, copiilor străzii, copiilor care îşi părăsesc familiile, al minorilor delincvenţi, copiii, deseori, devenind victime ale abuzului, neglijării, exploatării fizice şi sexuale şi traficului de fiinţe umane.

Cazurile de maltratare a copiilor nu sunt raportate decât rareori autorităţilor, fiind dificil de probat că un părinte sau ambii părinţi abuzează fizic sau emoţional de propriul copil.

Din statisticile oficiale cu privire la sesizarea acestor fenomene, în cadrul Direcţiei Generale de Asistenţă Socială şi Protecţia Copilului Argeş, în anul 2008 au fost înregistrate un număr de 110 sesizări privind situaţii/cazuri de abuz, neglijare, exploatare exercitate asupra copilului. Aceste sesizări s-au primit la telefonul copilului, la telefonul obişnuit al D.G.A.S.P.C. Argeş sau au fost efectuate de către profesionişti din cadrul D.G.A.S.P.C. În toate sesizările înregistrate, rareori copilul s-a adresat direct. Un număr de 55 sesizări au conţinut

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

fapte de violenţă, abuz ce s-au confirmat, iar în alte 55 de sesizări nu s-au confirmat faptele.

Din totalul de 110 sesizări pentru cazuri de abuz, neglijare şi exploatare a copiilor de către părinţi: 35 copii provin din mediul urban şi 75 copii din mediul rural. 85 dintre aceşti copii au rămas în familie (cu servicii oferite), pentru 22 copii s-a dispus măsura plasamentului în regim de urgenţă; în situaţia a 3 copii instanţa a dispus plasamentul în regim de urgenţă cu ordonanţă prezidenţială, în 4 dintre cazurile semnalate s-a iniţiat urmărirea penală a agresorului.

Dintre aceşti copii agresaţi, 51 sunt fete şi 59 sunt băieţi. În raport cu distribuţia pe grupe de vârstă: 5 au vârsta sub un an, 13 între 1-2 ani, 26 copii între 3-6 ani, 25 copii între 7- 9 ani, 23 copii între 10-13 ani, 18 copii între 14-17 ani.

Un număr de 47 copii au beneficiat de consiliere psihologică şi 14 copii au beneficiat de servicii medicale (altele decât cele de reabilitare), 6 copii au fost reintegraţi în sistemul de învăţământ şi la 2 dintre aceştia li s-a oferit consiliere/ asistenţă juridică.

Capacitatea familiei pentru creşterea şi bunăstarea copilului depinde de nivelul de protecţie şi asistenţă oferit de stat. Necesităţile familiei care includ resurse economice, valori morale, condiţii de realizare socio-culturală a membrilor săi, de educare a copiilor, sunt de tip integrativ, iar lipsa condiţiilor de satisfacere ale acestora transformă familia normală în una vulnerabilă şi o împing treptat în situaţii de risc, acest risc fiind transferat în mod automat asupra copilului. În aceste circumstanţe, nevoile copilului trebuie să fie tratate ca drepturi a căror satisfacere este obligatorie, societatea oferind un sistem integral de protecţie specială împotriva factorilor agresivi ai mediului, totodată responsabilizând familia în exercitarea pe deplin a funcţiei de creştere şi educare a copilului.

Printre formele de abuz semnalate în sesizările înregistrate la D.G.A.S.P.C. Argeş în anul 2008, au fost: 22 de cazuri de copii abuzaţi fizic (9 copii în mediul urban, 13 copii în mediul rural), 11 copii abuzaţi emoţional (2 copii în mediul urban şi 9 copii în mediul rural), 6 copii abuzaţi sexual (3 copii în mediul urban şi 3 copii în mediul rural), 62 de copii neglijaţi (19 copii în mediul urban şi 43 de copii în mediul rural), 8 copii exploataţi prin muncă (un copil în mediul urban şi 7 copii în mediul rural) , un copil exploatat sexual.

Deşi violenţa asupra copiilor s-a manifestat şi înainte de 1989, nu au existat date oficiale reale cu privire la acest fenomen, datorită politicii existente atunci. În ultimul deceniu, în multe ţări s-au multiplicat preocupările în domeniul prevenirii şi combaterii violenţei (intra)familiale, elaborându-se programe şi strategii distincte de tratament sau asistenţă a victimelor şi de sensibilizare a opiniei publice în legătură cu amploarea şi gravitatea acestei probleme sociale.

Îngrijirea rezidenţială pericliteazǎ dezvoltarea armonioasǎ a copiilor, procesul integrǎrii lor ulterioare în societate fiind marcat, din aceastǎ cauzǎ, de reţinere în dezvoltarea copilului, de lipsa abilităţilor pentru viaţa independentǎ, de pierderea relaţiilor cu familia şi comunitatea.

Copilul este cea mai preţioasǎ investiţie în viitor, fapt ce nu minimalizeazǎ responsabilitatea noastrǎ faţǎ de situaţia lui în prezent. Calitatea mediului social şi a interacţiunilor cu cei ce-l îngrijesc, precum şi mǎsura în care vor şti sǎ satisfacǎ trebuinţele copilului (mai ales în primii ani de viaţǎ) vor determina personalitatea, starea de confort psihologic şi eficienţa psihosocialǎ a acestuia.

Bibliografie

Abraham, Pavel, Fîrţală, Valeriu (2002). *Legislaţie în asistenţa socială*, Bucureşti, Ştiinţe Naţionale

Banciu, Dan (2007). *Sociologie juridică, probleme, domenii, cercetări*, Bucureşti, Lumina Lex

Cooper, David M. (1993). *Abuzul asupra copilului*, Bucureşti, Alternative

Filipescu, I. P. (2004). *Tratat de dreptul familiei*, Bucureşti, All Beck

Ionescu, Ştefan, Muntean, Ana (2001). *Copilul maltratat. Evaluare. Prevenire. Intervenţie*, Bucureşti, Fundaţia internaţională pentru copil şi familie

Neamţu, George (coord.). (2003), *Tratat de asistenţă socială*, Iaşi, Polirom

Păunescu, Constantin (1994). *Agresivitatea şi condiţia umană*, Bucureşti, Ed. Tehnică

Pescaru, Maria (2005). „Violenţa contra copiilor – o componentă principală a violenţei exercitate în cadrul familiei", Buletinul Ştiinţific, seria Socio-Umane. II, p.169-177

Rădulescu, M.S. (2001). *Sociologia violenţei intrafamiliale, victime şi agresori în familie*, Bucureşti, Lumina Lex

Stativă, Ecaterina (coord.) (2002). *Abuzul asupra copilului în instituţiile de protecţie socială din România*, Bucureşti

Voinea, Maria (2005). *Familia contemporană: mică enciclopedie*, Bucureşti, Focus

Codul familiei

Legea nr. 217/ 2003 pentru prevenirea şi combaterea violenţei în familie

Legea nr. 272/ 2004 privind protecţia şi promovarea drepturilor copilului

Hotărârea Guvernului nr. 686/ 2005 pentru aprobarea Strategiei Naţionale în domeniul prevenirii şi combaterii violenţei în familie

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Abordare integrativă în consilierea elevilor expuşi violenţei domestice. Studiu de caz

Violeta Enea[1], Ion Dafinoiu[2]

Rezumat. Copiii afectaţi de violenţa domestică reprezintă cazurile delicate şi complicate care solicită în mod deosebit experienţa şi priceperea psihologilor şcolari. Pe lângă suportul emoţional de care au nevoie, abilităţi de adaptare şi siguranţă, mulţi copii care au fost expuşi violenţei domestice au nevoie, de asemenea, de eliminarea tulburărilor care rezultă din expunerea la violenţă, cum ar fi insomnia, coşmarurile, depresia, anxietatea şi alte simptome ale stresului post-traumatic. Studiul de caz prezintă o modalitate eclectică de intervenţie pentru a susţine o adolescentă afectată de sistemul familial violent caracterizat prin abuz verbal, emoţional şi, uneori, fizic. Conţinutul eclectic al intervenţiei asigură o mai mare flexibilitate a acesteia şi, în consecinţă, o eficienţă crescută.

Abstract. Children affected by domestic violence represent the delicate and complicated cases that require school psychologist's particular expertise and skill. In addition to emotional support they need, ability to adapt and certainly, many children who were exposed to domestic violence need, too, by eliminating disorders resulting from exposure to violence, such as insomnia, nightmares, depression, anxiety and other symptoms of posttraumatic stress disorder. The case study presents an eclectic model of intervention to support a teenage affected by violent family system characterized by verbal, emotional and sometimes physically abuse. The content of the eclectic intervention ensure a greater flexibility and, consequently, an increased efficiency.

Introducere

Cazuistica cu care se confruntă psihologii şcolari este extrem de diversă: de la elevi cu tulburări de comportament, tulburări de conduită, elevi cu dificultăţi de învăţare, cu ADHD, cu depresie, insomnie etc. Obiectivul acestui studiu de caz este de a testa un model integrativ de intervenţie în cazul elevilor afectaţi de expunerea la violenţa din familie, adaptat după modelul integrativ dezvoltat de Ford et al., 2005, pentru stresul post-traumatic. Se ridică problema alegerii celei mai adecvate abordări pentru fiecare caz, iar motivaţia centrală pentru dezvoltarea stilurilor de consiliere eclectice vine din recunoaşterea limitelor unui singur model de consiliere în privinţa întâmpinării nevoilor clientului (Mahalik, 1990) şi în

[1] Doctorand, Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi, eneavioleta@yahoo.com
[2] Profesor Univ. Dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, dafinoiu@uaic.ro

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

inadecvarea unui singur sistem de consiliere pentru toţi pacienţii şi problemele lor (Prochaska & Norcross, 1999). Scopul consilierii eclectice este de a potrivi tratamentele cu clienţii, sporind astfel eficienţa, eficacitatea şi aplicabilitatea consilierii (Norcross & Newman, 1992) şi considerând că slăbiciunea unei singure teorii poate fi completată de punctul forte al alteia (Norcross & Grencavage, 1989).

Consilierea a fost conceptualizată în trei faze interrelaţionate, fiecare vizând realizarea unor obiective de bază diferite şi fiecare utilizând filosofia şi tehnicile din trei sisteme de consiliere. Modelul de intervenţie integrativ aplicabil în tratamentul copiilor expuşi violenţei domestice valorifică, prin eclectism procedural, tehnici din consilierea centrată pe client, tehnici gestaltiste, tehnici din consilierea cognitiv-comportamentală şi din terapia familiei.

Faza I a vizat ca, prin metode centrate pe client şi gestalt, clientul să conştientizeze şi să îşi exprime emoţiile şi sentimentele. Din perspectiva centrată pe client, dezvoltarea unei alianţe terapeutice bazată pe empatie, deschidere, căldură şi acceptare necondiţionată creează premisele sporirii încrederii clientului în sine însuşi şi în consilier. Tehnicile gestalt ajută clientul pentru a conştientiza ceea ce simte „aici şi acum". Cei mai mulţi oameni au învăţat să folosească cuvintele pentru a se ascunde de ei înşişi şi de ceilalţi. Copiii expuşi violenţei domestice pot trăi emoţii şi sentimente imputabile în ochii lor faţă de proprii părinţi. Consilierul se axează pe intonaţia vocii şi comportamentul non-verbal. Clienţilor li se cere să conştientizeze cum sună ceea ce spun şi cum poate fi interpretat ceea ce fac. Pericolul este că tehnicile gestalt pot ridica nivelul anxietăţii clientului şi, ca reacţie, acesta devine mai defensiv sau renunţă la consiliere. O critică atât a consilierii centrate pe client, cât şi a celei gestalt este că acordă o foarte mare atenţie sentimentelor în detrimentul schimbării pattern-urilor de gândire şi a celor comportamentale.

Faza a II-a constă în restructurarea cognitivă prin tehnicile terapiei cognitiv-comportamentale. Obiectivul acestei faze constă în reducerea gândirii distorsionate negative, pentru obţinerea controlului asupra afectelor copleşitoare, asupra comportamentului impulsiv şi gândurilor şi comportamentelor auto-distructive prin anticiparea şi înlocuirea lor cu strategii de auto-management (Linehan, Tutek, Heard şi Armstrong, 1994). Consilierea cognitiv-comportamentală utilizează abilitatea oamenilor de a determina gândurile care sunt în legătură cu emoţiile lor. În contrast cu primele două abordări din faza I care se centrează pe sentimente, tehnicile cognitiv-comportamentale subliniază importanţa cogniţiilor. Combinarea celor două orientări ar trebui să crească puterea consilierii de a ajuta persoana să realizeze schimbările dorite. Încorporarea metodelor de modificare comportamentală va creşte potenţialul consilierii.

Faza a III-a constă în asistarea graduală a clientului pentru a reexamina schimbările pe care le-a realizat în fazele 1 şi 2, precum şi reevaluarea riscurilor şi costurilor fiecărei schimbări, dar mai ales a beneficiilor. Obiectivul este de a stimula capacitatea clientului de a simţi că el îşi controlează propriile percepţii, gânduri, emoţii şi decizii, în timp ce recunoaşte şi controlează sentimentele, impulsurile şi gândurile intense. Tehnicile din terapia familiei ajută clientul în înţelegerea dinamicii intrafamiliale.

Deşi „în baza studiilor empirice, mulţi autori sunt de acord că schimbarea nu poate fi atribuită decât într-o proporţie de 15% tehnicilor specifice" (Dafinoiu, 2001, p. 30), nu poate fi negat faptul că stăpânirea unor tehnici din abordări diferite constituie un avantaj pentru consilierul nevoit să lucreze cu cazuri frecvente de comorbiditate sau cu cazuri complexe cum sunt cele ale copiilor afectaţi de expunerea la violenţa domestică.

Violenţa domestică este comportamentul agresiv sau intimidant manifestat de un adult împotriva partenerului pentru a-l controla şi domina şi, în consecinţă, nu are la bază mânia, ci dorinţa de putere şi control (Humphreys & Mullender, 2004). Pentru majoritatea oamenilor, o perioadă îndelungată de timp, violenţa a fost tot una cu brutalitatea, implicând forţa fizică şi era o exagerare să se considere agresiunea fizică minoră sau agresiunea psihologică ca manifestări ale violenţei (Abric, 1976). Astăzi, definiţia violenţei a evoluat şi abuzul psihologic este recunoscut şi acceptat ca formă a violenţei. Astfel, violenţa domestică poate lua forma abuzului fizic, verbal, emoţional, psihologic, financiar, sexual sau social. Efectele fizice şi psihologice pot fi grave.

Factori de risc pentru copiii expuşi violenţei domestice

Factorii de risc sunt cei care pot să conducă la tulburare (ex. conflictul marital, psihopatologia parentală), în timp ce factorii de protecţie operează ca un tampon asupra efectelor variabilelor de risc (de ex., un adult semnificativ care îl susţine pe copil).

Un număr de factori s-a constatat ca fiind asociaţi cu gradul în care un copil este afectat de expunerea la violenţă. Astfel, cele mai severe probleme coportamentale sunt manifestate de către copiii care sunt atât abuzaţi, cât şi martori ai violenţei din familie (Hughes et al., 1989). Genul pare să fie un alt factor care influenţează tipurile de probleme manifestate. În general, băieţii manifestă mai frecvent probleme de externalizare, precum ostilitatea şi agresivitatea, în timp ce fetele, în general, au probleme de internalizare, cum ar fi depresia şi acuzele somatice (Carlson, 1991). Alţi factori de risc sunt asocierea violenţei domestice cu lipsurile materiale, financiare, precum şi relaţia mamă-copil şi funcţionarea

parentală inadecvată. Rezultatele cercetărilor, din acest punct de vedere, sunt contradictorii: în timp ce Levendosky şi Graham-Bermann (1998) au descoperit că, în mod semnificativ, copiii mamelor stresate manifestă mai multe probleme comportamentale, McClosky et al. (1995) a constatat că sănătatea mentală a mamei nu afectează răspunsul copilului la violenţă în familie. Din studiile longitudinale (Masten & Reed, 2002, cf. Gewirtz, Edleson, 2007) a rezultat că există o corelaţie pozitivă între nivelul de agresivitate la care copiii sunt expuşi şi probabilitatea manifestărilor negative. Astfel, minimizarea numărului factorilor de risc simultan cu încurajarea proceselor de protecţie poate fi o metodă eficientă în reducerea rezultatelor negative.

Probleme ale copiilor expuşi la violenţă în familie

Cercetarea asupra copiilor expuşi la violenţă în familie indică faptul că aceştia pot dezvolta o gamă largă de probleme comportamentale atât de internalizare, cât şi de externalizare care pot varia în funcţie de stadiul de dezvoltare a copilului (Moore & Pepler, 1998). Problemele de externalizare se referă la comportamentele pe care copiii le manifestă precum: temper tantrums, impulsivitate, hiperactivitate, agresivitate, conflict cu egalii, cruzime faţă de animale şi huliganism. Problemele de internalizare sunt acelea care reflectă stresul pe care copiii îl suportă, cum ar fi: acuze somatice (de ex., dureri de cap), perturbarea somnului, anxietate, frică de separare, retragere socială şi depresie. Copiii care sunt martori ai violenţei în familie au niveluri ale problemelor emoţionale şi comportamentale similare cu cei care sunt ei înşişi abuzaţi fizic, susţin Wolfe şi Mosk, 1983.

Alţi cercetători, precum Davies şi Cummings (1994), au identificat riscuri multiple la care sunt expuşi aceşti copii. Mai întâi, faptul de a fi martori ai diferitelor forme de agresivitate din partea tatălui asupra mamei poate fi deseori foarte traumatic pentru copii. De exemplu, aproape jumătate din grupul copiilor cu femei bătute au susţinut că taţii lor intenţionau să le sugrume mamele (McCloskey et al., 1995). În al doilea rând, faptul de a fi martori deseori la conflictul marital subminează securitatea emoţională a copiilor şi capacitatea lor de a îndeplini cerinţele vieţii de zi cu zi (Davies şi Cummings, 1994). În al treilea rând, copiii expuşi pot suferi niveluri cronice de dereglare. Astfel, ei arată niveluri înalte de reactivitate emoţională şi comportamentală atunci când are loc conflictul. Aceştia observă zilnic lecţii de utilizare a agresivităţii şi învaţă să reflecte strategiile agresive utilizate de părinţii lor în câteva moduri. Ei pot lua drept model comportamentul agresiv pe care îl observă şi îl pot utiliza în interacţiunile cu părinţii şi prietenii. Din expunerea repetată la violenţa din familie, copiii pot învăţa

că aceasta este un mod eficient de a obține ceea ce vrei, că violența este justificabilă, în special atunci când ești supărat pe cineva. De asemenea, învață și despre dezechilibrul tradițional de putere dintre bărbați și femei.

S-a constatat că acești copii au un loc al controlului extern spre deosebire de copiii din familiile non-violente (Moore & Pepler, 1998). Cu alte cuvinte, ei au un simț mai scăzut al predictibilității și controlului asupra evenimentelor din viața lor. Problemele controlului sunt proeminente în viața copiilor expuși la violență în familie. Pe de o parte, există foarte puțin, dacă nu deloc posibilitatea de a opri violența. Pe de altă parte, copiii deseori se învinovățesc pe ei înșiși pentru violență și uneori își iau o responsabilitate parentală considerabilă de a menține liniștea în familiile lor.

Deloc surprinzător, efectele expunerii la violență în familie se extind și asupra funcționării copiilor în școală. Copiii expuși la violență în familie au dificultăți în menținerea atenției asupra sarcinii, dar există multe alte moduri în care progresul academic al acestor copii poate fi compromis. Problemele lor comportamentale interferează nu numai cu propriul progres, ci și cu procesul de învățare al colegilor de clasă, atunci când manifestă furie, teamă sau îi rănesc pe alții în context școlar (Patterson, DeBaryshe & Ramsey, 1989). Alți copii, care răspund prin retragere, izolare, rămân deseori neidentificați.

Dificultățile de adaptare ale copiilor expuși violenței domestice indică în mod clar nevoia pentru intervenție suportivă în câteva domenii. Mai recent, cercetarea s-a deplasat de la descrierea pattern-urilor generale de adaptare la luarea în considerare a variației în adaptarea în fața stresului semnificativ. Spre exemplu, cercetările indică faptul că există o gamă largă a pattern-urilor de adaptare a copiilor expuși violenței familiale. Unii copii arată dificultăți extreme de adaptare, în timp ce alții se înscriu în normalitate (Pepler, Catallo, Moore, 2000).

Holden et al. (1998) au susținut că variațiile în funcționare manifestate de copiii femeilor bătute ar putea fi justificate de factori precum: nivelul violenței, caracteristicile copilului și factorii parentali.

Copiii care trăiesc în familii violente pot avea oportunități limitate de a dezvolta relații de succes cu egalii din câteva motive: în primul rând, ei vor ezita să își aducă prietenii acasă în contextul în care certurile pot exploda neprevăzut. În al doilea rând, acești copii pot evita prieteniile strânse de teamă să nu dezvăluie abuzul și diferențele dintre familiile lor și, în consecință, copiii pot reacționa prin retragere socială sau agresivitate. În al treilea rând, multe femei abuzate își controlează copiii și le pot interzice socializarea extracurriculară. În consecință, copiii expuși violenței în familie pot experiența o izolare crescută în comunitate împreună cu mama lor.

Studiu de caz

G. are 17 ani şi mai are trei surori de 11 ani, de 6 ani, respectiv, de 5 ani. Tatăl are o funcţie importantă în Primărie, este o persoană autoritară, impulsivă şi violentă, iar mama este casnică, obedientă faţă de deciziile soţului. G. locuieşte în căminul liceului şi a apelat la Cabinetul de Asistenţă Psihopedagogică relatând că tatăl său menţine în familie o atmosferă tensionată, cu certuri şi violenţă iscate din motive minore: o acuză pe mamă că nu face nimic toată ziua, că nu este curăţenie în casă, nu îi place mâncarea. Acest climat familial persista de doi ani cu intermitenţe, alternate cu perioade de linişte. Deseori, G. intervine între părinţi atunci când aceştia se ceartă şi primeşte ea palmele destinate mamei. Cu câteva săptămâni înainte de a veni la cabinet a avut o tentativă de suicid, zădărnicită de sora mai mică, însă în ultimul timp plănuia să fugă de acasă în încercarea de a atrage atenţia tatălui cât de mult o deranjează comportamentul lui.

Diriginta a descris-o ca fiind o fată introvertită, cu puţine prietene în clasă, iar la şedinţele cu părinţii a participat doar mama o singură dată. Rezultatele şcolare erau de nivel mediu, era o elevă silitoare cu aptitudini pentru disciplinele umaniste. Profesorul de matematică semăna fizic cu tatăl şi proiectase asupra lui anxietatea pe care o simţea faţă de acesta.

Diagnostic DSM-IV

S-au identificat tulburări semnificative clinic, astfel:

Axa 1 (tulburări clinice): tulburare de anxietate generalizată şi depresie;

Axa 4 (stresori psihosociali): violenţa domestică.

Conceptualizarea clinică a cazului

Stresul generat de violenţa domestică ciclică (factor declanşator), pe fondul unei vulnerabilităţi biologice (factor predispozant) a generat şi menţinut tulburarea depresivă şi anxioasă.

Planul de intervenţie

Lista de probleme

- asertivitate scăzută, subapreciere a sinelui social şi abilităţi sociale deficitare, izolare;
- sentimentul de îngrijorare în legătură cu orice lucru (anxietate generalizată şi depresie);
- probleme cu grupul de suport primar.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Obiectivele intervenției

Faza I

- creșterea siguranței fizice și emoționale în familie;
- identificarea modalităților de adaptare la situația stresantă;

Faza a II-a

- eliminarea depresiei și a anxietății;
- stimularea asertivității și dezvoltarea abilităților de rezolvare de probleme;

Faza a III-a

- reorganizarea interacțiunilor din cadrul familiei și promovarea unei relații de atașament securizant între copil și părintele non-abuziv;
- creșterea capacității de autocontrol;

Planificarea intervenției

Este dificilă recuperarea efectelor expunerii atunci când violența persistă, cu atât mai mult cu cât G. a garantat că părinții nu ar fi acceptat să își mărturisească problemele unui consilier și, în consecință, nu putea fi vorba de implicarea vreunui părinte în intervenție.

Evaluarea nivelului violenței din familie a evidențiat faptul că predomina violența psihologică sub forma controlului, intimidării, denigrării, mustrării din partea tatălui și, uneori, se ajungea la violență fizică. Mama era considerată responsabilă de educația și greșelile copiilor, iar la comportamentul agresiv al soțului reacționa prin izolare în podul casei și amenințarea cu suicidul. Aceste scene de violență se manifestau ciclic la câteva luni, de doi ani, pe fondul deteriorării relației conjugale.

Cazul a presupus o abordare eclectică prin combinarea mai multor tehnici din terapii diferite în funcție de problema abordată, conform fazelor expuse mai sus. Tehnicile din terapia centrată pe client și experiențiale (faza I) au facilitat identificarea și exprimarea emoțiilor și sentimentelor. În faza a II-a s-a utilizat terapia cognitiv-comportamentală deoarece un număr mare de cercetări au arătat suportul științific și eficiența pe care aceasta o are în tratamentul depresiei (Dobson, 1989, apud David, 2006), iar tehnicile din terapia familiei au ajutat la reorganizarea interacțiunilor din cadrul familiei.

Prezentăm în continuare demersul consilierii și, succint, tehnicile utilizate pentru atingerea obiectivelor în fiecare fază a intervenției.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În faza I, primul obiectiv vizat a fost promovarea sentimentelor de siguranţă şi securitate ale adolescentei prin dezvoltarea unei alianţe terapeutice. Pentru că a respins cu vehemenţă ideea de a anunţa Protecţia Copilului pentru a se declanşa o anchetă, intervenţia pentru asigurarea securităţii s-a limitat la reducerea impactului violenţei domestice asupra adolescentei. În această fază a procesului consilierii relaţia colaborativă şi dezvoltarea încrederii între terapeut şi consiliat este esenţială pentru maximizarea rezultatelor.

Identificarea şi exprimarea sentimentelor a relevat ambivalenţa afectivă faţă de tatăl său. Pe de o parte, avea sentimente negative pentru felul în care se comporta în prezent, iar pe de altă parte, îşi amintea cu afecţiune de tatăl din copilărie, care se juca cu ea şi de care era mai ataşată decât faţă de mamă (în perioada complexului Electra). *Învăţarea identificării şi etichetării sentimentelor* nu numai că a ajutat-o să se exprime şi să devină mai asertivă, dar a înţeles mai bine reacţiile tatălui violent. Pentru că era percepută de tată ca fiind „de partea mamei", un aspect important a fost să înveţe când era şi când nu era în siguranţă să îşi exprime sentimentele. Tatăl interpreta ceea ce spunea ea drept reproşuri, comentarii ale unei adolescente care îl sfida. Ataşamentul faţă de mamă şi dorinţa de răzbunare pe tată se evidenţiază şi din *desenul* în care a disociat cele două părţi ale sinelui, una care dorea să se sinucidă şi cea care îşi dorea să trăiască, asociate în unitatea personalităţii în final, cu argumentele lor (fig. 1).

Figura 1

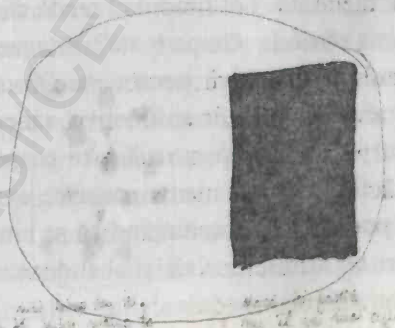

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În identificarea problemei s-a luat în considerație ceea ce putea schimba clienta în propriul comportament și nu modificarea mediului familial. Astfel, problema era modul în care reacționa, prin intervenție între părinți și tentative de suicid, la situația stresantă din familie. Pentru realizarea celui de-al doilea obiectiv al acestei faze s-au identificat, prin *brainstorming*, mai multe soluții posibile, care presupuneau *modalități alternative*, *adaptative de reacție*, care să îi asigure sentimentul securității: să se retragă în camera ei și să asculte muzică, să își ia surorile mai mici și să iasă în curte dacă părinții se ceartă în casă, să meargă la vecini, să sune la poliție, să își cheme bunicii în ajutor. Analizând avantajele și dezavantajele fiecărei soluții a considerat că cea mai potrivită alegere ar fi să se retragă în camera ei la primele semne ale izbucnirii conflictului și să ignore ceea ce se întâmpla între părinți. Pentru a fi capabilă să aplice această modalitate comportamentală a fost necesar să identificăm și să eliminăm, în cadrul *fazei a II-a*, prin *tehnici de restructurare cognitivă*, credințele care o determinau să intervină între părinți, punând-o în pericol.

O primă credință centrală (schemă cognitivă) se referă la asumarea responsabilității pentru acțiunile celorlalți: „Dacă mama se sinucide eu sunt vinovată pentru că nu am intervenit". Această cogniție era evaluată: „Trebuie să intervin pentru că nu aș putea suporta ca mama să se sinucidă și eu să nu fac nimic, ar însemna că este vina mea".

O altă credință centrală se referă la controlul asupra situației: „Când se ceartă, părinții sunt incapabili să se controleze. Pentru a nu suferi toți e necesar ca eu să controlez situația". Această credință era evaluată: „Trebuie să am control asupra situației, altfel s-ar putea întâmpla o nenorocire". După ce intervenea între părinți și era abuzată fizic de tată, mergea în camera ei și interveneau gândurile automate de genul: „Nu îl mai suport pe tata. Tot timpul el crede că are dreptate. O să iau pastile ca să își dea și el seama că nu le știe pe toate". Intervenția a presupus utilizarea unor tehnici de restructurare cognitivă pentru *modificarea gândurilor automate* (Cungi & Note, 2002) și a cogniițiilor evaluative asociate credințelor centrale. S-a discutat despre faptul că fiecare persoană este responsabilă pentru propriile acțiuni și i s-a sugerat să îi dezvăluie mamei ceea ce simte și gândește atunci când aceasta se izolează în podul casei amenințând că se sinucide. Mama a asigurat-o că nu s-ar sinucide pentru că ar însemna să își abandoneze copiii în felul acesta, ceea ce i-a redus considerabil anxietatea adolescentei.

Pentru dezvoltarea abilităților *de rezolvare de probleme* i s-a prezentat un *model* care implică următoarele secvențe (Falloon et al., 1993):

1. Definirea exactă a problemei;
2. Întocmirea listei soluţiilor posibile;
3. Anticiparea consecinţelor posibile ale diferitelor soluţii;
4. Selectarea celei mai eficiente dintre strategii;
5. Planificarea şi implementarea soluţiei selecţionate;
6. Evaluarea rezultatelor.

Această tehnică vizează abordarea situaţiilor problematice, spre deosebire de alte tehnici care se aplică gândurilor şi emoţiilor.

Suportul social al mamei era extrem de redus, nu ieşea în sat decât până la biserică, uneori; nu avea prietene, era izolată din punct de vedere social, iar situaţia din familie era secretă. Nici fiicei nu i se permitea să relaţioneze cu alţi adolescenţi din sat, din acest motiv G. nu avea decât o prietenă la cămin. Intervenţia privind suportul social s-a *centrat pe aspectele pozitive ale sistemului social suportiv* curent al copilului care au asigurat resursele pentru menţinerea şi, mai ales, pentru lărgirea acestor reţele.

În vederea creşterii încrederii în sine s-a realizat o *listă cu succesele* pe care le-a avut în trecut şi s-au evidenţiat calităţile pe care acestea le reflectă.

În faza a III-a, genograma familiei a evidenţiat coaliţia fiicelor mai mari cu mama împotriva tatălui, precum şi alianţa surorii de 6 ani cu tatăl. Analizând comportamentul tatălui faţă de ea, G. a diferenţiat între rolul social de soţ, pe care îl juca tatăl în relaţionare cu mama sa, în care existau insatisfacţii, şi rolul de tată, pe care îl îndeplinea cu succes în ciuda deteriorării relaţiei maritale. G. a înţeles că trebuie să îşi lase părinţii să îşi rezolve singuri problemele, pentru că sunt adulţi, maturi, aflaţi într-o relaţie de complementaritate în care se influenţează reciproc şi care pot să schimbe ceva, dacă vor. I s-a *explicat ideea de cauzalitate circulară* care sugerează că deseori problemele sunt susţinute de o serie continuă de acţiuni şi reacţii, că violenţa verbală precedă violenţa fizică, care este nejustificabilă. G. a conştientizat că sunt aspecte ale relaţiei dintre părinţii ei pe care nu le cunoaşte şi că, de fapt, nu ştie adevăratul motiv pentru care se ceartă părinţii ei, dar că, în mod cert, nu este vina ei. *Învăţarea despre ciclul violenţei şi dinamicile violenţei din familie* a presupus personalizarea conceptului transmiterii intergeneraţionale a violenţei, clienta fiind întrebată cum reacţionează mama şi tatăl la supărare şi cum se descurcă cu propria ei mânie. Pentru controlul furiei s-a utilizat ca strategie dezvoltarea abilităţilor de relaxare, prin învăţarea unor *tehnici de relaxare*.

Centrarea pe promovarea unei relaţii de ataşament securizant între copil şi părintele non-abuziv a ajutat la diminuarea efectelor potenţial dăunătoare ale violenţei tatălui prin a o face pe mamă să înţeleagă impactul violenţei asupra relaţionării părinte-copil. Acest aspect a fost abordat prin *comunicare*, iniţiativa

venind din partea fiicei spre mamă, prin provocarea unor discuții deschise legate de ceea ce se întâmplă în familie și felul în care se simt. Efectul scontat a fost de a spori *sensibilizarea părintelui* care a servit ca tampon contra evenimentelor de viață stresante din familia lor.

A realizat un *jurnal al evenimentelor pozitive din familie* și a constatat că certurile nu erau chiar atât de dese și că predominau momentele plăcute în familie; de altfel, îi făcea plăcere să meargă acasă în week-end.

Obiectivele intervenției au presupus numeroase alte tehnici, precum: *jocul de rol, tehnica scaunului gol, exprimarea sentimentelor față de tată într-o scrisoare adresată acestuia, tehnica săgeții descendente, metafora terapeutică, testul „Familia mea"*.

Rezultatele și urmărirea evoluției pacientei

Intervenția s-a derulat în timpul anului școlar pe parcursul a 18 ședințe de o oră, în afara orelor de curs, o dată pe săptămână. Relația terapeutică stabilită era caracterizată prin încredere și deschidere, ca dovadă că la un moment dat a absentat de la o ședință, pentru a explica ulterior că îi povestise mamei că apelase la psiholog și aceasta ar fi dezaprobat-o pe motiv că „divulgă din casă". Faptul că a continuat să vină însemna că nevoia de suport emoțional era mai mare decât dorința de conformare față de mamă.

Pe parcursul consilierii, în timp ce manifestările violente ale părinților erau din ce în ce mai accentuate, reacțiile autodistructive ale adolescentei își diminuau amploarea. Astfel, la aproximativ o lună de când venea la cabinet, părinții au avut un nou episod violent în timpul căruia G. nu a mai intervenit, ci mergând în camera ei s-a gândit la sinucidere, dar nu a trecut la acțiune. După vacanța de vară a revenit povestind că, în timpul verii, părinții erau în curte și tăiau lemne, iar când au început să se certe tatăl i-a spus mamei să tacă, altfel îi taie mâinile cu toporul, iar mama a replicat că se aruncă în fântână. G. a reacționat plecând în camera ei, după care a început să plângă și să își dorească foarte mult să vină vremea de a merge la facultate. A renunțat la ideile autolitice pentru unele orientate spre viitor. Conștientizase că se află în etapa ciclului de viață în care urmează să se desprindă de casa părintească, să își clădească o carieră și să se căsătorească. A considerat că dacă a făcut față acelui episod nu mai avea nevoie de ajutor. Nu mai plângea seara înainte de culcare gândindu-se la părinții ei, ci prefera să se gândească la un băiat pe care îl plăcea.

Relația cu mama s-a îmbunătățit foarte mult prin comunicare, devenind suportul ei emoțional și instrumental. Relația cu tatăl nu se putea spune că se îmbunătățise, dar nu mai dorea să îi demonstreze nimic. G. considera că divorțul

era soluţia la situaţia din familia ei, însă mama i-a explicat că este dependentă financiar de soţ. Înainte se identificase cu mama şi îşi însuşise modalitatea ei de reacţie la stres, însă la finalul consilierii devenise mai detaşată de problema părinţilor.

Implicarea socială a crescut, fata depăşindu-şi timiditatea şi participând la un concurs de Ziua Îndrăgostiţilor. La şcoală ridica mâna solicitând să răspundă şi nu aştepta să fie numită pentru a se exprima.

Pe parcursul clasei a XII-a relaţia a continuat prin stabilirea altor obiective centrate pe consilierea carierei, managementul timpului şi pregătirea psihologică pentru bacalaureat.

După aproximativ un an ne-am întâlnit întâmplător prin oraş. Era studentă la facultatea la care îşi dorise şi avea o relaţie cu un băiat. Consilierea o ajutase să depăşească perioada de criză pe care o traversase.

Concluzii şi discuţii

Obiectivul studiului de caz a fost de a prezenta o abordare eclectică în consilierea elevilor afectaţi de violenţa domestică. Considerăm că modelul de intervenţie s-a dovedit a avea aplicabilitate practică, însă este necesară validarea sa prin studii controlate, riguroase. Psihologii şcolari se află în poziţia ideală de a deveni cercetători-practicieni, care să îşi fondeze intervenţiile pe baze ştiinţifice şi să contribuie la dezvoltarea şi, apoi, inovarea în domeniu.

În acest studiu de caz în procesul schimbării s-a pornit de la necesitatea imperativă a schimbării comportamentale, care a presupus schimbări cognitive şi emoţionale. Cazul ilustrează importanţa interferenţei dintre nivelul violenţei din familie, caracteristicile copilului şi factorii parentali. De asemenea, se evidenţiază obstacolele şi dificultăţile cu care se confruntă psihologii şcolari. Pentru a maximiza eficienţa, în astfel de cazuri, ideal ar fi ca la psiholog să apeleze părinţii însoţiţi de copii, însă nu de puţine ori fie vin numai elevii, fie numai părinţii.

Datorită faptului că în demersul consilierii nu a existat decât o singură versiune, subiectivă, a fiicei, asupra situaţiei familiale, pe baza informaţiilor furnizate de aceasta am presupus că tatăl este agresorul şi mama este victima. Totuşi, acest lucru are mai puţină importanţă deoarece, în mod cert, victime sunt copiii, pentru că, în unele familii, adulţii astăzi se ceartă, mâine se împacă, într-un mod de viaţă ce se confundă cu normalitatea, fără a conştientiza impactul asupra copiilor. Aici intervine rolul psihologului şcolar în informarea şi sensibilizarea părinţilor cu privire la importanţa asigurării unui mediu familial stabil şi liniştit pentru dezvoltarea şi funcţionarea adaptativă a copiilor lor.

Bibliografie

Abric, J.C. (1976). Pratiques sociales, représentations sociales. In J. C. Abric (Ed.), *Pratiques sociales et représentations* (pp. 217–238), Paris, PUF.

American Psychiatric Association (2003). *Manual de diagnostic şi statistică a tulburărilor mentale* (ediţia a patra), Bucureşti, Asociaţia Psihiatrilor Liberi din România.

Carlson, B.E. (1991). Outcomes of physical abuse and observation of marital violence among adolescents in placement. *Journal of Interpersonal Violence*, 6, 526–534.

Cungi, C., Note, I.D. (2002). *Cum să facem faţă depresiei: exerciţii eficiente de vindecare*, Iaşi, Ed. Polirom.

Dafinoiu, I. (2001). *Elemente de psihoterapie integrativă*, Iaşi, Ed. Polirom.

David, D. (2006). *Metodologia cercetării clinice. Fundamente*, Iaşi, Ed. Polirom.

Davies, P. & Cummings, E.M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116, 387-411.

Falloon, I.R.H.; Laporta, M.; Fadden, G.; Graham-Hole, V. (1993). *Managing Stress in Families. Cognitive and Behavioural Strategies for Enhancing Coping Skills*, Routledge, London.

Ford, D.J., Courtois, A.C., Steele, K., Onno van der Hart, Nijenhuis, R.S.E. (2005). Treatment of complex posttraumatic self-dysregulation, *Journal of Traumatic Stress*, Vol. 18, No. 5, pp. 437-447.

Gewirtz, A.H., Edleson J.L. (2007), Young Children's exposure to intimate partner violence: towards a developmental risk and resilience framework for research and intervention, *J. Fam. Viol.*, 22:151-163.

Holden, G.W., Stein, J.D., Ritchie, K.L., Harris, S.D. & Jouriles, E.N. (1998). Parenting behaviors and beliefs of battered women. In G. W. Holden, Geffner, R., & Jouriles, E. N. (Eds.), *Children exposed to marital violence: theory, research, and applied issues* (pp. 289-334). Washington, DC: American Psychological Association.

Hughes, H.M., Parkinson, D. & Vargo, M. (1989). Witnessing spouse abuse and experiencing physical abuse: A „double whammy"? *Journal of Family Violence*, 4, 197–209.

Humphreys, C. & Mullender A. (2004), Children and domestic violence: A research overview of the impact on children, *Research in Practice*

Levendosky, A.A., & Graham-Bermann, S.A. (1998). The moderating effects of parenting stress on children's adjustment in woman abusing families. *Journal of Interpersonal Violence*, 13, 383–397.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Linehan, M.M., Tutek, D., Heard, H. & Armstrong, H. (1994). Interpersonal outcome of cognitive behavioral treatment for chronically suicidal borderline patients. *American Journal of Psychiatry*, 151, 1771-1776.

Mahalik, J.R. (1990) Systematic eclectic models. *The Counselling Psychologist*, 18(4), 655-679.

Masten, A.S., Reed, M. (2002). Resilience in development: In C. R. Snyder & S. J. Lopez. (Eds.), *Handbook of Positive Psychology*. Oxford, England: Oxford University Press.

McClosky, L.A., Figueredo, A.J., & Koss, M.P. (1995). The effects of systemic family violence on children's mental health. *Child Development*, 66, 1239–1261.

Montminy, L. (2005). Older women's experiences of psychological violence in their marital relationships, *Journal of Gerontological Social Work*, Vol. 46 (2)

Moore, T.E., & Pepler, D.J. (In press). Correlates of adjustment in children at risk. In G. Holden & R. Geffner (Eds.). *Children exposed to marital violence: Theory, research, and intervention*. Washington, DC: American Psychological Association

Norcross, J.C. & Grencavage, L.M. (1989). Eclecticism and integration in counselling and psychotherapy: major themes and obstacles. *British Journal of Guidance and Counselling*, 17(3), 227-247.

Norcross, J.C. & Newman, C.F. (1992). Psychotherapy integration: Setting the context. In. Norcross, J.C. & M.R. Goldfried (Eds.), *Handbook of Psychotherapy Integration*. New York: Basic.

Patterson, G.R., DeBaryshe, B.D. & Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior, *American Psychologist*, 44, 329-335.

Pepler, J.D., Catallo, R., Moore, T.E., (2000). Consider the children: research informing interventions for children exposed to domestic violence, *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, Vol. 3, No. 1, pp. 35-57.

Prochaska, J.O. & Norcross, J.C. (1999). *Systems of Psychotherapy: A transtheoretical analysis*. NewYork: Brooks/Cole Publishing Company.

Wolfe, D. & Mosk, M.D. (1983). Behavioral comparisons of children from abused and distressed families, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51(5), 702-708.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tehnici narative aplicate în terapia femeilor abuzate sexual în copilărie

Adina Karner-Huțuleac[1]

Rezumat. Lucrarea își propune să relateze modul în care diverse hărți ale terapiei narative vin în sprijinul psihoterapiei cazurilor victimelor abuzului sexual. Rezumând, cele patru etape ale „hărții atitudinale" sunt:
Etapa I: Negocierea unei definiții personale, bazate pe experiență, nestructurată a problemei (externalizare)
Etapa a II-a: Alcătuirea unui plan al efectelor problemei externalizate
Etapa a III-a: Evaluarea efectelor
Etapa a IV-a: Justificarea evaluării
Această lucrare nu reprezintă un bilanț exhaustiv al terapiei cu femeile care au suferit în urma unui abuz sexual în copilărie. În schimb, încearcă să transmită modul în care, în conversațiile noastre cu femeile care au supraviețuit acestor abuzuri, integrăm practici narative specifice.

Abstract. In this paper we briefly describe the „Statement of position map" and how this map supports the thinking and practice in working with woman who have been subjected to child sexual abuse. In summary, the four stages of the „Statement of position map" are as follows:
Stage one: Negotiation of a personal experience-near, non-structuralist definition of the problem (externalisation)
Stage two: Mapping the effects of the externalised problem
Stage three: Evaluating the effects
Stage four: Justification of the evaluation
This paper does not represent a full account of therapy with woman in relation to child sexual abuse. Instead, it attempts to convey how, in our conversations with woman survivors of child sexual abuse, we are engaging with particular narrative practices.

Prin descrierea modalității narative de intervenție psihoterapeutică ne propunem un dublu scop. În primul rând, să omagiem istorisirile, poveștile și speranțele femeilor care au fost abuzate sexual în copilărie și să aducem în prim-plan o parte din cunoștințele lor. În al doilea rând, vrem să relatăm modul în care diverse hărți ale terapiei narative vin în sprijinul clienților – în special „harta

[1] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, adinakarner@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

atitudinală", din perspectiva a trei psihoterapeute practiciene, Mann, Russel şi Cherubin (1992). Trecând prin descrierea modurilor în care aceste hărţi modelează practica, se vor distinge poziţiile feministe, postmoderniste şi etice în analiza relaţiilor de putere (Benjamin, 1988).

Înainte de a începe, este foarte important să se înţeleagă două aspecte teoretico-practice pe care se bazează acest model. Primul este legat de noţiunea de ierarhie de putere şi în consecinţă de responsabilitatea de rol, ambele fundamentale pentru viziunea psihoterapeutică sistemică. Din această perspectivă, abuzarea sexuală a copiilor are loc doar pe fondul unui dezechilibru în relaţiile de putere şi presupune încălcarea de către adulţi a poziţiei lor de încredere şi responsabilitate pentru îngrijirea şi protecţia copiilor (White şi Epston, 1990). Al doilea aspect face apel la principiile viziunii social-construcţioniste (1. realitatea este construită în conversaţie, 2. psihoterapeutul nu deţine informaţii de mai mare valoare decât clientul, 3. psihoterapia este o co-construcţie, în care ambii parteneri au un rol activ) conform căreia identitatea este construită social, ceea ce înseamnă că semnificaţiile pe care oamenii le acordă propriilor experienţe de viaţă sunt mediate de valorile socio-culturale prin intermediul discursului social dominant (White, 1997, Delpeut, 2002).

În această lucrare nu ne propunem un bilanţ exhaustiv al terapiei cu femeile care au suferit în urma unui abuz sexual în copilărie, ci încercăm să descriem modul în care, în conversaţiile terapeutice cu femeile care au supraviţuit acestor abuzuri, se pot integra practici narative specifice.

În prima parte a lucrării vom descrie pe scurt „harta atitudinală" şi modul în care acest plan susţine gândirea şi practica în munca cu femeile care au fost supuse abuzului sexual în copilărie. Pentru început, vom schiţa alcătuirea „hărţii atitudinale", şi vom exemplifica fiecare element al hărţii.

După modelul lui White (White, 1997), există patru etape ale acestui plan:

Etapa I: Negocierea unei definiţii a problemei bazate pe experienţa clientului

Această etapă iniţială presupune o negociere colaborativă pentru elaborarea unei definiţii concrete şi personalizate a problemei. Această negociere creează multe posibilităţi, cel mai important fiind faptul că mută problema de pe teritoriul „cunoştinţelor profesionistului expert" pe cel în care pot fi utilizate cunoştinţele clientului în găsirea soluţiei. De exemplu, o clientă care a fost anterior diagnosticată cu „fobie socială" poate ajunge, prin procesul negocierii unei definiţii concrete a problemei, să o identifice ca „vocea terorii şi panicii". În timp ce o descriere a „fobiei sociale" lasă puţin loc acţiunii (cu excepţia apelării la un expert specializat în tratamentul fobiilor) această clientă poate descoperi că posedă deja

unele abilităţi şi cunoştinţe care pot fi relevante în combaterea efectelor terorii şi panicii. Prin intermediul altor conversaţii terapeutice aceste abilităţi şi cunoştinţe pot fi accesate şi dezvoltate mai departe. Cu alte cuvinte, are loc o recadrare a problemei şi o personificare a acesteia, fapt care va permite apoi externalizarea ei şi realizarea unui plan terapeutic prin care clientul va învăţa să negocieze cu problema şi va reînvia speranţa (Monk, Winslade, Crocker, Epston, 1987).

Întrebări relevante în această etapă a alcătuirii hărţii pot include:

- De-a lungul conversaţiei noastre ai menţionat cuvintele ... (sunt introduse cuvintele clientului) referitoare la experienţa pe care ai trăit-o. În acest context mă întreb ce nume ai da acestei probleme?
- Această denumire a problemei ţi se pare potrivită sau există alte cuvinte care ar descrie mai bine problema şi modul în care ea te afectează?

În cazurile în care există o definiţie profesională, abstractă a problemei, alte tipuri de întrebări pot fi relevante:

- Ce vrei să spui mai exact atunci când afirmi că suferi de ... (fobie socială)? Poţi să-mi descrii puţin mai mult?
- Mă poţi ajuta să înţeleg ce înseamnă pentru tine ... (stresul post-traumatic)?
- Din experienţa mea, există diverse tipuri de fobii sociale. Te rog să-mi spui mai mult despre stările prin care treci şi poate vom putea găsi o denumire mai exactă.

Etapa a II-a: Alcătuirea unui plan al efectelor problemei externalizate

A doua etapă a alcătuirii „hărţii atitudinale" implică identificarea, denumirea şi alcătuirea unui plan al efectelor sau influenţelor problemei asupra vieţii persoanei. Acest interviu creează o structură care să încadreze operaţional cunoştinţe despre influenţa problemei, modul ei de acţiune, unde şi când a avut o mai mare sau o mai mică influenţă şi care a fost durata. De asemenea, putem pune întrebări despre efectele problemei asupra relaţiilor cu ceilalţi şi a relaţiei cu sine.

În procesul explorării problemei putem adresa întrebări precum:

- Ce efect are X („panica") asupra relaţiilor tale cu ceilalţi?
- Ce îţi spune X despre tine când eşti acasă sau când eşti la serviciu (sau în alte situaţii relevante)?
- Ce efect are „panica" asupra relaţiei tale cu (persoane relevante)?
- Aceste efecte s-au modificat în timp?
- Este „panica" întotdeauna la fel de puternică?
- Există perioade când are o influenţă mai slabă? Dacă da, când?

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Etapa a III-a: Evaluarea efectelor

În etapa a treia se adresează întrebări cu privire la autoevaluarea persoanei referitoare la aceste efecte: dacă aceste efecte au fost pozitive sau negative, dacă e bine sau rău că există în viața lor. Prin încurajarea unei autoevaluări a efectelor problemei asupra vieții lor, aducem în mod activ în prim-plan experiența și cunoștințele persoanei care ne consultă.

Întrebări care ar putea apărea în această etapă, care să conducă la o evaluare a efectelor problemei:

- Crezi că „panica" este utilă sau nu pentru viața ta?
- Ideea de „x" este un lucru bun sau rău în viața ta, sau are o cu totul altă semnificație?
- Poate părea evident, dar vreau să clarific cu tine dacă „x" a fost un lucru benefic sau nu pentru tine? Sau a însemnat cumva altceva?

Etapa a IV-a: Justificarea evaluării

Etapa finală implică o justificare a evaluării care tocmai a avut loc. Se cere o motivare a evaluării prin a întreba clientul de ce a evaluat efectele în modul în care a făcut-o. Astfel, oferim prilejul clienților să-și exprime valorile, credințele și intențiile pe care se bazează acele justificări. Întrebând o persoană „de ce" a realizat evaluarea în acel mod, se aduc adesea la suprafață povești importante sau experiențe despre care nu s-a mai vorbit înainte.

- Ce anume te-a făcut să evaluezi Y (izolarea socială) ca fiind ceva rău?
- Cum de simți că Y (supărarea) a avut o influență negativă asupra relației tale maritale?
- De unde știi că Y (distanțarea) este un efect negativ în relația ta cu copilul?
- Pe ce te bazezi când spui că Y (a fi circumspect) este un lucru și rău și bun?

Am încercat aici să descriem pe scurt cum poate fi utilizat acest plan pentru a lua contact cu problemele pe care o persoană le are. Este important de precizat că utilizarea acestui plan dezvoltă un alt mod de gândire nu doar cu privire la problema și efectele sale, ci și referitor la concluziile privind identitatea preferată (Tu, de fapt, cum ai vrea să fii? Ce resurse ai vrea de fapt să pui în practică prin comportamentul tău începând de azi? Ce ai vrea să vadă copilul tău la tine? Când anume ai fost așa? Cine te-a văzut fiind așa? Când valorile în care crezi preiau controlul și te ajută să fii așa cum îți dorești?). Prin urmare, aceste etape ale planului, orientate mai degrabă spre evenimente unice decât spre probleme, facilitează dezvoltarea unor povești alternative bogate în detalii.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

După ce am schiţat „harta atitudinală", am dori să corelăm utilizarea acestui plan cu specificul lucrului cu femei care au supraviețuit abuzului sexual din copilărie.

Centralizarea experienței și a cunoștințelor femeilor abuzate sexual în copilărie

Unul dintre motivele pentru care se alege utilizarea „hărţii atitudinale" în munca psihoterapeutică este acela că susține intenția terapeutică de focalizare pe experiența și cunoștințele femeilor în cadrul conversațiilor din cabinet. Este un aspect foarte important în lucrul cu efectele abuzului sexual din copilărie, unde exercitarea puterii unui adult în relație cu un copil are invariabil efecte precum: reducerea la tăcere a femeilor astfel încât să nu vorbească despre abuz; pierderea sentimentului că își pot influența propria viață; pierderea încrederii în propria judecată și în cunoștințele proprii. Adesea aceste femei vin la terapie pentru că efectele abuzului continuă să le controleze viețile (sentimente de rușine, vină și teamă).

Vom oferi în continuare câteva exemple mai detaliate din experiența practică a lui S. Mann (1992), pentru a ilustra cele patru etape ale „hărţii atitudinale".

Etapa I: Negocierea unei definiții a problemei bazate pe experiența clientului

După cum am menționat mai sus, intenția în această primă etapă este de a crea o descriere personalizată a semnificației abuzului în viața femeii, prin intermediul negocierii și al definirii externalizate a problemei. Acest lucru este important deoarece, adesea când femeile vin la psihoterapeut să vorbească despre experiența lor, vin având credințe negative despre ele însele. De exemplu, unele s-au descris pe sine ca fiind „o stricată furioasă", „veşnic tristă", „deprimată", „nemotivată". Aceștia sunt termeni despre care aceste femei cred că le descriu în totalitate (Fonagy, Moran, Target, 1993). Unul dintre lucrurile care încurajează munca terapeutului este acela de a fi martorul efectelor pe care externalizarea problemei o are asupra vieților femeilor într-un mod care se potriveşte mai bine cu propria lor capacitate de înțelegere și experiență.

Antje, 23 de ani, a venit la terapeut în legătură cu experiența unui abuz sexual când avea 10 ani. Doar recent vorbise pentru prima oară despre această experiență unei prietene care a încurajat-o să meargă la terapie. Antje s-a descris pe sine ca fiind deprimată și a spus că întotdeauna s-a simțit deplorabil. Mai mult, Antje credea că, deoarece abuzul asupra ei nu a fost atât de grav ca cele asupra

altor persoane, depresia şi starea deplorabilă se datorează probabil felului ei de a fi. A mai spus că nu există remediu pentru ea, că nu se poate opri din plâns şi că începuse să se gândească la automutilare. În acest punct, disperarea ei şi sentimentul terapeutei că este o situaţie urgentă ameninţa să acapareze conversaţia.

Prin urmărirea unui plan, a unei hărţi, S. Mann a întrebat-o pe Antje dacă s-a gândit la un nume colectiv pentru toate aceste gânduri puternice despre sine. Iniţial, nu a crezut că există unul, dar după o meditaţie în tăcere, a spus că le-ar putea numi „gândurile nefericite". Această denumire a gândurilor i-a dat prilejul unei experienţe diferite cu ea însăşi. Nu se mai descria pe ea ca pe o persoană deplorabilă, nenorocită, ci ca pe o persoană afectată de „gânduri nefericite". Denumind aceste gânduri, Antje a devenit mult mai activ implicată în recapitularea efectelor acestor gânduri asupra vieţii ei şi a istoriei acestor efecte. Ceea ce a urmat a fost o conversaţie considerabil diferită în care, în centrul eforturilor psihoterapeutice colaborative, s-au aflat cunoştinţele şi experienţele clientei în legătură cu modul în care aceste gânduri acţionau în viaţa ei.

Ne-am referit la acest exemplu pentru a sublinia modul în care poveştile convingătoare ale unor probleme pot avea ecou în supravieţuitoarele unor abuzuri sexuale din copilărie şi, de asemenea, ce ecou au în specialiştii terapeuţi. Când a apărut riscul ca disperarea să monopolizeze conversaţia, a intervenit negocierea unei definiţii externalizate a problemei. Aceasta i-a dat prilejul lui Antje să-şi exprime propria poziţie în relaţie cu problema şi efectele acesteia asupra vieţii ei.

Vom descrie pe scurt un alt exemplu pentru prima etapă a „hărţii atitudinale", în special în legătură cu formularea unei definiţii externalizate a problemei, al unei femei care vine pentru prima dată la consiliere, având diagnosticul de stres post-traumatic.

„Sindromul stresului post-traumatic" este o sintagmă des întâlnită în cabinetul terapeutic. Pentru multe dintre cliente a fost o uşurare să li se dea acest diagnostic de către profesionişti, deoarece le-a furnizat o confirmare aprobată social că experienţa lor de abuz în copilărie a fost o traumă. Unora dintre femei acest lucru le-a dat posibilitatea de a vorbi despre problema lor cu alţii, chiar dacă abuzul propriu-zis a rămas nedenumit. Pentru unele, descrierea „sindromul stresului post-traumatic" a fost o cale de numire clară a efectelor fizice şi emoţionale pe care abuzul le-a avut asupra vieţilor lor. Când femeile se descriu ca suferind de „sindromul stresului post-traumatic", terapeutul este interesat de modul cum se potriveşte această denumire perspectivei şi experienţei propriu-zise a femeilor. Atunci când specialistul pune întrebări pe marginea acestui lucru, nu sugerează că abuzul sexual din copilărie nu este resimţit ca o experienţă traumatică. În conversaţiile terapeutice, specialistul este adesea martor la efectele amintirilor

dureroase şi la efectul de reducere la tăcere al fricii şi terorii. Important este să se înţeleagă că această traumă a avut loc într-un anumit context istoric şi cultural. Dacă acest lucru este trecut cu vederea, atunci definirea problemei ca „sindromul stresului post-traumatic" poate deveni absolutizată şi internalizată de către femeie. Când acest lucru se întâmplă, femeile pot deveni vulnerabile în continuare la auto-învinovăţire că nu sunt suficient de „puternice" sau de „adaptabile". Nesubestimând proporţiile traumei trăite de femei, există totuşi oportunităţi de renegociere a numirii problemei în moduri care să rezoneze mai bine cu experienţa lor de viaţă.

De asemenea, întrebând clienta despre ce înseamnă această denumire pentru ea, nu se intenţionează discreditarea opiniei altui profesionist sau favorizarea propriului punct de vedere, ci se confirmă că numirea problemei în acest fel are consecinţe importante asupra vieţii ei. Ea a spus că era bine că avea acest nou diagnostic, deoarece ea credea că era mai bun decât cel de tulburare de personalitate, dat anterior. Totuşi, era puţin nedumerită de semnificaţia acestui diagnostic şi credea că are legătură cu probleme ale somnului, coşmaruri, teama şi anxietatea pe care le simţise. A fost întrebată dacă există o denumire care i s-ar potrivi mai bine sau dacă e mulţumită cu termenul de „stres post-traumatic". Clienta a răspuns aproape fără nici o ezitare că ea l-ar denumi sindromul „omului care a avut parte de foarte multe nenorociri în viaţă". Apoi s-a realizat o listă a acestor „nenorociri" din viaţa ei, care includea abuzul săvârşit de către unchiul ei, înlăturarea din familie la un cămin pentru copii, boală, automutilare, vagabondaj, abuz sexual ca adult şi dependenţă. Această nouă denumire a problemei a permis desfăşurarea unei conversaţii focalizate pe coşmaruri ca efect al abuzului şi nu ca simptom al „sindromului stresului post-traumatic" („să înţeleg că, până acum, soluţia la care te-ai gândit pentru a face faţă abuzului a fost să încerci să îţi suprimi sau să eviţi orice amintire legată de acest eveniment, ceea ce a făcut ca ele să vină totuşi la suprafaţă numai prin intermediul coşmarurilor. Cum anume te-ai descurcat cu acestea? Cum anume faci ca ele să nu apară în fiecare noapte? Ce anume utilizezi din conţinutul lor? Cum anume?), iar această diferenţiere a însemnat începutul recâştigării de sine şi al autovindecării. Clienta a început să formuleze idei despre căi de influenţare a locului pe care coşmarurile l-au ocupat în viaţa ei.

Definirea problemelor ca fiind în afara oamenilor, în moduri care au o semnificaţie personală şi directă în viaţa lor, poate crea un anumit spaţiu lingvistic. Acest spaţiu le poate apoi abilita să contribuie cu propriile mijloace la o conversaţie despre efectele abuzului sexual din copilărie.

Etapa a II-a: Alcătuirea unui plan al efectelor problemei externalizate

A doua etapă a „hărții atitudinale" implică explorarea efectelor problemei externalizate (personalizate și numite). Psihoterapeutul este interesat să audă ceea ce femeile știu și înțeleg despre felul în care experiența abuzului sexual le-a afectat viața. De asemenea, el verifică împreună cu ele că a înțeles corect și clar care au fost aceste efecte, deoarece această verificare și clarificare conduce adesea la o îmbogățire a sensurilor acestor efecte în viața lor. Tocmai această explorare a efectelor abuzului relevă adesea relațiile de putere în cadrul cărora s-a petrecut abuzul. Și tot această explorare oferă posibilitatea ca aceste efecte să fie redenumite ca efecte ale abuzului.

Mai mult, pe măsură ce femeile încep să identifice efectele abuzului asupra stimei de sine, concluziile pe care le-au tras despre viețile lor („o netrebnică furioasă", „mereu tristă", „deprimată", „nemotivată") încep să fie înțelese ca efecte ale abuzului, mai degrabă decât ca realități ale propriei identități.

Alcătuirea unei hărți, a unui plan al efectelor problemei externalizate furnizează, de asemenea, o modalitate de a auzi și de a conștientiza cunoștințele speciale ale femeilor, care vorbesc despre unele strategii și abilități pe care le dețin pentru a face față acestor efecte. După cum efectele abuzului au fost prezente în viețile lor timp de mulți ani, tot astfel au fost și ideile și abilitățile pentru limitarea influenței lor. Denumirea problemei cu termenii de „gânduri nefericite" a condus la îmbogățirea cunoștințelor clientei despre tacticile acestor gânduri nefericite și a strategiilor ei de a le face față.

Tipul de întrebări care susțin acest interviu sunt:

- Ce efecte au aceste gânduri asupra felului în care te gândești la tine?
- Care au fost efectele acestor gânduri asupra prieteniilor, familiei, serviciului, speranțelor de viitor?
- Există momente sau locuri în care aceste gânduri au o influență mai mare?
- Există momente sau locuri în care aceste gânduri au o influență mai scăzută?
- Efectul gândurilor nefericite s-a modificat în timp?
- Există unele semne care prevestesc apariția acestor gânduri?

Fiecare dintre aceste întrebări poate constitui terenul unui nou interviu. De exemplu, dacă efectele s-au manifestat mai slab la serviciu sau în cadrul familiei, aș putea să vreau să aflu mai multe despre ceea ce a înțeles clienta că a contribuit la diminuarea acestor efecte. Aș putea întreba dacă au existat anumite lucruri pe care clienta le făcea în aceste situații, sau dacă avea gânduri care îi erau mai la îndemână în acele momente și care se opuneau „gândurilor nefericite", sau dacă

existau anumite persoane sau împrejurări pe care le considera de ajutor în acele situaţii.

Adresând acest tip de întrebări, terapeutul a reuşit să afle de la clientă despre măsurile pe care deja le lua ori de câte ori aceste „gânduri nefericite" îi reveneau în minte, despre cum a învăţat să recunoască aceste gânduri şi să le diferenţieze de alte gânduri. De asemenea, a aflat ce face clienta pentru a avea grijă şi a se proteja de apariţia acestor gânduri şi despre persoanele din viaţa ei care-i cunosc lupta cu aceste gânduri şi care vor să o vadă învingătoare în izgonirea lor din viaţa ei.

Alcătuirea unei hărţi complete a acestor efecte ale problemei creează adesea spaţiu pentru articularea cunoştinţelor despre soluţii, a intenţiilor şi speranţelor. Abuzul are de multe ori efecte profunde asupra vieţilor femeilor abuzate. Alcătuirea acestui plan al efectelor externalizate este o modalitate de conştientizare a lor şi, în acelaşi timp, creează deschideri ce pot fi explorate mai târziu.

Etapa a III-a: Evaluarea efectelor

Cea de-a treia etapă a „hărţii atitudinale" presupune invitarea persoanei la o evaluare a efectelor problemei. Aceasta este una dintre cele mai suprinzătoare etape. Surpriza se datorează unor presupoziţii neverbalizate. Terapeutul face uneori presupuneri despre efectele anumitor evenimente şi idei din viaţa oamenilor, însă aceste presupuneri pot pune în umbră intenţiile, scopurile, credinţele şi speranţele clienţilor, chiar în situaţii care par foarte clare şi simple.

În procesul evaluării efectelor problemei, terapeutul se angajează într-un exerciţiu de decentrare personală şi de invitare a clientelor să ia atitudine în legătură cu efectele abuzului.

În discuţiile cu Antje, de exemplu, pe marginea efectelor „gândurilor nefericite", se pot adresa întrebări precum:

- Aşadar, ai spune că aceste „gândurile nefericite" au fost utile sau nu în viaţa ta?
- Este bine sau nu ca aceste gânduri să aibă un cuvânt de spus referitor la prieteniile tale?
- Poate părea o întrebare comună, dar voiam să verific dacă aceste gânduri au fost un lucru bun, rău sau altfel ?
- Ţi-ai dori mai multe sau mai puţine „gânduri nefericite" în viaţa ta?

Acest tip de întrebări aduce, de asemenea, în prim-plan ideea opţiunilor. De exemplu, să se gândească dacă vrea sau nu ca „gândurile nefericite" să aibă în continuare o influenţă atât de mare în viaţa ei. Antje are astfel posibilitatea de a

avea controlul în relația cu efectele problemei. Aceste întrebări furnizează în continuare oportunități de identificare a modului de acțiune și a efectelor problemei și de separare a clientei de acestea.

Acest interviu de evaluare nu își propune doar să concluzioneze dacă ceva este bun sau rău, ci, în mod frecvent, conduce spre articularea complexității și specificității evenimentelor (provocarea gândirii dihotomice).

Intervievarea femeilor despre evaluarea lor asupra efectelor problemei le recunoaște cunoștințele deosebite despre ceea ce este potrivit pentru viața lor. Adesea, acest lucru se află într-un contrast puternic cu experiențele anterioare ale acestor femei. Multe femei care au suferit un abuz sexual în copilărie au avut trupurile, vocile și credințele desconsiderate și violate. În anii ce au urmat abuzului, au fost adesea reduse la tăcere și neîncredere. Ieșirea terapeutului din rolul central și solicitarea femeilor să evalueze în detaliu efectele problemei semnifică recunoașterea și luarea în considerare a cunoștințelor și expertizei lor în legătură cu propria viață. Totodată, creează și oportunități pentru terapeut de a afla mai multe despre intențiile, credințele, valorile și scopurile pe care aceste femei le au.

Etapa a IV-a: Justificarea evaluării

În ultima etapă, terapeutul le cere clientelor să-și argumenteze evaluarea efectelor problemei. „De ce crezi că acest efect nu este benefic în viața ta?" Adresarea acestor întrebări constituie adesea o experiență agreabilă pentru terapeut, deoarece solicitarea clientelor să adopte o anume atitudine față de problemă le creează ocazia de a vorbi despre valorile și angajamentele lor.

De exemplu, Antje spunea că nu era normal ca nefericirea să aibă efectele pe care le are în viața ei, deoarece o distrage de la petrecerea timpului alături de copii așa cum și-ar dori. O altă femeie afirma că motivul pentru care crede că efectele problemei sunt negative este acela că nu-i permit să se distreze, să lucreze, să studieze sau să se bucure de compania prietenilor. După reflectarea acestor argumente, terapeutul poate să pună în continuare întrebări care să dezvăluie poveștile acestor aspecte ale vieții clientelor – povești ale dorinței de a avea prieteni, de a se distra, de a lucra și așa mai departe. Acestea sunt povești și istorii care au stat adesea în umbra efectelor abuzului, dar, cu toate acestea, au rămas prețuite și dorite.

A te abține de la a cere o justificare a evaluării, a nu întreba „de ce" înseamnă a pierde oportunități de a-i invita pe oameni să-și ia angajamente importante, care se opun efectelor abuzului în viețile lor. Aceste justificări ale evaluărilor prilejuiesc multe deschideri pentru conversații de rescriere a poveștii alternative.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În încheiere, vom oferi un exemplu de cerere a unei evaluări a efectelor problemei și apoi a unei justificări a acestei evaluări. Julie a mărturisit că experiența ei de a lua atitudine față de vocea abuzului a fost una rea pentru ea. Terapeutul se așteptase ca ea să fie mulțumită de felul în care acționase, clarificând ceea ce dorise într-o situație dificilă, așa că a devenit curios să afle de ce a fost un lucru rău pentru ea. Invitând-o pe Julie să-și argumenteze evaluarea, terapeutul a putut să afle că, atunci când s-a apărat, a folosit un limbaj pe care ar fi preferat să nu-l fi folosit și că țipase. Pentru Julie, aceasta a fost o dezamăgire semnificativă. Vorbind așa cum a făcut-o, simțea că nu se comportase mai bine decât tatăl ei, care o abuzase. Julie avea credințe puternice despre felul în care prefera să vorbească oamenilor, chiar atunci când nu era de acord cu ei. Acest mod de a vorbi valoriza respectul și amabilitatea, opus comportamentului abuziv. De aici a urmat o discuție mai amplă despre motivele pentru care nu i-a plăcut că a strigat și s-a comportat mai grosolan și de ce preferă modalitățile mai respectuoase. Terapeutul a explorat ce spune despre ea faptul că și-a creat deliberat o viață în care sunt la înălțime valori precum respectul și amabilitatea. Julie a mai declarat că valorizează regretul și remușcarea ei pentru că a țipat, deoarece acest lucru o deosebește de abuzatori, care nu par a avea sentimente de regret sau remușcare.

În concluzie, am putea spune că în prima parte a acestui model am încercat să descriem modul în care „harta atitudinală" structurează conversațiile cu femeile care au supraviețuit abuzului sexual din copilărie. Practicile încorporate în această hartă oferă un spațiu pentru ascultare, care să le permită să vorbească și să acționeze împotriva efectelor abuzului asupra vieții lor. Chiar și atunci când conversațiile sunt structurate de o astfel de hartă, acestea nu se desfășoară într-o manieră liniară. Conversațiile nu se mută lin de la „externalizarea problemei" la „evaluarea efectelor" și „justificare", ci se mișcă de la și spre toate aspectele hărții, activând la maximum creativitatea terapeutică. Există opriri și porniri, momente în care terapeutul simte că nu s-a întâmplat mai nimic, momente de blocaj, când întrebările nu apar cu ușurință, dar și momente când clientele încep să-și recâștige viețile de sub efectul abuzului și să ofere o descriere bogată a propriilor cunoștințe, speranțe, valori și vise.

Bibliografie

Benjamin, J. (1988). *The bounds of live: psychoanalysis, feminism and the problem of domination*, New York: Pantheon Books

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Delpeut, H. (2002). Inner and outer voices in therapeutic conversations, *Tijdschrift voor psychotherapy*, 28, 351-354

Fonagy, P., Moran, G.S., Target, M. (1993). Agression and the psychological self, *International Journal of Psychoanalysis*, 74, 471-485

Goldner, V., Penn, P., Sheinberg, M., Walker, G. (1990). Love and violence: gender paradoxes in volatile attachments, *Family Process*, 29, 343-354

Mann, S., Russel, S., Cherubin, M. (1992). Narrative therapy and sexual abuse, *Family therapy*, 22, 234-243

Monk, G., Winslade, J., Crocker, K., Epston, D. (1987). *Narrative therapy in practice: The archaeology of hope*, San Francisco: Jossey-Bass

White, M., Epston, D. (1990). *Narrative means to therapeutic ends*, London: Norton & Company

White, M. (1997). *Narrative of therapists' live*, Adelaide: Dulwich Centre Publications

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Experiențe emoționale dăunătoare timpurii și modalități de prevenție

Daniela Muntele Hendreș[1]

Rezumat. Tulburările mentale pentru care oamenii solicită psihoterapie cel mai frecvent, precum anxietatea și depresia, sunt de regulă declanșate de evenimente severe și dificultăți majore de viață (Brown și Harris, 1978, 1989). Cu toate acestea, există o varietate largă de reacții, la un pol aflându-se cei care întâmpină cu stăpânire de sine cele mai multe evenimente dificile, iar la celălalt pol, cei care devin foarte stresați chiar și în condiții pe care alții le consideră minore vicisitudini ale vieții.

Semnificația, înțelesul pe care fiecare individ îl acordă evenimentului este de natură să explice aceste mari diferențe între reacțiile indivizilor. Semnificația este rezultatul unei interacțiuni dintre lumea exterioară a individului (caracteristicile contextului în care pot avea loc evenimentele) și lumea sa interioară (atitudinile și schemele personale cu privire la sine și la cei din jur). Experiențele timpurii își pun amprenta asupra ambelor instanțe, iar evenimentele stresante evocă semnificații diferite dar înrudite (Andrews, 1997). Chiar și la o primă vedere, unele evenimente stresante pot avea semnificații care din perspectivă evoluționistă sunt deosebit de traumatizante. Pierderea, respingerea, umilirea, înșelarea pentru a fi atras într-o situație defavorabilă sunt toate implicate aici. Deși aceste caracteristici ale evenimentelor sunt toate aversive pentru oricine, în cazul celor care au avut copilării marcate de neglijare și abuz, ele pot activa amintiri autobiografice, mecanisme de coping cognitive și afective habituale. Astfel, semnificațiile aversive atașate situațiilor curente pot fi mult intensificate. Andrews demonstrează, lucrând cu un lot de paciente depresive, că cele care au suferit în copilărie experiențe aversive umilitoare, în situații ulterioare, din viața adultă, trăiesc stări precum rușinea sau vinovăția la cote exacerbate.

Rușinea este una dintre cele mai dăunătoare experiențe ale copilăriei. Dacă părintele ignoră reacția de mândrie a unui copil, acesta va fi rușinat, jenat. Suportul acordat și validarea sentimentelor copilului sunt antidotul rușinii. Lucrarea prezintă și modalități de psihoterapie centrată pe emoții după Greenberg (2002). Acestea pot fi extrem de utile și în intervenții terapeutice și în prevenția instalării unor dăunătoare disfuncții în comunicarea dintre părinți și copii. Emoțiile, precum tristețea, teama, furia, rușinea, atât ale părinților, cât și ale copiilor, pot fi abordate și modelate cu modelul propus.

---

[1] Universitatea „Al.I.Cuza" Iași, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, hendres@uaic.ro

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Abstract. The mental disorders usually treated in psychotherapies, as anxiety and depression are most frequently triggered by difficult life events (Brown & Harris, 1978, 1989). Some people stay calm during adversities while others are overreacting even in situations that other consider just slightly difficult.
he individual meaning of the event is able to explain these huge differences between individual reactions. The meaning is the result of the interaction between the external world and the inner one (own attitudes and schemas concerning the self and others). The early experiences influence extremely much both instances and stressful event trigger different but interrelated meanings (Andrews, 1997). There are evidences that when depressed adult patients have in their early life history, aversive humiliating experiences, they tend to experience states like shame and guilt at very high levels.
One of the most aversive experiences during infancy is the shame. Is the parent ignore the proud reactions of the child, he will be embarrassed and ashamed. Giving support and validating the child's feelings, is the antidote of the shame. The paper presents emotions centred psychotherapies (Greenberg, 2002) which can be useful also in prevention of communication dysfunction of parenting. Emotions like sadness, fear, hungry, shame are triggered by the therapeutic approaches that Greenberg proposed.

Experiențele aversive trăite în copilărie par a crea adevărate tipare pentru contextele ulterioare ale existențelor individului, predefinindu-le, parcă, pentru neșansă și eșec. Despre faptul că la confruntarea cu aceeași situație dificilă, cu același eveniment frustrant, reacțiile oamenilor diferă enorm, s-a discutat deja foarte mult (e.g. Lazarus, 1993, Brown, 1989). Bernice Andrews (1997) detaliază relația dintre felul în care evenimentele aversive din copilărie exercită efecte negative asupra existenței de mai târziu a adultului, arătând că semnificația construită la nivel individual are cel mai important rol în explicarea diferențelor. Ea definește această perspectivă psihosocială ca pe o funcție de interacțiune între lumea externă a individului (i.e. caracteristicile actuale ale contextului în care evenimentele se produc) și lumea sa internă (i.e. propriile atitudini și scheme cognitive privind sinele și lumea din jur). Andrews susține că experiențele timpurii au influență ulterior deopotrivă asupra lumii externe și asupra celei interne, mai precis, că acestea au capacitatea de a-și pune amprenta nu doar asupra percepției subiective a realității actuale, ci chiar și asupra realității însăși.

Numeroase caracteristici particulare ale evenimentelor posedă semnificații universal valabile, derivate din parcursul evoluției speciei umane. Pierderea, respingerea, umilința, faptul de a fi înșelat sunt toate exemple în acest sens (Gilbert, 1997). Evenimentele care implică pierdere se referă la moartea cuiva apropiat, la separarea forțată, la pierderea slujbei ori a altui rol. Astfel de

evenimente adesea implică respingerea, aşa cum se întâmplă la concediere sau la respingerea într-o relaţie romantică. Umilinţa se produce adesea când persoana este public percepută ca eşuând sau dând greş într-o direcţie sau alta. Tot un efect de umilire are şi abuzul fizic şi cel sexual. Mai ales cel din urmă se însoţeşte adesea şi de faptul de a fi înşelat şi prins în capcană, deoarece autorul abuzului sexual este adesea un membru apropiat al familiei, iar victima nu are resursele necesare pentru a scăpa din această capcană. Aceste caracteristici ale evenimentelor sunt întotdeauna şi pentru oricine, fără excepţie, aversive. Însă în cazul celor care au fost expuşi la evenimente aversive în copilărie, ele activează amintiri autobiografice şi anumite mecanisme de coping afective şi cognitive. În acest fel, semnificaţia aversivă ataşată evenimentului este mult intensificată în cazul acestora.

Andrews (1997) arată că femeile care primesc în copilărie un tratament neadecvat din partea părinţilor au un mare risc de a experimenta mai târziu, la vârsta adultă, relaţii disfuncţionale în condiţii sociale adesea precare. Calea cla mai frecvent urmată în aceste cazuri este chiar tendinţa acestor femei de a face alegeri neînţelepte pentru partenerii pe termen lung. Aceasta se întâmplă adesea ca rezultat al sarcinilor neplanificate şi nedorite şi, de fapt, ca rezultat al unei lipse generale de planificare în viaţa acestor femei. Conform unui studiu realizat de Andrews şi Brown (1988), în care au sondat asocierile diverşilor factori autobiografici cu violenţa maritală, femeile care nu au primit suficientă afecţiune şi grijă în copilărie au o nevoie pe care o resimt ca stringentă de a fi iubite, alintate, spre deosebire de cele la care nevoile timpurii de afecţiune au fost satisfăcute. Astfel, ele sunt susceptibile de a atrage atenţia tocmai acelor bărbaţi care sunt mai posesivi şi mai dependenţi şi care sunt mai înclinaţi către violenţă în cadrul relaţiilor apropiate. Într-un studiu longitudinal desfăşurat de Brown şi colaboratorii (1987) utilizând 400 de participante femei din Islington, Londra, ei demonstrează că la cele cu experienţe nefavorabile timpurii, evenimentele negative din viaţa de adult conduc la depresie într-o proporţie semnificativ mai mare decât la cele ale căror date autobiografice nu indică elemente nefaste în copilărie.

De exemplu, o copilărie marcată de pierderi va face ca mai târziu orice pierdere să aibă o încărcătură negativă mult mai intensă decât la alţi adulţi. Acest lucru se întâmplă deoarece orice pierdere actuală antrenează semnificaţii în plus, adesea subliniind faptul că ceva a fost deja pierdut sau că nu fost niciodată cu adevărat posedat. Andrews şi Brown (1988) au urmărit pe parcursul anilor, la o parte din lotul de femei cercetat în marea Britanie, şi legătura atitudinilor faţă de sine, în relaţie cu violenţa domestică şi simptomele depresive. Ei confirmă cunoscuta legătură între atitudinile negative faţă de sine şi adversităţile timpurii.

Autoblamarea și autocritica s-au dovedit a fi asociate cu un tratament disfuncțional din partea părinților în copilărie, caracterizat mai ales prin lipsă de afecțiune, răceală, asprime și control strict. Aceste rezultate sunt de altfel convergente cu concluziile lui Bowlby prezentate în modelul lui despre stilurile de atașament. Experiențele din copilărie influențează mult măsura în care individul se simte suficient de încrezător atunci când interacționează cu evenimente de viață dificile, stresante. Stima de sine scăzută este de natură să explice sentimentele de eficiență personală redusă în influențarea evenimentelor, iar autoînvinuirea și autocritica sunt legate de sentimentul persoanei că ea nu este îndreptățită să persevereze pentru îndeplinirea anumitor planuri și pentru atingerea unor scopuri.

În prezentarea concluziilor acestui studiu, pe care o face Andrews (1997), ea indică și importanța sentimentelor de rușine implicate în trăirea subiectivă a violenței în context marital la femeile investigate. Rușinea este întotdeauna legată de autoblamare, iar autoblamarea este puternic asociată cu experiențele abuzive timpurii. Întrucât rușinea a fost în mod constant conceptualizată în literatură ca implicând o înaltă conștientizare de sine legată de propriul corp, Andrews a chestionat participantele asupra rușinii resimțite vizavi de propriul corp, despre instalarea și durata unor astfel de sentimente atunci când el se instalează.

Rezultatul a fost extrem de surprinzător în ciuda umilințelor implicate de violența maritală, inclusiv violul, nici una dintre experiențele acestea de abuz la vârsta adultă nu a fost găsită în corelație cu rușinea cu privire la propriul corp, dacă nu existau experiențe de abuz în istoria timpurie a copilăriei respectivelor femei. Abuzul la vârstă adultă crește riscul de depresie recurentă și cronică, după cum arată Andrews (1997), în rândul celor cu experiențe de abuz în copilărie, iar acest fapt poate fi explicat mai ales prin capacitatea abuzului de a provoca rușine intensă în special acelor femei care deja sunt înclinate pentru a trăi astfel de sentimente.

Riscul de a trăi în viața adultă experiențe abuzive în cadrul relațiilor cu partenerii de viață este mare la cei cu experiențe aversive timpurii, iar Andrews și Brown (1988) descoperă că lipsa de grijă și afecțiune din partea părinților în copilărie este un predictor mai puternic al abuzurilor suportate mai târziu, decât înseși abuzurile propriu-zise timpurii. Un tratament insuficient de adecvat sub aspectul disponibilității oferite și al afecțiunii din partea mamei, de exemplu, nu oferă o protecție adecvată și nu satisface nevoile de atașament normale ale copilăriei. Nevoile timpurii nesatisfăcute și stima de sine scăzută conduc la o tendință ulterioară a persoanei de a se angaja în relații greșit evaluate, adesea nefavorabile și a se agăța puternic de credința că astfel de relații sunt valoroase și suportive. Atunci când lucrurile merg rău, experiența inițială legată de tratamentul neadecvat din copilărie poate fi reactivată, iar înțelesul atașat experienței curente

este unul de dezolantă dezamăgire, urmată de depresie. Andrews atrage atenția asupra faptului că în astfel de cazuri marea problemă este tendința de a nega problemele propriei relații și adesea nici o semnificație negativă nu este atașată în mod conștient situației, care în mod obiectiv este amenințătoare. Astfel, individul nu are nici un fel de idee asupra sursei tristeții sale, asupra motivului pentru care este deprimat.

Fără ca violența maritală să poate fi explicată doar prin factorii legați de neglijarea și defectuoasa tratare a copiilor în parcursul dezvoltării lor, cele prezentate mai sus sunt de natură să atragă atenția asupra uneia dintre consecințele cele mai dezastruoase ale disfuncțiilor în relația care se construiește de la bun început între părinți și copii. Cu toate că experiențe pozitive de viață, cum sunt creșterea statutului profesional sau sporirea calității relațiilor cu cei apropiați, pot fi legate de scăderi semnificative în intensitate ale atitudinilor negative despre sine la adulți de vârstă mijlocie (Andrews, 1997) și cu toate că terapia psihologică încurajează mult ștergerea tiparelor disfuncționale de gândire cu privire la sine și la lume a celor depresivi, suntem întotdeauna foarte motivați și pentru a căuta modalități de prevenire, mijloace prin care putem face ca de la bun început să fie limitate instalări nefaste de simptome cognitive.

Prevenția pe care o bună relaționare a persoanelor de referință ale copilului cu acesta o poate realiza este de o utilitate pentru care argumentele științifice sunt deja extrem de numeroase. Un nou-născut care este hrănit cu afecțiune, îmbrățișat cu tandrețe și privit cu dăruire de o mamă disponibilă pentru copilul său va învăța că poate avea încredere că oamenii vor răspunde solicitărilor lui, că se poate bizui pe cei din jur și că poate avea succes atunci când caută să obțină ceva. Din păcate, un copilaș la fel de micuț care simte brațele tensionate ale unei mame iritate și care se consideră împovărată, care privește eventual absentă undeva departe, va învăța cu siguranță o cu totul altă lecție. Acest copil va deveni și el încordat ca reacție la tensiunea mamei și va învăța că nimănui nu îi pasă cu adevărat de el, că nu te poți baza pe cei din jur și că eforturile sale de a obține ceea ce dorește nu vor conduce la nici un rezultat satisfăcător (Stern, 1985).

În unul dintre capitolele lucrării despre psihoterapia centrată pe emoții, Greenberg (2002) se ocupă în mod special de lucrul cu emoțiile implicate în relațiile dintre părinți și copii și de felul cum părinții înșiși pot fi ajutați să devină un fel de instructori apropiați ai copiilor lor în procesarea emoțiilor trăite. Este importantă însăși filosofia părinților cu privire la managementul emoțiilor, pentru că atunci când părinții cred că în general este de preferat ca emoțiile să fie suprimate, controlate și evitate, ei se vor împiedica singuri să ajungă la emoțiile propriilor lor copii. În general, părinții consideră de dorit ca fiii și fiicele lor să nu

fie plângăcioși sau fricoși. Popularitatea nu face casă bună cu labilitatea emoțională nici în copilărie și nici la vârsta adultă și atunci părinții cultivă cum pot ei mai bine aparența de tărie care este mult mai admirată. Greenberg arată însă că tăria și inteligența emoțională provin pe termen lung mult mai mult din integrarea rațiunii cu emoțiile decât din controlul exercitat asupra emoțiilor. Această integrare se realizează treptat prin chiar comunicarea pe care părintele poate să o realizeze cu copilul său, atunci când acesta trăiește emoții negative și nu numai.

O probă în sprijinul utilității lucrului cu emoțiile în copilărie este un studiu al lui Gottman (1977, apud Greenberg, 2002). Părinții au fost împărțiți la timpul 1, când copiii aveau 5 ani, în două categorii: părinți având o filosofie favorabilă instruirii emoționale și părinți cu o filosofie orientată spre negarea emoțiilor. Trei ani mai târziu, la timpul 2, au fost evaluate o serie de variabile proprii copiilor care acum aveau 8 ani. Printre aceste dimensiuni măsurate s-au aflat calitatea relaționării cu colegii, apreciată de învățător, performanțele școlare, frecvența cu care copilul avea nevoie de intervenții pentru reglare emoțională, apreciată de părinți, și sănătatea fizică a copiilor. Rezultatele au fost net în favoarea copiilor cu părinți orientați prin convingerile lor către lucrul cu emoțiile și nu către negarea și neglijarea lor. Aceștia au avut și rezultate mai bune la școală, abilități sociale mai înalte, mai rare emoții negative și mai frecvente emoții pozitive, o trăire mai puțin frecventă a stresului măsurat prin concentrația hormonilor legați de stres în urină și o capacitate mai bună de a-și reveni rapid din stări de supărare și, nu în ultimul rând, răceli și infecții mai rare.

Părinții acestor copii cu rezultate mai bune au arătat ei înșiși că sunt mai conștienți de propriile emoții și de emoțiile copiilor lor. Ei aveau convingeri favorabile educării la copil a unor capacități de a lucra cu propriile emoții (engl. *emotion coaching philosophy*) și ofereau copiilor lor întotdeauna acceptare și asistență în stările lor de furie și tristețe. În loc de a fi intruzivi, critici sau ironici sau de a fi numai pozitivi dar fără a fi centrați pe emoții, acești părinți erau întotdeauna afectuoși, centrați pe emoții, capabili să ofere îndrumare când era necesar sau să laude, să aprecieze, atunci când comportamentul copilului era orientat în concordanță cu obiectivele.

Caracteristicile părinților din acest studiu al lui Gottman (apud Greenberg, 2002) s-au dovedit extrem de valoroase pentru evoluția salutară a copiilor de la 5 la 8 ani. Ele sunt sintetizate după Gottman în felul următor:

1. Capacitatea de a conștientiza chiar și emoțiile de slabă intensitate la sine și la proprii copii

2. Considerarea emoţiilor negative ale propriilor copii drept oportunităţi pentru intimitate şi sau pentru a-i învăţa ceva despre acele emoţii
3. Capacitatea de a empatiza cu copiii şi de a le valida emoţiile
4. Oferirea de asistenţă copiilor pentru etichetarea verbală a emoţiilor trăite
5. Rezolvarea de probleme cu copiii, stabilirea de limite comportamentale, discutarea scopurilor, oferirea de strategii pentru situaţiile care în mod obişnuit generează emoţii negative.

Greenberg (2002) oferă detalii utilizând aceste caracteristici ale părinţilor de succes şi transformându-le în strategii de lucru pe care oricare dintre părinţi le pot învăţa trecând sistematic prin emoţii precum teama, tristeţea, furia, ruşinea. Vom prezenta pe scurt referirile la ruşine, experienţă pe care Greenberg o denumeşte „cea mai chinuitoare experienţă a copilăriei". Copiii au nevoie să fie ceea ce noi numim în popor „lumina ochilor" părinţilor lor. A fi dezaprobat şi a nu fi apreciat când eşti atât de mic – spune Greenberg – este un fapt de natură parcă să te micşoreze mult prea mult. Dacă un părinte, din greşeală sau în mod voit, a provocat ruşine copilului său, atunci este extrem de indicată corectarea acestei greşeli prin reafirmarea importanţei copilului. Faptul de a-i acorda suport copilului şi de a valida emoţiile lui sunt un bun antidot al ruşinii. Un exemplu tipic de situaţie în care copilul trăieşte intens ruşinea este atunci când el pierde controlul sfincterului vezical în situaţii publice. Este probabil cel mai cumplit tip de umilinţă pentru copil. El trebuie asigurat că greşeala aceasta nu este rezultatul vreunui defect structural al lui. A fost doar o incapacitate temporară de a controla situaţia de data aceasta. Accidentul trebuie privit într-un context temporar şi nu ca o greşeală descriptivă pentru sinele copilului.

Cele cinci capacităţi ale unui părinte care acordă atenţie, înţelege şi sprijină copilul în lucrul cu emoţiile sunt prezentate de Greenberg (2002, pp. 296-297), drept paşi pe care părinţii îi pot învăţa şi aplica apoi în viaţa reală cu propriii copii.

Paşi în lucrul cu ruşinea

1. Fii conştient chiar şi de cele mai slabe sentimente de jenă sau ruşine la tine sau la copilul tău. Ajută-l pe copil să recunoască faptul că o greşeală este acceptabilă şi că ea nu îi scade valoarea nici în ochii tăi, nici în ai altora.
2. Vezi în ruşinea resimţită de copilul tău o oportunitate pentru a spori intimitatea dintre tine şi el şi pentru a-l învăţa despre această trăire. Explică-i că absolut toţi oamenii fac greşeli şi că asta nu îl face pe el o persoană inacceptabilă.
3. Validează trăirea subiectivă a ruşinii copilului tău. Recunoaşte şi normalizează experienţa lui: „Este cumplit să vezi că alţii te tachinează",

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

„Nu eşti tu singura care..." sau „Îmi amintesc când mi s-a întâmplat...", toate intervențiile de acest fel pot ajuta.

4. Ajută copilul în etichetarea verbală a ruşinii pe care o trăieşte. Oferă o denumire acestei senzații că vrea să se facă dispărut ca să nu îl mai vadă nimeni.
5. Discută pentru a rezolva problema cu copilul. Discută strategii pentru a face față situațiilor generatore de ruşine, stabileşte cu el limite şi reguli de comportament, prezintă posibilități de prevenire a unor astfel de situații (ex. *Atunci când avem nevoie să mergem la toaletă este mai bine să mergem. Ştiu că uneori este greu să ceri să fii dus la toaletă dar este mai bine să procedezi aşa decât să îți propui să aştepți până ajungem acasă*).

Oamenii au întotdeauna nevoie şi întotdeauna pot beneficia de pe urma legăturilor cu semenii lor. Întrucât legăturile intrafamiliale sunt de departe cele mai puternice legături emoționale, părinții trebuie să acorde o atenție deosebită copiilor lor şi să învețe să fie ei înşişi ceea ce s-ar putea numi nişte buni instructori pentru prelucrarea emoțiilor.

Bibliografie

Andrews, B. (1997). Early Adversity and the Creation of Personal Meaning. În M. Power şi C.R. Brewin (Editori), The Transformation of Meaning in Psychological Therapies (pp.75-89). John Wiley & Sons.

Andrews, B., Brown, G.W. (1988). Marital violence in the community: a biographical approach. *British Journal of Psychiatry*, 153, 305-312.

Brown, G.W. (1989). Life events and measurement. În G.W. Brown şi T.O. Harris (Editori), *Life Events and Illness*. New York: Guilford Press.

Brown, G.W., Bifulco, A. şi Harris, T.O. (1987). Life events, vulnerability and onset of derepssion: some refinements. *British Journal of Psychiatry*, 150, 30-42.

Gilbert, P. (1997). The Biopsychology of meaning. În M. Power şi C.R. Brewin (Editori), *The Transformation of Meaning în Psychological Therapies* (pp.33-56). John Wiley & Sons.

Greenberg, L.S. (2002). *Emotion Focused Therapy. Coaching Clients to Work Through their Feelings*. APA, Washington, DC.

Lazarus, R.S. (1993). Coping theory and research: past, present, and future. *Psychosomatic Medicine*, 55, 234-247.

Stern, D. (1985). *The Interpersonal World of the Infant*. New York: Basic Books.

EDUCATIONAL UNIVERSITY LIBRARY

Provocarea oglinzii sau demersul terapeutic în cazul abuzului fizic şi sexual. Studiu de caz

Narcisa Nadolu[1], Andreea Ionescu[2]

Rezumat. Complexitatea procesului construirii propriei identităţi integrează numeroase influenţe directe sau indirecte la care suntem supuşi pe parcursul devenirii noastre. Natura şi calitatea relaţiilor interpersonale stabilite în familia de bază au un impact major asupra proiectării şi „construirii" imaginii de sine a copilului/viitorului adult. Din păcate, dragostea şi siguranţa familială – ce ar trebui să medieze raporturi autentice şi sănătoase ale copilului atât cu lumea sa interioară, cât şi cu cea exterioară – sunt adeseori înlocuite de relaţii disfuncţionale în care copilul este abuzat în diverse forme: fizic, emoţional sau sexual. Studiul de caz prezentat – al unei tinere de 22 de ani – ilustrează maniera în care abuzul fizic sistematic din partea părintelui de acelaşi gen (pe perioada copilăriei şi adolescenţei), precum şi abuzul sexual la care tânăra a fost supusă în perioada pubertăţii au contribuit la distorsiuni majore în percepţia şi evaluarea propriei persoane. De asemenea, aspectele terapeutice menţionate aici (strategia terapeutică în cazul unor persoane abuzate fizic şi sexual, precum şi fragmente de intervenţie directă) au rolul de a evidenţia elemente esenţiale din munca psihologică cu victime ale abuzului.

Abstract. The large complexity of the self construction process encompasses many direct and indirect influences, which imprint to our identity throughout the lifespan. The nature and quality of our early family relations have a major impact upon projecting and building up the self-image of the child and new coming adult. Unfortunately, the family love and security, that should mediate authentic and healthy relations of the child with the inner and outer world, are sometimes replaced by dysfunctional contacts. And these can take the shape of the abuse in many ways: physical, emotional or sexual. The case study we bring forward by this paper refers to a 22 years old woman abused during the childhood and adolescence. The study highlights the manner in which the systematic physical abuse performed by the same sex parent, combined with the sexual abuse she experienced as a teenager, lead to major distortions in self perception and self evaluation. Nevertheless, the therapeutic issues we present in here underline some

[1] Universitatea de Vest din Timişoara, Departamentul pentru Pregătirea Personalului Didactic, narcisaile@yahoo.com

[2] Universitatea de Vest din Timişoara, Facultatea de Sociologie şi Psihologie, catedra de Psihologie, andreeaio@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

essential elements involved in the psychological work with the victims of the abuse. Therapeutic strategy and direct intervention fragments are discussed.

Motto: *E o durere atât de cumplită*
Încât înghite Ființa.
Apoi se acoperă abisul cu transa
Ca memoria să poată păşi
În jurul, peste, pe deasupra ei.
(E. Dickinson, după J. Welwood, 2006, p.239)

Sensurile şi conjugările verbului *a fi* par să transgreseze munca psihoterapeutică într-o încercare de cuprindere şi definire a reperelor existenţiale – obiective sau subiective – ale clienţilor noştri. În cabinetul de psihoterapie sintagma *lumilor paralele* dobândeşte noi înţelesuri care derulează ca într-un carusel trecutul, prezentul şi viitorul, ceea ce există ca autenticitate sau ca aparenţă, un SUNT ancorat între ceea ce *puteam fi, mi s-a permis să fiu... şi am reuşit să fiu!* Şi urmează întrebarea firească a clienţilor noştri: *Şi totuşi, cine sunt eu?*, care-şi găseşte răspuns într-un demers terapeutic concentrat pe descoperire, recunoaştere, reconstituire sau restaurare, adeseori chiar generare sau regenerare identitară. Din multitudinea şi complexitatea aspectelor ce pot constitui obiective ale strategiei terapeutice ne-am oprit asupra câtorva dintre elementele întâlnite în munca psihoterapeutică cu victime ale abuzului fizic şi sexual, ilustrările la care am apelat fiind preluate din cazul unei tinere de 22 de ani.

Actualitatea şi amploarea problematicii abuzului în cadrul fenomenelor sociale cu care ne confruntăm a constituit unul dintre argumentele importante ale alegerii temei pentru lucrarea de faţă. Devenirea personală în termeni de constituire şi afirmare a personalităţii, de structurare a acelui EU diferit de celălalt prin conştientizarea şi concretizarea unicităţii şi individualităţii reprezintă dezideratele supreme ale fiecăruia dintre noi. Din păcate, această dinamică evolutivă afirmativă a copiilor nu este totdeauna încurajată sau susţinută adecvat de către adulţii ce au ca principală funcţie ocrotirea şi îngrijirea lor. Realitatea dură ne arată că, de multe ori, tocmai părinţii sau cei care au roluri parentale abuzează fizic, emoţional, intelectual sau sexual copiii, rănind, schilodind sau invalidând FIINŢA la diverse nivele prin ignorare sau agresiune (în forme diferite).

Structurarea şi afirmarea propriei noastre identităţi reprezintă un proces extrem de complex care presupune intrinsec existenţa unor etape iniţiale în care ADULTUL – în special părinţii sau substitutul lor – mediază raporturile COPILULUI cu lumea, îi recunosc şi-i afirmă existenţa într-o manieră particulară

de relaționare, iar atunci când există dragostea și suportul necesar se poate potența evoluția și afirmarea autentică a tinerei ființe. Uneori însă, „când suntem copii, durerea de a **nu** fi recunoscuți sau iubiți cu adevărat este atât de cumplită încât ne contractăm și astfel ne deconectăm de la deschiderea originală a ființei. Această pierdere a ființei lasă în urmă un abis, o deschizătură, pe care o acoperim cu transa – cu credințele, cu închipuirile și poveștile despre ceea ce sîntem. Structura eului nostru se dezvoltă ca o strategie de supraviețuire, ca o modalitate de a ne descurca într-o lume care **nu recunoaște** și **nu susține** ceea ce sîntem cu adevărat" (J. Welwood, 2006, p. 239).

Și astfel, ne apropiem de conștientizarea faptului că psihoterapia victimelor abuzului fizic și sexual înseamnă o terapie a durerii, a unei dureri cât întreaga ființă a omului din fața noastră, a unei dureri multiplicate în fiecare fibră a corpului care parcă pendulează în orice moment între *a fi* și *a nu fi*! Sensul existențial al ființei umane pare să graviteze între cei doi poli: *afirmarea* și *negarea/anularea*. În domeniul psihologiei, nu mai este un secret faptul că pentru a ne putea afirma *avem nevoie mai întâi de afirmarea existenței noastre de către ceilalți*, de o recunoaștere și acceptare a noastră ca parte integrantă a întregului reprezentat de LUME. Maniera în care părinții (în special mama) sau substitutul acestora transmit copilului sentimentul că este acceptat și iubit creează premisele pozitive necesare unei EXISTENȚE autentice a ființei, declanșează un proces de manifestare a potențialității la cotele cele mai înalte. În opoziție cu această ipostază avem lipsa afecțiunii față de copil, ignorarea sau agresarea acestuia sub diverse forme, aspecte ce se structurează în Ființa sa ca mesaje ale *respingerii și anulării valorii sale existențiale*. Integrarea acestui „vot de blam existențial" va structura evoluția personală în aceste cazuri spre desființare, spre autoanulare, asemenea unui sistem care este programat să se autodistrugă ca urmare a faptului că nu a fost validat.

Adesеori persoanele ce în copilărie au fost victime ale unui astfel de abuz emoțional, fizic sau sexual și-au activat „programul de autoanulare", componenta autodistructivă apărând în diverse forme și la intensități diferite în funcție de presiunea la care sunt supuse. Cert este, însă, faptul că abuzul fizic sau sexual lezează bazal, structural existența, atentând la ceea ce Allport numea „proprium", schilodind identitatea personală prin distorsiuni/degenerări sau amputări structurale și funcționale.

Pentru ilustrarea acestor aspecte vom face referiri la cazul unei tinere de 22 de ani (H.L.), care a solicitat psihoterapie datorită dificultăților pe care le întâmpina în comunicare – în diferite contexte sociale și tipuri de relații interpersonale. În momentul solicitării terapiei era absolventă de studii superioare, în căutarea unui loc de muncă. Principalele elemente ale anamnezei evidențiau faptul că provenea

dintr-o familie cu ambii părinţi, având un frate mai mic cu 4 ani, iar la creşterea ei în prima copilărie a participat intens şi bunica din partea tatălui.

Investigaţia psihologică a identificat în istoria personală a clientei evenimente de viaţă traumatice ce au marcat devenirea ei personală, perturbând semnificativ atât raportarea la propria persoană (imagine de sine negativă, sentiment de inferioritate etc.), cât şi la ceilalţi (suspiciune, neîncredere, evitare etc.): a fost atât victima abuzului fizic din partea mamei (de la o vârstă foarte mică şi până în adolescenţă), cât şi victima unui abuz sexual petrecut la vârsta de 12 ani (de către un prieten de familie, un bărbat de 27 de ani). Aceste traume personale au reprezentat o „moştenire" grea, atât din punctul vedere al dimensiunii energetico-economice a psihismului clientei, precum şi din punctul de vedere al reperelor autentice de afirmare a FIINŢEI în LUME.

Corporalitatea clientei a fost principalul „mesager" al suferinţei pe care o purta cu ea de atâţia ani, atât postura, cât şi elementele mimico-gestuale lăsând să transpară stigmatul abuzurilor suferite. Utilizarea mesajului non-verbal al furiei şi tristeţii /anxietăţii generate de trăirea însingurării şi a resimţirii abandonului a fost unul dintre punctele nodale ale strategiei terapeutice. Strigătul de ajutor pe care şi-l înăbuşise de teamă atunci când a fost abuzată sexual, dar şi în multe alte momente când era lovită de mamă, cu interdicţia de a plânge, îşi găsise ecou într-un corp aproape inert, supraponderal, cu o privire evitantă, un mers apăsat şi greoi, capul ascuns între umeri, o mimică încruntată adeseori, cu muşchii feţei tensionaţi, mişcări stângace şi nesigure ale braţelor.... Impresia generală era de inert, de tern (ca şi cum acel corp se lupta din răsputeri să nu fie observat), de amputare (părea un trunchi ale cărui ramuri fuseseră retezate în plină expansiune...), de nesiguranţă şi ofensivă-defensivă.

Rolul major al dimensiunii psihosomatice în cazul victimelor abuzului fizic sau sexual este incontestabil atât datorită implicaţiilor lor corporale, cât şi datorită funcţiei de protecţie pe care adeseori corpul o manifestă în confruntarea cu evenimente dureroase – bine-cunoscutele somatizări ale emoţiilor negative asociate cu situaţii marcante de viaţă, cu rol de protecţie a psihismului. „Multe evenimente traumatizante, cum ar fi operaţiile, accidentările, naşterea, abuzul sexual sau fizic au puternice componente somatice sau corporale. Unele aspecte ale acestor evenimente pot să ajungă să fie codificate în muşchi, ţesuturi sau poate chiar celule... Atunci când ne disociem de situaţia de abuz, e foarte probabil ca evenimentul să-şi lase amprenta asupra corpului, chiar dacă l-am ţinut dincolo de graniţele conştiinţei" (C. Grof, 2007, p.110).

Astfel, un important segment al strategiei terapeutice în cazul tinerei ce a fost abuzată fizic şi sexual s-a dovedit a fi „lucrul cu corpul", „descătuşarea

Ființei" de furie, rușine, durere, teamă și tristețe. Dar ce anume susține amploarea și ponderea „lucrului cu corpul" în această problematică? Răspunsul la această întrebare derivă din complexitatea conexiunilor existențiale ale corpului uman: atât ca dimensiune identitară, cât și ca „protagonist" al evenimentelor traumatice.

Pornind de la stadializarea realizată de Allport (1989, după Macsinga, 2000, pp.73-74) în formarea și dezvoltarea personalității umane – unde *Eul corporal* reprezintă prima etapă – putem privi corporalitatea ca piatră de temelie a propriei noastre identități. La nivel corporal trăim experiențele primordiale și esențiale ale „întregului" format de mamă și făt, ale uniunii inseparabile mamă-copil, iar apoi tot la acest nivel apare pentru prima dată diferențierea absolut necesară dintre Eu și ceilalți, cu posibilitatea conștientizării propriei individualități, distincte de a celuilalt: cu posibilitățile și limitările inerente, dar care încep să contureze sensul posesiunii. Corporalitatea ne oferă pentru prima dată „sentimentul delimitării" ființei noastre de a celorlalți, separând printr-o graniță palpabilă, dar permeabilă, cele două lumi – cea interioară de cea exterioară – constituind, totodată, și principalul punct de contact al realității subiective cu cea obiectivă.

În cazul lui H.L., istoria de viață personală a înregistrat evenimente traumatice care i-au tradus pacientei respingerea și recunoașterea negativă a FIINȚEI sale de către LUME. Demersul terapeutic a demonstrat că, deși multe din aceste evenimente erau dincolo de pragul amintirilor conștiente, impactul negativ al sentimentului că nu a fost dorită și acceptată ca EXISTENȚĂ era profund întipărit la nivelul memoriei celulare, la nivel corporal. Astfel, incursiunea psihologică a scos la iveală faptul că în jurul vârstei de 6 luni clienta a fost lipsită de prezența mamei timp de 3 săptămâni, datorită internării acesteia în urma unei depresii post-partum. Acest eveniment, grefat pe aspectele anterioare și ulterioare, ce descriu relația lui H.L. cu mama mai degrabă în termenii unei legături afective marcată de alternanța detașării cu ostilitatea manifestată în acte de agresiune fizică (bătăi frecvente, acompaniate de interdicția de a plânge), a atentat la aspecte bazale ale afirmării existenței clientei. Astfel, H.L. pare să fi înțeles, cu mult înainte de a putea decodifica sensul cuvintelor, ce înseamnă să nu fii dorit și acceptat de LUMEA în care vrei să exiști, ce înseamnă să fii respins înainte de a fi avut măcar posibilitatea reală de a te afirma și integra. La nivelul a ceea ce Berne numește „foame de recunoaștere, pentru a descrie acest gen de nevoie de luare în considerare din partea altora" (Stewart&Joines, 2004, p. 60) și care în fazele timpuri ale existenței noastre se traduce mai ales în frecvența și calitatea unui contact fizic adecvat cu bebelușul (atingeri, mângâieri, îmbrățișări, alintări firești și adecvate ca și conotație în raporturile mamă-copil sau părinți-copil), H.L. a integrat agresiunea și condiționarea negativă la nivelul elementelor bazale ale raportării la

propria fiinţă. Conform Analizei Tranzacţionale, se pare că funcţionăm pe principiul „orice fel de *stroke* este mai bun decât nici un fel de *stroke*" (Stewart&Joines, 2004, p. 60), unde *stroke-ul* reprezintă orice aspect relaţional care constituie o unitate de recunoaştere a unei individualităţi de către ceilalţi. În acest context, absenţa în anumite perioade a contactul fizic pozitiv cu mama pe parcursul primului an de viaţă (forma principală de recunoaştere şi comunicare în acest stadiu de dezvoltare a fiinţei umane), precum şi comunicare non-verbală deficitară sau ostilă, urmată de abuzurile fizice repetate ale mamei (ce au fost permanente până în adolescenţă) au condus la o introiectare a puniţiei, a agresiunii, contribuind mai târziu la apariţia şi consolidarea unor comportamente autopunitive sau chiar autodistructive. Clienta relatează despre tentativele ei suicidare (cea mai riscantă a avut loc în adolescenţă), precum şi despre obişnuinţa de a se răni în diverse feluri, despre dorinţa irezistibilă de a-şi face corpul să sufere (în special prin tăiere sau lovire).

Experienţa traumatică a lui H.L. s-a prelungit datorită unui abuz sexual la care este supusă la vârsta de 12 ani, în plin proces de descoperire şi acomodare cu feminitatea sa corporală. O nouă experienţă ce-i consolidează asocierea negativă cu propriul corp, o traumă ce produce scindarea interioară a persoanei de corpul „ce nu e bun de nimic", ce nu i-a adus decât „suferinţă şi ruşine", ceva „de care vreau să uit şi pe care lupt cu toate puterile să-l ţin cât mai departe de mine...". Disocierea clientei de propriul corp a apărut ca fragmentare a lumii interioare, ca mecanism de apărare a unei părţi din FIINŢĂ. Cum durerea pe care H.L. a resimţit-o în numeroase rânduri la nivel corporal nu putea fi îndepărtată, clienta a ales să îndepărteze şi să caute să anuleze sursa durerii şi suferinţei : *propria corporalitate.* Momentul abuzului sexual a fost resimţit de clientă ca o ameninţare a întregii sale fiinţe, generând o anxietate majoră atât în raport cu o agresiune care nu avea sens în cadrul ei de referinţă, cât şi cu avalanşa de reacţii corporale şi afective ce o înspăimântau. În acel moment inconştientul a „decuplat" corpul de la restul fiinţei sale, ulterior clienta povestind ceea ce i s-a întâmplat corpului său şi nu sieşi... „Indiferent dacă un copil este supus unei traume extreme sau unei forme moderate de abuz, mecanismele disocierii funcţionează în acelaşi fel... Astfel, descoperim că putem evada din realitatea prezentă ori de câte ori apare durerea..." (C. Grof, 2007, p. 92).

Dar pe lângă aspectul adaptativ, protector, disocierea a facilitat şi unele din tendinţele autodistructive. Iniţial, în terapie clienta vorbea despre propriul corp ca despre o entitate distinctă: „...uneori corpul simte o durere în piept..." pe care o privea din exterior şi faţă de care era mai uşor să manifeste tendinţe punitive pentru că „nu era vorba despre sine". Disocierea de propriul corp a accentuat astfel

comportamentele autoagresive, ca şi cum dintre cei doi „protagonişti" ai abuzului – agresorul şi propriul corp – să poată pedepsi măcar unul... pentru amândoi. Dorinţa pedepsirii propriului corp mai avea şi o altă valenţă în percepţiile distorsionate ale clientei despre propria persoană: sentimentul de culpabilitate combinat cu cel de disociere faţă de corp reuşea să pună semnul echivalenţei între propria corporalitate feminină şi cauza abuzului sexual – „pedepsirea pentru atragerea agresorului".

Corpul victimei abuzurilor fizice şi sexuale devine un traducător al unei realităţi subiective zguduitoare, guvernată de durere şi anxietatea abandonului, a pierderilor multiple şi a ameninţării permanente ce se încrustează în Fiinţă prin fiecare gest abuzator. La începutul terapiei, H.L. fie se lupta cu propria corporalitate pentru a o desfiinţa (prin tot felul de acte autoagresive, inclusiv tentativele suicidare), fie o ignora sau o nega – „de atunci nu m-am mai privit niciodată în oglindă... nu mă privesc nici măcar la duş... nu pot!!" Vestimentaţia era şi ea aleasă special pentru a ascunde, a masca, a întemniţa cât mai bine atributele corporale ce nu reuşiseră să fie anulate prin dobândirea multor kilograme în plus (H.L. era supraponderală). Astfel, clienta adopta o vestimentaţie inexpresivă, mult mai largă, care să anuleze ce mai era de anulat din corpul său.

În acest context, psihoterapia persoanelor care au fost abuzate fizic şi sexual se transformă într-o dublă *provocare a oglinzii*: a lumii subiective şi a celei obiective deopotrivă. În asemenea cazuri pare că lumea victimei, viaţa sa gravitează în jurul corporalităţii, a ceea ce poate oferi şi primi prin acest canal de comunicare a gesturilor şi posturii. Corpul care a devenit oglinda suferinţei, călău şi victimă deopotrivă, trebuie readus în FIINŢĂ cu noi sensuri, cu noi valenţe, cu noi graniţe. Victimele abuzului fizic sau sexual pot reînvăţa faptul că nu trebuie să rămânem fideli oglinzii care s-a făcut cioburi, pentru că acestea nu mai sunt capabilă să reflecte decât o realitate trunchiată, fragmentată, deformată... În terapie, clienta a descoperit cum poate recupera imaginea, reflexia, nelăsând-o prizoniera cioburilor de oglindă!

În psihoterapia victimelor abuzului fizic şi sexual, este extrem de important ca persoana să înveţe să utilizeze din nou oglinda, bucurându-se de imaginea pe care i-o oferă, dar cu conştiinţa faptului că sufletul îi aparţine sieşi şi nu poate rămâne prizonierul reflexiei ce s-ar putea transforma la un moment dat în cioburi care rănesc, deformează, ameninţă....

Bibliografie

Grof, C. (2007). *Setea de întregire,* Elena Francisc Publishing. Bucureşti

Macsinga, I. (2000). *Psihologia diferenţială a personalităţii – curs,* Tipografia Universităţii de Vest din Timişoara. Timişoara

Stewart, I., Joines, V. (2004). *AT ASTĂZI – O nouă introducere în Analiza Tranzacţională,* Mirton. Timişoara

Welwood, J. (2006). *Psihologia trezirii – Budismul, psihoterapia şi calea transformării personale şi spirituale,* Elena Francisc Publishing. Bucureşti

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Program de intervenție psihoterapeutică în cazul violenței domestice

Adina Karner-Huțuleac[1]

Rezumat. Violența îndreptată împotriva soției rămâne o problemă generală a societății românești, în ciuda eforturilor numeroase de îmbunătățire a strategiilor de prevenire, identificare și intervenție, întreprinse în ultimii 10 de ani. Au apărut o multitudine de schimbări în strategiile comunității față de femeile abuzate. Două tipuri de mesaje sunt evidente: agresorul trebuie tras la răspundere și victima agresiunii trebuie protejată. Dincolo de aceste principii de bază, obiectivele intervenției în cazul violenței domestice variază în funcție de perspectiva teoretică sau de tipul de program de intervenție ales.

Obiectivul principal al acestei lucrări este cel de a trece în revistă studiile ce au avut în vedere stabilirea modelului de intervenție comună pentru cuplurile confruntate cu violența domestică. În condițiile în care nu au fost evaluate programe destinate violenței femeilor, lucrarea de față va analiza doar programele de intervenție destinate bărbaților agresivi. Totodată, deși studiile privind intervenția de cuplu pentru violența domestică sunt destul de rare, psihoterapeuții de familie și cuplu au detaliat strategiile adoptate pentru terapia cuplurilor agresive.

Abstract. Spouse abuse remains a pervasive problem in Romanian society despite 10 years of widespread efforts to improve prevention, detection, and treatment as well as community and legal response. It appears a great deal of change in how spouse abuse is handled. Two clear messages emerge: the aggressor must be held accountable, and the victim must be protected. Beyond these two primary concerns, spouse abuse treatment goals vary according to the theoretical perspective of the treatment program.

The purpose of this paper is to review the research that has been conducted to determine the models of spouse abuse treatment. Because no programs addressing female violence have been assessed, this review will address only treatment programs focusing on male violence. Also, although the research on couple treatment is quite sparse, family therapists have been writing about their approaches for treating violent couples.

[1] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, adinakarner@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Odată ce terapia de cuplu şi familie şi-a extins şi îndeplinit scopul prin aducerea unor probleme sociale precum violenţa, abuzul asupra copiilor, incestul, în cabinetul de terapie, aspectele violente din viaţa intimă au devenit din ce în ce mai vizibile. Acest fapt a condus la dezbateri puternice în legătură cu modalitatea de a gândi, organiza şi conduce procesul terapeutic cu aceste categorii de clienţi.

În încercarea de a se angaja în această problematică şi, la modul general, de a contribui la un proiect metateoretic care încorporează diferenţele de gen în ideile de bază ale terapiei de cuplu şi familie, Goldner, Penn, Sheinberg, Walker au demarat proiectul *Gen şi Violenţă*, în cadrul Institutului Ackerman din New-York, proiect în care s-au decis să-şi concentreze atenţia asupra violenţei manifestate de bărbat asupra partenerei sale în relaţia de cuplu.

În demersul explicativ cu privire la această problemă, autorii şi-au asumat o *dublă viziune*: violenţa şi diferenţele de gen, dar şi o *abordare dublă*, cea feministă (Benjamin, 1988) şi cea sistemică. Autorii au încercat să depăşească unele puncte de vedere reducţioniste asupra bărbaţilor ca simpli abuzatori şi asupra femeilor care se complac în propria lor victimizare prin simplul fapt că nu părăsesc relaţia de cuplu violentă. Această perspectivă cataloghează bărbatul ca pe un simplu *tiran* iar femeia ca fiind *masochistă*, ipostaze ce îi privează pe amândoi de valenţele umane, păstrând totuşi în acelaşi timp o fărâmă de adevăr.

Selectând cupluri ai căror parteneri au dorit să participe la terapia (comună) de cuplu, autorii şi-au asumat unele riscuri pe deplin cunoscute. Dintr-o perspectivă atât profesională, cât şi politică, există multiple argumente puternice care susţin că utilizarea în terapie a grupurilor de agresori şi a grupurilor de suport pentru victimele violenţei conjugale reprezintă cea mai indicată strategie terapeutică. Acest punct de vedere este foarte bine argumentat. În primul rând, după cum şi definiţia subliniază, în terapia de cuplu există o *problemă comună* care necesită a fi rezolvată şi aproape inevitabil trimite către o responsabilizare mutuală a celor doi parteneri. Această construcţie neagă însă realitatea socială conform căreia bărbatul este mai puternic decât femeia, distorsionare care anulează efectul procesului terapeutic. Dacă partenera s-ar comporta ca şi cum ar fi egala bărbatului, exprimându-şi opiniile şi sentimentele în mod liber, s-ar supune unui pericol ulterior sesiunii terapeutice (Rubin, 1978). Dacă se protejează atât pe sine cât şi relaţia, pe care din anumite motive doreşte să o menţină, terapia este neautentică şi fără valoare.

Destructurarea evenimentului violent

Pentru a distruge șirul acestor secvențe periculoase, terapeuții au dezvoltat o strategie de intervenție care destructurează încleștarea psihologică interioară a ciclului violent. În cadrul acestui proces am descoperit că această pornire internă spre violență pe care fiecare bărbat o are puternic interiorizată este precum trăgaciul unei arme.

S-a abordat și discutat episodul violent ca fiind o pseudo-soluție la contradicțiile pe care acești bărbați le experimentează cu privire la propriile emoții (teamă, tristețe, furie etc.). În viziunea lor, aceste emoții sunt de neacceptat și nu le permit să socializeze corespunzător viziunii pe care o au asupra masculinității. Într-adevăr, atunci când relatează starea pe care o au înaintea unui moment de violență, bărbații aduc în atenție momentul de luptă între sentimentele specific masculine și cele feminine.

Următorul exemplu este cel în care un terapeut deconstruiește momentele dinaintea unei explozii violente. Întrebările sunt adresate rar și repetate, separând momentele descrise de bărbat în cele care țin de prezent și cele care țin de trecut (furia și frustrarea care sunt legate de evenimente din trecut, dar care au tendința să fie reactualizare în prezent). Este cazul unui tânăr luptător care locuiește departe de casă, este căsătorit, înstrăinat și îndepărtat de familia soției sale, fără slujbă și dependent financiar de venitul soției sale. Aceasta din urmă l-a amenințat că-l părăsește dacă nu renunță la crizele sale de violență. Ședința de consiliere urmează după o luptă de 24 de ore între cei doi. De îndată ce ajunge la terapeut el menționează că are nevoie de valium, „pentru că mă doare capul și mă simt îngrozitor!". Soția amintește că a fost amenințată de soțul său, care i-a interzis totodată să meargă la muncă. Discutând doar cu bărbatul în prima parte a sesiunii, acesta a menționat că furia sa a izbucnit în momentul în care soția vorbea la telefon cu tatăl său. Vom reda mai jos câteva fragmente din această ședință pentru o mai bună înțelegere.

Terapeutul: *Ați auzit că [...]*

John: *Nu, chiar mi-a spus socrul meu la telefon cu o zi înainte. Într-un moment în care eu nu spuneam nimic deoarece... mi-am spus mie însumi... că ar fi cea mai mare greșeală pe care aș putea-o comite să mă răstesc la el...*

Terapeutul: *Să înţeleg că vocea socrului tău a răsunat în mintea ta până în dimineaţa următoare, când ai încercat să-ţi opreşti soţia să te părăsească. I-ai spus ceva lui în acea seară?*
John: *I-am spus... Ascultaţi-mă, domnule B., niciodată nu aş răni-o pe fiica dvs. Este soţia mea şi o iubesc. El mi-a răspuns atunci... Aş vrea să ştii că dacă ai răni-o, sunt în stare de orice... Mi s-a făcut rău în momentul în care a spus asta. Nu ar fi trebuit să spună asta. Dacă intenţiona să mă lovească, tot nu ar fi trebuit să-mi spună asta, întrucât soţia mea acum este...*
Terapeutul: *Ceea ce ai simţit tu în acea seară a fost o combinaţie de furie şi teamă...*
John: *După cum vă spuneam, tată său este un bărbat în vârstă de 70 de ani. Omul este într-o stare fenomenală, sănătos precum un cal, arătos şi are o mulţime de oameni care roiesc în jurul său. Dacă ar fi avut vârsta de 50 de ani, aş fi mers direct la el şi l-aş fi rănit atât de tare încât nu ar mai fi putut merge niciodată. M-aş fi dus până la el şi aş fi curăţat podeaua cu el pentru că şi-a permis să îmi ameninţe viaţa. Da, eram foarte furios în acel moment.*
Terapeutul: *Mai simţi încă ce ai simţit în momentul acelui telefon?*
John: *Îmi vine să mă lovesc cu capul de perete chiar aici pentru că sunt atât de necăjit din cauza sentimentelor pe care le trăiesc acum. Adică... simt doar... Luaţi-i ca exemplu pe cei doi fii ai lui. Aceştia nu au făcut niciodată nimic pe cont propriu în toată viaţa lor. Au fost prinşi în afacerea tatălui lor şi aşa au reuşit în viaţă. Eu, dimpotrivă, am fost şi în situaţia în care mi s-au pus 26 de copci; mi-au spus că dacă continuu să lupt voi muri. Nu puteam respira. Aveam 26 de copci în cea de-a doua rundă şi am continuat să lupt. Am luptat pentru viaţa mea şi mi-am rupt ambele mâini. Adică, am luptat pentru viaţa mea. Am luptat pentru a-mi ajuta familia să beneficieze de toate şi apoi...*

Deşi iniţial bărbatul a vorbit numai despre părinţii săi, povestea lui include acum două familii, cea de origine şi cea a soţiei. Povestea legată de familia soţiei îl macină teribil întrucât tânărul nu reuşeşte să ajungă la acelaşi nivel social cu aceasta, iar socrul său îl ameninţă cu contactarea unor criminali profesionişti care să-i facă rău (familia respectivă este cunoscută ca făcând parte sau având anumite conexiuni cu lumea crimei organizate). Astfel, în viziunea noastră, aceste ameninţări reprezintă de fapt propriile sentimente de neputinţă ale socrului său şi ascund dorinţa acestuia de a părea încă puternic. Povestea proprie a tânărului include încercări disperate de a lupta pentru familia, soldate, deocamdată, doar cu eşecuri.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Terapeutul: *Deci, aceste sentimente ți-au venit în minte înainte de a încerca să-ți oprești soția să meargă la muncă? Respingerea demonstrată de familia sa și sentimentul că nu ai făcut ce ți-ai fi dorit pentru propria ta familie?*

John: *...*

Terapeutul: *Deci, în acea dimineață când te-ai trezit, ai simțit cum sângele îți năvălea prin vene... Este acel foc care te îndeamnă să lupți pentru viața ta, pentru propria ta familie și să-i demonstrezi soției și familiei sale că poți fi un bărbat adevărat?*

John: *Lupt chiar acum! Toată viața am luptat pentru părinții mei, ca ei să poată avea o casă frumoasă și totuși încă nu am reușit acest lucru. Fapt care mă deranjează teribil. Deși sunt recunoscut la un nivel ridicat în lumea profesională, nu mi-aș putea permite acum să-mi cumpăr singur nici măcar o gumă de mestecat...*

Terapeutul: *Deci, în acea dimineață în care te-ai trezit și aveai în gând aceste idei de luptă pentru familia ta și împotriva opiniei familiei soției, ea te-a anunțat că trebuie să plece la muncă. Ce s-a întâmplat atunci?*

John: *Atunci i-am spus... Nu... Nu mergi la muncă... Nu vei ieși din casă întrucât ai tăi ne pot lovi!*

Terapeutul: *Și ce ți-a răspuns ea atunci?*

John: *Ba da... chiar mă duc... M-a provocat! Dar, de fapt, nu ea m-a provocat... ci părinții ei. Ei au fost.*

Terapeutul: *Deci, deși provocarea vine în mod direct de la soția ta, de fapt părinții ei sunt responsabili. Crezi că ei sunt de părere că tu ești un ratat din moment ce numai ea trebuie să meargă la muncă?*

John: *Am 25 de ani. Nu am 35. Din moment ce provocarea a fost lansată, nu-mi pasă că vine din partea unei persoane sau a mai multora... Ea avea o anumită voce. Când am auzit-o, l-am auzit de fapt pe bătrânul său vorbind.*

Terapeutul: *Cum ai descrie acea voce?*

John: *Era ceva care m-a tăiat efectiv precum o lamă de cuțit. Cu tatăl său nu poți avea o discuție pentru că el are întotdeauna dreptate! Tu ești cel care se înșală. Vezi, acesta este motivul pentru care nu reușesc niciodată... iar presiunea devine atât de puternică acum, întrucât îmi doresc să întorc lucrurile și să îmbunătățesc situația pentru toată lumea. Și nu reușesc să fac asta. E ca și cum aș lupta într-o bătălie deja pierdută, fapt care mă omoară de-a dreptul.*

Terapeutul: *Deci, în dimineaţa respectivă când te-ai trezit speriat şi furios, ai auzit vocea socrului tău care spunea că ai dezamăgit ambele familii. În asta de fapt a constat provocarea?*

În această discuţie, l-am putut vedea pe John luptându-se cu sentimentele confuze între dorinţa de a obţine mândria din partea ambelor familii şi cele în care de fapt se simte rănit, înspăimântat şi umilit. „Mă zbat din greu..." este expresia care îi evidenţiază cel mai bine stima de sine.

În timpul procesului de deconstrucţie, s-a discutat foarte puţin despre furia îndreptată asupra soţiei sale. Incidentul care o implică pe aceasta este practic în umbra altor aspecte care l-au deranjat şi au condus către această explozie a manifestării violente. Trei voci sunt proeminente: vocea soţiei, vocea socrului său şi cea a propriului tată. Aceste voci dau naştere unor discursuri de care clientul devine profund preocupat: deţinerea unei poziţii superioare în sistemul familial, obţinerea unei poziţii semnificative pe scara socială, recunoaşterea sa ca fiind un bărbat puternic şi lipsa oricărui sentiment de teamă. În esenţă, acestea nu reprezintă decât lupta sa interioară între teama de a nu dezamăgi şi dorinţa sa de a reuşi pe cont propriu (Delpeut, 2002).

Poziţia femeii victimă

Una din preocupările centrale ale demersului terapeutic a fost explicarea rolului participativ al femeii în relaţia violentă. În calitate de teoreticieni sistematici, nu am putut fi mulţumiţi de descrierea femeii ca simplă victimă lipsită de apărare, dar nici de ideea funcţionalităţii simptomului, conform căreia femeia ar obţine anumite avantaje secundare din poziţia de victimă. Principiul cauzalităţii circulare devine astfel o adevărată provocare în cazul violenţei domestice.

Cu scopul de a introduce victima în definirea problemei, dar nu cu cel al blamării sale, am trecut la identificarea şi construirea unei explicaţii cu ajutorul femeilor prinse în cercetarea noastră şi care sunt implicate în relaţii violente. Mai exact, am dorit să înţelegem motivele pentru care aceste femei nu părăsesc relaţiile abuzive deşi nu sunt dependente de raţiuni şi interese financiare şi din ce motiv nu devin capabile să-şi impună propriile puncte de vedere şi deseori preferă să nu cedeze din punct de vedere verbal în faţa partenerilor, deşi sunt conştiente că se supun unor situaţii de risc.

E interesant faptul că înseşi femeile victime au căutat răspunsuri legate de menţinerea unor astfel de relaţii violente. Andreea, de exemplu,

mărturisește: „De fapt, cred că nu vreau decât să înțeleg de ce naiba stau în această relație. Chiar nu știu. Mă tot gândesc dacă nu o fi ceva în neregulă cu mine". Wanda gândește astfel: „Dick îmi spune că îi reproșez absolut tot și că de fapt eu sunt cea nebună. Adevărul este că sunt nebună pentru că aleg să stau cu el, dar chiar nu cred că eu sunt cea nebună în relația asta. Poate oi fi, dar eu nu văd lucrurile așa".

Puterea care leagă și menține această relație a devenit mai misterioasă pentru terapeuți în momentul în care au descoperit că aceste femei nu erau chiar timide, cu o imagine de sine scăzută, victime fragile. Erau victimele unor relații violente dar în aproape toate cazurile erau femei care dețineau puternice puncte de vedere și demonstrau un acut simț al puterii.

Punctul central în terapia cu femeile victime este ideea conform căreia o reală identitate feminină se construiește prin intermediul abilităților femeii de a da naștere și a menține relațiile cu ceilalți. Acest model cognitiv și comportamental a fost moștenit de către fiice de la mamele lor, a căror viziune asupra obligațiilor femeii constă în conservarea relațiilor cu ambele familii și păstrarea unității familiale indiferent de costurile personale. Astfel, atât mama, cât și fiica ajung să-și evalueze stima de sine în funcție de succesul sau eșecul în formarea relațiilor, in oferirea atenției, grijii și siguranței celuilalt (Chodorow, 1978; Benjamin, 1988).

Sarah, un copil care a fost agresat fizic (asemeni mamei sale) de către un tată alcoolic și care în prezent este agresată de către soțul său Mike, povestește: „Din momentul în care m-am implicat în această relație cu Mike, am avut sentimentul că este precum un copil care suferă. Am considerat că cea mai bună modalitate de a menține această relație este să încerc să-l ajut să aibă o mai bună imagine de sine". Astfel, chiar și în condițiile propriei sale victimizări, Sarah, dincolo de interesele și siguranța sa în această relație, își poate umaniza agresorul și se poate devota îngrijirii sale.

Pornind de la această mărturisire, am obținut o redescriere pozitivă a motivației care susține păstrarea și menținerea într-o relație violentă. Pentru Sarah sau alte femei asemenea ei, motivul de a rămâne într-o astfel de relație nu ține de un caracter slab, dependență morbidă sau masochism, ci e mai bine înțeles ca o afirmare a idealului feminin: pentru a păstra anumite legături de atașament, pentru a vindeca și pentru a avea grijă de celălalt, indiferent de eforturile și pierderile sale. După cum afirma o altă femeie: „Am stat într-o astfel de relație 20 de ani, deși am știut după prima săptămână că va fi greu, dar nu am renunțat, întrucât femeile reușesc să facă

să meargă o relaţie". În aceste condiţii, a nu renunţa la o astfel de relaţie ţine de sentimentul de mândrie al femeii şi de respectul de sine.

Privită dintr-o altă perspectivă, opţiunea femeii de a rămâne într-o relaţie în care este agresată, maltratată o protejează pe aceasta de sentimentul de vină de a renunţa la rolul său curativ şi protector. Mai specific, din moment ce femeile sunt învăţate să fie atente la nevoile celorlalţi, capacitatea lor empatică le oferă un bagaj substanţial de cunoştinţe legate de dependenţa fragilă a persoanelor care le agresează. Deseori, acest fapt înseamnă că ele nu pot scăpa de sentimentul că părăsind relaţia, ar trăda termenii acesteia.

După cum mărturisea Sophia, „Am devenit confuză. Ştiu că este un bărbat bun. De asemenea, ştiu că poate fi şi rău. Dar când e bun, e bun. Mi-e teamă că dacă l-aş părăsi ar putea gândi despre mine «Ce fel de femeie şi-ar părăsi bărbatul? Priviţi ce mi-a făcut»". Astfel, o femeie care-şi părăseşte partenerul violent ar putea să rămână cu ideea că a negat prerogativele masculine şi a aşezat interesele sale pe primul loc.

Pornind de la aceste discursuri culturale care ţin de diferenţele de gen şi creează asupra femeii presiuni de a-şi nega propria identitate şi propriile nevoi, terapeuţii au fost interesaţi să urmărească modul în care acestea au fost transmise de la o generaţie la alta. S-a demonstrat că, aşa cum bărbaţii agresivi provin din familii în cadrul cărora ei înşişi au fost victime ale violenţei domestice, abuzaţi, sau supuşi unor modele patriarhale exagerate, la fel şi multe femei din cele cu care s-a discutat provin din familii cu structuri patriarhale puternice. În multe dintre cazuri, mamele au deţinut poziţii obediente faţă de soţii lor; în alte cazuri, ierarhia bazată pe diferenţele de gen s-a inversat iar mama a fost cea care a preluat poziţia superioară în faţa tatălui. Dar, indiferent dacă ierarhia puterii a fost sau nu una convenţională, credinţele familiale menţionează că „bărbatul este cel care trebuie să fie la cârma familiei" şi deţine o poziţie mult mai puternică decât cea a soţiei. Astfel, deşi statutul mamei era superior sau subjugat, aceste fete au suferit un soi de neglijare existenţială prin faptul că au crescut în familii în care femeile sunt subestimate, într-un climat de intimidare şi format în baza unor credinţe conform cărora bărbatul trebuie să domine femeia, chiar dacă nu demonstrează concret această capacitate şi atitudine.

Comun povestirilor acestor femei este faptul ca unei fete nu îi este permis să se plângă de poziţia sa. Fiicele au fost crescute în spiritul unor valori conform cărora a fi iubită este echivalent cu a renunţa la sine. Deşi cele mai multe dintre femei, în reconstruirea trecutului lor, îşi pot aminti

câteva mijloace prin care familiile lor le-au suportat şi, în cele din urmă, tolerat pornirile de independență, femeile pe care le-am intervievat nu par să-şi amintească din trecutul lor asemenea episoade. Ele descriu şi exprimă sentimente care nu au contat pentru ceilalți, decât în măsura în care acestea implicau grija față de nevoile celorlalți. Oricum, multe îşi amintesc de părinții lor ca fiind foarte critici şi aspri cu ele, pe motiv că nu „oferă" suficient. Ele îşi amintesc că familiile priveau dorințele lor de independență ca fiind de natură aberantă, iar unele dintre fete au relatat povestiri în care intențiile lor de diferențiere sau separare erau considerate distructive sau adevărate acte de nebunie.

Întrucât am explorat contextul socio-cultural în care aceste responsabilități de gen erau legiferate, am reuşit să înțelegem mai bine modalitatea prin care „feminitatea" a devenit problematică şi contradictorie pentru femeile din cercetarea de față. Privind întâi la relația mamă-fiică, am pornit de la ideea că fiicele ale căror mame au fost deseori dominate în căsniciile lor au fost prinse într-o dilemă dureroasă. Ele au fost nevoite să-şi construiască o identitate feminină în contextul unor sentimente intens contradictorii legate de propria mamă: furie şi simpatie, admirație şi dor. Problema pentru aceste fete este că, din dorința de a păstra o relație pozitivă, puternică, ele trebuie să devină precum mamele lor şi astfel să accepte premisele despre ce înseamnă să fii femeie şi care le-au transformat în victime pe mamele lor încă de la început (Fonagy, Moran, Target, 1993; Fonagy, 2001).

Uneori fiicele au fost prinse în triade complexe. Pe de o parte, ele s-au identificat cu poziția mamei în relația cu soțul, respectiv una de inferioritate. Pe de altă parte, ele şi-au dorit să acceadă la lumea propriilor tați, care păreau a avea libertatea de a vorbi, a avea o viață proprie în afara sferei domestice. Mai mult, unele femei au susținut că, într-o anumită măsură, şi-au preferat mai mult tații decât mamele. În unele cazuri această poziție era blamată şi considerată o formă de incest; în alte cazuri era privită ca o simplă atracție şi încântare a tatălui față de „ardoarea" fiicei lor, deşi încercau să le supună şi pe ele.

Prin urmare, la fel ca şi în studiul asupra bărbaților, aceste femei au fost prinse într-o imposibilă legătură de loialitate. A fi loiale mamelor implica să îndure un anumit fel de subjugare personală şi socială, în timp ce deschiderea manifestată către tată însemna un act de trădare a mamei şi implicit a propriei persoane.

Alianţa

În mod logic, după un episod de violenţă domestică, se aşteaptă o separare a partenerilor. În realitate însă, are loc o schimbare de poziţie care-i face pe membrii cuplului să devină prinşi într-o puternică legătură de re-afiliere. Acest moment izbăvitor în ciclul unui cuplu, care poate fi numit alianţă, este o structură complexă ca şi legătura violentă care o precedă. Ambele părţi ale acestui ciclu trebuie destructurate dacă ne dorim ca violenţa să se oprească.

Alianţa este un aspect unic al relaţiei de cuplu, întrucât ea acţionează pentru a susţine şi a asigura o reconsolidare a acestuia după consumarea unui episod violent. Este experimentată de ambii parteneri ca fiind o legătură, o atracţie. Deoarece este resimţită de unii ca fiind ruşinoasă, bolnăvicioasă şi regresivă, de cele mai multe ori rămâne un secret, un fapt ascuns de ochii întregii lumi (Jacobsen, Gottman, 1998).

Puterea acestei legături are potenţialul de a combate cel mai antiviolent program: cu cât anumite forţe din afară încearcă să dezbine cuplul, cu atât anumite forţe din interior menţin cei doi parteneri împreună. În mod cert, nici unul dintre aceştia nu va vorbi deschis despre legătura sa de ataşament sau nu-şi va recunoaşte puternicele şi profundele sentimente de dependenţă, atunci când relaţia devine atât de stigmatizatoare în ochii celorlalţi. Din moment ce adevărata natură a legăturii rămâne adeseori un adevărat mister, chiar şi pentru protagoniştii înşişi, ei vor rămâne fideli în această structură şi acestor interdicţii. De multe ori, relaţia de cuplu se va transforma într-o coaliţie secretă împotriva celor din exterior, inclusiv a terapeuţilor.

Din aceste motive, în debutul terapiei cu aceste cupluri, s-a ascultat orice descriere şi apreciere pozitivă a relaţiei şi s-au încurajat aceste comentarii ca fiind parte a procesului terapeutic. Creând spaţiu acestui tip de dialog, s-a preluat o pare din puterea secretului de cuplu. Acest lucru menţine şi anumite valori particulare în cazul femeii, din moment ce acelea care experimentează violenţa în relaţiile de cuplu adesea au sentimentul că explicaţiile lor şi-au pierdut din importanţă şi le-au abandonat. Se simt confuze şi trăiesc un acut sentiment de ruşine întrucât doresc să rămână într-o relaţie care le produce atâta rău. Fără o explicaţie legată de stima de sine de care să se agaţe, aceste femei care rămân în relaţii „bolnăvicioase" sunt vulnerabile, izolate de mentalitatea populară care utilizează diverse noţiuni psihologie ale simţului comun. Aceste standarde întotdeauna culpabilizează victima, care trebuie să accepte o caracterizare a sa ca fiind masochistă,

aparent bolnavă sau doar jucând rolul unei nebune. Generarea unei explicaţii diferite, care oferă o descriere pozitivată a participării sale în această relaţie, o conduce pe aceasta către un anumit sentiment al demnităţii, care îi oferă posibilitatea de a alege, eventual de a menţine sau părăsi această relaţie, în termeni cât mai diferiţi.

În timpul terapiei cu aceste cupluri, s-a lăsat deschisă posibilitatea femeii de a spune cu propriile cuvinte de ce preferă să rămână alături de bărbatul care o agresează. Multe conştientizează că rămân în relaţii nu doar pentru că s-ar simţi speriate de ceea ce ar putea păţi, ci şi din cauza unui puternic sentiment de iubire pe care nici ele însele nu reuşesc să-l înţeleagă.

În mod similar, bărbatul poate fi confuz în legătură cu faptul că îşi brutalizează partenera de cuplu şi că simte nevoia de a-i controla întreaga viaţă. Deseori, acesta are o imagine dublă, caracterizată pe de o parte de ipostaza de persoană decentă şi bună, iar pe de altă parte, de cea a bărbatului care simte nevoia de a se comporta iraţional şi de a distruge relaţiile cu oamenii care îl iubesc.

În cadrul procesului în care am încercat să înţelegem dedesubturile acestor legături distructive, am ajuns de fapt să înţelegem factorii care unesc atât de tare două persoane într-o astfel de relaţie. Procesul evidenţierii unor încărcături afective puternice ale celor doi parteneri a devenit practic partea centrală a terapiei.

Poveştile de viaţă ale acestor bărbaţi şi femei sunt naraţiuni încărcate de durere şi dezamăgire. Totuşi, în timp ce cuplul povesteşte istoria relaţiei sale, în mod deosebit debutul acesteia, tristeţea se ridică. Este ca şi cum între cei doi s-ar fi creat o conexiune electrică, o legătură care îi menţine împreună în ciuda agresiunii şi violenţei nebuneşti.

Iniţial şi implicit, relaţia de cuplu este privită ca fiind opusă celei din familia de origine şi chiar din lumea socială ca atare. Urmărind cursul povestirii fiecărui partener, ne-am permis să speculăm faptul că fiecare dintre cei doi parteneri se afla în căutarea unei soluţii magice de a se elibera de povara imperativelor legate de diferenţele de gen experimentate în familiile de origine. Se aflau în căutarea unei „ieşiri" şi, asemeni multora dintre noi, au găsit-o în ipostaza unei iubiri romantice. Fiecare dintre cei doi parteneri a crezut că şi-a întâlnit perechea potrivită, că se completează reciproc.

În demersul de faţă, aspectul care ne-a intrigat cel mai tare în perioada lor de atracţie iniţială a fost, de fapt, convingerea lor că ar fi putut depăşi structurile rigide legate de conformismul de gen, care le-au fost atât

de bine întipărite încă din familiile naturale. Pentru bărbatul care a fost nevoit să-şi nege sau suprime orice nevoie sau vulnerabilitate, relaţia în sine a reprezentat o provocare de a-şi reclama satisfacerea acestor nevoi fără a fi nevoit să recurgă la dezonorarea partenerei sale. După cum mărturisea un bărbat: „Alice mi-a acceptat slăbiciunile şi sensibilitatea. În faţa mamei mele trebuia mereu să demonstrez că sunt bărbat şi niciodată unul slab". La fel, pentru femeile care au fost crescute în spiritul dominaţiei şi al tăcerii, această relaţie le-a oferit în mod demn posibilitatea de a-şi auzi vocea. Conform spuselor lui Sarah, „Mike îmi respectă opinia aşa cum nimeni altcineva nu a făcut-o vreodată".

Revolta împotriva interdicţiilor şi normelor legate de diferenţele de gen conduc la credinţa conform căreia o relaţie este un rai unic şi total separat de lumea exterioară. Puterea şi pericolul acestei false evadări sunt reflectate în afirmaţiile lui Joe şi Alice, un cuplu care îşi susţine sentimentele puternice, în ciuda faptului că Alice s-a prezentat cu urme vizibile şi adânci ale violenţei îndreptate împotriva sa în această relaţie.

Joe: *Poate că într-un anumit punct ajungem să ne certăm îngrozitor de tare, dar în acelaşi timp sunt momente în care ne acceptăm reciproc sută la sută. Ea îmi acceptă sensibilitatea şi slăbiciunea, spre deosebire de mama mea, şi îmi oferă calea liberă în sensul dezvoltării mele conform propriei dorinţe.*

Alice: *Nu realizez de ce există o anumită legătură între mine şi el şi nu între mine şi altcineva. Nu ştiu de ce este acest lucru un adevăr, dincolo de faptul că îmi permite să-i văd slăbiciunile. Îşi permite să mi se arate ca fiind o persoană vulnerabilă, privilegiu pe care nu l-am mai avut niciodată. Cred că asta consolidează relaţia noastră. Aceasta a condus la naşterea unei legături între noi care durează până astăzi, aşa lezată cum a ajuns.*

Nu ar trebui să ne surprindă faptul că, deşi aceste relaţii sunt formate pornind de la speranţa că dragostea poate învinge şi depăşi experienţele copilăriei bazate pe normele de gen, ele nu pot totuşi, supravieţui interdicţiilor şi normelor culturale din viaţa cotidiană.

Bibliografie

Benjamin, J. (1988). *The bonds of live: psychoanalysis, feminism and the problem of domination*, New York. Pantheon Books

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering*, Berkeley. University of California

Delpeut, H. (2002). Inner and outer voices in therapeutic conversations, *Tijdschrift voor psychotherapy,* 28, 351-354

Fonagy, P., Moran, G.S., Target, M. (1993). Agression and the psychological self, *International Journal of Psychoanalysis*, 74, 471-485

Fonagy, P. (2001). *Attachment theory and psychoanalysis*, New York. Other Press

Goldner, V., Penn, P., Sheinberg, M., Walker, G. (1990). Love and violence: gender paradoxes in volatile attachments, *Family Process*, 29, 343-354

Jacobsen, N.S., Gottman, J.M. (1998). *When men batter woman*, New York. Simon & Schuster

Rubin, G. (1978). *The traffic in women: notes on the political economy of sex*, New York. Monthly Review Press

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tehnici de asistență socială centrate pe familie

Maria Constantinescu[1], Simona Ciucă[2], Cristina Pița[3]

Rezumat. Familia de azi are nevoie de sprijin specializat din partea profesioniștilor în domeniu pentru a rezolva problemele cu care se confruntă. Dezorganizarea familiei începe cu tensiuni pe toate planurile. Terapiile de familie sunt centrate pe familie și încearcă să o ajute să-și recapete echilibrul pierdut, să înlăture cauzele ce au dus la această stare de dezorganizare, de dezechilibru.

Lucrarea noastră are în vedere etapele de bază în *tehnica asistenței sociale centrate pe familie*, și anume: investigația socială (analiza cauzelor problemelor), diagnoza socială (analiza informațiilor) și terapia socială (totalitatea măsurilor și a metodelor prin care se încearcă rezolvarea problemelor și redobândirea echilibrului inițial). De asemenea, evidențiem în acest studiu două metode specifice activității de asistență socială a familiei. Metodele și tehnicile de lucru sunt selectate în funcție de specificul problemei apărute, de sistemul de valori și normele stabilite de fiecare familie.

Pornind de la câteva studii de caz, evidențiem importanța *genogramei* – instrument de evaluare a structurii și funcționalității familiei – și a *ecomapei* (ecoharta sau harta-eco), instrument cu ajutorul căruia asistentul social precizează grafic relațiile individului cu mediul social. Genograma se aplică în mod deosebit în etapa de evaluare având rol de diagnostic social, ecomapa este o metodă de evaluare folosită în asistența socială care promite specialistului să pună în evidență resursele clientului în vederea atingerii scopurilor și implementării schimbărilor.

Abstract. Modern days family nees specialised support from professionals in order to solve different problems that they are facing. Dezorganization of families starts with tensions at all levels/plans. Family therapies are focused on family and try to help it to get back the lost balance, to eliminate the causes that lead to this state of dezorganization and lack of balance.

Our work considers the main steps in the social work techniques focused on family, more specific: the social investigation (analysis of the problems' causes), the social diagnosis (analysis of information) and social therapy (all measures and methods that try to solve the problems and regaining the initial balance). We also emphasize in this study two specific methods in the activity of social work for families. The methods and working techniques

[1] Universitatea din Pitești, mmc1702@yahoo.com
[2] Universitatea din Pitești
[3] Universitatea din Pitești, pitamariacristina@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

are selected according to the specificity of the issue encountered, according to the values' system and the rules established by each family.
Starting from a few case studies we emphasize the importance of the *genogram*- a tool that helps in evaluating the structure and the functionality of the family and the *echomap*, a tool that helps the social worker to establish graphically the relations of eacj person and his/her social environment. The Genogama ids applied particularly in the evaluation stage having a role of social diagnosis; the echomap is a method of evaluation used in social work and it helps the specialist to emphasize the customer's resources in order to achieve his/her goals and implement the changes.

Disfuncționalități în familia contemporană

Teoreticienii conflictului nu consideră familia drept bastionul afecțiunii, al educației și societate deschisă de funcționaliști (Collins, 1985; Engels, 1967, original, 1884). Ei adoptă o perspectivă radical diferită, punând accentul pe aspectele disfuncționale ale vieții de familie.

Instabilitatea familiei poate fi determinată de o multitudine de cauze interne și macrosociale care pot degenera în *violență, abuz, abandon, divorț*. Deși familia trebuie asociată cu stabilitatea, echilibrul, moralitatea și durabilitatea, în multe situații ea devine opusul acestora. Chiar dacă de familie se leagă o serie de elemente indispensabile omului și societății: copiii, casa și gospodăria, protecția, siguranța, afecțiunea, intimitatea, valorile morale – unele dintre acestea sunt realizate și în alte forme de convieţuire, mai mult sau mai puțin acceptate. Așa se face că ,în paralel cu forma universală recunoscută a familiei, întâlnim modele nonmaritale care pun problema legitimității instituției clasice a familiei.

Dinamica societății și proliferarea formelor alternative nu trebuie și nu poate să determine dispariția familiei. Familia trebuie să rămână ceea ce a fost dintotdeauna, „leagănul naturii umane", unitatea structurală de bază a oricărei societăți.

Violența domestică este un fenomen ce ia amploare. O parte din această creștere este rezultatul acceptării oamenilor de a raporta autorităților astfel de cazuri. Totuși, se pare că există o creștere reală a violenței în familie în zilele noastre. Amploarea violenței familiale constituie, în prezent, una dintre cele mai grave probleme sociale cu care se confruntă societățile contemporane, inclusiv România. Cuprinzând toate formele de agresiune care se exercită în cadrul căminului (maltratarea partenerei sau a partenerului de cuplu, abuzul contra copiilor, părinților, bătrânilor sau altor rude, incestul, violul marital etc.), această formă largă de violență se adaugă

valului de agresiuni exercitate în afara familiei, contribuind, astfel, la generalizarea unui climat social dominat de teamă, anxietate şi conflict.

Aşa cum se ştie, familia constituie cea mai consistentă şi mai funcţională formă de comunitate umană, care, prin funcţiile sale extrem de importante, contribuie la întărirea spiritului de solidaritate socială a membrilor oricărei societăţi. Dincolo de funcţiile ei de reproducere biologică şi socială, orice familie „normală" şi „funcţională" asigură socializarea descendenţilor, oferă continuitate structurilor sociale şi modelelor culturale care caracterizează o anumită societate şi, nu în ultimul rând, permite membrilor ei evitarea agresiunilor existente în spaţiul public şi constituirea unei vieţi cu adevărat comunitare, într-un spaţiu privat, caracterizat de relaţii primare, afectivitate, protecţie şi siguranţă personală. În mod evident, funcţionalitatea grupului familial depinde, în cea mai mare măsură, de funcţionalitatea vieţii sociale, pe care o poate influenţa, însă, la rândul său. De aceea, orice problemă mai importantă cu care se confruntă familia este dependentă de problemele societăţii globale şi pe care le amplifică, la rândul ei. Violenţa din cadrul familiei nu este altceva decât produsul unei violenţe generalizate la scară socială, reproducând tendinţele de creştere a agresiunilor în societate. Pe de altă parte, violenţa (intra)familială are un impact puternic asupra violenţei sociale, amplificând posibilitatea de reacţie agresivă a membrilor atunci când se află în diferite situaţii de criză ori de conflict.

Violenţa familială ca problemă socială. Evaluările făcute de sociologi familiei contemporane sunt contradictorii. Astfel, pe de o parte, i se recunoaşte familiei o deosebită capacitate de comuniune şi solidaritate socială, în măsura în care ea este un *refugiu*, un loc privilegiat al manifestării afectivităţii, iar pe de altă parte, se apreciază că familia se află într-o criză, constând în declinul funcţiilor ei tradiţionale, *insularizarea* sa în cadrul societăţii, izolarea ei de reţeaua largă de rudenie, creşterea tendinţelor ei de instabilitate.

Unul dintre cele mai acute aspecte ale acestei *crize*, pe care specialiştii (sociologii, psihologii, asistenţii sociali) care se ocupă de familie l-au abordat şi-l au în vedere tot mai mult, este creşterea violenţei între membri, fenomen care există în majoritatea societăţilor contemporane.

Aşa cum se ştie, violenţa familială sau (intra)familială s-a manifestat de multă vreme, dar conştientizarea ei ca problemă socială a avut loc de-abia în ultimele patru decenii. Motivul principal pentru care violenţa familială ca problemă socială a fost conştientizată atât de târziu, pentru a deveni o preocupare aparte a specialiştilor, l-a constituit, cel puţin în Occident, specificul, ca atare, al

familiei, ca un „sanctuar" detașat de constrângerile spațiului public, ca un spațiu privat cu caracter „tabu" în care nu poate fi admisă nici o intruziune sau intervenție din afară.

Violența care se exercită în cadrul familiei continuă să rămână o problemă socială (condiție nocivă pentru societate, care provoacă îngrijorarea populației și captează atenția publică generând preocupări și controverse ce pot determina, în final, acțiuni colective de soluționare – Rădulescu, 1999). „În esența ei, violența (intra)familială constituie orice formă de agresiune, abuz sau intimidare, dirijată împotriva unui membru al căminului familial, unei rude de sânge sau contra altor persoane din mediul familial" (Correctional Service Canada, 1988). Oferind o definiție mai restrictivă decât cea menționată și punând accentul pe agresiunile exercitate, cu precădere, asupra femeilor și copiilor, Institutul pentru Cercetarea și Prevenirea Criminalității din România definește violența (intra) familială ca fiind reprezentată de „utilizarea constrângerii fizice și emoționale asupra unui alt membru al familiei, în scopul impunerii puterii și al controlului asupra acestuia" ori de „ansamblul conflictelor din grupul familial, care au ca efect maltratarea partenerului sau a copilului" (Institutul pentru Cercetarea și Prevenirea Criminalității, 2000).

Destrămarea familiei și divorțialitatea. Realizarea și menținerea solidarității și stabilității familiale au loc în mod diferit. Unele familii nu reușesc să stabilească relații de solidaritate; altele nu-și pot menține solidaritatea realizată; altele realizează solidaritatea și o mențin. În primele două situații, șansele de disoluție a familiei sunt mari. Instabilitatea și disoluția familiei sunt, în același timp, probleme individuale și sociale atât la nivelul condiționărilor lor, cât și la nivelul efectelor pe care le au.

Punerea accentului din ce în ce mai mult pe fericirea și realizarea personală i-a făcut pe mulți să renunțe la relațiile pe care le consideră mai puțin decât satisfăcătoare. Creșterea mobilității sociale și geografice, combinată cu o slăbire a legăturilor comunitare, a anulat multe dintre restricțiile sociale referitoare la destrămarea familiei. Mai marea participare a femeilor la forța de muncă le-a permis să fie independente din punct de vedere economic. Familiile cu două venituri au greutăți suplimentare care presează căsătoria. „În prezent, stigmatul social legat de divorț e mai mic decât în trecut, simplificarea legilor de divorț și instituirea divorțului „fără vină" au jucat roluri semnificative" (Constantinescu, 2004, p.70).

Dificultăți datorate divorțului. Deseori, divorțul aduce suferință cuplului, pe lângă cea care a dus la despărțirea lor (Spanier și Thompson, 1984). Divorțul poate genera sentimente de eșec personal și singurătate, precum și greutăți

financiare. Weisman (1985) a constatat că nivelul de trai după divorţ a scăzut substanţial pentru femei, dar s-a ridicat pentru bărbaţi.

Problemele legate de îngrijirea copiilor complică multe divorţuri. Deşi, în mod obişnuit, copiii sunt daţi în grija femeilor, un număr din ce în ce mai mare de bărbaţi solicită responsabilitatea îngrijirii copiilor. Îngrijirea comună, în care copilul poate să locuiască la un părinte, dar petrece un timp considerabil cu celălalt, devine mai obişnuită. În unele situaţii, timpul copilului este împărţit în mod egal între cei doi părinţi. Totuşi, acest aranjament poate fi foarte dificil pentru părinţi, mai ales în cazul unui divorţ deosebit de neplăcut.

Creşterea divorţialităţii este doar una dintre dimensiunile transformării familiei nucleare şi nu poate fi înţeleasă decât în ansamblul transformărilor care au avut loc. De remarcat că în ţările în care familia a suportat cele mai profunde transformări (în atitudinea faţă de căsătorie, în comportamentul nupţial, în fertilitate, în situaţia femeii în familie şi în societate), divorţialitatea înregistrează cele mai ridicate niveluri.

2. Asistenţa psihosocială a familiei

Toate aceste probleme necesită o bună asistenţă acordată familiei. Familia de azi are nevoie de sprijin specializat din partea serviciilor sociale pentru a rezolva problemele cu care se confruntă. Lucrul cu membrii familiei, cu părinţii şi cu copii, sau cel din cadrul relaţiilor maritale ridică probleme legate de dinamica familiei. Dezorganizarea familiei începe cu tensiuni pe toate planurile. Terapiile de familie sunt centrate pe familie şi încearcă să o ajute să-şi recapete echilibrul pierdut, să înlăture cauzele ce au dus la această stare de dezorganizare, de dezechilibru. Lumea contemporană ia măsuri pentru a face faţă mai bine spaimelor inerente în condiţiile civilizaţiei zilelor noastre. „Cea mai eficientă măsură este cunoaşterea, făcută în spiritul respectului pentru om. Societatea bazată pe cunoaştere este scopul Uniunii Europene, aflată în căutarea unor modalităţi de a-şi proteja cetăţenii şi de a le creşte calitatea vieţii. Respectul faţă de om este fundamentul democraţiei" (Muntean, 2007, p.13).

Cunoscând şi recunoscând fragilitatea fiinţei umane, precum şi potenţialul fiecărui individ, societatea creează servicii care vin în sprijinul cetăţenilor ei. Aceste servicii au ca scop creşterea calităţii vieţii beneficiarilor, să-i facă apţi să-şi asume o autonomie care să le dea satisfacţie şi care să-i menţină într-o generoasă şi securizantă reţea socială cu ceilalţi.

Teoriile sociologice şi, mai ales, cele psihologice, deşi au fost construite într-o altă matrice disciplinară, au ajutat o altă categorie profesională, asistenţii sociali să identifice nu numai problemele, ci şi cauzele şi mecanismele de generare

ale unor probleme sociale și comportamentale care cer soluții. Pentru a putea interveni în vederea rezolvării problemelor sociale atât de complexe ale persoanelor de diferite categorii de vârstă și poziție socială, asistența socială trebuie să dispună de cunoștințe privind modalitățile de funcționare a psihicului uman, despre posibilitățile legale de intervenție (metode terapeutice, de consiliere), despre mentalitățile care influențează marginalizarea socială și discriminarea unor categorii, despre felul în care trebuie planificate și conduse serviciile de intervenție.

Interdisciplinaritatea asistenței sociale nu înseamnă că ea nu și-a elaborat de-a lungul timpului propriile ei modele teoretice, care se concentrează mai puțin asupra găsirii explicațiilor universale ale apariției problemelor sociale, cât mai ales, pe elaborarea unor strategii adecvate de intervenție în viața individuală, în cea familială, în cea de grup și în viața comunitară și socială de ansamblu. Munca de asistență socială se referă la oameni și la problemele lor. Cunoștințele necesare provin mai cu seamă din sociologie și psihologie și ele trebuie aplicate în activitatea profesională. În urma experimentării diferitelor teorii din psihologie (psihanaliza, behaviorismul etc.), sociologie (teoria sistemelor, funcționalismul, structuralismul, teoria conflictului etc.) și antropologia socioculturală (ecologia culturală, interpretativismul etc.), asistenții sociali au putut identifica un set de principii, concepte și cunoștințe particulare ce vor stimula în a doua jumătate a secolului XX inițiative sistematice de construire a unor abordări teoretice și practice proprii domeniului asistenței sociale (de exemplu: *abordarea centrată pe sarcină, abordarea centrată pe client, abordarea antidiscriminatorie și antiopresivă, teoria susținerii și împuternicirii* etc.) care pot fi numite „teoriile practicii asistenței sociale".

Inspirându-se din modelul funcțional, Carl Rogers (1957, 1961) a elaborat *modelul centrat pe client*, conform căruia cadrul didactic, asistentul social, psihologul, medicul au menirea de a construi relații de ajutor cu cei cărora le oferă serviciile. Totodată, Rogers a identificat „condițiile facilitatoare, necesare și suficiente ale schimbării personalității" ca fiind: căldura, acceptarea, respectul, autenticitatea și responsabilitatea față de client. Terapeutul format în concepția centrată pe client este nondirectiv, de obicei nu dă sfaturi, nu îl provoacă pe client, ci îl încurajează să-și clarifice propriile sentimente și afirmații. Florence Hollis (1964) și Francis Turner (1978), autorii modelului de *terapie psihosocială* în munca socială cu cazurile, pun accentul pe interacțiunile dintre client și mediul său înconjurător. Conceptul de *terapie psihosocială* pune în valoare ideea că persoanele care se confruntă cu probleme sociale au nevoie de activități psihoterapeutice de calitate, care le vor asigura o mai bună integrare socială. Rolul asistentului social este cel de mediator care ajută clientul să ajungă la resurse și îl

ajută să le utilizeze. Aşadar, restabilirea echilibrului în cadrul familiei necesită cunoştinţe de teorie şi terapie a sistemului familial. „Un asistent social care lucrează din punctul de vedere al terapiei de familie va vedea simptomele individuale ca parte a interacţiunilor familiale şi pe sine însuşi ca un facilitator care încurajează familia să-şi pună în valoare propriile resurse şi creativitatea pentru a găsi soluţia" (Roth-Szamoskozi, 2003, p. 99).

Cele două modele teoretice de bază de la care porneşte terapia familială sunt *modelul psihanalitic şi modelul sistemic*. Pornind de la ideea că familia este un sistem care se autoguvernează conform anumitor reguli, atunci terapia familială presupune că schimbările în echilibrul psihic al unui membru al familiei se realizează sub influenţa schimbărilor de mentalitate psihică intervenite la un alt membru al familiei. Terapia familială este intervenţia specialistului (asistent social sau alt profesionist) asupra unui mic grup de oameni aparţinând aceleiaşi familii, intervenţie care vizează familia ca întreg.

Lucrarea noastră are în vedere etapele de bază în tehnica asistenţei sociale centrate pe familie, şi anume: investigaţia socială (analiza cauzelor problemelor), diagnoza socială (analiza informaţiilor) şi terapia socială (totalitatea măsurilor şi a metodelor prin care se încearcă rezolvarea problemelor şi redobândirea echilibrului iniţial). De asemenea, evidenţiem în acest studiu două metode specifice activităţii de asistenţă socială a familiei. Metodele şi tehnicile de lucru sunt selectate în funcţie de specificul problemei apărute, de sistemul de valori şi normele stabilite de fiecare familie. Tehnicile terapeutice analizează şi modifică tiparele interpersonale de comunicare şi de interacţiune. Terapia familiei după modelul sistemic are avantajul că poate aborda întreaga gamă a problematicii muncii sociale. Stabilirea surselor problemei şi a focarelor de intervenţie în cadrul sistemului sunt primele etape în aplicarea acestui model sistemic.

Pornind de la câteva studii de caz, evidenţiem importanţa *genogramei* – instrument de evaluare a structurii şi funcţionalităţii familiei – şi a *ecomapei sau hărţii ecologice* (ecoharta sau harta-eco), instrument cu ajutorul căruia asistentul social precizează grafic relaţiile individului cu mediul social. Harta ecologică este un instrument de lucru specific asistenţei sociale, inspirat din modelul sistemic. Genograma se aplică în mod deosebit în etapa de evaluare, având rol de diagnostic social, ecoharta este o metodă de evaluare folosită în asistenţa socială care promite specialistului să pună în evidenţă resursele clientului în vederea atingerii scopurilor şi implementării schimbărilor.

Genograma este o tehnică utilizată în domeniul psihosocial cunoscută şi ca „arborele familiei", care descrie tipurile de relaţii şi evenimente de-a lungul generaţiilor (două sau trei generaţii). Astfel naşterile, decesele, divorţurile şi alte

evenimente semnificative de viață pot fi înregistrate pe scurt. Este o metodă de evaluare a familiei după modelul sistemic familial se bazează pe interviul sistematic cu membrii familiei și are ca obiectiv reprezentarea grafică a modelelor de relaționare și adaptare din familia restrânsă și cea largă.

Genograma se aplică în mod deosebit în etapa de evaluare, având rol de diagnostic social, dar poate fi refăcută pe parcursul instrumentării cazului, ori de câte ori apar modificări importante în structura familiei (evenimente deosebite: căsătorie, divorț, nașteri etc.).

Tehnica se utilizează cu succes și în cazul în care pe parcursul întrevederii este întreruptă comunicarea cu clientul, care nu dorește să discute despre anumite subiecte pe care le consideră delicate, dar se dovedește mai disponibil pentru a discuta despre structura familiei sale. Pentru stimularea comunicării cu clientul, asistentul social îi va adresa întrebări simple și cât mai clare, la care să răspundă cu ușurință, creându-se o atmosferă propice unor discuții ulterioare mai aprofundate. Genogramele sunt foarte folositoare pentru înțelegerea familiilor, care încep să-și dezvăluie secretele, miturile lor, în timp ce-l ajută pe asistent să le completeze. La sfârșitul genogramei se realizează și legenda care va cuprinde simbolurile utilizate cu explicația acestora, având în vedere că specialiștii folosesc simboluri diferite (vezi Figura 1).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

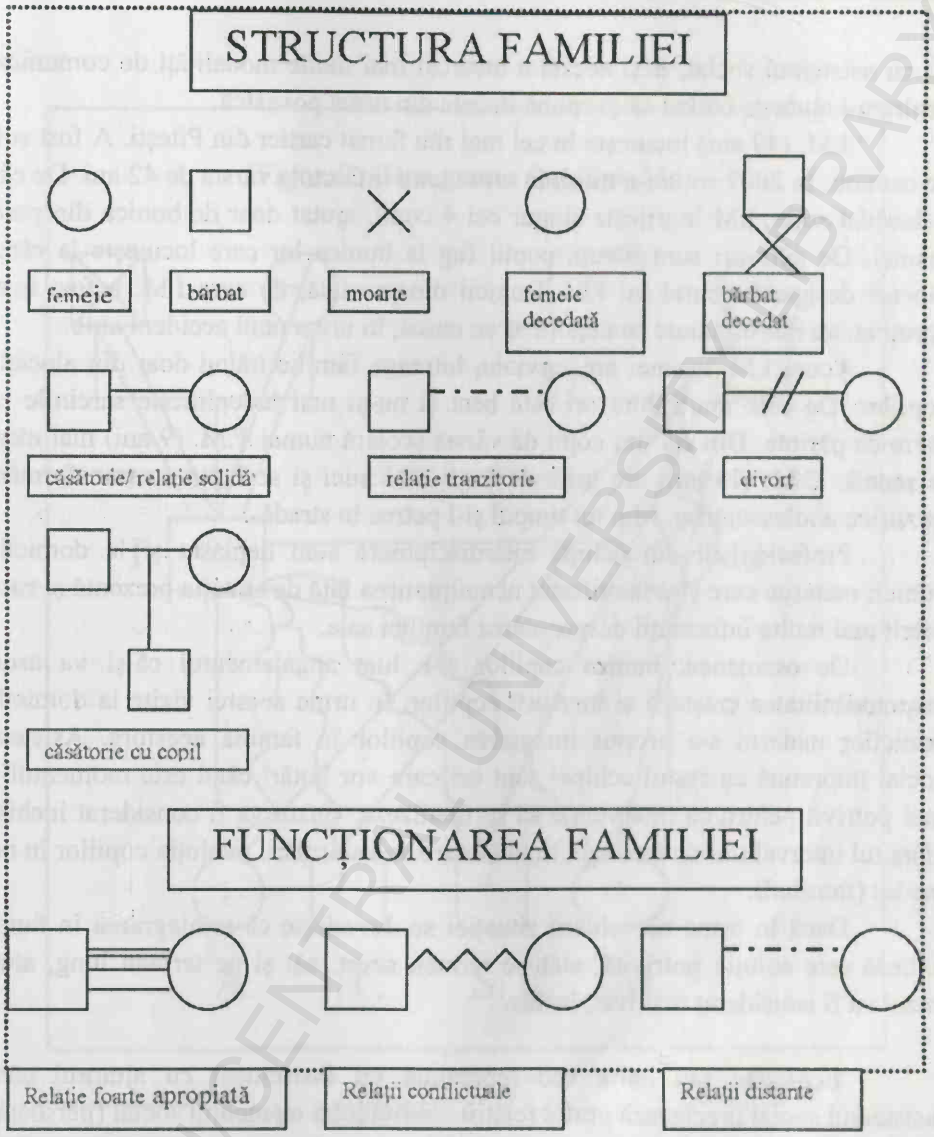

3. Studiu de caz (genograma : Figura 2)

D.G.A.S.P.C. Argeş a fost anunţată despre I.M, printr-un telefon anonim din partea vecinilor, care au reclamat că acesta îşi bate copiii în fiecare seară. Înainte ca asistentul social să poată face o vizită, a intervenit poliţia care a insistat ca minorii să fie luaţi de bunica lor, la care ei fugeau ori de câte ori erau bătuţi. Când a fost vizitat la domiciliu, I.M a fost găsit beat şi incapabil să discute situaţia

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

lui cu asistentul social, deşi acesta a încercat mai multe modalități de comunicare pentru a-l ajuta pe bărbat să-şi spună în cele din urmă povestea.

I.M. (49 ani) locuieşte în cel mai rău famat cartier din Piteşti. A fost şofer pe camion. În 2007 soția i-a murit în urma unui infarct, la vârsta de 42 ani. De când a decedat soția, I.M îngrijeşte singur cei 4 copii, ajutat doar de bunica din partea mamei. De câte ori sunt bătuți, copiii fug la bunica lor care locuieşte la câteva blocuri de apartamentul lui I.M. Bunicii dinspre tată, de care I.M. a fost foarte apropiat, au murit înainte ca nepoții să se nască, în urma unui accident auto.

Acum I.M. nu mai are serviciu, întreaga familie trăind doar din alocațiile copiilor. De cele mai multe ori este beat şi nu-şi mai îndeplineşte sarcinile ce-i revin ca părinte. Din cei trei copii de vârstă şcolară numai T.M. (9 ani) mai merge la şcoală. C.M. (14 ani) are grijă de frații mai mici şi se luptă cu transformările specifice adolescenților. Mai tot timpul şi-l petrec în stradă.

Profesioniştii din echipa interdiscipinară s-au deplasat şi la domiciliul bunicii materne care şi-a manifestat nemulțumirea față de situația prezentă şi care a oferit mai multe informații despre starea familiei sale.

De asemenea, bunica copiilor şi-a luat angajamentul că-şi va asuma responsabilitatea creşterii şi îngrijirii copiilor. În urma acestei vizite la domiciliul bunicilor materni s-a propus integrarea copiilor în familia acestora. Asistentul social împreună cu restul echipei sunt cei care vor hotărî când este momentul cel mai potrivit pentru ca intervenția să se finalizeze. Cazul va fi considerat închis la sfârşitul intervalului de trei luni, timp în care se va urmării evoluția copiilor în noul mediu (familial).

Dacă în urma reevaluării situației se dovedeşte că reintegrarea în familia extinsă este soluția potrivită, atât pe termen scurt, cât şi pe termen lung, atunci cazul va fi considerat rezolvat, închis.

Ecoharta sau harta eco reprezintă un instrument cu ajutorul căruia asistentul social precizează grafic relațiile individului cu mediul social (persoane şi instituții cu care interacționează) şi se realizează, ca şi genograma, cu ajutorul unor simboluri:

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Figura2. Genograma familiei M.

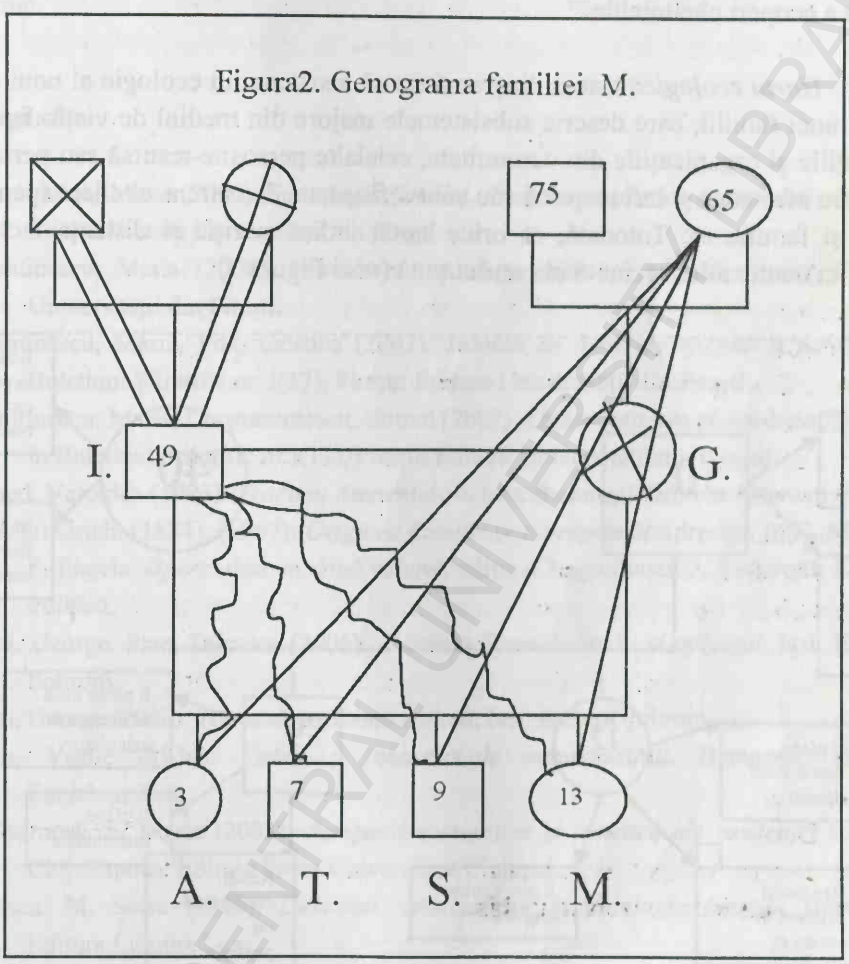

Relaţie echilibrată
Relaţie foarte puternică
Relaţie stresantă
Relatie încordată
Relaţie unilaterală
Relaţie bilaterală

Ea oferă răspunsuri la o serie de întrebări, cum ar fi: „Membrii familiei au locuri de muncă ?" „Care sunt relaţiile dintre membrii familiei?" „Care sunt

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

relațiile familiei cu rudele, vecinii, prietenii?" „Familia are venituri suficiente pentru a acoperi cheltuielile?"

Harta ecologică este o diagramă scrisă a sistemului ecologic al unui client sau al unei familii, care descrie subsistemele majore din mediul de viață: familial, instituțiile și organizațiile din comunitate, celelalte persoane-resursă sau persoane-risc care afectează și influențează sau sunt influențate de către acel client (persoana țintă) și familia sa. Totodată, ca orice hartă, indică poziția și distanța factorilor specifici contextului social al clientului țintă (vezi Figura 3).

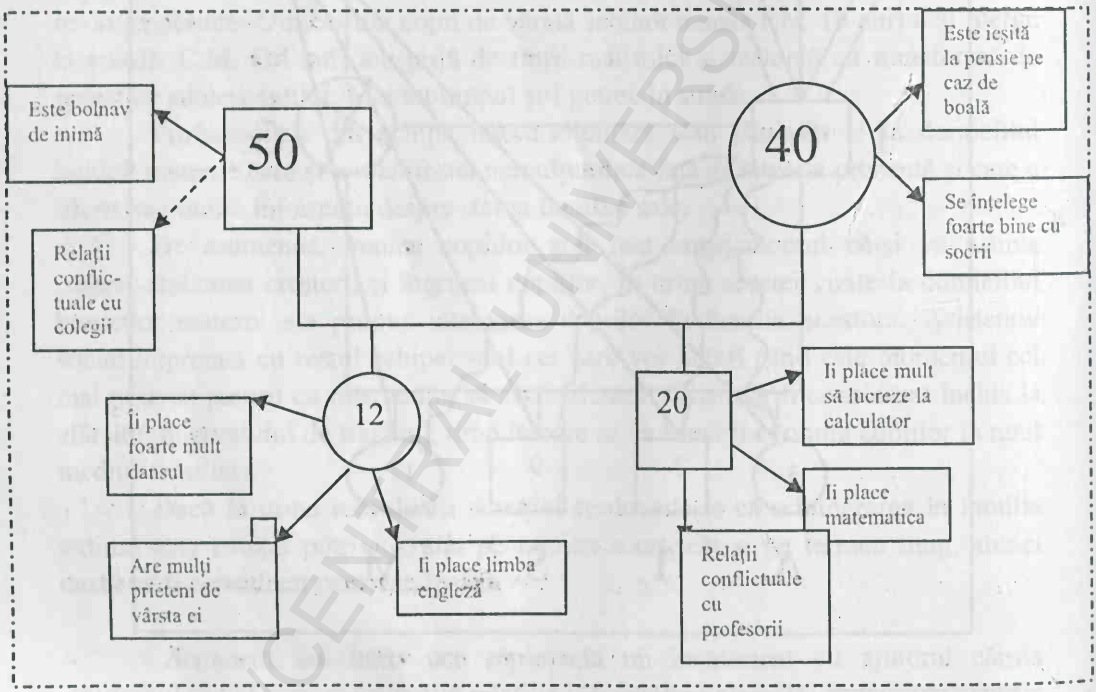

Figura 3

Spre deosebire de genogramă, care, așa cum am arătat, se aplică în mod deosebit în etapa de evaluare, ecomapa se realizează în special spre sfârșitul etapei de evaluare, atunci când asistentul social are deja informații suficiente pentru a aprecia relațiile clientului cu alte persoane sau instituții. Ea poate fi refăcută și pe parcursul etapei de intervenție și monitorizare, dacă apar modificări la nivelul relațiilor clientului datorită unor evenimente neprevăzute. În construirea ecomapei,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

datele oferite de client trebuie să fie verificate cu informaţii primite de la alte persoane.

Bibliografie

Constantinescu, Maria (2004). *Sociologia familiei. Probleme teoretice şi aplicaţii practice,* Piteşti: Editura Universităţii din Piteşti.

Constantinescu, Maria (2008). *Dezvoltare umană şi asistenţă socială,* Piteşti: Editura Universităţii din Piteşti.

Constantinescu, Maria, Piţa, Cristina (2007). *Tehnici de asistenţă socială a familiei.*,în Buletinul Ştiinţific,nr. l(17), Piteşti: Editura Universităţii din Piteşti;

Constantinescu, Maria, Constantinescu, Cornel (2007). *Universalitatea şi disoluţia familiei,* în Buletinul Ştiinţific,nr.l(17), Piteşti: Editura Universităţii din Piteşti;

Coulshed, Veronica (1993). *Practica Asistenţei Sociale,* Bucureşti: Editura Alternative.

Engels, Friedrich. (1884). (1967). *Originea familiei şi a proprietăţii private,* în K. Marx şi F. Engels, *Opere alese în două volume,* ediţia a 3-a, volumul 2, Bucureşti: Editura Politică.

Neamţu, George, Stan, Dumitru (2005). *Asistenţa Socială. Studii şi aplicaţii,* Iaşi: Editura Polirom.

Neamţu, George (2003). *Tratat de asistenţă socială,* Iaşi: Editura Polirom.

Pavelcu, Vasile (1974). *Culmi şi abisuri ale personalităţii,* Bucureşti: Editura Enciclopedică.

Roth-Szamoskozi, Maria (2003). *Perspective teoretice şi practice ale asistenţei sociale,* Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană.

Rădulescu, M. Sorin (1999). *Devianţă, criminalitate şi patologie socială,* Bucureşti: Editura Lumina Lex.

Rădulescu, M. Sorin (2001). *Sociologia violenţei (intra) familiale,* Bucureşti: Editura Lumina Lex.

Spanier, Graham, Thompson, Linda (1984), *Parting: The Aftermath of Separation and Divorce,* în *Family Process,* no. 2, pp. 310- 332, Beverly Hills: Sage Publications.

Şirotenco,Elena, Runcan, Patricia. (2006), *Asistentul Social faţă în faţă cu clientul,* Timişoara: Editura Eurostampa.

Voinea, Maria (1996). *Psihosociologia familiei,* Bucureşti: Editura Universităţii Bucureşti.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Inteligență și maturitate socială în evitarea și soluționarea conflictelor din familia tradițională românească

Dumitru Stan[1]

Rezumat. Cercetările sociologice atestă faptul că familia actuală este marcată de multe și profunde situații conflictuale. Încercările de anihilare a unor astfel de situații sunt, de asemenea, numeroase, dar discutabile în privința efectelor lor: stările de criză din interiorul familiei sunt mai mult amânate și atenuate decât soluționate. În mod surprinzător, în comunitățile tradiționale românești erau cunoscute și aplicate câteva strategii deosebit de eficiente în prevenirea și rezolvarea conflictelor intrafamiliale. Care erau persoanele abilitate să intervină în stoparea escaladării unui conflict, ce procedee aplicau ele, care erau tipurile de conflicte cele mai întâlnite și care erau recomandările comunitare în abordarea publică ori privată a unui conflict - reprezintă aspectele fundamentale ale studiului de față.

Abstract. The sociological research puts forward the fact that the family of contemporary times is marked by numerous and profound conflictual situations. The attempts to anihilate such situations are many as well, but remain debatable in respect to their effects: the states of crisys inside the family are rather postponed and attenuated than resolved. Surprisingly, in traditional Romanian communities several particular efficient strategies were acknowledged and applied in order to prevent and settle inner-family conflicts. Which were the abilitated persons to intervene in preventing conflict escalation, what techniques they applied, which were the most frequent types of conflict and which were the community recommendations in the public or private approach to a conflict – constitute the fundamental aspects of the present study.

1. Repere conceptuale

Prin natura lui, omul este o ființă inteligentă și socială. Inteligența de care dispune o folosește în numeroase moduri: cu intenții negative ori cu intenții pozitive, cu superficialitate ori cu mare concentrare, din motive personale ori din motive care aparțin grupului său, cu participare individuală ori cu participare colectivă, cu finalități imediate ori cu finalități târzii ș.a.m.d.

Ori de câte ori inteligența individuală sau cea capitalizată în timp la nivel de grup se repercutează în efecte constructive, tot de atâtea ori putem afirma că posesorul/ posesorii inteligenței are/ au și calitatea maturității. Doar despre

[1] Universitatea „Al. I. Cuza", Iași; dtru_stan@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

imaturi se zice că îşi irosesc inteligenţa la voia întâmplării, fără orizont, în sens distructiv şi că nu învaţă suficient nici din greşelile altora, nici din propriile greşeli.

Maturitatea oferă sens, îmbogăţeşte, împlineşte subtilităţile şi reactivitatea inteligenţei, deşi este tocmai o consecinţă a inteligenţei. Nu greşim când susţinem aceasta, deoarece foarte mulţi indivizi, multe grupuri familiale, comunităţi extrafamiliale şi chiar societăţi au exprimat inteligenţa în direcţii eronate (tâlhării, furturi, omoruri, distrugeri de bunuri, întreţinerea cu mari cheltuieli a unor conflicte majore/ minore etc.), demonstrând astfel lipsă de maturitate.

Aşa după cum indivizii se deosebesc după coeficientul lor de inteligenţă, la fel se deosebesc şi grupurile după nivelul de maturitate. Sunt necesare nişte completări, pentru a spori inteligibilitatea acestei ultime afirmaţii. De pildă, o persoană căsătorită de mulţi ani şi cu experienţe familiale numeroase este considerată mai matură decât alta care s-a format insuficient pentru viaţa de familie şi este căsătorită de curând. Este posibil ca deficitul de maturitate pentru aceasta din urmă să fie compensat prin reacţii inteligente, decizii inspirate, organizare superioară etc. Într-un asemenea context, maturitatea pare să devină ineficientă sau secundară în raport cu inteligenţa. Totuşi, cele mai mari avantaje le obţine cineva atunci când, la inteligenţa mare de care dispune ataşează o maturitate consistentă sau când compensează insuficienţele şi rătăcirile inteligenţei cu bogăţia maturităţii (studiilor, profesiei, anilor de viaţă etc.).

Despre inteligenţă se poate spune că este un indicator relevant mai mult pentru starea şi faptele unui individ, în timp ce despre maturitate se poate susţine că este un indicator care reflectă mai mult capitalurile sociale cumulate de grupuri. Întrucât cumularea presupune contacte, dialoguri şi transferuri între mai multe părţi, *maturitatea are dimensiunea socialităţii* în mod necesar. Fiind o achiziţie definitorie la nivel grupal, maturitatea socială are darul de a micşora diferenţele dintre inteligenţele indivizilor şi de a uşura accesul acestora la răspunsuri culturale recunoscute socialmente ca inteligente.

Când vrem să diferenţiem nu numai indivizii, ci şi grupurile de diverse tipuri în funcţie de mărimea inteligenţei şi a maturităţii sociale, atunci trebuie să avem în vedere ingeniozitatea şi eficienţa soluţiilor lor la fel de fel de fenomene disruptive cu care se confruntă. În familie, indivizii demonstrează că sunt inteligenţi, dacă ocolesc sau depăşesc uşor situaţiile conflictuale şi dacă ies în avantaj din aceste împrejurări. De asemenea, tot în acest mediu ei probează că au maturitate socială în momentele în care uzează de cunoştinţele derivate nu atât din experienţele personale, cât mai ales din ale altora.

Inteligenţa şi maturitatea socială, ca indicatori, ne ajută să comparăm indivizii între ei şi grupurile între ele. Tot cu aceşti indicatori putem urmări

diferențele evolutive sau de performanță pe diverse etape din viața aceluiaşi individ sau pe diverse stadii istorice ale aceleiaşi societăți. Bunăoară, *reacțiile față de conflictele intrafamiliale din perioada tradițională ar reprezenta dovezi ale inteligenței şi maturității sociale* ale indivizilor şi grupurilor din acea epocă istorică, iar persoanele şi familiile actuale ar putea să se inspire din soluțiile inteligente şi mature de atunci.

2. Gradul de integrare – indicator de măsurare a crizei familiei

Calitatea vieții membrilor unei societăți derivă din corelarea funcțională a multor categorii de factori: naturali, economici, culturali, demografici, politici, rezidențiali etc. Unii dintre aceştia sunt predominant extraindividuali, în sensul că reflectă mult prea puțin voința personală. Chiar şi aşa, însă, forța lor este considerabilă, inducând sau chiar determinând în mare ori foarte mare măsură faptele fiecărui om normal luat în parte. Aşa se explică de ce indivizii nu pot face abstracție de presiunile mediului geografic în care trăiesc, de trăsăturile biologice pe care le au prin apartenența rasială, de zestrea ereditară moştenită de la părinți, de calitățile psihice înnăscute pe care le dețin ori de rețeaua instituțională (Familia, Biserica, Vecinătatea etc.) în care se formează prin socializare.

Alți factori exprimă prevalent voința personală şi par să ofere mult mai multă libertate de manifestare personalității umane. Spre exemplu, cel puțin la prima vedere, individul este cel care decide în legătură cu ceea ce i se întâmplă, hotărăşte asupra profesiei pe care o practică, asupra ideologiei şi politicii cu care simpatizează, asupra calității capitalurilor culturale pe care le încorporează, asupra părții maritale cu care se însoțeşte, asupra consecințelor îndepărtării de conținuturile normelor morale, juridice, estetice etc.

Activitatea celor *două categorii de factori* demonstrează că societatea încurajează nu doar nivelarea şi integrarea socială, ci şi diferențierea şi impunerea oamenilor ca individualități. Analog, în privința familiei se poate spune că societatea a delimitat modele de constituire şi funcționare maritală, pe de o parte, şi a făcut din căsătorie o condiție a integrării sociale, pe de altă parte. În acelaşi timp, societatea a lăsat destul de multă liberate celui care se căsătoreşte: în condiții firești, el ia hotărârea când să realizeze căsătoria, cu cine să se căsătorească, ce fel de ritual să marcheze momentul, cum să-şi rezolve problemele din interiorul familiei etc. *Cu cât această libertate se îndepărtează mai puțin de modelul social, cu atât familia este mai bine integrată societății şi contribuie la stabilitatea socială.* Dacă gradul de integrare în familie este scăzut, atunci criza familiei este iminentă: nu beneficiază de capitalurile colectivității, este expusă unor proceduri de marginalizare şi, treptat, de excludere socială.

Unităţile demografice mai mari decât familia antrenează, aşadar, atât factori extraindividuali, cât şi factori dependenţi de indivizi, atât factori care le garantează continuitatea şi reproducerea culturală (educaţia, birocraţia, controlul social etc.), cât şi factori care le destructurează, dinamizează şi restructurează (conflictul, competiţia, adaptarea etc.). Oricum, aceşti factori sunt activi fie prin indivizi puternic integraţi, care exprimă cu predilecţie elementele personalităţii sociale sau de bază, fie prin indivizi care tind să se dezică de uniformizare, să corecteze modelul social, să promoveze noi reguli şi să se afirme ca personalităţi accentuate.

Ar fi greu de stabilit, şi chiar inutil, exagerat, să încercăm să trasăm o linie categorică de demarcaţie între factorii extraindividuali şi cei de opţiune personală în funcţionarea vieţii umane. Dificultatea aceasta este conturată în aproape întreaga istorie a sociologiei: E. Durkheim, M. Mauss, P. Fauconnet, G. Davy, T. Parsons, D. Bell ş.a. au fost adepţii principiului dominaţiei socialului asupra individualului; conform acestuia, omul este ceea ce este pentru că aşa a fost determinat să fie, iar libertatea individuală este doar aparentă, rămânând întotdeauna subordonată şi influenţată de imperative sau comenzi sociale. Alţi teoreticieni – H. Blumer, G. Mead, G. Homans, R. Boudon ş.a. – au susţinut poziţia opusă. Pentru aceştia din urmă, individul nu numai că nu se mulţumeşte să primească, ci şi oferă; nu doar imită, ci şi creează; nu doar răspunde, ci şi întreabă, formulează finalităţi, dinamizează; nu este doar reactiv, ci şi iniţiator, modelator al existenţei proprii şi a celorlalţi.

Nu este cazul să insistăm aici asupra diferenţelor dintre aceste două orientări. Le-am pomenit doar cu scopul de a convinge că într-un spaţiu social obişnui , unele aspecte sunt de importanţă evidentă pentru toţi indivizii, altele sunt relevante doar pentru câţiva dintre ei, respectiv aceia care formează subgrupuri relativ mici, iar altele au rezonanaţe disparate pentru unul sau altul dintre membrii lui. Prin urmare, mediile umane nu sunt adepte exclusive nici ale individualismului, nici ale integralismului sau colectivismului. Eventual, putem vorbi de prezenţe ale individualismului mai mult la oamenii din perioada modernă decât la cei din perioada tradiţională; mai mult la protestanţi decât la mozaici/ musulmani/ catolici/ ortodocşi; mai mult la cei de la oraşe decât la locuitorii satelor; mai mult la cei care reprezintă medii societale decât la indivizii care trăiesc în structuri comunitare (sate, grupări religioase, familii) ş.a.m.d. (L. Dumont, 1996).

Familia este o forma fundamentală de convieţuire în spaţiul uman în care se resimte puternic activitatea atât a factorilor extraindividuali (A. Comte, fondatorul sociologiei, spunea chiar că „în familie omul învaţă să trăiască prin celălalt" şi, de aceea, este dispus să îşi apere consanguinul de pericolele externe ori

să renunţe la unele beneficii în favoarea acestuia), cât şi a factorilor care satisfac numai cerinţele, aspiraţiile şi trebuinţele personale.

În familia nucleară actuală sau modernă factorii de coerciţie extraindividuală şi-au diminuat semnificativ intensitatea, iar gradul de integrare şi gradul de dependenţă interpersonală au scăzut. În familia tradiţională, nucleară şi/sau extinsă, lucrurile stăteau cu totul altfel: o problemă a unui individ devenea problema tuturor membrilor familiei lui, iar eşecul trăit de un individ însemna o situaţie de criză pentru întreg clanul familial din care făcea parte (F. Tönnies, 1977). Cu alte cuvinte, forţa individului deriva din calităţile (fizice, intelectuale, morale, economice etc.) încorporate de el însuşi şi de care dispunea conform tradiţiei. La aceste calităţi se adăugau capitalurile socio-culturale ale familiei de origine, pe care le putea mobiliza cu ajutorul celorlalţi, fără să uite, însă, de obligaţia conformităţii cu regulile tradiţionale.

Raportul de prioritate dintre factorii de relevanţă pentru întreg grupul familial şi cei de relevanţă exclusiv personală defineşte gradul de integrare familială. Când rezultatul acestui raport devine subunitar din punct de vedere matematic, atunci există dovada certă a faptului că individul se separă de familie sau că îl preocupă mult prea puţin dificultăţile traversate de grupul său familial. Ca atare, familia în cauză trăieşte experienţa desolidarizării sau disoluţiei; relaţia cost-beneficiu este urmărită cu grijă atunci când sunt angajate demersuri individuale pentru provocarea unor efecte colective familiale; empatia şi inteligenţa emoţională intrafamilială se diminuează; răspunsurile afective între membrii familiei sunt înlocuite de reacţii interesate; legăturile filiale, conjugale, fraternale şi cele dintre rude, în general, se diluează până la raţionalizare/ formalizare şi chiar întrerupere a contactelor.

Cu cât valoarea matematică a raportului menţionat (dintre factorii extraindividuali-familiali şi factorii dominanţi pentru individ) este mai mică, cu atât tendinţele individualiste, de fragmentare/ separare familială sunt mai puternice, cu atât criza familiei este/ poate deveni mai alarmantă şi trebuie căutate mai rapid variantele de soluţionare şi armonizarea a relaţiilor intrafamiliale.

De regulă, în familiile moderne şi postmoderne, asemenea soluţii sunt momentane, superficiale, de faţadă. Rezistă mai mult şi sunt agreate mai curând soluţiile propuse de persoane ori instanţe din afara familiilor afectate de criză, mai ales dacă acestea reprezintă justiţia oficială. În familiile tradiţionale, în schimb, remediile erau căutate şi găsite chiar de membrii lor, ori cel mult de autorităţile comunitare recunoscute (bătrânii, naşii sau părinţii spirituali, preotul) ca slujitoare/ apărătoare ale unor prestigioase principii religioase şi morale. Nu ştim în ce măsură rezolvările din perioada tradiţională erau sau nu satisfăcătoare ori confortabile, dar

asupra respectării lor nu încape nici un dubiu. Cei care le-ar fi pus la îndoială valoarea ar fi fost consideraţi atentatori la ordinea comunitară şi ar fi atras represiuni aproape la fel de mari ca în cazurile de nesupunere sfruntată/ brutală la deciziile comunităţii ori de recidivă.

Pentru a nu lăsa impresia că facem apologia modelului tradiţional de familie şi a ordinii sociale din acea perioadă, se cuvine să adăugăm două observaţii esenţiale.

a. În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea şi prima jumătate a secolului al XX-lea, dreptul cutumiar, valabil la nivel local şi comunitar, a fost înlocuit cu legislaţia scrisă. Chiar dacă aceasta nu era cunoscută şi utilizată de foarte multă lume, ea exista ca alternativă şi a îmbogăţit/ revoluţionat sistemul juridic bazat pe obiceiuri. Familia tradiţională a avut rar nevoie legi juridice, mulţumindu-se să se orienteze după soluţiile moştenite „din bătrâni, din oameni buni". În parte, familia românească actuală funcţionează pe baza unor precepte morale şi religioase active în perioada tradiţională, iar eventualele raportări la ele în momentele de criză (rezolvarea conflictelor între soţi, dintre fraţi, dintre părinţi şi copii, împărţirea unor bunuri etc.) nu ar fi nefireşti şi nici nu ar reprezenta gesturi de înapoiere culturală.

b. Când vorbim de modelul tradiţional de familie, desemnăm familia premodernă românească, respectiv familia din evul mediu românesc. În ultimă instanţă, este vorba despre tipul de familie valabil de la apariţia noastră ca popor şi până la reformele petrecute în preajma mijlocului secolului XIX. Schema de viaţă familială tradiţională a fost, deci, într-atât de mult exersată, încât a devenit modul nostru de a fi, un fel de matrice a selecţiei normalităţii existenţiale româneşti.

Abaterile de la această matrice au fost, un timp, receptate ca impietăţi sau erezii, ulterior ca imoralităţi, iar în ultima vreme ca dovezi ale crizei familiei, specifice tuturor societăţilor evoluate. Din păcate, specialişti renumiţi în sociologia familiei susţin concluzia după care trecerea de la familia tradiţională la cea modernă a însemnat trecerea de la un „leagăn de securitate" la un „leagăn al violenţei" (Steinmetz, Strauss, 1974). Afirmaţia aceasta este destul de categorică, exagerată. În realitate, este vorba mai curând de trecerea de la familia puternic integrată la familia cu grad de integrare redus, contextual, nesusţinut de afectivitate, ci de interese disputate.

3. Diferenţe relevante între familia tradiţională şi familia modernă

Pentru a stabili dacă merită ori nu să fie valorizate unele dintre manifestările familiei tradiţionale, vom apela la câteva criterii de analiză. Aplicăm

aceste criterii nu doar grupului familial tradițional, ci și celui modern și vom identifica astfel diferențele esențiale dintre aceste două tipuri de familie. Nu aducem prea multe criterii și argumente în discuție (Iluț, 2005, p. 2005), pentru a evita unele reluări tematice în paginile următoare, în care vom insista pe ipostazele critice ale acestor familii și pe modul în care societățile tradiționale reușeau să evite ori să rezolve conflictele intrafamiliale. De altfel, chiar argumentele aferente criteriilor trebuie privite ca premise explicative referitoare la favorizarea ori, dimpotrivă, la înlăturarea conflictului familial.

a. După numărul partenerilor conjugali concomitenți, la români s-a practicat întotdeauna monogamia. Religia, morala și legile juridice au respins, în această ordine, toate cazurile de poligamie. Nici măcar situațiile de infidelitate, oarecum întemeiate din cauza impotenței ori infertilității părții conjugale, nu au beneficiat de clemență. În perioada tradițională, românii descoperiți că au comis un astfel de delict erau sancționați cu „legea grea" (pedeapsa cu moartea). Dacă în urma divorțului ori a decesului părții maritale ar fi urmat una sau mai multe recăsătorii, acestea ar fi echivalat cu starea de „poligamie în timp", dar și cu compromiterea tainei creștine a căsătoriei. De aceea erau mult invocate și respectate recomandările Apostolului Pavel: „femeia de bărbat să nu se despartă, iar dacă s-a despărțit să rămână nemăritată;...tot așa bărbatul să nu-și lase nevasta", precum și ideea că „este mult mai bine să se rămână în starea de văduvie, păstrând astfel, cu mare cinste, fidelitate soțului și după moarte" (Dârlea, 1995, pp. 38-39).

Poligamia concomitentă (!), poligamia în timp, divorțurile și recăsătoriile, adulterul și concubinajul reprezintă sursele multor conflicte în familiile moderne, dar erau aspru condamnate în familiile tradiționale românești. Ca atare, la cele din urmă, conflictele cu astfel de cauze fie lipseau, fie erau extrem de puține.

b. După modalitatea aflării părții maritale se profilează, de asemenea, deosebiri de esență între cele două tipuri de familie. Astfel, familia modernă rezultă din inițiativa celor care se căsătoresc, pentru că societatea le oferă libertatea de căutare și alegere. Aspirantul la căsătorie are în cele mai multe cazuri independență materială, își selectează partea maritală după criterii proprii și nu potrivit voinței altor persoane. În schimb, în comunitățile tradiționale românești, căsătoria și selecția partenerului/ partenerei se realizau mai ales prin implicarea părinților, vecinilor, nașilor etc. Aceste persoane interveneau pentru că încheierea căsătoriei trebuia să rămână un act unic în existența individuală și, în consecință, tinerii trebuiau ajutați să nu ia decizii greșite. Erorile de selecție comise de o persoană din perioada modernității sunt depășite în multe situații printr-un divorț și, apoi, printr-o nouă căsătorie. Pentru individul premodern, o astfel de eroare trebuia asumată pentru toată viața.

c. **După criteriul rezidenţei** se constată că familia modernă nu respectă o anumită regulă şi îşi stabileşte reşedinţa în funcţie de locul unde obţine plasamentul pe piaţa muncii. De obicei, rezidenţa persoanelor moderne este neolocală şi instabilă, în special pentru tinerii recent căsătoriţi. Familia tradiţională adopta, prevalent, rezidenţa patrilocală, pentru că obiceiurile cereau ca bărbatul care se căsătorea să aibă o locuinţă în care să-şi aducă soţia. În mod normal, primea pentru ridicarea construcţiei un amplasament în preajma casei părinteşti. Dacă nu era respectată regula patrilocalizării, atunci familia în întregime (şi nu doar „capul" acesteia) era marginalizată.

Neolocalizarea reprezintă un avantaj pentru familia modernă, care iese astfel de sub tutela familiei de origine. Conform acestui argument, patrilocalizarea ar fi fost un neajuns, însă unul nu prea important. În fond, relaţia cu părinţii trebuia continuată, ajutorul părinţilor rămânea necesar mai ales pentru o familie fără maturitate socială, iar nu după mulţi ani fiul căsătorit trebuia să-şi ajute părinţii să depăşească insuficienţele aferente vârstei bătrâneţii.

d. **După criteriul muncilor exercitate de către membrii familiei**, cercetările sociologice actuale (Stănculescu, 1998) menţionează, între altele, tendinţele de nesolicitare a copiilor şi protejarea eforturilor lor pentru eficientizarea activităţii şcolare, tendinţele de suprasolicitare a mamei în activităţile domestice (în continuarea programului desfăşurat de ea potrivit profesiei exercitate) şi tendinţele glisării bărbaţilor către acte nespecifice genului lor (prepararea hranei, îngrijirea copiilor, curăţenie în casă etc.). În familia tradiţională, femeia avea obligaţii casnice, gospodăreşti şi de educare moral-religioasă a generaţiei tinere, copiii se implicau treptat în activităţi recomandate de părinţii lor, concordante vârstei şi genului lor, iar bărbatul efectua şi dirija toate muncile din afara locuinţei (la câmp, la pădure, la păstorit etc.). Rolurile exercitate atrăgeau după ele o cantitate de prestigiu şi o anumită poziţie în relaţia de putere intrafamilială, în care bărbatul a fost mereu avantajat.

Atât în trecut, cât şi în prezent, unele roluri au fost/ sunt unidirecţionate. Ar fi anormal, de pildă, ca bărbaţii să lucreze la războiul de ţesut, în timp ce femeile practică mineritul, ori dacă „într-o familie care trebuie să se apere de ceva l-am vedea pe bărbat că tresare şi caută protecţie în spatele femeii, iar aceasta, dreaptă şi curajoasă, înfruntă deplin pe duşman!" (Dârlea, 1995, p.181) Când apar asemenea inversiuni, funcţiile familiei nu mai sunt satisfăcute în totalitate şi apar conflicte care îi afectează pe soţi, dar mai ales pe copii.

e. **După criteriul stabilităţii interne**, concluzia principală la care ajungem este aceea că familia modernă este ameninţată cu destructurarea (Rich, Kravitz, 2006): soţii par să nu se mai înţeleagă între ei, timpul acordat copiilor de către

părinţi este în continuă micşorare, conflictele care izbucnesc au desfăşurări radicale, iar strategiile adoptate de soţi în rezolvarea unui conflict sunt din ce în ce mai des: *ameninţarea cu divorţul, abandonul şi victorie-înfrângere*. La polul opus, familia tradiţională era extrem de stabilă pentru că nu existau variante compensatorii în caz de dezmembrare, iar pierderea statutului marital reprezenta, de fapt, „moarte socială" pentru individ. De aceea, familia trebuia apărată de pericolele din exterior şi protejată de relaţii conflictuale în interior.

f. După criteriul funcţiilor pe care le realizează, ambele categorii de familie se înscriu în cadrele normalităţii: reproduc specia, cuplul întreţine raporturi sexuale reglementate, efectuează educaţia şi plasamentele socio-culturale ale copiilor, produc bunuri şi servicii pentru a fi disponibile atât părinţilor, cât şi copiilor, oferă protecţie şi răspuns afectiv etc.

Fiind o componentă a sistemului social, familia are de îndeplinit aceste funcţii şi se reproduce ca structură sau parte a sistemului doar dacă îşi satisface funcţiile. Apar, însă, îndepărtări serioase ale familiei moderne de caracteristicile celei tradiţionale, în privinţa modalităţilor de realizare a funcţiilor: controlul părinţilor asupra copiilor este mai redus în prezent decât în perioada tradiţională, ponderea afectivităţii şi ataşamentului în relaţiile intrafamiliale moderne este mai mică decât în cazul familiei tradiţionale, valorile familiei moderne, transmise prin socializare de la părinţi la copiii lor, sunt negate cu uşurinţă de cei din urmă, favorizându-se astfel izbucnirea de conflicte intergeneraţionale şi momente de dezintegrare familială – în timp ce copiilor familiei tradiţionale nu li se admiteau asemenea iniţiative şi, implicit, aceştia nu se expuneau riscurilor conflictuale de acest gen.

g. După criteriul dimensiunilor structurii familiale apar neechivalenţe la fel de evidente: familia modernă are un număr foarte mic de membri (de obicei părinţii şi 1-2 copii, un părinte şi un copil, soţii fără copii), iar structura recunoscută de ea este aceea de familie nucleară; în familia tradiţională, numărul naşterilor era mare, iar termenul de *familie* era aplicat pentru a desemna nu numai grupul nuclear, ci şi neamul, clanul, mai mult de două generaţii înrudite. Dimensiunile familiei tradiţionale erau deci extinse, iar componenţii ei erau puternic integraţi. Prin urmare, resursele care puteau fi mobilizate pentru a înlătura un conflict erau mai mari, la fel şi presiunile exercitate asupra celor aflaţi în conflict în vederea renunţării la el.

Nu continuăm înşiruirea criteriilor şi explicaţiilor diferenţierii între familia tradiţională şi cea modernă din spaţiul românesc, deoarece am ajunge la aceeaşi concluzie: motivele declanşării unor conflicte erau numeroase altădată, dar numeroase sunt şi în prezent. Aşadar, *nu cantitatea conflictelor şi nu varietatea*

cauzelor conflictelor fac diferenţa esenţială dintre familia tradiţională şi cea modernă, ci modurile de a le rezolva. La acest capitol, din păcate, familia modernă este mai puţin eficientă.

4. Semne şi faţete ale crizei familiale. Trecut şi actualitate

Orice situaţie în care un membru al familiei apreciază că i se micşorează şansele existenţiale ca urmare a efectelor provocate de actele unui alt membru al grupului său familial, iar din acest motiv cel afectat îşi manifestă, mai mult sau mai puţin explicit, opoziţia faţă de generatorul efectelor (reproş, invidie, ură, violenţă, confiscare de bunuri, interzicerea categorică a săvârşirii unor fapte etc.), reprezintă fie un semn, fie o dovadă de disoluţie sau criză familială.

Nu trebuie să ne grăbim în a defini un incident oarecare, o situaţie de neînţelegere, o stare de disconfort sau chiar un moment de tensiune din spaţiul familial ca reprezentând criza familiei (Cornelius, Faire, 1996, pp. 23-26). Acestea sunt doar semne ale unor dificultăţi sau perturbaţii intrafamiliale care, neabordate corespunzător, se pot acutiza şi transforma în conflicte. Abia forma profundă, agresivă, repetată şi asociată a factorilor dizarmonici poate fi etichetată, indubitabil, drept criza familiei.

Întrucât în marea majoritate a situaţiilor de criză a familiei, de pretutindeni, au loc izbucniri conflictuale în forma violenţei, specialiştii au *tendinţa de a generaliza şi rezuma conflictul intrafamilial la violenţă.* Or, nu orice înlăturare a violenţei (fizice, verbale, economice, legitime, nelegitime etc.) din familie echivalează cu depăşirea situaţiei conflictuale. Prin urmare, este mai indicat ca un specialist în conflictologie să cunoască tipurile posibile de conflicte intrafamiliale şi strategiile de rezolvare a acestora decât să se limiteze numai la înţelegerea şi soluţionarea conflictelor originate în violenţa domestică.

O reputată specialistă în rezolvarea conflictelor intrafamiliale este cercetătoarea americană J. Turndorf. Ea analizează „câmpul de bătălie al căsniciei", acceptă existenţa „războiului sexelor" şi stabileşte „scara Richter a căsniciei" plecând de la următoarele **tipuri de conflicte** din interiorul grupului familial (Turndorf, 2003, pp. 27-29):

a. conflicte afective: dezacorduri în privinţa manifestărilor de tandreţe şi afecţiune între membrii familiei;

b. conflicte sexuale: generate de stilul, frecvenţa, tehnica etc. relaţiilor sexuale dintre soţi;

c. conflicte generate de nevoia de intimitate: păstrarea unui spaţiu personal, a unui timp de utilitate exclusiv individuală, neralierea permanentă la toate problemele grupului familial etc.;

d. conflicte privind timpul liber: mărimea acestuia, calitatea companiilor preferate pentru petrecerea lui etc.;

e. conflicte generate de gelozie: urmărirea agasantă, insidioasă şi interpretarea partizană a faptelor partenerului/ partenerei;

f. conflicte privind treburile casnice: distribuirea inechitabilă a activităţilor domestice, refuzul implicării, implicare insuficientă, neprețuirea eforturilor celuilalt;

g. conflicte provocate de nerespectarea datoriilor: izbucnesc atunci când misiunile prestabilite pentru fiecare membru al familiei nu sunt respectate;

h. conflicte determinate de lipsa de iniţiativă: apar atunci când un semn al crizei, o disfuncţie nu sunt respinse cu hotărâre de cel care le-a descoperit, ci sunt lăsate pentru a fi rezolvate de un alt membru al familiei;

i. certuri referitoare la responsabilităţile părinteşti: au loc atunci când un părinte este subminat de către celălalt, îi sunt înlăturate deciziile şi i se minimizează prestigiul;

j. dispute privitoare la rude: apariţia unor certuri din cauza loialităţii exagerate şi a ataşamentului necondiţionat faţă de membrii familiei de origine;

k. dispute privitoare la prieteni: calitatea îndoielnică a acestora, neglijarea grupului familial din cauza lor, influenţe negative provocate de aceştia;

l. conflicte privitoare la valori: dezacorduri în raportarea la religie, idealuri, cultură, asupra faptelor care trebuie să aibă prioritate în viaţa de familie;

m. conflicte determinate de lipsa de cooperare: a lua decizii unilaterale fără a ţine cont că ele s-ar putea să fie neagreate de partener/ parteneră ori chiar incompatibile cu aspiraţiile acestora;

n. conflicte determinate de atitudini dictatoriale: manipularea, dominarea, controlarea celuilalt până la suprimarea totală a libertăţii lui de manifestare;

o. dispute referitoare la bani: neconcordanţe legate de mărimea sumelor cheltuite, beneficiarii cheltuielilor şi direcţiile în care sunt alocate resursele financiare;

p. conflicte declanşate de lupta pentru putere; apar atunci când soţii nu sunt dispuşi să recunoască unul meritele celuilalt deoarece, în caz contrar, s-ar pierde întâietatea în ierarhia familială;

q. dispute de genul „nu asculţi niciodată ce spun", care ar putea fi confundate cu cele manifeste în momentele de lipsă de cooperare, însă, în realitate, ele reprezintă un tip separat: apar fie în situaţia de „placă stricată" (un fel de turuială gâlcevitoare care a mai avut loc în familie de multe ori), fie atunci când „emiţătorul" este partea maritală desconsiderată.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Această tipologie ar putea fi rejudecată, completată, reconstruită după multe criterii, în funcţie de spaţiile etnice, sociale, religioase în care manifestările conflictuale au loc. În esenţă, tipologia prezentată pare să fie valabilă în toate teritoriile în care oamenii au depăşit faza comunismului sexual şi în toate timpurile de după apariţia regulilor de schimb marital. În consecinţă, conflictele delimitate mai sus au fost active şi în familiile tradiţionale româneşti. Totuşi, în cazul acestor grupuri intervin o serie de particularităţi conflictuale care ne forţează să **le diferenţiem măcar după gravitatea lor**.

De pildă, primele două tipuri de conflicte (afective şi sexuale), atât de importante în familia modernă, erau tratate ca minore în familia tradiţională; oamenii se căsătoreau şi îşi întemeiau familii nu pentru a-şi satisface trebuinţele de ordin afectiv şi sexual, ci pentru a dobândi recunoaşterea maturităţii civile. De multe ori, cei care se căsătoreau nici nu se cunoşteau, însă erau convinşi că iubirea „se învaţă cu timpul", iar prin rezidenţă comună vor ajunge treptat să se adapteze reciproc inclusiv din punct de vedere sexual (Băran-Pescaru, 2004, pp. 17 şi urm.).

Tot conflicte minore erau considerate şi cele generate de nevoia de intimitate ori cele privitoare la timpul liber, deoarece intimitatea era asociată cu izolarea nefirească, iar timpul liber în sens de loisir era de neconceput, nu exista nici măcar în zilele de sărbătoare. *Pentru indivizii din societatea/ familia tradiţională erau cu adevărat semnificative legea divină, ordinea religioasă şi morala aferentă acestora, iar ei deveneau liberi, împliniţi şi feriţi de conflicte numai în măsura în care trăiau potrivit autorităţii acestor instanţe* (vezi şi Nicolau, 1998, pp. 8-11).

În categoria situaţiilor grave, românii din familiile tradiţionale cuprindeau conflictele generate de gelozie: adulterul şi, uneori, chiar suspiciunea de adulter se sancţionau cu suprimarea fizică, mai ales în cazul femeilor (*Dreptul la memorie în lectura lui I. Chimet*, 1992, pp. 94-154); conflictele atrase de nerespectarea îndatoririlor familiale: se practica diviziunea naturală a muncii conform căreia mamele aveau grijă de locuinţă, de copiii mici şi îşi educau fetele pentru a fi pregătite să devină soţii, iar taţii creşteau animale departe de vatra satului, împreună cu copiii lor de sex bărbătesc, formându-i pe aceştia în aşa fel încât să devină la rândul lor „capi de familie"; conflicte impuse prin diferenţe de valori: prin cununia religioasă, femeia se obliga să îl urmeze pe bărbat în sensul de a prelua/ respecta orientările valorice ale acestuia şi de a corespunde mereu aşteptărilor lui; în caz contrar, ea ar fi declanşat multe alte conflicte, mai ales cele induse de lipsa de cooperare şi de lupta pentru putere.

Din rândurile anterioare deducem că statutul bărbatului în perioada tradiţională a fost mult mai înalt decât statutul femeii: folosea unelte mai grele şi

mai complicate, desfăşura munci mai riscante, procura cea mai mare parte a bunurilor necesare consumului tuturor membrilor familiei, oferea protecţie şi securitate pe termen lung copiilor şi soţiei, era persoana care lua deciziile cu efectele cele mai profunde etc. Pentru aceste atribuţii, bărbatul era legitimat să practice diverse forme de control şi sancţiune asupra componenţilor familiei lui, între care bătaia cu scop educativ/ restitutiv era întrebuinţată curent. Chiar atunci când nu recurgea la violenţă fizică, rămâneau pentru ceilalţi temerile că ar putea oricând apela la ea şi recunoaşterea dreptului său de a o utiliza asupra copiilor şi soţiei.

Modernitatea a transformat mult statutul bărbatului, al femeii şi al copilului, însă a schimbat mai puţin mentalităţile lor. De aceea, bărbatul este şi în prezent „programat" să uzeze de violenţă în familie. Palma pe care el o dă unui copil ca sancţiune nu este definită socialmente ca act de violenţă, ci ca „mijloc de disciplinare, firesc şi chiar necesar" (Rădulescu, 2001, p.18).

Momentele dificile din viaţa familiei tradiţionale româneşti erau determinate şi întreţinute în mare măsură de tipurile de conflicte pe care le-am descris. Pe lângă acestea mai pot fi amintite alte conflicte deosebit de grave pentru acea etapă istorică şi mai puţin grave pentru familia actuală. Spre exemplu, *conflictele cauzate de continuarea modului de viaţă antemarital*: ca să li se recunoască noile statute şi poziţii intracomunitare, cei căsătoriţi de curând trebuiau să-şi schimbe pieptănătura, costumaţia, nu mai frecventau aceleaşi locuri precum tinerii necăsătoriţi, adoptau noi dispuneri spaţiale la horă şi chiar în Biserică etc.; *conflicte derivate din istoria vieţii personale*: virginitatea era un criteriu fundamental în selectarea miresei, iar dacă „neprihănirea" fizică nu era probată deoarece tânăra începuse viaţa sexuală înainte de căsătorie, atunci fie era acceptată desfacerea unirii maritale, fie traiul familial devenea un şir îndelungat de certuri şi violenţe; *conflicte izvorâte din neatingerea scopurilor maritale*: pentru familia tradiţională, scopurile fundamentale, realizabile doar în urma căsătoriei, erau primirea slavei divine – prin cununia religioasă –, a slavei comunitare – prin nuntă –, a dreptului de a avea copii consangvini şi a dreptului de participare la împărţirea beneficiilor comunitare. Referitor la scopurile familiei moderne, iată ce scrie un renumit teolog român: „cununia religioasă se face astăzi cu multă mândrie, cu mult fast lumesc şi cu scopul de a plăcea mai mult oamenilor decât lui Dumnezeu... Nunta se face ... cu multă tulburare, cu cântece şi jocuri lumeşti, cu beţii, certuri şi alte sminteli păgâneşti, urmărindu-se mai mult adunarea de bani... care schimbă idealul sfânt, dumnezeiesc al familiei creştine... Familiile nou-întemeiate nu-şi ating pe deplin scopul sfânt rânduit de Dumnezeu, adică armonia dintre soţi şi naşterea de copii. Iar urmările directe... sunt: certurile dintre soţi, avortul, beţia,

necredinţa, naşterea de copii bolnavi şi divorţul" (Arhimandrit Ioanichie Bălan, 1993, p. 44); *conflicte apărute din cauza căsătoriilor necanonice sau nelegiuite*: conform exigenţelor religioase, tradiţionale şi actuale, o căsătorie încheiată între rude şi coabitările în forma concubinajului sunt necanonice şi în afara legii divine. De aceea, niciodată nu au lipsit preocupările legate de identificarea gradelor de rudenie dintre aspiranţii la căsătorie. Principial, au fost şi sunt interzise căsătoriile între consangvini, între afini, între beneficiarii rudeniei spirituale prin năşie ori derivate din năşie şi chiar între cei uniţi prin „rudenie convenţională". „Amestecarea sângelui a fost mereu respinsă şi definită ca un păcat mai mare decât preadesfrânarea" (*ibidem*, p. 33). În schimb, concubinajul reprezintă o temă care separă net societatea tradiţională de cea modernă. Pentru românii premoderni, traiul în afara căsătoriei era o stare de anatemă, favorizatoare a incestului, pruncuciderii, eşecului, infidelităţii, agresiunii, neasumării responsabilităţii etc. Pentru cei actuali, concubinajul a devenit o alternativă tentantă la căsătorie, cu efecte cărora nimeni nu le mai poate neglija impactul: aproximativ o treime dintre copiii români nou-născuţi vin pe lume în astfel de „parteneriate domestice", iar după statisticile ultimului recensământ al populaţiei (2002), în România existau 414.061 cupluri de concubini (Iluţ, 2005, p. 201).

Dacă la aceste date adăugăm creşterea continuă a ratei divorţurilor, creşterea numerică a persoanelor care optează pentru celibat, sporirea alarmantă a actelor de violenţă intrafamilială (de exemplu, „un ieşean din trei îşi bate nevasta, iar în fiecare scară de bloc există cel puţin 2-3 familii în care violenţele dintre soţi au loc zilnic", „în judeţul Vaslui, circa 88% din totalul conflictelor familiale se petrec între soţi sau concubini, în municipiul Bucureşti – 55% dintre conflicte au loc între soţi sau concubini, 33% reprezintă agresiuni ale părinţilor contra copiilor" (Rădulescu, 2001, pp. 206, 233), toate acestea întâmplându-se pe fondul creşterii nivelului sărăciei, şomajului, consumului de alcool, abandonului şcolar etc. – ajungem la o dureroasă concluzie: *criza familiei moderne româneşti este mult mai profundă decât este reflectată în statistici, iar traumele trăite în special de copii, femei şi bătrâni vor adânci această criză la generaţiile viitoare.*

Prin comparaţie, familia tradiţională românească avea caracteristici care, dacă ar fi manifeste în zilele noastre, ne-ar ajuta să depăşim relativ uşor starea de criză de care vorbim:

a. Fiecare om, indiferent de apartenenţa de gen, îşi potenţa şansele existenţiale prin *căsătorie*, iar cel care opta pentru celibat era considerat subnormal (ca atare, numărul necăsătoriţilor era nesemnificativ).

b. Pe fondul unei mortalităţi infantile ridicate, *numărul naşterilor* era mare pentru că fiecare familie îşi dorea cât mai mulţi copii. Se valorifica în acest

sens vârsta optimă de reproducere. Biologii şi medicii contemporani nouă susţin că o sarcină la o vârstă a mamei de mai mult de 30-32 este riscantă atât pentru mamă, cât şi pentru făt. Totuşi, multe familii actuale îşi asumă riscul de a avea un copil după această vârstă şi, de obicei, nu mai încearcă alte naşteri, rămânând cu un singur copil.

c. *Rata divorţurilor* era foarte mică, iar pronunţarea despărţirii soţilor se făcea numai în cazuri-limită. În judecarea cazurilor se pleca de la premisa biblică: „ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă". Mai ales dacă soţii aveau copii mici, au evitat solicitarea divorţului şi continuau să coabiteze făcând abstracţie de insatisfacţia traiului alături de o persoană neagreată.

d. Fiecare familie normală avea propria *locuinţă şi bază materială*. Aceasta din urmă era reprezentată, în primul rând, de pământ şi turme la dimensiuni cantitative care să permită o calitate satisfăcătoare a vieţii, pentru exigenţele de atunci. Cel puţin în etapa medievală a proprietăţii devălmaşe (Stahl, 1958), oamenii puteau să producă şi să solicite în acest scop un teren, însă nu mai mare decât capacitatea personală/ familială de a-l lucra. Prin urmare, mijloacele de rezidenţă şi întreţinere materială erau stimulative pentru existenţa familiei, la un nivel îndestulător.

e. *Abandonul familial* era de neconceput, mai ales dacă individul care recurgea la acest gest ar fi continuat să rămână în comunitatea sătească. Dacă ar fi plecat în alte localităţi, cu mare greu ar fi primit acolo drepturile specifice localnicilor şi ar fi fost privit ca venetic. În plus, s-ar fi expus unor evaluări morale din care ar fi ieşit în pierdere tocmai pentru că a cutezat să-şi abandoneze părinţii, partenerul de viaţă maritală, copiii, Biserica satului etc.

f. *Violenţa domestică* era practicată curent, aşa după cum am arătat puţin mai înainte. Totuşi, apelul la pedepse dure nu era un scop în sine, ci trebuia să fie în folosul victimei. Cu prilejul primirii sancţiunii, victima învăţa să nu mai greşească şi afla informaţii despre pericolele declanşate prin fapta reprobabilă săvârşită. Părintele care îşi sancţiona copilul, de exemplu, trebuia să facă în aşa fel încât să nu piardă sentimentele filiale ale acestuia şi să îl convingă de faptul că pedeapsa nu înseamnă repudiere părintească (Stoian, Alexandru, 1978).

g. *Persoanele cu vârste înaintate*, din familie ori din afara acesteia, se bucurau de respectul deplin al celor cu vârste mai tinere. Vârsta venerabilă, înţelepciunea, experienţa de viaţă, capacitatea de a renunţa la orgolii şi la parţialitate erau calităţi pentru care bătrânii deveneau modele

comportamentale pentru restul familiei. Nimeni nu ar fi îndrăznit să-şi abandoneze ori să-şi neglijeze bătrânii, pentru că toţi aveau convingerea că vor fi pedepsiţi de divinitate şi că vor suferu acelaşi tratament atunci când vor fi la vârsta bătrâneţii.

h. *Rolurile şi ierarhiile intrafamiliale* erau clar trasate de Biserică, morală şi tradiţie. Eventualele adăugiri, omisiuni care s-ar fi produs trebuiau să fie concordante cu aceste trei repere ale ordinii comunitare. În mod firesc, copiii se subordonau părinţilor, cei tineri se subordonau faţă de bătrâni, femeia se supunea soţului ei, iar familia asculta de prescripţiile tradiţiilor şi preoţilor.

i. Se accepta faptul că o familie poate greşi în raport cu expectanţele comunităţii lărgite (religioase, săteşti), că trebuia corectată („îndreptată") (Vulcănescu, 1970) prin intervenţii exterioare ei, dar se respingea, de regulă, ideea modelării/ subordonării familiei prin voinţa unui alt grup familial ori a unui grup minoritar. Nu puteau fi refuzate, însă, recomandările, deciziile întregii comunităţi ori ale reprezentanţilor acesteia. Această perspectivă forţa familia să atingă un *grad înalt de integrare şi maturitate socială*, să renunţe la scandaluri/ exagerări şi, implicit, să perpetueze stilul de viaţă comunitar.

j. I se tolerau individului unele *abateri minore de la regulile comunităţii ori de la cele ale familiei* (nucleare sau lărgite), dar nu i se iertau faptele prin care el se separa de comunitatea sătească, de grupul familial în care s-a născut şi nega influenţele primite din partea acestora. Ca atare, un individ normal din perioada tradiţională rămânea în toate împrejurările ataşat şi integrat faţă de familia de origine şi, ulterior, faţă de familia nucleară constituită de el însuşi prin căsătorie (Constantinescu, 2000).

În cea mai mare parte, trăsăturile familiei tradiţionale pe care le-am sintetizat aici ne îndreptăţesc să afirmăm că sunt definitorii pentru un mediu cu o bună „sănătate socială". Se cuvine, totuşi, să rămânem echilibraţi şi să nu cădem în păcatul viziunilor idilice despre acest tip de familie. Cu siguranţă că el a cunoscut momente de dificultate şi criză, aşa cum rezultă şi din rândurile anterioare, însă a găsit remedii rapide, potrivite şi eficiente într-atât de mult încât să nu fie contestate.

5. Orientări strategice în abordarea conflictelor din familiile tradiţionale româneşti

Mulţi dintre cei care au scris despre profilul psiho-moral al românului, fie că au fost autori români – fie că au fost străini, au insistat asupra caracterului pacifist al acestuia. Se poate spune, deci, că românul a fost paşnic, în special în

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

relația cu alte popoare, având rare conflicte cu acestea ca urmare a inițiativei lui. La fel de mult el a dezavuat și conflictele din propria familie, convins fiind că „unde este pace, și lui Dumnezeu îi place" (Stoian, Alexandru, 1978, p. 141). În demersurile de stopare a disfuncțiilor familiale, existau în perioada tradițională câteva tendințe de orientare principială sau strategică :

a. Conflictul este mai greu de soluționat decât de prevenit. Încă din momentul declanșării obiceiurilor de selecție maritală („stărostia", „pețirea", „fuga miresei", „furtul caierului", obținerea „consimțământului părinților" etc.) (Marian, 1995) existau precauții în legătură cu situațiile care ar fi creat tensiuni și sechele de durată: jignirea pețitorilor, refuzarea cu indignare a aspirantului la căsătorie, negocierea prea detaliată și jenantă a condițiilor căsătoriei, desconsiderarea părerilor, atitudinilor și deciziilor celor care urmau să se căsătorească. Erau preîntâmpinate aceste fapte indezirabile pentru că, în caz contrar, mai devreme sau mai târziu, ele deveneau cauze ale unor conflicte grave intra- și interfamiliale. Părinții hotărau, de regulă, asupra momentului căsătoriei copiilor lor aflați la vârsta cuvenită acestui act și le alegeau adesea chiar persoanele cu care să se căsătorească. Totuși, exprimarea deciziei sau a acordului/ dezacordului final revenea candidatului la căsătorie, ca un gest de prudență sau de prevenție din partea părinților. Nesocotirea conținutului acelei decizii însemna angajarea unei căsătorii nedorite, în primul rând, și expunerea la un îndelungat șir de conflicte, în al doilea rând. *Prevenirea conflictului era cu atât mai necesară cu cât exista convingerea, corectă de altfel, că un conflict odată dezlănțuit atrage violențe, răzbunări și se disipează în multe alte conflicte.*

b. Un conflict declanșat și întreținut pe nedrept atrage pedeapsa divină asupra agresorului. Persistența unui climat negativ și pedepsirea cu mare frecvență a unei persoane/grup de către cineva din familie era indicată prin termenul „urgisire". În mod normal, „urgisirea" era practicată de bărbat asupra femeii și copiilor lui, faptul fiind socotit mai mult ca „asprime" conjugală și părintească decât o formă de violență. Când conflictul era efectul unor mofturi, capricii, viclenii și când amploarea lui depășea niște limite de rezonabilitate, cel care l-a provocat și orchestrat se putea aștepta la reacții de pedepsire, ca „răsplată" din partea divinității (Cronicarul Cremene, 1927). Așa se explică de ce forța bărbatului nu se transforma automat în violență fizică, deși supunerea femeii și a copiilor reprezenta o datorie. Aceeași convingere asupra iminenței pedepsei divine îl forța pe cel cu preferințe excesiv conflictuale să se regleze și să revină la normalitate în administrarea conflictului.

c. *Cu cât cauzele și efectele derulării conflictului sunt mai grave, cu atât reacția de respingere trebuie să fie mai energică.* Adulterul, crima, incestul,

nesupunerea copiilor faţă de părinţi, raptul proprietăţii între fraţi erau doar câteva dintre delictele care îi ofensau cel mai mult pe membrii familiei şi stigmatizau acest grup în cadrul comunităţii săteşti. Fiind fapte atât de ameninţătoare pentru stabilitatea familiei şi a mediului rezidenţial în care era situat delincventul, pedepsele drastice nu întârziau să apară. Represiunea avea ca scopuri extirparea răului din familie/ sat, evitarea recidivei şi stoparea posibilităţilor de reproducere a delictelor la alte persoane din grup. Ca atare, sancţionarea făptaşului se făcea prin pedeapsa cu moartea. O astfel de sentinţă putea fi luată mai greu de familie, iar pentru ca faptele incriminate să nu rămână nepedepsite se recurgea la judecata domnească, judecata cetei de bătrâni, judecata cetei profesionale. Interesant este că se oferea delincventului o şansă de recuperare morală tardivă, punându-l în postura de a aplica el însuşi sentinţa. În plus, dacă el nu ar fi acceptat sau nu ar fi putut să comită gesturile de rigoare, atunci un membru al familiei din care provenea primea respectiva misiune (Vulcănescu, 1970). Pare deosebit de sadică această abordare a conflictului, mai ales pentru un popor profund creştin. În acea etapă istorică, însă, era ceva necesar: strategia victorie (pentru grup) – înfrângere (pentru individ) ferea familia de necazuri şi mai mari.

d. Un fapt minor riscă să devină un conflict, dacă este tratat ca un conflict. În familie apar atât de multe neajunsuri, încât am fi mereu atinşi de energia negativă a acestora. De asemenea, am fi mereu în căutare de soluţii şi am pierde savoarea multora dintre momentele bune, constructive, relaxante din viaţa familiei. În familia tradiţională, unele conflicte erau neglijate total pentru că se rezolvau de la sine, alte conflicte – definite ca minore – erau analizate şi depăşite chiar de familia nucleară sau lărgită în care se constata prezenţa lor şi abia cele grave deveneau subiect pentru instanţe extrafamiliale. Dacă în toate aceste variante se pleca de la premisa că oricine poate greşi, atunci faptul iertării era înţeles ca o atitudine normală din partea celui afectat. Pentru copilării, stângăcii, incidente, neînţelegeri nu trebuia dat frâu liber furiei. „Drenarea furiei" şi „regăsirea iubirii" sunt, în literatura de specialitate (Turndorf, 2003), etape ale rezolvării unui conflict familial în forma strategiei „victorie – victorie". Pentru cei din familia tradiţională românească, trebuia mai întâi rezolvat conflictul, pentru a lămuri starea lucrurilor, şi apoi se obţinea consecinţa desemnată prin expresia „regăsirea iubirii". Altfel spus, nu merita să fie iubit cel care genera situaţii conflictuale grave, după cum nu merita să fie respins cel care săvârşea fapte care, doar exagerând, erau definibile ca reprobabile.

e. Prezenţa într-un conflict trebuie gestionată în aşa fel încât să nu fie „vătămată onoarea" (Cantemir, 1997, p. 154). Indiferent care era poziţia în familie a celui care, cu voie ori fără voie, era antrenat în conflict, nu trebuia ca acesta să

facă rabat la cinste, demnitate, onoare, dreptate. Argumentele nu trebuiau născocite, acuzațiile trebuiau asumate, la fel și consecințele, iar pedeapsa trebuia să fie constructivă și realistă. A primi cu seninătate, aproape fatalistă, o pedeapsă din partea familiei echivala cu o adevărată autosancțiune. Mai mult, printr-o astfel de atitudine, recidiva era exclusă în mod cert. În caz contrar, ar fi avut de suferit onoarea, adică tocmai valoarea pe care cel implicat în conflict o prețuia cel mai mult.

f. Rezolvarea unui conflict presupune implicarea obligatorie a două elemente: voința și comunicarea. Fără voință, comunicarea este doar decorativă; eventual contribuie la „descărcări pulsionare" sau, dimpotrivă, la escaladări. Prin comunicare se obțin repere pentru voință, în sensul că se stabilește dacă un conflict merită sau nu să fie rezolvat. În familia tradițională românească, voința rezolvării conflictelor era favorabilă întrucât nu (prea) existau alternative la familie. Comunicarea, însă, trebuia stimulată, iar pentru aceasta părțile (soții, de regulă) erau puse să se dispute verbal sub supravegherea familiei lărgite (Constantinescu, 2000). În unele zone din Transilvania era practicat obiceiul numit „temnița iertării": soții aflați în conflict erau închiși în aceeași încăpere timp de 3 zile și 3 nopți având la dispoziție un singur pat, o singură lingură, o singură cană, o singură strachină etc. După acest timp – bun răgaz pentru comunicare – părțile ieșeau mai mereu împăcate. Terapiile familiale actuale, în fond, apelează la voință și comunicare, numai că în alte moduri decât cele din perioada tradițională.

g. Ceea ce scapă de sub controlul familiei poate fi stăpânit cu ajutorul obiceiurilor comunității. Multe conflicte familiale izbucneau pentru că indivizii erau copleșiți de neajunsuri. De pildă, tinerii care ar fi vrut să se căsătorească, dar nu aveau mijloacele materiale pentru nuntă, primeau prin obiceiul numit „vedre" darurile necesare (alimente, de regulă) (Gorovei, 2002, p. 93). Intervenția comunitară era la fel de eficientă în cazul în care părinții aveau conflicte cu fiul leneș, consumator de alcool, neascultător: se apela la obiceiul numit „strigarea peste sat" ori chiar la judecata cetei de bătrâni. Apelul explicit la comunitate se producea rar, pentru că familiile își apărau prestigiul preferând să sufere decât să-și recunoască neputințele. În schimb, comunitățile sătești erau reactive, intervenind înainte de a se escalada situațiile conflictuale.

Prin astfel de orientări strategice, familiile tradiționale românești își soluționau singure conflictele, în cea mai mare parte a lor. Imaginea negativă care depășea prin amploare granițele gospodăriei familiei și ale comunității sătești era considerată nu numai situație scandaloasă, ci și periculoasă. *Biserica, tradiția* și *morala* erau instanțele fundamentale de supraveghere și intervenție pentru fiecare situație critică familială; doar în ultimul rând se produceau și apeluri la grupuri de

intervenţie juridică. În rest, instituţiile tradiţionale se bucurau de mare prestigiu şi erau invocate în toate prilejurile faţă de care existau îndoieli că ar putea produce binele şi adevărul. Tentaţia unor astfel de valori stimulează, probabil, multe dintre familiile româneşti actuale să prefere părţi din capitalurile culturale tradiţionale, mai ales că le ajută să evite ori să rezolve momente conflictuale.

Bibliografie

Baran-Pescaru, A. (2004). *Familia azi. O perspectivă sociopedagogică*, Bucureşti: Editura Aramis.

Bălan, Ioanichie (1993). *Călăuză ortodoxă în familie şi societate*, Iaşi: Editura Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei.

Cantemir, D. (1997). *Descrierea Moldovei*, Chişinău: Editura Litera.

Constantinescu, N. (2000). *Etnologia şi folclorul relaţiilor de rudenie*, Bucureşti: Editura Univers.

Cornelius, H., Faire, S. (1996). *Ştiinţa rezolvării conflictelor*, Bucureşti: Editura Ştiinţă şi Tehnică.

Cronicarul Cremene (1927). *Cum trăiau strămoşii noştri*, vol 1-2, Bucureşti: Editura Casei Şcoalelor.

Dârlea, T. (1995). *Căsătoria şi viaţa mistică*, Bucureşti: Editura Lumina.

Dreptul la memorie în lectura lui Iordan Chimet, (1992), Cluj-Napoca: Editura Dacia.

Dumont, L. (1996). *Eseu asupra individualismului*, Bucureşti: Editura Anastasia.

Gorovei, A. (2002). *Datinile noastre la naştere şi la nuntă*, Bucureşti: Editura Paideia.

Iluţ, P. (2005). *Sociopsihologia şi antropologia familiei*, Iaşi: Editura Polirom.

Marian, S.Fl. (1995). *Nunta la români*, Bucureşti: Editura „Grai şi suflet – Cultura Naţională".

Nicolau, I. (1998). *Ghidul sărbătorilor româneşti*, Bucureşti, Editura Humanitas.

Rădulescu, S. (2001). *Sociologia violenţei (intra)familiale. Victime şi agresori în familie*, Bucureşti: Editura Lumina Lex.

Rich, H., Kravitz, B.L.H. (2006). *Căsnicia perfectă. Sfaturi şi secrete pentru cei căsătoriţi, indiferent de vârstă*, Bucureşti: Editura Teora.

Stahl, H.H. (1958). *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, Bucureşti: Editura Academiei Române.

Stănciulescu, E. (1998). *Sociologia educaţiei familiale*, vol. II, Iaşi, Editura Polirom.

Steinmetz, K.S., Strauss M. (ed.) (1974). *Violence in the Family*, New York: Dodd.

Stoian, S., Alexandru, P. (1978). *Pedagogie şi folclor*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tönnies, F. (1977). *Communauté et société: categories fondamentales de la sociologie pure*, Paris: Retz CEPL.

Turndorf, J. (2003). *Arena conjugală. Soluţionarea conflictelor*, Bucureşti: Editura Curtea Veche.

Vulcănescu, R. (1970). *Etnologie juridică*, Bucureşti: Editura Academiei.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Violența conjugală – o perspectivă gender de analiză și intervenție socială

Alina Hurubean[1]

Rezumat. Pentru faptul că *variabila gen* structurează toate aspectele existenței noastre, fiind prezentă la nivelul instituțiilor sociale, al comportamentelor, normelor, legilor, politicilor publice ca și în contextul vieții cotidiene, ea este inclusă în investigările teoretice asupra realităților sociale ca indicator relevant al gradului de modernizare a unei societăți. *Analiza de gen* – ca perspectivă teoretică ce fundamentează strategii de intervenție socială – este o abordare interdisciplinară și nu se rezumă la investigarea unei problematici care se referă doar la femei sau doar la bărbați, ci are în atenție aspecte relevante pentru ambele genuri, încercând să surprindă dinamica relațiilor de gen în diferite contexte sociale, respectiv modalitățile de interacțiune între bărbați și femei în cadrul instituțiilor și al practicilor cotidiene, cu referire la educație, diviziunea muncii, viața publică și viața privată etc.

Scopul acestei lucrări este de a evidenția *relevanța teoretică și practică a perspectivei gender* în raport cu problema violenței în cuplu. *Obiectivele* urmărite sunt: 1) identificarea și analiza formelor *violenței simbolice* („invizibile") asupra femeilor: *violența structurală* (instituționalizată) și *violența culturală* (mentalități conservatoare, de tip patriarhal) – considerate a fi fundamentul legitimator al formelor de violență directă, „vizibilă"; 2) proiectarea unui *model de intervenție (psiho)socială*, centrat pe acțiuni de *empowerment* al victimelor violenței conjugale.

Premisa argumentativă a cercetării (*ipoteza de lucru*) susține ideea că violența conjugală este o consecință a „violenței simbolice", care menține și legitimează relații de putere între bărbați și femei, în spațiul vieții private și în multe domenii ale vieții publice. Privită din această perspectivă, problema violenței în cuplu necesită și o abordare socio-politică.

Metodologia folosită se centrează pe *analiza secundară a datelor* existente pe tema violenței în familie și a relațiilor de gen (statistici și cercetări din anii 2000-2007); *analiza politicilor publice* și a exemplelor de *bune practici* în domeniul intervenției sociale în cazurile de violență în cuplu. Aceste componente teoretice și metodologice pregătesc un demers de tip cercetare-acțiune ce va fi derulat în viitorul apropiat.

Abstract. For the fact that the *gender variable* structures all the aspects of our existence, being present at the level of social institutions, of behaviors, norms, laws, public politics

---

[1] Facultatea de Asistență Socială și Sociologie, Universitatea „Petre Andrei" din Iași, alinahurubean@yahoo.fr

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

and quotidian life, it is included in the theoretical investigations regarding the social realities as a relevant indicator of the modernization degree of a society. The *gender analysis*- as a theoretical perspective which fundaments strategies of social intervention – does not limit itself to investigating an issue which refers to only women and men , but refers to relevant aspects for both genders, trying to surprise the dynamics of gender relations in different social contexts, respectively the interaction modalities between the men and women within the institutions and daily practices, as regards the education, work division, public life and private life etc.

The purpose of this paper is to emphasize the theoretical and practical relevance of the gender perspective in relation with the issue of violence in the couple. The *objectives* aimed at are : 1) identifying and analyzing the forms of *symbolic violence* ("invisible") on women: the *structural violence* (institutionalized) and the *cultural violence* (conservatory mentalities, of patriarchal type) – considered to the legitimate fundament of the forms of direct, „visible" violence; 2) projecting an *intervention model* (psycho)social, centered on empowerment actions of the victims of conjugal violence.

The argumentative premise of the research (*the work hypothesis*) sustains the idea that the conjugal violence is a consequence of the „symbolic violence", which maintains and legitimates the power relations between men and women, in the private life space and in several fields of the public life. Regarded from this perspective, the issue of violence in the couple requires a socio-political approach.

The methodology used is centered on the *secondary analysis of existent data* regarding the theme of violence in the family and the gender relations (statistics and researches from 2000-2007); the *analysis of public politics* and of „*good practice*" examples in the field of social intervention in the cases of violence in the couple. These theoretical and methodological components prepare a demarche of research-action type which will be carried out in the near future.

Argument

Problematica violenței asupra femeii este un fenomen social care a intrat relativ recent în atenția științelor sociale și a analizelor specializate. Începuturile conștientizării și problematizării fenomenului violenței asupra femeilor se situează în anii '70, în spațiul anglo-saxon, ca efect al mișcării feministe din epocă și care a reprezentat primul semnal de alarmă în acest sens. Cu toate acestea, identificarea și formularea acestei probleme ca *o problemă a politicilor publice* s-a lăsat așteptată, efecte vizibile (legislație, servicii publice adecvate) la nivelul mai multor țări, apar abia în anii '90. Dificultățile identificării și formulării acestei probleme ține atât de complexitatea acesteia, cât și de *nivelul de conștientizare și de toleranță al comunității*.

În România, violența în familie este un fenomen larg răspândit, mult mai răspândit decât arată sondajele, pentru faptul că multe dintre aceste acte de violență nu sunt raportate poliției, rămânând în spatele ușilor închise. Această situație dovedește că, în societatea românească, așa cum arată și studiile de specialitate, persistă în continuare o mare toleranță față de violența în familie (Centrul Parteneriat pentru Egalitate, 2003). Acesta este unul dintre argumentele care ne îndreptățesc să susținem ideea necesității *modificării perspectivei asupra violenței în familie*, respectiv *asupra violenței împotriva femeilor* – privite ca *probleme care își au rădăcinile în inegalitățile de gen și în mentalitățile de tip patriarhal* și nu se datorează doar consumului de alcool sau sărăciei. Opțiunea pentru această perspectivă teoretică are șanse să aducă specialiștilor (analiști și practicieni) o viziune mai nuanțată și mai profundă cu privire la înțelegerea fenomenului și a intervențiilor necesare asupra acestuia. Astfel, acest studiu se concentrează în special asupra factorilor socio-culturali, asupra *normelor și valorilor sociale*, ca factori determinanți ai formelor violenței de gen și care ne sunt transmise prin socializare. În acest *scop* voi pune în discuție *suportul „invizibil" și legitimator al violenței asupra femeilor*, căutând să identific *care sunt structurile mentale profunde din care se alimentează formele de violență existente*, respectiv *care este fundamentul social și cultural al perpetuării modelelor agresive de relaționare interumană (de gen) și de rezolvare a conflictelor*.

Relevanța teoretică a analizei de gen

Având în spate o îndelungată și sinuoasă istorie a redefinirii relației dintre sex și gen social, *genul* se impune în limbajul și în perimetrul tematic al științelor sociale, ca urmare a teoretizărilor feminismului valului II (anii '60), căpătând semnificația de „diferență construită și interpretată social și cultural între cele două categorii sociale distincte: bărbați și femei" (Lexicon Feminist, 2002). Dincolo de caracterul său normativ, *genul* (gender) este abordat ca o *categorie fundamentală de analiză a realității sociale*, prin care cercetătorii încearcă să înțeleagă și să explice mai nuanțat, mai complet și mai obiectiv natura de gen a relațiilor sociale. În cadrul construcțiilor teoretice actuale, *genul* este frecvent invocat ca variabilă descriptivă și explicativă, probând remarcabile calități euristice și pragmatice, în tripla sa ipostază: genul în calitate de *concept revelator* (care incită la explorare), de *metaconcept* (genul devine subiect de studiu), de *concept strategic* (care sugerează și impune acțiune) (Grünberg, 2002, p. 32).

Analiza de gen operaționalizează o perspectivă teoretică interdisciplinară care fundamentează strategii de intervenție socială, fiind un instrument adecvat atât pentru înțelegerea unui context social specific, cât și pentru planificarea proiectelor

şi politicilor publice. Abordarea realităţilor sociale *din perspectiva dimensiunii de gen* are în atenţie aspecte precum:

- mecanismele socio-culturale de structurare a modelelor de feminitate şi masculinitate;
- dinamica relaţiilor de gen în sfera publică şi privată;
- modalităţile de interacţiune între bărbaţi şi femei în cadrul instituţiilor şi a practicilor cotidiene, cu referire la educaţie, diviziunea muncii, distribuţia resurselor şi a puterii;
- diferenţele şi inegalităţile de gen existente la diferite niveluri şi sectoare ale vieţii sociale;
- identificarea configuraţiilor mentale şi a stereotipurilor de gen
- identificarea unor strategii de schimbare socială etc.

Analiza de gen aplicată fenomenului violenţei în cuplu îşi probează potenţialul epistemologic prin faptul că aduce în atenţia noastră cel puţin trei aspecte semnificative din punct de vedere sociologic, şi anume: 1) demersul analitic al (re)configurării relaţiilor de gen (între tradiţie şi modernitate) înseamnă, în ultimă instanţă, înţelegerea mecanismelor fundamentale de funcţionare a societăţii la un moment dat, identificarea problemelor de fond ale acesteia şi a posibilităţilor de schimbare socială; 2) produce o schimbare de perspectivă în abordarea fenomenului violenţei de gen prin centrarea analizei şi intervenţiei asupra cauzelor profunde/structurale ale fenomenului, nu doar asupra efectelor; 3) înţelegerea diferenţelor de gen şi a mecanismelor prin care diferenţele de gen sunt convertite în inegalităţi presupune luarea în considerare a diferenţelor naturale între genuri şi a celor construite social, vizualizând în special *diferenţa inechitabilă* (*gender gap* – diferenţa văzută ca inferioritate şi, drept consecinţă, transformată în inegalitate), care pentru femei se concretizează în diferenţe inechitabile în ceea ce priveşte accesul la piaţa forţei de muncă salarizate, diviziunea muncii casnice/dubla zi de muncă, accesul şi participarea la viaţa politică, bunăstarea umană în general. Inegalitatea de gen, în manifestările sale concrete, devine, astfel, sinonimă cu menţinerea unor tipare sociale violente care restricţionează alegerile, oportunităţile, dezvoltarea şi participarea femeilor la viaţa socială şi profesională (Curic & Văetişi, 2005, p. 17).

Analiza de gen propusă în acest studiu vine cu o *perspectivă teoretică tridimensională* de abordare a fenomenului violenţei în relaţiile de gen, sintetizând teorii şi studii sociologice, socioculturale şi feministe, perspective al căror potenţial explicativ a fost mai puţin valorificat în abordările teoretice de la noi. Nu ignorăm contribuţia celorlalţi factori determinanţi ai fenomenelor de violenţă, dar ne propunem să ne centrăm atenţia în principal pe factorii ce ţin de mentalitate, de

specificul educației și al socializării. Această perspectivă tridimensională consideră că, dincolo de particularitățile individuale ale membrilor familiei/cuplului, *influența factorilor sociali, a normelor și valorilor sociale este determinantă* în analiza și explicarea fenomenului violenței intrafamiliale pentru faptul că orice lege sau serviciu social care există în comunitate funcționează realmente (produce efecte) dacă are suport în mentalul colectiv, în setul de valori, comportamente, atitudini sociale. Privită din această perspectivă, violența în cuplu apare ca efect al unor structuri sociale și mentale, care instituie și perpetuează relații de putere (dominație/supunere) între femei și bărbați în diverse sectoare ale vieții sociale.

Fundamentul socio-cultural al violenței în relațiile de gen

Violența în cuplu, ca ipostază a violenței de gen, este în același timp o problemă de sănătate publică, o problemă de respectare a drepturilor fundamentale ale omului, o problemă de politică națională (1995 – Platforma de la Beijing; integrarea europeană) și o problemă socio-culturală care vizează sistemul relațiilor de gen (femei și bărbați). Violența de gen (*gender violence* – violența în relațiile bărbați-femei; violența în cuplu; violența pe criterii de gen), ca problemă socio-culturală, are în atenție însăși sistemul relațiilor de gen (femei și bărbați) existente într-o societate la un moment dat. A vorbi despre problema violenței în relațiile de cuplu (familie sau uniune liberă) înseamnă, în mod inevitabil, a ridica întrebări ce vizează profunzimile acestui fenomen, respectiv tipurile de relații de gen existente în societatea românească actuală, modelele de feminitate și masculinitate promovate de agenții socializării, ponderea stereotipurilor tradiționale de gen în cadrul practicilor instituționale și cotidiene, tendințele actuale de reconfigurare a rolurilor feminine și masculine.

Originile violenței împotriva femeilor trebuie căutate nu numai la nivelul agresorului sau al relației dintre victimă și agresor, ci și în structura socială și în ansamblul valorilor, tradițiilor, obiceiurilor și credințelor legate de inegalitatea dintre femei și bărbați. Pentru a înțelege incidența violenței directe, observabile, cu toate tipurile și manifestările sale, trebuie să o raportăm constant la structurile sociale și la cultura care o încurajează, o perpetuează și o legitimează (Curic, Văetiși, 2005, p.15).

Din multitudinea formelor de manifestare a violenței de gen și a violenței în familie, ne îndreptăm atenția îndeosebi asupra *violenței în relațiile de cuplu, violența conjugală* – una dintre ipostazele cele mai grave ale violenței de gen și a violenței în familie, ale cărei victime sunt, în principal, femeile. Din acest motiv, se vorbește în literatura de specialitate despre „feminizarea violenței" la nivelul

societății contemporane, violența asupra femeilor necesitând o atenție sporită din partea specialiștilor.

Prin *violența asupra femeilor* se înțelege orice act de violență bazat pe diferența de sex, care are drept rezultat sau poate conduce la vătămarea sau suferința fizică, sexuală sau psihologică a femeilor, inclusiv amenințarea cu astfel de acte, cu constrângerea sau lipsirea arbitrară de libertate, chiar dacă acestea apar în viața publică sau privată (Conform Declarației de la Beijing, din cadrul celei de-a Patra Conferințe Mondiale a Femeilor, septembrie 1995).

Categoria generică a *violenței directe împotriva femeilor* include următoarele forme concrete: a) *violența în spațiul privat* (violența domestică; intrafamilială; violența în cuplu): violența fizică, sexuală și psihologică, economică, socială, incluzând abuzul fizic, abuzul sexual al fetelor (incestul), violul marital, mutilarea genitală a femeii, violența pe motive de zestre, exploatarea (supraîncărcarea cu responsabilități), privarea de resurse, izolarea și controlul social; b) *violența în spațiul public* (comunitate) incluzând violul, abuzul sexual, hărțuirea sexuală si intimidarea, umilirea la locul de muncă sau în instituțiile educative, traficul de fete și femei, prostituția forțată; c) *violarea drepturilor femeilor* ca drepturi ale omului în situații de conflict armat sau pe timp de pace, în special crimele de război, violul, sclavia sexuală, politicile demografice pronataliste (interzicerea avortului) sau prohibitive (sterilizarea forțată, avortul forțat, contracepția forțată, uciderea pruncilor de sex femeiesc și selecția sexuală prenatală).

Atunci când folosim termenul de violență ne gândim în primul rând la *violența directă* (incluzând violența fizică, sexuală, psihologică, socială, economică) pentru că este forma cea mai vizibilă și oarecum cuantificabilă a violenței. Însă există și forme de violență mai subtile, mai puțin vizibile, mai dificil de recunoscut și de înțeles. Acestea susțin și legitimează formele violenței directe/vizibile. Fundamentul social și cultural al formelor manifeste de violență este adesea ignorat de analizele teoretice, preocupate îndeosebi de identificarea determinantelor individuale ale violenței (teoriile psihologice și psihopatologice) sau de investigarea factorilor ce țin de anumite contexte sociale (teoria dezorganizării sociale; teoria conflictului de valori; teoria învățării sociale etc.). În categoria formelor de violență „invizibile" se situează violența structurală și violența culturală ca ipostaze concrete ale „violenței simbolice" (Bourdieu, 2003), care necesită instrumente de analiză combinate și nuanțate pentru a putea fi corect identificate.

Dinamica relațiilor de gen, structurarea acestora în sfera vieții publice și a vieții private, la nivel interpersonal, familial și societal este cunoscută în literatura

de specialitate sub denumirea de *regim de gen* sau ordine de gen. Într-o societate pot coabita, la un moment dat, mai multe regimuri de gen (tradiționale, moderne sau „în tranziție"), care, concurând pentru obținerea poziției dominante, intră adesea în conflict și fac dificile opțiunile individuale și normarea socială a practicilor și comportamentelor cotidiene. *Analiza regimului de gen* are în atenție, așadar, *dinamica relațiilor de gen în sfera publică și privată*; modalitățile de interacțiune între bărbați și femei în sfera vieții publice și private, cu referire la educație, diviziunea muncii, distribuția resurselor și a puterii, precum și identificarea configurațiilor mentale și a stereotipurilor de gen, care formează suportul invizibil al acestor structuri sociale.

Ordinea de gen (regimul de gen) definește o „stare de fapt a relațiilor de gen într-o instituție dată", în familie, școală, la locul de muncă etc. Analiza ordinii de gen are în atenție *diviziunea muncii, structura de putere și configurațiile mentale ale acestor instituții, precum și relațiile dintre ordinea de gen a unor instituții diferite* (Magyari-Vincze, 2002: 146). O analiză socio-culturală a ordinii de gen se focalizează asupra mecanismelor economice, sociale, politice și culturale prin care diferențele dintre bărbați și femei sunt transformate în inegalități sociale. În cadrul acestei analize pot fi identificate formele *violenței invizibile*, respectiv violența structurală și violența culturală.

Violența structurală este acel tip de violență fixată în sistemele sociale, politice și economice ale societății. Această categorie include structuri și sisteme de opresiune, încălcarea drepturilor fundamentale sau limitarea accesului la nevoile și serviciile de bază unor grupuri sau comunități, discriminate astfel pe criterii de limbă, religie, vârstă, gen, naționalitate etc. (apartheid, sisteme de exploatare economică sau excludere politica, patriarhat, colonialism, regimuri autoritare si dictatură, îngrădire sau expulzare de pe propriul pământ, din propria casă sau comunitate etc.).

Violența structurală în relațiile de gen poate fi identificată prin dimensiuni și indicatori cantitativi și calitativi:

- existența unor dezechilibre și inechități de gen în diverse sectoare ale vieții sociale: piața muncii, reprezentare și participare politică, domeniul vieții private;
- diferențe inechitabile de gen în România există în privința procentului de ocupare, a salarizării, a segregării ocupaționale și sectoriale, a concilierii vieții profesionale cu viața privată; inegalitatea economică dintre bărbați și femei;
- reprezentarea scăzută a femeilor la nivel politic și în procesul de luare a deciziilor;

- dificultăți în implementarea politicilor privind egalitatea de șanse între bărbați și femei.

Dimensiunile și indicatorii specifici violenței structurale, menționați mai sus, pot fi identificați prin analiza studiilor și rapoartelor existente (2000-2007) cu privire la regimul de gen din România (Barometrul de Gen, 2000; raportul *Egalitatea de șanse între femei și bărbați: Monitorizarea legilor și a practicilor în noile state membre ale Uniunii Europene și statele candidate – Equal Opportunities for Women and Men. Monitoring law and practice in new member states and accession countries of the European Union*, by Open Society Institute & Network Women's Program, Bruxelles, 2005; Zamfir, Elena și Zamfir, Cătălin, 2001, *Situația femeii în România*; studii de gen precum: V. Pasti, 2003, *Ultima inegalitate. Relațiile de gen în România*; M. Miroiu, 1998, *Inegalitatea de șanse în educație* ș.a.) care semnalează numeroase aspecte critice/problematice legate de dinamica relațiilor de gen, precum: existența unor dezechilibre și inechități de gen în diverse sectoare ale vieții sociale: piața muncii, reprezentare și participare politică, domeniul vieții private; lipsa parteneriatului în relațiile de gen, structurarea acestora, în principal, ca relații de putere; dificultatea reconcilierii între viața profesională și viața privată și de familie; mentalități și practici conservatoare cu privire la exercitarea rolurilor de gen; femeile se confruntă, în continuare, *mentalitatea patriarhală în familie* și *paternalistă în sfera publică*, acestea având repercusiuni în domeniul profesiei („*segregare verticală și orizontală, procentul scăzut de ocupare a forței de muncă feminine*") și al vieții sociale („*imobilizare în roluri tradiționale și invizibilitate publică*") (Rovența-Frumușani, 2002. p.51); discriminarea de status, rol și de vârstă între femei și bărbați; factorii de socializare (familia, școala, mass-media, biserica) transmit mesaje misogin-patriarhale și roluri predestinate pentru femei și bărbați; precaritatea educației de gen ; unilateralizarea și simplificarea modelelor de feminitate/masculinitate – existența unor scheme rigide de definire a masculinității și feminității; modelele tradiționale se dovedesc a fi inadecvate și inechitabile, iar noile modele de sex-rol nu sunt încă asimilate și acceptate; dificultăți în implementarea politicilor privind egalitatea de șanse între bărbați și femei; precaritatea parteneriatului public-privat (organizații neguvernamentale și administrație publică) cu privire la abordarea integrată a egalității de gen; nivel redus al activismului civic și al sensibilității la gen (*gender blind*) (Hurubean, 2008).

Cu toate reglementările juridice adoptate în ultimii ani și structurile instituționale nou create, prin intermediul cărora se încearcă o echilibrare a raporturilor de gen în diferite sectoare ale vieții sociale și o atenuare a disparităților între femei și bărbați, există încă o anumită precaritate a condiției femeii în

România, confruntată cu numeroase probleme sociale și economice (www.anes.ro). Studiile arată că persistă încă multe inegalități/inechități și discriminări/asimetrii pe piața muncii, în domeniul educației, sănătății și în sectorul vieții private cu privire la distribuirea inegală a venitului, statusului și resurselor între femei și bărbați (conform cu datele oferite de documentul *Strategia Națională pentru Implementarea Anului European al Egalității de Șanse pentru Toți* – anul 2007).

Violența culturală, în sens larg, se referă la sistemele de idei, valori și credințe, care fac violența să pară normală, acceptabilă, corectă sau cea mai bună/singura opțiune în relațiile dintre oameni. Exemple de violențe culturale includ acele elemente de cultură, valori și tradiții care legitimează concentrarea puterii și a bunăstării în mâinile anumitor caste/clase/familii/grupuri/naționalități și care promovează credința în superioritatea unui anume grup, gen, castă, naționalitate în raport cu altele. Violența culturală în relațiile de gen este sistemul de credințe, valori, practici care instituie și mențin relații de gen ca relații de putere (relații asimetrice, dezechilibrate) în sfera vieții publice și/sau private. Această formă de violență poate fi identificată prin dimensiuni și indicatori de tip calitativ:

- existența stereotipurilor sexiste în societate ;
- socializarea diferențiată a fetelor și băieților;
- factorii de socializare (familia, școala, mass-media, biserica) transmit mesaje misogin-patriarhale și roluri predestinate pentru femei și bărbați;
- unilateralizarea și simplificarea modelelor de feminitate/masculinitate – existența unor scheme rigide de definire a masculinității și feminității;
- modelele tradiționale se dovedesc a fi inadecvate și inechitabile, iar noile modele de sex-rol nu sunt încă asimilate și acceptate;
- de- sau sub-valorizarea experiențelor feminine sau femeiești;
- lipsa parteneriatului în sfera publică și privată;
- perpetuarea unui ideal masculin de dominație și duritate socialmente acceptat; perpetuarea modelelor agresive de rezolvare a conflictelor interpersonale/modele de relaționare violentă;
- toleranța față de violență (violența asupra femeilor și copiilor).

Acești indicatori pot fi identificați și analizați pe baza cercetărilor sociologice realizate la noi în țară în ultimii ani. Vom avea în atenție manifestarea violenței culturale sub forma reprezentărilor și stereotipurilor de gen transmise în procesul de socializare diferențiată a fetelor și băieților. Sociologul francez Pierre Bourdieu consideră că atât femeile, cât și bărbații sunt subiecți (de cele mai multe ori pasivi) ai procesului de socializare prin care se stabilesc rolurile lor în societate, la care ei trebuie să se conformeze. Așa cum presiunile sociale rezervă și impun

B C U "M. EMINESCU" IASI

femeii un rol de dominată, ele se exercită şi asupra bărbaţilor, impunându-le exercitarea unei poziţii dominante. Recursul la forţă este rezultatul raporturilor de dominaţie între femei şi bărbaţi. Imaginea bărbatului violent este difuzată de societate şi legitimează actele de violenţă îndreptate împotriva femeii. Acest aspect ar reprezenta unul dintre motivele principale pentru care violenţa în familie a fost recunoscută ca atare atât de târziu şi doar relativ recent constituie o problemă pe agenda de dezbatere publică. Argumentele dezvoltate de Bourdieu (*Dominaţia masculină*, 2003) susţin ideea că violenţa în familie se bazează pe raporturile de forţă rezultate din structuri sociale construite pe inegalitatea dintre sexe (inegalitatea de gen). Cultura şi tradiţiile perpetuează fenomenul violenţei domestice situându-l în zona unei anumite normalităţi sociale: „Dominaţia masculină este atât de înrădăcinată în conştientul nostru încât nici nu o observăm. Ea corespunde întru totul aşteptărilor noastre şi de aceea întâmpinăm dificultăţi în a o repune în discuţie. Descrierea etnografică a societăţii kabile, veritabil conservator al inconştientului mediteranean, furnizează un instrument extrem de eficace spre a anula evidenţele şi a explora structurile simbolice ale acestui inconştient androcentric care supravieţuieşte la bărbaţii şi femeile de astăzi" (Bourdieu, 2003, p. 48).

Problematica socializării diferenţiate a fetelor şi băieţilor, aşa cum este abordată în literatura de specialitate, se structurează în jurul unui set de întrebări precum: Care sunt modelele de feminitate/masculinitate promovate, în societatea românească actuală, de agenţii socializării? În ce măsură aceste modele oferă şanse egale de dezvoltare personală pentru ambele genuri? Care este ponderea stereotipurilor tradiţionale de gen în cadrul practicilor instituţionale şi cotidiene? Care sunt tendinţele procesului de reconstrucţie identitară feminină şi masculină în societatea noastră? Perpetuarea stereotipurilor tradiţionale extrem de polarizante se datorează, în bună măsură, factorilor socializatori, dintre care familia, şcoala, mass-media joacă un rol determinant. Modelele de socializare creează atitudini şi expectanţe diferite faţă de cele două genuri. Băieţii sunt direcţionaţi către competiţie, agresivitate, afirmare de sine, independenţă. Fetele sunt expuse unei socializări superprotectoare, orientate spre relaţional, intim, preocupări afective, domestice şi estetice. Aşadar, o socializare bazată pe valorile private, comunicaţionale şi expresive, care pune în evidenţă mai mult reuşita personală (privată) decât succesul public, mai curând câştigul în materie de relaţii sociale decât de dominare ierarhică. Aceste norme sociale şi identitare orientând într-un mod preferenţial masculinul către competiţie şi performanţă, iar femininul către relaţional şi intim le oferă bărbaţilor o motivaţie mai profundă în luptele pentru dominaţie, decât celui de-al doilea sex. Stereotipurile tradiţionale de gen, care

plasează prioritatea reușitei particulare asupra reușitei publice ca fiind definitorie pentru condiția feminină, au ca efect limitarea dimensiunii competitive feminine, scăderea nivelului de aspirații, adoptarea unor strategii de compromis, care să le ofere un echilibru între viața de familie și viața profesională. La o analiză mai atentă a reprezentărilor de gen vehiculate în viața curentă și în mass-media, observăm că multe dintre acestea sunt devalorizatoare la adresa femeii (care ar trebui sa fie ascultătoare, supusă, dependentă, preocupată în principal de propria corporalitate și sexualitate). Studii din domeniul psihologiei și sociologiei arată că trăsăturile masculine și feminine acceptate social (dezirabile social) sunt construite în manieră dihotomică, urmând axele activ-pasiv; puternic-slab; autonomie-dependență; public-privat, care grupează trăsături asimetrice, inegal valorizate (Mitrofan și Ciupercă, 2002, p. 263). Socializarea de gen diferențiată/stereotipă, dihotomică/asimetrică induce un dezechilibru de putere în relațiile de gen, care produce abuzuri, predispune la violență și legitimează utilizarea violenței în relațiile de gen. Modelele de socializare definesc ceea ce este dezirabil pentru fete și băieți, având un rol important asupra modului în care ei se autopercep, asupra imaginii de sine, a realizării de sine și a relaționării cu celălalt. Factorii socializatori promovează modele culturale de socializare diferite pentru fete și băieți și exercită presiuni asupra noastră pentru conformarea la rolul de gen convențional/stereotip (presiunile sociale sunt uneori mai puternice pentru băieți decât pentru fete). Modelul tradițional de performare a sex-rolurilor se remarcă prin rigiditatea rolurilor de gen (segregarea/separarea lor; „lumea în roz și lumea în bleu"), în timp ce noile realități sociale și profesionale impun flexibilizarea rolurilor. Prin analiza critică a modelelor de feminitate-masculinitate, care ne sunt transmise prin intermediul factorilor socializatori, putem argumenta ideea că modelele de socializare stereotipe, rigide, constrângătoare, simpliste limitează dezvoltarea personală a fetelor/băieților, pentru faptul că prescriu anumite norme de comportament, care nu sunt totdeauna adecvate profilului personalității noastre și nici contextului social în care trăim. În societatea românească actuală coexistă și se confruntă modele concurente, insuficient conturate și acceptate social (modele de tranziție) care produc dezorientare, disconfort psihic, generatoare de conflicte de rol și conflicte în relațiile de gen. De aceea, factorii socializatori sunt cei care trebuie să promoveze modele alternative și flexibile de sex-rol, oferind repere axiologice mai clare, în funcție de care fetele/băieții, femeile/bărbații să-și poată construi identitatea de gen în concordanță cu caracteristicile și opțiunile personale.

Până în prezent, s-au conturat trei atitudini teoretice în raport cu diferențele de gen, respectiv socializarea diferențiată a fetelor și băieților: una dintre perspective accentuează diferențele de gen în detrimentul egalității, văzută ca

obstacol în afirmarea diferențelor specifice. Poziția opusă pledează pentru minimalizarea și ștergerea diferențelor de gen în favoarea afirmării, cu orice preț, a egalității de gen (în fapt, această poziție se fundamentează pe recunoașterea modelului masculin ca numitor comun și reper universal în evaluarea dinamicii relațiilor de gen). Ambele perspective de abordare, deși opuse, au în comun presupoziția că egalitatea și diferența de gen se află în opoziție ireconciliabilă. Această abordare dihotomică produce însă blocaje/capcane la nivel intelectual și acțional pentru că opusul egalității nu este diferența, ci inegalitatea, iar accepțiunea cuprinzătoare și autentică a egalității presupune tocmai (re)cunoașterea și acceptarea diferențelor. Astfel, se conturează o a treia poziție, mediană, care susține deopotrivă respectarea diferențelor de gen și a egalității de șanse pentru ambele genuri (Hurubean, 2008). Promovarea șanselor egale poate fi discriminatorie sau poate rămâne doar un gest formal daca nu se ține cont de diferențele de gen în privința experienței de viață, a condițiilor sociale de dezvoltare, a nevoilor specifice. Pentru faptul că depășește pozițiile extremiste, considerăm că acesta este fundamentul conceptual și teoretic adecvat pe care se pot concepe strategii eficiente ale egalității de șanse și ale echității în relațiile de gen.

Relevanța practică a analizei de gen. Traseul unei probleme sociale din spațiul privat în spațiul public

Feminismul anilor '60-'70 rămâne în istorie pentru faptul că a declanșat un amplu proces de trezire a conștiinței și a solidarității feminine, desfășurate sub lozinca „ceea ce este personal este politic" (lansată în 1971 de Carol Hanisch în eseul *The personal is political*), formulată ca urmare a constatărilor că bărbații și femeile sunt egali în fața legii (acesta egalitate fiind una dintre achizițiile importante ale feminismului valului I), dar șansele lor nu sunt egale, realitatea arătând faptul că femeile și bărbații nu sunt parteneri, nici în viața publică, nici în cea privată (Miroiu, 2004, p. 63). Așadar, feminismul a adus o contribuție proprie la teoria socială prin *resemnificarea conceptelor de public/privat* și prin dezvoltarea cercetării și teoretizării feministe, marcând totodată câștiguri semnificative în *planul politicilor publice*, care devin mai sensibile față de problemele din spațiul domestic/privat și elaborează, în acest sens, o serie de *reglementări* cu privire la: drepturile familiale (căsătorie, divorț, custodia copiilor); posibilitatea de control al sexualității și reproducerii; plată egală pentru muncă de valoare egală; sprijinul statului în creșterea copiilor (în țările cu guvernări social-democrate); accesul femeilor la profesii socotite „masculine", inclusiv în armată, în politică și administrație; prevederi legislative împotriva violului, pornografiei, prostituției, hărțuirii sexuale și violenței domestice; politici

de combatere a sexismului în educație, în angajare, în mass-media (Miroiu, 2004, p. 72).

În cadrul celei de-a IV-a Conferințe Mondiale a Femeilor (Beijing, 1995), ONU a recunoscut faptul că violența asupra femeilor este un obstacol pentru atingerea egalității de șanse, a dezvoltării și a păcii, pentru faptul că încalcă și aduce atingeri drepturilor omului și libertăților fundamentale. Comunitatea internațională a luat o atitudine clară în raport cu acest fenomen social agravant. În acest sens, menționăm Convenția referitoare la eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeii din 1979; Declarația Națiunilor Unite referitoare la eliminarea violenței asupra femeii, proclamată în decembrie 1993 de către Adunarea Generală; Rezoluțiile din cadrul ultimului Summit Internațional al Femeilor organizat la Beijing în septembrie 1995; Rezoluția WHA49.25 a Adunării Mondiale a Sănătății ce declară violența o problemă prioritară pentru sănătatea publică (1996); Raportul Parlamentului european din iulie 1997; Rezoluția Comisiei pentru Drepturile Omului a Națiunilor Unite din 1997; Declararea anului 1999 ca Anul european de Luptă împotriva Violenței de Gen. În anul 2004, s-a adoptat Decizia nr. 803/2004/CE a Parlamentului European, prin care se aprobă Programul Comunitar de Acțiune (2004-2008) pentru prevenirea și combaterea violenței asupra minorilor, tinerilor și femeilor, precum și protejarea victimelor și grupurilor în situații de risc (programul Daphne II), în care se stabilește poziția și strategia adoptată de cetățenii Uniunii în ceea ce privește această problemă. De asemenea, în 1991, a fost inițiată de către Women's Global Leadership Institute (SUA) campania internațională a celor *16 zile de militantism împotriva violenței asupra femeii*. Seria evenimentelor pe tema anti-violență se deschide pe 25 noiembrie, Ziua Internațională împotriva Violenței asupra Femeilor (1981, prima Întrunire Feministă din America Latină și Caraibe), și se încheie pe data de 10 decembrie, Ziua Internațională a Drepturilor Omului (1948, ONU), atrăgând atenția asupra faptului că violența împotriva femeilor reprezintă nu atât o problemă socială și o problemă de sănătate publică, cât o gravă încălcare a drepturilor omului.

Violența conjugală în România – o problemă pe agenda publică

Cu scopul prevenirii și combaterii violenței în familie, Parlamentul român a aprobat Legea 217/2003, în baza căreia au fost create structuri instituționale specializate. Astfel, Agenția Naționale pentru Protecția Familiei (ANPF) este organismul responsabil cu elaborarea strategiei naționale împotriva violenței în familie și stabilește mecanismele pentru prevenire și pentru asistență, oferind servicii la care să apeleze victimele violenței de gen (www.anpf.ro). De asemenea, politicile publice în domeniul egalității de șanse creează un context favorabil

strategiilor cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei de gen, însă cele două probleme sunt insuficient corelate în cadrul unei posibile agende publice comune. Integrarea *principiului egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi* în politicile publice şi în practicile cotidiene din România caută, aşadar, să atenueze discrepanţele/disparităţile şi diferenţele inechitabile, inegalităţile şi discriminările existente între genuri (cele care sunt construite social) în diverse domenii ale vieţii publice şi private cu referire la: accesul la viaţa publică/politică; accesul la piaţa forţei de muncă salarizate; domeniul bunăstării umane în sens larg (www.anes.ro). Reglementările egalităţii de şanse, concretizând sensurile nuanţate ale sintagmei, se centrează pe restructurarea modalităţilor concrete de distribuire a recompenselor şi a oportunităţilor de progres ale femeilor şi bărbaţilor existente în societate. Capitolul legislaţiei antidiscriminare şi a egalităţii de şanse s-a îmbogăţit vizibil în ultimii ani: Legea concediului parental, Legea egalităţii de şanse, Legea pentru combaterea discriminării, schimbări în Codul Penal în privinţa violenţei în familie, Legea pentru combaterea violenţei domestice ş.a.

Dimensiunile şi formele intervenţiei sociale specializate

Abordările existente la ora actuală în domeniile profesionale în a căror sferă de competenţă intră cazurile de violenţă intrafamilială şi violenţă conjugală se concretizează, în principal, în două direcţii de intervenţie, centrate pe: securizarea şi protecţia victimei, respectiv responsabilizarea agresorului. Alături de aceste tipuri de intervenţie se impune o nouă strategie de intervenţie, aflată în curs de implementare – abordarea integrată –, care presupune furnizarea unei game variate de servicii sociale, prin aportul unei echipe multidisciplinare, fiecare specialist implicat contribuind la oferirea ajutorului de care persoana are nevoie.

Relevanţa practică a perspectivei gender de abordare a fenomenului violenţei în cuplu se evidenţiază prin direcţiile de intervenţie socială/asistenţă socială, la nivel individual şi comunitar, focalizate pe: 1) reducerea toleranţei la violenţă a indivizilor/comunităţilor (prevenirea primară şi secundară); 2) politici publice ale egalităţii de şanse pentru femei şi bărbaţi; 3) *empowerment* – echilibrarea raportului de forţe; capacitarea victimei.

Prevenirea primară se referă la acţiunile, programele, campaniile adresate unor populaţii mai mari (ţară, judeţ, oraş), în vederea sensibilizării acestora şi reducerea toleranţei la violenţă. Spre exemplu, campaniile prin afişaje stradale, expuneri de materiale şi imagini în mijloacele de transport în comun, campanii televizate sau audio, campanii în ziare, reviste, clipuri cu rezonanţă şi impact sporit prin mesajul transmis, în special în forma vizuală. Orice campanie trebuie să aibă la bază un mesaj clar, inteligibil şi adaptat nivelului cultural al populaţiei vizate (de

tipul *NU toleraţi violenţa domestică*), care să reducă acceptarea, inerţia şi nonimplicarea. Uniunea Europeană în ultimii ani a lansat o campanie susţinută de tipul *Toleranţă ZERO*, care a fost derulată şi în România.

Prevenirea secundară se adresează grupurilor cu risc crescut de a manifesta un comportament agresiv sau grupurilor cu risc de victimizare, care pot fi: copiii şi adolescenţi care trăiesc în familii cu violenţă, femeile fără loc de muncă sau venituri reduse şi dependente de partener, şomerii, copiii cu risc de abandon şcolar, cu absenteism din cauze familiale, mamele singure etc. Activităţile preventive pot fi de tip terapeutic, instructiv, educativ, informativ, reinserţie profesională, calificare, acces pe piaţa muncii, activităţi de autonomizare, învăţarea unor comportamente non-violente; negocierea conflictelor; valorizarea personală; formarea specialiştilor etc.

Strategiile de empowerment operaţionalizează prin conceptul de *empowerment* – „a da putere sau autoritate cuiva", „a abilita", „a capacita" – procesul de acordare a puterii, de facilitate în vederea obţinerii puterii; autodeterminare (Dragomir şi Miroiu, 2002, p. 45). Această strategie se aplică şi în asistenţa socială, având ca finalitate schimbarea perspectivei asupra clientului şi asupra rolului asistentului social: clienţii devin agenţi responsabili şi implicaţi în găsirea de soluţii la propriile probleme; percep structurile şi aranjamentele sociale ca fiind potenţial deschise spre schimbare; rolul asistentului social – consultant de resurse, sensibilizator şi formator.

Strategiile de prevenire a violenţei intrafamiliale sunt insuficient valorizate şi aplicate la noi în ţară, deşi studiile şi cercetările existente pledează pentru necesitatea şi urgenţa adoptării/diseminării acestor tipuri de intervenţie socială. Aplicarea consecventă a strategiilor preventive au meritul de a ridica gradul de conştientizare şi implicare a populaţiei, oferind în acelaşi timp un fundament socio-cultural pentru concretizarea politicilor publice ale egalităţii de şanse (politici cu public şi pentru public). Adoptarea conjugată a acestor strategii de intervenţie socială poate produce schimbări profunde şi de durată, deopotrivă în planul mentalităţilor, valorilor, al comportamentelor şi practicilor sociale.

Concluzii

- Am pus în evidenţă o perspectivă tridimensională de abordare a fenomenului violenţei în relaţiile de cuplu – care sintetizează teorii şi studii sociologice, socioculturale şi feministe, perspective care au un real potenţial explicativ, dar insuficient valorificat în abordările teoretice de la noi;
- Nu am intenţionat să inventariez cauzele multiple ale violenţei conjugale/violenţei asupra femeilor, ci doar factorii sociali şi culturali – construcţia

socială a modelelor de feminitate/masculinitate şi configurarea sex-rolurilor în procesul de socializare;

- Formele violenţei directe/vizibile/brutale sunt susţinute şi legitimate de anumite structuri mentale, axiologice şi instituţionale care promovează superioritatea şi dominarea unui gen asupra celuilalt (şi îndeosebi dominaţia masculină);
- *Formele violenţei directe împotriva femeilor nu vor putea fi diminuate sau înlăturate atât timp cât vor persista formele violenţei simbolice*;
- Violenţa asupra femeii poate fi explicată şi prin poziţia de subordonare/inferiorizare a femeii în societăţile şi familiile de tip tradiţionalist-patriarhal, bazate pe relaţii de putere şi pe asimetria rolurilor;
- Cercetările arată că violenţa asupra femeii este mult mai redusă în societăţile în care funcţionează principiul egalităţii de şanse şi parteneriatul în relaţiile de gen; or societatea românească este încă departe de asimilarea acestor principii/practici;
- Modelul tradiţionalist-patriarhal al relaţiilor de gen/relaţiilor de cuplu este încă dominant, fiind concurat doar în mică măsură de modele alternative (modele de tranziţie, modele parteneriale);
- Cadrul legal şi instituţional creat pentru a diminua/stopa fenomenul violenţei conjugale rămâne ineficient pe fondul existenţei relaţiilor de gen asimetrice, inechitabile şi dezechilibrate din societatea românească actuală;
- Datele analizate arată că este necesară o schimbare de perspectivă în abordarea fenomenului violenţei directe împotriva femeilor şi în practica intervenţiei sociale, schimbare ce presupune translaţia dinspre intervenţia centrată pe efecte înspre intervenţia centrată pe cauze; dinspre protecţia victimei spre capacitarea ei; dinspre intervenţia la micronivel înspre intervenţia la macronivel (politici publice ale egalităţii de şanse ş.a.).

Bibliografie

Albu, Mihai & Mocanu, Cristina (2006). *Egalitatea de şanse în România. De la teorie la practică* în Băluţă, Oana (Ed.) *Gen şi putere. Partea leului în politica românească*, (pp. 117-139), Editura Polirom, Bucureşti.

Băban, Adriana (2002). *Construcţia socială a feminităţii şi masculinităţii. Exemple de practici instituţionale şi individuale în România* în Cosma, Ghizela & Magyari-Vincze, Enikö & Pecican, Ovidiu (Ed.) *Prezenţe feminine. Studii despre femei în România*, (pp. 43-77), Editura Fundaţiei Desire, Cluj-Napoca.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Băluță, Oana (Ed.) (2006). *Gen și putere. Partea leului în politica românească*, Editura Polirom, București.

Bourdieu, Pierre (2003). *Dominația masculină*, Editura Meridiane, București.

Curic, Ina & Văetiși, Lorena (2005). *Inegalitatea de gen. Violența invizibilă*, Editura Eikon, Cluj-Napoca.

Dragomir, Otilia & Miroiu, Mihaela (Ed.) (2002). *Lexicon feminist*, Editura Polirom, Iași.

Grünberg, Laura, (2002). *(R)evoluții în sociologia feministă. Repere teoretice, contexte românești*, Editura Polirom, București.

Hurubean, Alina (2004). *Feminismul românesc și dilemele recunoașterii sociale* în Turliuc, Cătălin & Turliuc, Maria Nicoleta (Ed.) *Condiția femeii în societatea modernă*, (pp. 143-158), Editura Performantica, Iași.

Hurubean, Alina (2008). In *Anuarul Universității Petre Andrei din Iași. Științe Socioumane*, Tomul III, Serie nouă, Editura Institutul European, Iași, în curs de apariție.

Magyari-Vincze, Enikö (2002). *Regimurile de gen și cetățenia femeilor* în Cosma, Ghizela & Magyari-Vincze, Enikö, Pecican, Ovidiu (Ed.) *Prezențe feminine. Studii despre femei în România*, (pp. 77-105), Editura Fundației Desire, Cluj-Napoca.

Magyari-Vincze, Enikö (2002). Diferența care contează. Diversitatea socio-culturală prin lentila antropologiei feministe, Editura Fudației Desire, Cluj-Napoca.

Miroiu, Mihaela (1998). Feminismul ca politică a modernizării. In Alina Mungiu-Pippidi Doctrine politice. Concepte universale și realități românești (pp. 252-274), Editura Polirom, Iași.

Miroiu, Mihaela (2004). *Drumul către autonomie. Teorii politice feministe*, Editura Polirom.

Miroiu, Adrian (coord.), Pasti, Vladimir; Codiță, Cornel; Ivan, Gabriel; Miroiu, Mihaela, (1998). *Învățământul românesc azi. Studiu de diagnoză*, Editura Polirom.

Miroiu, Mihaela (1998). *Inegalitatea de șanse în educație*, în Miroiu, Adrian (coord.), *Învățământul românesc azi. Studiu de diagnoză*, (pp. 139-152), Editura Polirom.

Mitrofan, Iolanda & Ciupercă, Cristian (2002). *Psihologia vieții de cuplu – între iluzie și realitate*, Editura Sper, București.

Pasti, Vladimir (2003). *Ultima inegalitate. Relațiile de gen în România*, Editura Polirom, Iași.

Popescu, Liliana (2004). *Politica sexelor*, Editura Maiko, București.

Rovența-Frumușani, Daniela (2002). *Identitatea feminină și discursul mediatic în România postcomunistă*, în Dragomir, Otilia (coord.). *Femei, cuvinte și imagini. Perspective feministe* (pp. 17-67), Editura Polirom, Iași.

Ștefănescu, Doina-Olga (2003). *Dilema de gen a educației*, Editura Polirom.

Tudose, Cerasela (2005). *Gen și personalitate*, Editura Tritonic, București.

Turliuc, Maria Nicoleta (2004). *Statutul social al femeii și teama ei de succes*, în Turliuc, Cătălin & Turliuc, Maria Nicoleta (Edt.) *Condiția femeii în societatea modernă*, (pp. 114-143), Editura Performantica, Iași.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Zamfir, Elena & Zamfir, Cătălin (2001). *Situaţia femeii în România*, Editura Expert, Bucureşti.

*** *Equal Opportunities for Women and Men. Monitoring law and practice in new member states and accession countries of the European Union*, by Open Society Institute & Network Women's Program, Bruxelles, 2005.

*** Societatea de Analize Feministe AnA, *Evaluarea capacităţii instituţiilor guvernamentale de a comunica problematica de gen prin canalele media* (raport final), 2005.

*** Societatea de Analize Feministe AnA, *Cartea neagră a egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi în România*, 2006, www.anasaf.ro

*** *Studiul despre intoleranţă, discriminare, extremism în România*, Institutul pentru Politici Publice, 2003.

*** *Politici de gen – studiu comparativ – 2002*, Mălina Voicu, Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii.

*** *Managementul diferenţelor*, Centrul Parteneriat pentru Egalitate, 2006.

*** *Barometrul de Gen*, 2000, Fundaţia pentru o Societate Deschisă; sondaj realizat de institutul The Gallup Organization Romania.

*** *Barometrul privind discriminarea în România*, Metro Media Transilvania, 2004.

*** *Barometrul de opinie publică*, http://www.osf.ro/bop/2005/noiembrie/05.

*** *Egalitatea de şanse pentru femei şi bărbaţi – valoare europeană*, CPE, 2005.

*** *Ghidul egalităţii de şanse*, 2005, Ministerul Integrării Europene.

*** *Gender mainstreaming – metode şi instrumente. Ghid practic pentru abordarea integratoare a egalităţii de gen*, 2004, Centrul Parteneriat pentru Egalitate.

*** Raportul – *Evaluarea capacităţii administraţiei centrale şi locale de a include dimensiunea de gen în politicile publice*, PNUD, 2005, manager de proiect – dr. Liliana Popescu.

*** *Raportul Naţional al Dezvoltării Umane*, Romania, 1999, PNUD.

*** Raportul – *Gender inequalities in the risks of poverty and social exclusion for disadvantaged group in thirty European countries*, July 2006, European Commission. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.

*** *Monitorizarea stereotipurilor de gen în mass-media din Romania*, 2005 - cercetare în cadrul proiectului *An Integrated Approach to Gender Balanced Political Empowerment and Participation*, www.anasaf.ro

*** *Strategia Naţională pentru Implementarea Anului European al Egalităţii de Şanse pentru Toţi* – anul 2007).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Violență şi toleranță în mediul familial. Consideraţii etico-pedagogice

Liliana Stan[1]

Rezumat. În societatea actuală (apreciată unanim drept o societate a violenţei), mediul familial este considerat un cadru existenţial relaţional non-violent şi securizant. Cu toate acestea, familia nu este lipsită de situaţii critice, de disfuncţii structural-funcţionale, de „defecte" nici în ceea ce priveşte exercitarea rolurilor specifice ale părinţilor, nici pe acelea ale copiilor. Studiul prezent evidenţiază caracteristicile disfuncţiilor consubstanţiale, inevitabile ale grupului familial şi sintetizează consecinţele instituirii atitudinii tolerante ca expresie a materializării principiului moral al toleranţei. Toleranţa este plasată în contextul valorilor sale corelative: omenia, solidaritatea, iertarea etc.

Abstract. In the contemporary society (unanimously recognised as a society of violence), the family environment is considered a securing, non-violent existential relational frame. However, the family does not lack critical situations, structural-functional disfunctions, deficiencies – neither in exercising parental specific roles, nor in practising those of children. The present study evidentiates the characterictics of the consubstantial, inevitable disfunctions of the family group and synthesises the consequences of instituting a tolerant attitude as an expression of putting into practice of the moral principle of tolerance. Tolerance is analyzed in the broader context of its corelative values, such as humaneness, solidarity, forgiveness etc.

Pedagogia şi problema violenţei. Violenţa ca obiect de studiu al pedagogiei

Fenomenul violenţei a suscitat o amplă dezbatere teoretică în întreg secolul al XX-lea; numărul intervenţiilor a crescut, însă, într-un mod impresionant şi accentele ideatice în problemă au devenit tot mai conturate şi mai vizibile în special în ultimele decenii, prin contribuţiile specialiştilor din diferite domenii: din aşa-zisul domeniu psy (psihologie, psihoterapie, psihiatrie etc.), din sociologie, asistenţă socială, ştiinţe juridice, criminologie, victimologie, antropologie, paleontologie, etologie, medicină, neurofiziologie, genetică, biologie, chimie, mass-media, filosofie, teologie etc. De altfel, inedita *Declaraţie asupra violenţei* (*The Seville Statement on Violence*, UNESCO) concepută în urmă cu mai bine de

[1] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, lstan@psih.uaic.ro.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

două decenii de către 20 de cercetători din direcțiile investigative indicate mai sus oferă direct și indirect o imagine convingătoare asupra nivelului deosebit de complex al dezbaterii științifice și asupra controverselor de ordin etic pe care le suscită tema violenței. Prezentă în trecutul umanității și deopotrivă în etapa actuală la diferite paliere ale realității (în viața politică – receptată ca politică propriu-zisă, ca infra-politică și ca meta-politică –, în manifestările socio-economice de mare și/ sau mică anvergură, în derularea anumitor ritualuri, în sport, între indivizi și ansambluri de indivizi/ grupuri, între cunoscuți și necunoscuți, în situații spontane sau riguros structurate (pentru mediile concentrationare) etc., dar și în familie – ca violență casnică/ domestică sau rele tratamente aplicate minorilor/ abuz asupra copiilor), violența constituie subiect de analiză interdisciplinară. Sunt vizate o multitudine de aspecte: efectele niciodată benefice, nocive pe termen scurt, mediu și lung pe care le generează, formele de manifestare surprinzător și nedorit de rafinate la care a ajuns în lumea contemporană (inclusiv în mediul familial sau mai cu seamă în cadrul lui), cauzalitatea care determină și întreține violența, contextul generator și caracteristicile instituționalizării violenței la nivel macro-social în statul de tip modern etc.

Unul dintre motivele pentru care violența atrage atenția unui mare număr de analiști se referă la faptul că ea este apreciată drept un rău social și individual (săvârșit și cunoscut/ suportat de persoane, de grupuri mici și de grupuri mari), în ultimă instanță, violența este asimilată cu *un rău moral*. Dimensiunea morală a violenței (indiferent de deschiderea sociologică, psihologică, teologică etc. pe care le incumbă analizele care o evidențiază) trebuie receptată *ab initio* în orice dezbatere consacrată subiectului și, de asemenea, trebuie valorizată distinct mai ales în perimetrul activității educative. Violența – ca obiect de studiu – îi unește pe analiștii ei în legătură cu acceptarea fără rezerve a încărcăturii de ordin moral pe care o conține. Deși aceiași cercetători rămân pe poziții nuanțat diferite, dar complementare, în chestiunea care privește definirea fenomenului[2], mai cu seamă

[2] Problema violenței a ridicat și continuă să suscite numeroase discuții, inclusiv în legătură cu definirea ei; deși în studiul prezent nu ne propunem să abordăm această problemă, observăm plasarea conceptului în câmpul semantic ce include termenii: *agresivitate, agresiune, conflict, rivalitate, competiție, dezordine, exercitarea forței/ puterii, intimidare, manipulare* etc. În studiul de față, operăm cu sensul de bază al conceptului „violență", sens ce presupune indicarea accepțiilor a cel puțin doi termeni cu care se află în relație nemijlocită: agresiunea și agresivitatea. Asimilăm *agresiunea* oricărui act care exprimă ostilitate față de o persoană, care generează rănire, violență sau afirmare de sine extremă (Marshall, ed., 2003, p. 22), iar *agresivitatea* (întâlnită la toate ființele vii pe întreaga scară a evoluției lor) o explicăm pentru nivelul uman ca ansamblu de conduite ostile conștiente, inconștiente sau fantasmatice care se raportează la persoane (altele decât

unanimitatea recunoaşterii prezenţei şi importanţei dimensiunii morale a fenomenului violenţei, îi plasează în deplin consens discursiv. Pretutindeni în lume aspectul arătat devine esenţial pentru creditarea subiectului ca prioritate tematică în ansamblul investigaţiilor ştiinţifice din domeniul socio-uman.

A susţine că violenţa constituie un rău moral solicită precizarea poziţiei fenomenului amintit nu numai în context socio-existenţial general, dar şi în contextul particular al educaţiei şi pentru educaţie, luând în calcul un ansamblu de premise larg acceptate în domeniu. Identificarea raporturilor existente între educaţie şi violenţă presupune, în ultimă instanţă, a decela puncte de vedere demne de reţinut în domeniul pedagogic şi nu numai. Cu toate acestea, constatăm că între vocile care s-au făcut auzite în decursul timpului în problema violenţei, cele ale pedagogilor, ale educatorilor par să fie dintre cele mai timide, deşi ele ar fi îndreptăţite la mai multă audibilitate. Fără nici o îndoială, manifestările violente care se răsfrâng asupra minorilor şi care se produc în relaţia părinţi-copii la nivel familial sau în câmpul instituţiei şcolare reprezintă un aspect al vieţii socio-umane abordabil de sine stătător şi relevant din punct de vedere moral-pedagogic. Considerarea violenţei asupra copilului drept obiect de studiu al pedagogiei (al pedagogiei generale, pedagogiei familiei, pedagogiei sociale, pedagogiei învăţământului preşcolar şi primar, al eticii educaţionale/ pedagogice, teoriei instruirii şi evaluării etc.) se întemeiază pe un ansamblu de argumente, iar pe câteva dintre ele le vom surprinde sintetic mai jos.

I. Atunci când se produce la nivel conştient, deci intenţionat, controlat riguros, educaţia îşi asumă invariabil finalităţi de ordin moral şi angajează un instrumentar vast şi complex de aceeaşi valoare. În condiţiile arătate, violenţa nu poate reprezenta în nici o împrejurare nici scop, nici mijloc de formare, dar nici cadru/ context/ mediu favorabil modelării normale a unei persoane. Imperativul

---

propria persoană – heteroagresivitatea, dar şi propria persoană – autoagresivitatea) şi la obiecte investite cu semnificaţie socială. Avem în vedere agresivitatea ca fenomen care are ca scop şi generează distrugere, degradare, constrângere, negarea unei persoane sau umilirea acesteia (Gorgos, 1987, pp.110-111; Păunescu, 1994, p. 15) şi care poate avea o aparenţă „paşnică", non-violentă (în cazul atitudinii pasive şi indiferente, a refuzului acordării ajutorului în caz de necesitate stringentă, a ironiei, tachinării etc.), dar poate fi şi violenţă propriu-zisă. Vizăm manifestările agresivităţii ce au loc la nivel pulsional, afectogen, atitudinal şi comportamental şi care iau forma excitabilităţii, impulsivităţii, propulsivităţii, violenţei şi comportamentelor aberante. Prin raportare la agresivitate, violenţa constituie „o manifestare comportamentală de relaţie interumană şi exprimă sub diversele sale forme, structuri sau acte ale unei stări de agresivitate" (Păunescu, 1994, p.18). Pentru de S. Freud, violenţa reprezintă agresivitatea extremă.

disocierii bunei formări a omului, pe de o parte, de violență (atât ca finalitate, cât și ca metodă), pe de altă parte, se impune în temeiul unei logici elementare care plasează înțelegerea faptului în cauză în registrul evidenței. Cu toate acestea, exigența menționată este conștientizată și fundamentată în măsură absolut insuficientă.

II. Reflecția moral-pedagogică asupra violenței poate fi stimulată și de realitatea că, în diferite contexte istorice, anumite manifestări umane care presupun și componente violente (fie în registru laic, fie religios) sunt glorificate tocmai ca efect al valorizării lor morale; este cazul onoarei, eroismului sau războiului sfânt. De asemenea, în practica educațională din familii și instituții școlare s-a recurs la violență fizică în mod constant și consecvent. Literatura română, ca și cea universală (inspirate de o realitate incontestabilă), dar și mărturiile istorice redau convingător experiența practicilor violente în educația formală și în cea nonformală din familie, în special. Utilizarea măsurilor corective violente – susțin unii analiști – nu a adus prejudicii celor formați; dimpotrivă, timp de secole, corijarea prin aplicarea de sancțiuni de natură corporal-fizică a fost receptată ca o dimensiune normală a vieții familiale și extrafamiliale. Firescul, chiar necesitatea (?) aplicării sancțiunilor violente copiilor și tinerilor este etalat (nonșalant, convingător până la un punct) și în prezent de către anumiți autori – care trăiesc într-o cultură esențialmente democratică. James Dobson are o voce distinctă în spațiul american în această problemă.

III. Un anumit registru faptic ce se configurează în raporturile interpersonale la nivel familial este invocat atât în categoria manifestărilor propriu-zis violente, cât și în categoria reacțiilor cu aspect agresiv-violent ce se instituie în exercitarea rolurilor de părinte și în etalarea poziției copiilor în structura familială. Sintagmă consacrată în domeniu, *relele tratamente aplicate minorilor* (RTAM) se referă la acele fapte care au ca agent fie părintele copilului, fie persoana căreia i-a fost încredințat minorul spre creștere și educare și care sunt nocive pentru dezvoltarea fizică, intelectuală sau morală a acestuia. Adulții familiei, în primul rând părinții (deși nu sunt excluși nici bunicii, frații/ surorile mai mari sau chiar mai mici), se abat de la îndatorirea ocrotirii, protejării minorului într-o multitudine de situații: atunci când îl lipsesc de îmbrăcăminte, hrană (subnutriția sau bolile emergente insuficienței alimentare), adăpost (alungarea de acasă/ fuga de acasă din motive care țin de părinți/ tutori), condiții igienice elementare (expunere la îmbolnăviri diferite), de libertate („sechestrarea"/ izolarea de covârstnici sau de alți membri ai familiei, retragerea de la școală, obligarea minoruluin de a cerși, de a se prostitua, de a asista la scene cu caracter obscen ș.a.), supraveghere (abandonul temporar/ nesupravegherea sau abandonul propriu-zis/ părăsirea copilului). În

aceeaşi categorie se încadrează toate formele de manipulare a copiilor sau de exploatare a lui (în sensul folosirii lui în interesul altor persoane, inclusiv în ipostaza de exploatare afectivă). Relele tratamente aplicate minorului „converg spre acte de violentare a existenţei şi persoanei minorului" (Bunescu, Alecu, Badea, 1997, p. 57), fapt ce le face asimilabile violenţei exercitate asupra copilului în diferite ipostaze: agresiune/ violenţă verbală, violenţă fizică, violenţă psihologică.

Reacţiile cu aspect agresiv-violent din familie sunt echivalente, în opinia unor psihopedagogi, cu unele dintre aşa-zisele „defecte" ale părinţilor şi ale copiilor – în expresia lui A. Berge (1967, 1968). Autorul citat avansa în anii 60 ideea curajoasă a „defectelor normale", consubstanţiale vieţii unei familii. Defectul „nu este o imperfecţiune esenţială a fiinţei, ci o manieră particulară şi lipsită de logică de a reacţiona la cerinţele lumii înconjurătoare: el vădeşte o dificultate de adaptare şi marchează un episod al luptei care opune interesului general, dorinţele individuale" (A. Berge, 1968, p. 6). Părinţii pot fi incapabili de iubire, permanent temători, hiperprotecţionişti, perfecţionişti etc. sau indiferenţi faţă de copiii proprii. La rândul lor, copiii deţin defecte sâcâitoare (spirit de împotrivire, nesupunere, furie etc.), defecte umilitoare (obrăznicie, purtări urâte etc.), defecte respingătoare (răutate, hoţie, gelozie etc.) şi defecte „indiferente" (egoism, orgoliu ş.a.) în funcţie de efectul produs asupra părinţilor.

IV. Omul se plasează prin naştere/ la naştere dincolo de bine şi de rău, dincolo de bunătate şi de răutate, ceea ce înseamnă, în termenii care ne interesează circumstanţial, că persoana se situează şi dincolo de violenţă şi de non-violenţă, ca şi dincolo de toleranţă şi de intoleranţă. Manifestările violente sau nonviolente, ca şi toleranţa sau intoleranţa, presupun învăţare (R. Girard), atât în sensul de învăţare (propriu-zisă) pentru prima dată, cât şi în sensul de dezvăţare (fapt care se produce cu efort mult mai mare, cu consum energetic şi temporal superior aceluia solicitat pentru învăţare). Dacă specialiştii evidenţiază numeroase indicii în sprijinul ideii că agresivitatea aparţine naturii umane, atunci, „transformarea – sau netransformarea ei – în violenţă este o problemă de educaţie" (Maxim, 2004, p. 11). Violenţa se structurează prin practica violenţei şi se destructurează prin practica toleranţei. Teoretic şi acţional, este de neconceput ca din apelul la violenţă să rezulte toleranţa sau ca utilizarea toleranţei să genereze violenţă. Violenţa constituie un efect dezastruos al unei nefericite educaţii pentru violenţă sau al unei educaţii realizate prin mijloace violente. Stimulativ pentru dezbaterea pedagogilor ar putea fi chiar faptul vehiculării ideii că în zilele noastre violenţa ca atare constituie efectul unei *educaţii pentru violenţă*. De altfel, cele mai periculoase fenomene de agresivitate/ violenţă – susţin specialiştii – „sunt bazate pe o trăsătură caracteristică a omului

situată deasupra nivelului biologic, care este capacitatea sa de a crea universuri simbolice în gândire, limbaj şi comportament" (Von Bertalanffy, 1983, p. 453).

Pentru cazul copiilor – sau mai ales în cazul lor – are valabilitate mesajul succint că omul învaţă ceea ce trăieşte. Redarea poetică a ideii precedente este demnă de reţinut în viziunea lui Dorothy Law Nolte (Nolte, Harris, 2007, pp. 17-18): „Dacă trăiesc în critică şi cicăleală,/ copiii învaţă să condamne./ Dacă trăiesc în ostilitate,/ copiii învaţă să fie agresivi./ Dacă trăiesc în teamă,/ copiii învaţă să fie anxioşi./ Dacă trăiesc înconjuraţi de milă,/ copiii învaţă autocompătimirea./ Dacă trăiesc înconjuraţi de ridicol,/ copiii învaţă să fie timizi./ Dacă trăiesc în gelozie,/ copiii învaţă să simtă invidia./ Dacă trăiesc în ruşine,/ copiii învaţă să se simtă vinovaţi./ Dacă trăiesc în încurajare,/ copiii învaţă să fie încrezători./ Dacă trăiesc în toleranţă,/ copiii învaţă răbdarea./ Dacă trăiesc în laudă,/ copiii învaţă preţuirea./ Dacă trăiesc în acceptare,/ copiii învaţă să iubească./ Dacă trăiesc în aprobare,/ copiii învaţă să se placă pe sine./ Dacă trăiesc înconjuraţi de recunoaştere,/ copiii învaţă că este bine să ai un ţel./ Dacă trăiesc împărţind cu ceilalţi,/ copiii învaţă generozitatea./ Dacă trăiesc în onestitate, / copiii învaţă respectul pentru adevăr./ Dacă trăiesc în corectitudine,/ copiii învaţă să fie drepţi./ Dacă trăiesc în bunăvoinţă şi consideraţie,/ copiii învaţă respectul./ Dacă trăiesc în siguranţă,/ copiii învaţă să aibă încredere în ei şi în ceilalţi./ Dacă trăiesc în prietenie,/ copiii învaţă că e plăcut să trăieşti în lume".

Aşadar, a trăi violenţa – ca martor sau ca victimă – conduce la a învăţa comportamentul violent. Similar, a trăi toleranţa (în aceeaşi dublă ipostază, ca martor şi ca beneficiar) generează a învăţa toleranţa. Nu mai puţin, *a practica violenţa* induce o perfecţionare a manifestărilor violente abordate în relaţiile interpersonale, conduce la o etalare pe măsură a laturii negative a individului, iar *a fi tolerant* în raporturile cu alţii face posibilă afirmarea naturii bune a omului de fapt, etalarea umanităţii deţinute. Receptate prin prisma pedagogiei, violenţa şi toleranţa devin din două variabile ale câmpului socio-uman de manifestare existenţială două conţinuturi ale învăţării sociale cu caracteristici diametral opuse şi cu implicaţii radical deosebite. Acordul faţă de logica anterioară trebuie însoţit de conştientizarea unei îndoieli indisociabile; ştiind că mediul social actual este caracterizat de o escaladare a nivelului violenţei (fapt de anvergură unică în istoria umanităţii), în mod legitim se pune întrebarea (adoptând formula sugestivă a lui Zig Ziglar) dacă „putem creşte copii buni într-o lume negativă?" (Ziglar, 2000). Altfel spus, putem să-i formăm pe copii toleranţi într-un context/ cadru/ mediu/ violent sau antrenând un dispozitiv instrumental de aceeaşi natură? Desigur, interogaţia deţine atributele unei întrebări de tip retoric; inspirată de raporturile existente între variabilele pe care le analizăm, ea poate fi receptată ca una dintre

cele mai provocatoare probleme pentru pedagogi, moralişti, psihologi, jurişti, asistenţi sociali ş.a.

V. La nivel familial (şi nu numai) considerăm toleranţa drept singura soluţie rezonabilă a problemei controlului şi eliminării violenţei; din acest fapt rezultă că relaţia dintre cele două referenţiale devine una inevitabilă, în legătură cu ele configurându-se un *registru interogativ* foarte larg, de complexitate deosebită. Unele dintre întrebările care presupun apelul la contribuţiile eticii şi ale pedagogiei sunt evidenţiate în cele ce urmează; Violenţa constituie o manifestare tolerabilă? Care sunt condiţiile, contextele, împrejurările, factorii care ar putea face violenţa tolerată/ tolerabilă? În familie, copiii pot/ trebuie să fie bătuţi? Dar în şcoală? Violenţa este fondatoare de umanitate? Toleranţa este inductoare de personalitate/ umanitate/ identitate? Există dreptul la violenţă? Părinţii au dreptul să-şi bată copiii? Părinţii au dreptul de a tolera copiilor/ tinerilor orice acţiune/ manifestare independent de valoarea ei morală? În ce condiţii violenţa poate fi instituţionalizată? Există violenţă legală şi violenţă ilegală? Violenţa poate fi acceptabilă în anumite limite? Omul moral poate fi violent? Scopul moral al unei acţiuni este compatibil cu utilizarea mijlocului violent? Scopul moral al unei acţiuni justifică şi fundamentează utilizarea violenţei în raporturile interpersonale? Care sunt efectele violenţei asupra copiilor şi tinerilor? Cum afectează capacitatea de învăţare a copiilor utilizarea violenţei în diferitele sale forme de manifestare? Care sunt implicaţiile atitudinii agresiv-violente asupra şcolarilor în situaţii evaluative? Intoleranţa poate fi violentă? Intoleranţa este violenţă? Formele manifestărilor violente constituie pericole pentru individ sau pentru grup? Toleranţa faţă de Celălalt induce pierderea identităţii proprii? Toleranţa este întotdeauna şi în orice împrejurare o virtute? Care este valoarea morală a toleranţei? Dar a violenţei? Ce sens dobândeşte expresia „violenţă morală" în perimetrul educaţiei? (Jean-Claude Chesnais[3]) Există violenţă bună sau violenţă rea? Există toleranţă bună şi toleranţă rea? (ceea ce poate fi reformulat într-o sumă de întrebări complementare: Se poate manifesta toleranţă oricând, faţă de orice şi faţă de oricine? Care este valoarea morală a tolerării intoleranţei, minciunii, ipocriziei, falsităţii? (cf. Grigoraş, 1982, p. 231); Dacă totul trebuie iertat, totul trebuie tolerat? Tolerantul este omul compromisului şi/ sau al duplicităţii morale?

---

[3] Jean-Claude Chesnais delimitează trei accepţii ale violenţei şi le sugerează raporturile apelând la geometrie. Trei cercuri concentrice cuprind formele manifestărilor violente în toată bogăţia lor: un prim cerc include violenţa fizică, al doilea cerc reprezintă violenţa economică şi al treilea cerc integrează violenţa morală. Recunoscând în expresia anterioară un abuz de limbaj, autorul ei numeşte astfel „reglementarea şi agresiunea, organizarea şi agresiunea" (Păunescu, 1994, p.18).

Cum influenţează cultura unei persoane şi în special cultura umanistă atitudinea tolerantă şi spiritul tolerant? Ce impact are cultura asupra practicării manifestărilor violente? Care sunt paradoxurile toleranţei? Care este locul/ importanţa toleranţei în cadrul societăţilor democratice? Dar a violenţei? Există avantaje în utilizarea violenţei? Ce relaţii se stabilesc între toleranţă şi statul de drept, drepturile omului, responsabilitatea faţă de cetăţeni? etc.

Toleranţa – soluţie moral-pedagogică la problema violenţei

Critica violenţei induce fundamentul modelului de intervenţie necesar pentru controlul manifestărilor violente şi face posibilă normalizarea şi optimizarea raporturilor sociale. Soluţia violenţei nu poate fi violenţa; „răul nu poate fi biruit prin rău" (*Îndrumar Creştin*, 2004, p. 110). Trebuie acceptat logic şi practic faptul că stăpânirea violenţei angajează un complex instrumental bazat pe apelul la mijloace non-violente de esenţă umanistă. Aceasta presupune antrenarea valorilor de tipul toleranţei, amabilităţii, atitudinii amiabile, omeniei, dialogului/ comunicării, iubirii/ comunicării prin limbajele iubirii etc. Desigur, a pleda într-o epocă a tuturor individualismelor pentru practica toleranţei poate avea semnificaţia unui fapt absolut naiv. Aceasta cu atât mai mult cu cât toleranţa practicată efectiv de anumite persoane devine pentru conştiinţa adormită a contemporanilor mai curând motiv de amuzament sau de glume. Sunt binecunoscute, de altfel, ca glume de mare popularitate aceea a rabinului care – chemat să dea verdicte în diferite pricini omeneşti (prea omeneşti...), împărţea dreptatea tuturor deoarece – în opinia acestuia – toţi aveau dreptate, inclusiv el însuşi.

În accepţie morală[4], toleranţa se referă la atitudinea îngăduitoare sau indulgentă manifestată de o persoană în anumite împrejurări sau situaţii ce o implică direct sau indirect (Marcu, 2002, p. 876). Dacă violenţa caracterizează toate manifestările umane şi sociale, toleranţa, la rândul ei, este asociată cu aceleaşi

[4] Latinescul *tolerantia*, francezul *tolérance* sau germanul *Toleranz* au ca echivalent românesc termenul *toleranţa*. Vocabula deţine multiple înţelesuri: atitudine îngăduitoare, dispoziţie a trupului omenesc de a suporta diverse substanţe/ medicamente, capacitate a unui organism de a se dezvolta în condiţii nefavorabile de mediu, admiterea unei mici abateri de la greutatea, măsura, calitatea, de la numărul obişnuit al unei mărfi etc. Ca temă de dezbatere sistematică în filosofia morală a mediului intelectual european, toleranţa a fost analizată începând cu sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea prin contribuţiile gânditorilor: P. Bayle, J. Locke *(Al doilea tratat despre cârmuire. Scrisoare despre toleranţă)*, Voltaire (*Tratat asupra toleranţei*), J.S. Mill (*Despre libertate*), J. F. Stephen, E. Mounier, M. Walzer (*Despre tolerare*), G. Lipovetsky (*Amurgul datoriei*), J. Horton ş.a.

contexte existenţiale (în religie, politică, educaţie, asistenţă socială etc.) mai cu seamă ca *stare dezirabilă. Toleranţa se materializează* în măsuri variabile în tot atâtea categorii factuale. Activităţile de asistenţă socială, în mod particular, exprimă şi concretizează o anumită atitudine a moralei sociale faţă de semeni; fără să-şi propună explicit şi prioritar un astfel de deziderat, aceste activităţi reprezintă manifestări sau expresii ale toleranţei comunitare.

Atunci când este considerată virtute morală, toleranţa se exprimă de către indivizii capabili să deţină conştiinţa prezenţei altora alături de ei, ca şi conştiinţa importanţei ontologice a semenilor – cel puţin egală cu aceea deţinută de cei dintâi. Condamnaţi să trăiască împreună (Charbit, 2001), oamenii au capacitatea să recepteze prezenţa celorlalţi ca entitate diferită, dar nu întotdeauna ajung la conştiinţa valorii existenţiale a lor, la relaţionarea cu ceilalţi *altfel decât* în termeni de confruntare. Toleranţa se configurează ca manifestare umană ce exprimă acceptarea necondiţionată a unei persoane, oricât de diferită ar fi aceasta faţă de tolerant. Dacă este des recunoscut faptul că *cine se aseamănă se adună*, practica toleranţei marchează o răstălmăcire şi o răsturnare a principiului de mai sus: *cei ce sunt diferiţi, oricât de diferiţi, dacă sunt toleranţi, pot fi împreună, se pot aduna în jurul umanităţii lor unice şi unitare*. Toleranţa constituie o cale, o modalitate de ordin moral aplicabilă în existenţa persoanelor, ca şi în cea comunitară/ socială prin care oamenii vieţuiesc/ supravieţuiesc împreună. De fapt, unitatea diferenţelor şi afirmarea egală a diferiţilor dobândesc un mod de a se produce tocmai prin toleranţă. Nefiind singulară, calea poate fi omenia, iubirea, prietenia, devotamentul, sacrificiul, datoria etc.

Toleranţa se bazează şi presupune câteva *valori complementare*: încredere reciprocă, omenie, solidaritate, conştiinţa destinului uman comun, colaborare, comunicare/ dialog, responsabilitate pentru omenire şi viitorul ei etc. (Maxim, 2004, p.17). Ea solicită şi implică mila, iubirea, iertarea, înţelegerea, bunătatea (Maxim, 2004, p. 36). De asemenea, toleranţa este un indiciu (alături de altele – afinitate, dăruire, generozitate, recunoştinţă, sinceritate, devoţiune, datorie, simplitate etc.) pentru iubirea care zideşte sau care în-fiinţează (Cozma, 2001, p. 185). Deşi plasată în registrul complementarităţilor axiologice, Vladimir Jankélévitch (1998) evidenţiază motivele ireductibilităţii toleranţei la iertare şi diferenţele dintre acestea şi înţelegere, clemenţă, conciliere, scuză, indulgenţă, împăcare, milă, recunoştinţă, acordarea circumstanţelor atenuante, „topirea ranchiunii", indiferenţă ş.a. Dacă toleranţa este generată de simpla prezenţă a celuilalt diferit de noi înşine sau a altceva care se diferenţiează de noi înşine, iertarea are la origine actul greşelii, al păcatului, al culpei. Toleranţa trebuie reprezentată ca un mod de a fi acceptabil prin simplul act al conştiinţei diferenţei

implacabile dintre oameni, iar iertarea include lupta interioară pentru a depăşi starea culpabilă când ea îşi păstreză esenţa, când ea rămâne vinovăţie. Chiar în condiţiile perpetuării stării culpabile, omul are capacitatea de a ierta - explică Jankélévitch: „omul vremelnic, făptură finită, nu este croit nici pentru o suferinţă veşnică, nici pentru o ranchiună nepieritoare: căci o asemenea veşnicie este mai degrabă infernul celor damnaţi, o asemenea veşnicie inimaginabilă ar fi mai degrabă, pentru noi, insuportabila disperare. (...) timpul ne va fi învins ranchiuna", concluzionează moralistul (Jankélévitch, 1998, p. 35).

Corelatele fundamentale ale toleranţei rămân, însă, *libertatea şi responsabilitatea,* deoarece în absenţa libertăţii diferenţa manifestărilor individualilor nu este posibilă, iar o toleranţă iresponsabilă este „o toleranţă către neant, către moarte" (Maxim, 2004, p. 123). A tolera violenţa (exercitată asupra altora sau asupra propriei persoane) dobândeşte semnificaţia unei iresponsabilităţi absolute. Responsabilitatea umană constituie o fatalitate a existenţei umane în condiţiile vieţuirii inevitabile a individului între oameni, cu oamenii şi împreună cu aceştia. Condamnaţi a trăi între oameni, indivizii trebuie să suporte şi condamnarea responsabilităţii pentru Celălalt. Aşadar, între libertăţile pe care ni le rezervă viaţa, nu o vom găsi pe aceea de a nu fi responsabili. „nu noi alegem să fim responsabili: din momentul în care Celălalt ne relevă propria sa prezenţă, noi suntem condamnaţi la responsabilitate; Celălalt mă intrigă, mă solicită, mă obligă. Eu devin responsabil de toţi şi de toate, până şi de responsabilitatea Celuilalt!" – explică în spiritul gândirii lui Emanuel Lévinas, S.T. Maxim (2004, p. 20).

Pe măsura apariţiei problemelor şi provocărilor epocii contemporane, se pune problema instituirii unei noi etici la nivel social şi în egală măsură la nivel individual. Ea se va întemeia pe afirmarea *Principiului Toleranţă*: „toleranţa este în măsură să armonizeze puncte de vedere contradictorii, ridicând la rang de principiu *respectul necondiţionat faţă de Celălalt*, pentru a-şi regăsi în acest fel substanţa universalităţii sale, aparent diluată de acceptarea unei pluralităţi de opinii şi atitudini" (Maxim, 2004, p. 68). Deşi existenţa familiilor implică şi situaţii critice, pentru copil ea trebuie să constituie primul model al practicării spiritului tolerant şi al valorilor sale complementare.

Omenia. Omenia – construcţie distinctă în limbajul moralei a numeroase popoare – constituie o valoare-mijloc ce poate fi invocată ca soluţie pentru problema violenţei, alături de toleranţă şi complementar cu ea. Considerată lege morală, dar şi credinţă morală, pentru cazul specific al poporului român omenia constituie conţinutul idealului său etic ce îndeplineşte şi rolul de criteriu de evaluare pentru imensa varietate a faptelor şi raporturilor interumane. De altfel, în

aşa-zisul „minorat al firii" (C. Noica, 1978, p. 26) sau în satul tradiţional românesc omenia se înfăţişa ca imperativ natural indus de forţa unor factori reziduali de tipul instinctelor şi afectivităţii. Abia ulterior ea s-a transformat tot mai mult, configurându-se într-o realitate cu numeroase elemente de raţionalitate. Omenia ar putea fi considerată *cea mai veche lege a vieţii de grup*, generând armonizarea relaţiilor sociale şi sporirea potenţialului existenţial (R. Trivers, apud Ungureanu, 1990, p. 28).

Individul este oprit să adopte comportamente neconforme cu valoarea omeniei de diferite motive: „instinctul ruşinii" (A. Comte), dorinţa de „a-şi păstra onoarea" (M. Mauss), „teama de stigmat" (E. Garfinkel) şi, bineînţeles, interdicţia biblică de a practica răul. Educaţia care cultivă toate valorile arătate constituie un mijloc de stimulare a altruismului şi solidarităţii mondiale a oamenilor, aceştia având şanse să devină adepţii unei noi şi veritabile religii universale – religia omeniei.

Din punct de vedere axiologic, faptele şi raporturile interumane pot fi împărţite dihotomic în bune-rele, dezirabile-indezirabile etc., tocmai în funcţie de omenia sau de neomenia lor. Privite din această optică, actele umane înlesnesc depăşirea ideală prin omenie a tuturor categoriilor de răspunsuri negative. „Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte" sau „a răspunde la rău cu rău" sau la violenţă cu/ prin violenţă reprezintă în concepţia paremiologică a românilor dispuneri acţionale insuficiente din punct de vedere moral. Potrivit religiei şi filosofiei lor morale, ei cred în valoarea terapeutică atât a faptului de a răspunde la bine cu bine, cât şi a aceluia de a răspunde la rău cu bine, din dorinţa de a ajunge la armonie, cooperare, îngăduinţă sau toleranţă.

Sesizând tendinţele sociale în prima jumătate a secolului al XX-lea de nesocotire a legii omeniei, N. Iorga susţinea că „locul de căpetenie de azi ca să avem un alt mâine, altul decât acela al confuziei şi barbariei de azi, este *să redevenim mai oameni* decât suntem acuma; *a reintra în umanitate – aceasta este pentru noi datoria cea mare*" (N. Iorga, 1944, p. 221).

Concluzii

H.G. Gadamer observa faptul că în urmă cu două secole în Austria habsburgică se promulga legea toleranţei religioase. Dacă în prezent toleranţa nu mai poate fi promulgată de nici un edict, atunci singura cale pentru controlul violenţei care poate fi invocată cu valoare imperativă este aceea a *realizării educaţiei pentru toleranţă* – ca ipostază a formării – consubstanţială vieţii cotidiene, prin efort comun instituţional şi familiar/ individual, promovând un stil caracterizat „prin amabilitate, politeţe, menajament şi acceptare, stil cerut de slăbiciunea conştiinţei de sine a omului, pe care trebuie să o presupunem la fiecare" (Gadamer, 1999, p. 86).

Bibliografie

Bertalanffy, L. (1983). *Comments on Aggression*, în Eric Fromm, *Anatomia distructivității umane*, în *Texte alese*, București: Editura Politică.

Berge, A. (1967). *Defectele părinților*, București: Editura Didactică și Pedagogică.

Berge, A. (1968). *Defectele copiilor*, București: Editura Didactică și Pedagogică.

Bunescu, Gh., Alecu, G., Badea, D. (1997). *Educația părinților. Strategii și programe*, București: Editura Didactică și Pedagogică.

Charbit, D. (2001). *Condamnați să trăim împreună*, în „Toleranța. Pentru un umanism eretic", coord. Claude Sahel, București: Editura Trei.

Cozma, C. (2001). *Introducere în aretologie*, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza".

Gadamer, H. G. (1999). *Elogiul teoriei. Moștenirea Europei*, Iași: Editura Polirom.

Grigoraș, I. (1982). *Personalitatea morală*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Gorgos, C. (1987). *Dicționar enciclopedic de psihiatrie*, București: Editura Medicală.

Iorga, N. (1944). *Generalități pentru scrierea istoriei*, ediția a III-a, București.

Indrumar creștin pentru vremurile de azi, București : Editura Sofia.

Jankélévitch, V. (1998). *Iertarea*, Iași: Editura Polirom.

Law Nolte, D., Harris, R. (2007). *Copiii învață ceea ce trăiesc*, București: Editura Humanitas.

Marcu, F. (2002). *Marele dicționar de neologisme*, București: Editura Saeculum I.O.

Maxim, S.T. (2004). *Toleranța. Dreptul la diferență*, București: Editura Didactică și Pedagogică.

Marshall, G. (ed.) (2003). *Dicționar de sociologie*, București: Editura Univers enciclopedic.

Noica, C. (1978). *Sentimentul românesc al ființei*, București: Editura Eminescu.

Păunescu, C. (1994). *Agresivitatea și condiția umană*, București: Editura Tehnică.

Sahel, C. (coord.) (2001). *Toleranța. Pentru un umanism eretic*, Iași: Editura Trei.

The Seville Statement on Violence, UNESCO, 16 mai 1991, www.culture-of-peace.info/ssov-intro.html Declarația a fost elaborată în 1986 la Sevilla și adoptată în noiembrie 1989 în cadrul celei de a 25-a Conferințe Generale a UNESCO.

Ungureanu, I. (1990). *Paradigme ale cunoașterii societății*, București: Editura Humanitas.

Ziglar, Z. (2000). *Putem crește copii buni într-o lume negativă?*, București: Editura Curtea Veche.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cazul „Larisa Chelaru": Studiu privind formarea şi evocarea amintirilor de tip flash

Alois Gherguţ[1], Andreea Ţuţu[2]

Rezumat. Amintirile de tip flash sunt acele amintiri detaliate şi stabile în timp care fac referire la contextul în care a fost receptată ştirea despre un eveniment public important (Brown & Kulik, 1977 apud Curci, 2001). Se presupune că apariţia acestui tip de amintiri autobiografice este influenţată de o serie de factori emoţionali (ex.: intensitatea emoţiei trăite în momentul aflării veştii, gradul de surpriză etc.) şi sociali (ex.: interesul pentru relatările ulterioare privind ştirea, gradul de împărtăşire socială etc.). Cercetarea de faţă investighează amintirile formate în legatură cu moartea Larisei Chelaru. Participanţii au completat cu două ocazii (la 12 luni şi la 15 luni după producerea evenimentului) un chestionar de memorie care a inclus evaluarea detaliilor contextuale reamintite. Rezultatele au arătat faptul că persoanele care trăiesc în arealul în care a avut loc evenimentul şi-au reamintit foarte clar circumstanţele în care au aflat pentru prima dată despre moartea Larisei Chelaru, amintirile evocate fiind caracterizate de un grad mare de detaliere. Odată cu trecerea timpului, numărul de detalii evocat în legătură cu acest eveniment a scăzut nesemnificativ.

Abstract. This study investigates participants' memories of the Larisa Chelaru case (2005). 106 participants completed on two occasions (12 months and 15 months after the event took place) a memory questionnaire that included an assessment of the richness of their memories. The L.C. area group (Lunca Cetăţuii = the neighborhood where the event took place) was hypothesized to remember better the reception context of the news about Larisa Chearu death than the Iasi city group. The results showed that the participants from L.C. area remembered very well the circumstances in which they first heard about the Larisa Chelaru case and these memories were characterized by a high phenomenal richness. Iasi city vs. L.C. area respondents showed large differences. Over time, there was a decrease in all determinants of flashbulb memories of Iasi city group, but the same effect was not observed for the L.C. area group. Finally, this study has examined if participants – after the „activation" of the memories related to the Larisa Chelaru case – reported lower levels of

[1] Conferenţiar universitar doctor, Facultatea de Psihologie şi Ştiinţe ale Educaţiei, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iaşi (alois@uaic.ro).

[2] Msterand, Facultatea de Psihologie şi Ştiinţe ale Educaţiei, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iaşi (andreea.tutu@gmail.com).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

community trust (acceptance of others). As hypothesized, the L.C. area group vs. Iasi city group showed large differences regarding the assessed community trust level.

Brown şi Kulik (1977) au fost primii autori care au definit amintirile de tip flash ca fiind acele amintiri detaliate şi durabile legate de contextul în care indivizii au receptat vestea despre un eveniment public important (ex.: asasinarea lui John F. Kennedy, asasinarea lui Malcom X sau Martin Luther King etc.). Potrivit acestor autori, indivizii stochează în memorie detaliile privind circumstanțele în care au aflat pentru prima dată despre un eveniment public important. Cu alte cuvinte, persoanele îşi amintesc clar şi vivid nu doar evenimentul original, ci şi contextul în care se aflau la acel moment, cu cine erau, ce activități desfăşurau şi ce a urmat în perioada imediat următoare după aflarea veştii (Bohannon, 1988; Larsen, 1992 apud Conway, 1998).

Studiile privind amintirile de tip flash vizează în general evenimentele publice, deşi o serie de cercetări au ajuns la concluzia că indivizii pot avea amintiri detaliate şi durabile legate de unele evenimente personale (Pillemer, Goldsmith, Panter, & White, 1988; Rubin & Kozin, 1984 apud Rubin, 2002).

După publicarea studiului lui Brown & Kulik, alți cercetatori au încercat să identifice factorii care contribuie la formarea amintirilor de tip flash. Printre aceşti factori se numară intensitatea reacțiilor emoționale din momentul aflării veştii (Bohannon, 1988; Bohannon & Symons, 1992; Comway et al., 1994; Curci, Luminet, Finkenauer, & Gisle, 2001; Rubin & Kozin, 1984), surpriza (Klein, 1994; Cohen, Conway & Maylor, 1994), importanța personală (Conway, 1994), importanța națională (Conway, 1994; Curci, 2001) şi repetiția (Conway, 1994; Curci, 2001; Rubin & Kozin, 1984).

Existența unui mecanism special care ar determina apariția amintirilor de tip flash constituie un alt subiect de dezbatere vizat de cercetătorii din domeniu. Unii autori acceptă existența unui asemenea mecanism (Pillemer, 1984) şi consideră amintirile de tip flash ca fiind un tip distinct de amintiri atutobiografice (Conway, 1995). Alții consideră amintirile de tip flash ca fiind rezultatul unor procese mnezice obişnuite (Curci et al., 2001; Neisser, 1996). Unii dintre aceşti ultimi autori pun accent pe importanța procesului de repetiție în formarea şi menținerea amintirilor de tip flash (Neisser, 1982; Neisser et al., 1996). Potrivit acestora, gradul ridicat de intensitate a emoțiilor care însoțesc aceste amintiri va favoriza repetiția, indivizii împărtăşind şi discutând ştirea. Dar cum repetiția este un proces de reconstrucție mnezică, aceasta va determina apariția unor elemente inacurate în cadrul amintirilor evocate. Astfel, amintirile de tip flash, spun ei, nu pot fi produse de un mecanism special. Dezbaterea privind existența unui mecanism special de

producere a amintirilor de tip flash a fost generată de o serie de cercetări privind acurateţea acestui tip de amintiri. Multe studii care au încercat să clarifice dacă amintirile de tip flash sunt sau nu produsul unui mecanism mnezic special s-au centrat pe patternul uitării, pornindu-se de la afirmaţia facută de Brown & Kulik conform căreia amintirile de tip flash sunt asemenea unor „imagini fotografice". Deşi aceşti autori nu au utilizat termenul de „acurateţe", deseori s-a presupus că, dacă în formarea amintirilor de tip flash este implicat un mecanism special, acestea trebuie să fie foarte acurate, insensibile la trecerea timpului (Conway, 1995). În majoritatea studiilor acurateţea a fost definită ca fiind gradul de consistenţă dintre amintirile raportate la scurt timp după producerea evenimentului şi cele raportate după luni sau chiar ani. Unii autori au găsit niveluri înalte de consistenţă (Cohen et al., 1994 ; Conway et al., 1994 ; Pillemer, 1984), în timp ce alţii au raportat că, inclusiv în cazul amintirilor de tip flash, apare o pierdere generală a detaliilor specifice odată cu trecerea timpului (Christianson, 1989; Curci, 2001) şi că poate exista un grad mare de inconsistenţă între amintirile indivizilor în situaţii de test şi retest (McCloskey, 1988 apud Neisser, 1992). Această pierdere a informaţiilor generată de trecerea timpului este însoţită de scăderea gradului de încredere a persoanelor în propria capacitate de reamintire. În legătură cu această discrepanţă, Christianson (1989) a sugerat că nu toate informaţiile conţinute de amintirile de tip flash intră sub incidenţa aceluiaşi pattern al uitării. Astfel, el avansează ideea că unele informaţii esenţiale sunt mai puţin afectate de uitare, în timp ce alte informaţii detaliate sunt afectate într-o mai mare măsură de trecerea timpului.

Alţi autori au sugerat faptul că principala caracteristică a amintirilor de tip flash nu este acurateţea, ci mai degrabă gradul ridicat de încredere pe care indivizii îl raportează în legătură cu propria capacitate de reamintire (Talarico & Rubin, 2003).

Unele studii au încercat să arate că, de fapt, amintirile de tip flash sunt influenţate şi pot fi analizate cu ajutorul unor determinanţi emoţionali şi sociali (Brown & Kulik, 1977; Conway, 1994; Pillemer, 1984; Ruiz-Vargas, 1993). O parte dintre autorii amintiţi explică de ce indivizii care au trăit aceeaşi experienţă emoţională au amintiri atât de diferite. Brown şi Kulik arată că un eveniment afectează indivizii în manieră diferită tocmai datorită nivelurilor (mai mici sau mai mari) de „importanţă" care îi sunt atribuite iar Livingston (apud Conway, 1994) vorbeşte de „importanţă biologică" atribuită unui eveniment într-un moment şi context anume. Cu alte cuvinte, atribuirea unui înalt nivel de importanţă determină codarea informaţiilor într-o manieră diferită, proces care are drept rezultat formarea unor amintiri durabile şi foarte detaliate (Brown & Kulik, 1977; Guy & Cahill, 1999, apud Curci, 2001). Impactul acestei evaluări personale (în termeni de

importanţă pentru individ) privind amintirea unei experienţe emoţionale a fost evidenţiat de către teoriile cognitiviste ale emoţiilor. Aceste teorii sugerează faptul că emoţiile sunt ierarhizate în funcţie de evaluarea evenimentului original (eveniment-sursă), iar evaluările evenimentului reprezintă de fapt procesări automate ale unor stimuli care determină diferenţierea trăirilor subiective. Evaluările diferite ale aceluiaşi eveniment-sursă genereză trăiri emoţionale diferite (Frijda, 1987; Frijda, Kuipers & ter Schure, 1989; Scherer, 1984, 1997 apud Conway, 1998).

Diferit de autorii care au abordat amintirile de tip flash din prisma trăirilor afective, alţi cercetători au propus o nouă explicaţie, din perspectiva impactului factorilor sociali (Wright & Gaskell, 1995, apud Curci, 2001). Astfel, amintirile de tip „flash" se referă la „experienţele împărtăşite" care apar în cadrul unor diferite contexte sociale (Bellelli, 1999; Pennebaker, Paez & Rime, 1997, apud Curci, 2001), împărtăşirea socială şi gândurile repetitive legate de un eveniment important fiind cele care oferă contur evocărilor, procesul de reamintire fiind influenţat de gradul de importanţă acordat şi de încărcătura emoţională resimţită (Finkenauer, Gisle & Luminet, 1997). O altă ipoteză avansată susţine că indivizii discută şi evaluează evenimentele publice sau deosebit de importante în conformitate cu interesele şi gradul de implicare emoţională a grupului social din care fac parte. Într-un sens mai larg, indivizii evocă în special amintirile şi informaţiile mnezice relevante pentru ţara sau grupul lor de apartenenţă (Robinson, 1996, apud Curci, 2001), deoarece „ele corelează pozitv cu identitatea personală şi socială a indivizilor, servind astfel la menţinerea unei stime de sine ridicate" (Gaskell & Wright, 1997, p. 180, apud Curci, 2001, p. 83).

Ipoteze avansate

Cazul Larisa Chelaru a marcat, prin gravitatea sa, opinia publică ieşeană, constituind (timp de aproape trei luni) subiectul de primă pagină a ziarelor locale. În data de 17 octombrie 2005 presa locală şi două posturi de televiziune naţionale (Pro TV şi Antena 1) anunţau dispariţia Larisei Chelaru, în vărstă de 12 ani, din cartierul ieşean Lunca Cetăţuii. În următoarele luni, investigaţiie efectuate de organele de anchetă ieşene nu au ajuns la nici un rezultat şi, în ciuda ipotezelor avansate nu a fost reţinut în arest nici un suspect. Cu câteva zile înainte de finalul anului 2005 (pe data de 28 decembrie), cadavrul Larisei Chelaru a fost descoperit în tomberonul din faţa blocului. Autopsia şi mărturia ulterioară a lui Robert Ciobanu – autorul abuzului sexual şi al crimei - au arătat faptul că fetiţa fusese omotâtă chiar în ziua dispariţie sale. Rezultatul tragic al acestui caz şi modul greoi de operare al poliţiei ieşene (poliţia cercetase superficial boxa în care a fost ţinut

cadavrul de la momentul dispariţiei şi până în momentul mutării acestuia la tomberon) au avut drept rezultat demiterea conducerii Poliţiei Judeţene Iaşi de la acea vreme. Evenimentele care au urmat în perioada imediat următoare descoperirii cadavrului (mărturia lui Robert Ciobanu, descoperirea dovezilor abuzului sexual şi ale prezenţei unui complice) au crescut vizibilitatea cazului Larisa Chelaru, acesta fiind pe larg dezbătut de presa locală şi naţională. În plus, tergiversarea apărută în timpul procesului penal şi cererea de clemenţă la adresa judecătorilor exprimată de avocatul lui Robert Ciobanu l-au determinat pe tatăl Larisei Chelaru să recurgă la sinucidere, înainte de pronunţarea sentinţei de către magistraţii ieşeni.

Primul obiectiv al studiului de faţă a fost investigarea ratei de apariţie a amintirilor de tip flash – în legătură cu cazul Larisa Chelaru, în cadrul a două grupuri definite în funcţie de gradul de apropiere sau depărtare (în termeni de distanţă fizică) faţă de locul în care s-a produs evenimentul-sursă (moartea Larisei Chelaru).

În cadrul studiului nu este testat nici un model privind formarea şi menţinerea amintirilor de tip flash.

Aşa cum sugerează literatura de specialitate, am definit amintirile de tip flash facând referire la aşa-numitele categorii canonice ale contextului în care a fost receptată ştirea despre moartea Larisei Chelaru (timp, locaţie, persoane prezente/însoţitori, detalii, activităţi desfăşurate la acel moment şi imediat după) (Brown & Kulik, 1977; Conway, 1944; Neisser, 1992 apud Constantin, 2004)

Au fost formulate două ipoteze generale:

a. Distanţa fizică (dedusă prin raportare la locul evenimentului-sursă şi la arealul de convieţuire a subiecţilor) influenţează formarea şi menţinerea amintirilor de tip flash.
b. Distanţa fizică şi prezenţa amintirilor de tip flash influenţează gradul de încredere în comunitate.

Metoda

Amintirile privind moartea Larisei Chelaru au fost testate în două momente diferite: prima dată la 12 luni de la producerea evenimentului şi a doua oară la trei luni distanţă faţă de momentul-test (la 15 luni de la producerea evenimentului).

Memoria a fost testată cu un chestionar creat de T. Constantin pentru investigarea amintirilor de tip flash în legatură cu atentatele teroriste de la 11 Septembrie 2001, chestionar adaptat pentru evenimentul-sursă investigat de noi. Chestionarul „Larisa" cuprinde 25 de itemi care fac referire la anumite informaţii legate de cazul Larisa Chelaru şi conţine trei părţi: (1) prima parte cuprinde itemi referitori la datele despre evenimentul-sursă, (2) a doua parte face referire la

circumstanţele în care subiecţii au aflat informaţii despre evenimentul-sursă, (3) iar cea de-a treia parte conţine itemi referitori la maniera în care subiecţii au primit ştirea (emoţii, cogniţii, comportamente). Chestionarul-test şi chestionarul-retest au fost identice.

În faza de retest participanţii au primit un al doilea instrument. Chestionarul „Acceptarea celorlalţi", al lui William F. Fey, a fost utilizat pentru testarea celei de-a doua ipoteze. Măsurând încrederea în comunitate, acest instrument conţine o scală de 20 de itemi în care cotarea se face pe cinci trepte.

Participanţi

La cercetare au participat 240 de subiecţi, dintre care 120 din Iaşi (60 de femei şi 60 de bărbaţi) şi 120 din Lunca Cetăţuii (64 femei şi 56 bărbaţi). Vârstele lor au fost cuprinse între 16 şi 69 ani, cu o medie de 37,2 ani.

Participanţii nu aveau cunoştinţe privind amintirile de tip flash.

Rezultate

Rezultatele au arătat că subiecţii din Lunca Cetăţuii prezintă tendinţa de a evoca în medie amintiri mult mai acurate şi mai detaliate, fiind capabili să ofere informaţii relevante privind circumstanţele în care au aflat despre moartea Larisei Chelaru. În opoziţie cu amintirile de tip „flash", amintirile subiecţilor din Iaşi referitoare la detaliile contextului în care au aflat ştirea sunt „fragile", fragmentate şi afectate de trecerea timpului. În acelaşi timp detaliile pe care subiecţii din Lunca Cetăţuii le-au memorat în legătură cu circumstanţele aflării veştii despre evenimentul sursă sunt rezistente în timp şi puţin influenţate de fenomenul uitării.

În ceea ce priveşte intensitatea trăirii afective, subiecţii din primul grup (Lunca Cetăţuii) raportează că au primit vestea morţii Larisei Chelaru cu o mai mare intensitate comparativ cu subiecţii din Iaşi, distanţa fizică şi psihologică influenţând astfel semnificativ intensitatea anumitor emoţii (în situaţia test-retest); acest lucru sugerează faptul că amintirile legate de Cazul Larisa Chelaru raportate de persoanele care trăiesc în arealul în care a avut loc evenimentul-sursă (Lunca Cetăţuii) sunt acompaniate de emoţii puternice, intensitatea resimţită influenţând la rândul său caracterul excepţional (rezistent la uitare) al acestor amintiri. În strânsă legatură cu intensitatea emoţiilor am presupus a fi şi gradul de surprindere. În această direcţie, confirmându-ne aşteptările, subiecţii din Lunca Cetăţuii au resimţit un grad de surprindere mult mai mare în ceea ce priveşte vestea morţii Larisei Chelaru comparativ cu subiecţii din Iaşi. Fiind unul dintre cei mai importanţi determinanţi ai amintirilor de tip „flash", gradul de surprindere ridicat resimţit de către subiecţii din Lunca Cetăţuii sugerează că amintirile acestora în legătură cu

moartea Larisei Chelaru sunt detaliate şi durabile. Pentru a analiza stabilitatea în timp a amintirilor, ulterior, ne-am propus să vedem în ce măsură aceste rezultate se confirmă în ambele situaţii ale cercetării (test-retest). Aşadar, am comparat detaliile şi informaţiile oferite în cele două momente ale testării, rezultatele sugerând că, independent de trecerea timpului, subiecţii îşi amintesc cu acurateţe circumstanţele contextului în care au aflat vestea despre moartea Larisei Chelaru. Constanţa răspunsurilor oferite de subiecţi în cadrul celor două etape ale cercetării sugerează faptul că amintirile acestora nu sunt afectate de trecerea timpului.

Prin urmare, datele obţinute ne-au confirmat prima ipoteză de cercetare care stipula că persoanele care sunt mai aproape fizic si psihologic de locul de producere al evenimentului-sursă vor avea formate şi vor evoca amintiri de tip flash. La subiecţii din Iaşi au fost observate amintiri obişnuite, afectate de fenomenul uitării.

În ceea ce priveşte ce-a de-a doua ipoteză de cercetare, rezultatele ne-au infirmat, la o prima analiză, ipoteza avansată. Nu am obţinut diferenţe semnificative între nivelurile de încredere în comunitate raportate de participanţii din Lunca Cetăţuii şi cele raportate de participanţii din Iaşi. Diferenţe semnificative am obţinut în urma analizei influenţei amintirilor (prin reamintire şi evocare) asupra nivelului de încredere în comunitate raportat. Astfel, persoanele care şi-au reactivat amintirile legate de cazul Larisa Chelaru (prin completarea chestionarului „Larisa") înainte de completarea celui de-al doilea instrument au obţinut scoruri mici, raportând un grad mic de încredere în comunitate. În opoziţie, subiecţii cărora li s-a dat spre completare cel de-al doilea instrument fără să li se fi amintit în vreun fel de evenimentul-sursă au obţinut scoruri mari, raportând un grad de încredere în comunitate semnificativ mai mare comparativ cu primul grup.

Aşadar, ipoteza noastră se confirmă parţial.

Discuţii

În acest studiu am examinat amintirile indivizilor privind circumstanţele în care au auzit pentru prima dată despre moartea Larisei Chelaru. Rezultatele arată că participanţii aflaţi în imediata vecinatate a locului de producere a evenimentului şi-au reamintit multe informaţii contextuale. Persoanele par să-şi aducă aminte destul de bine şi intensitatea reacţiilor emoţionale avute în momentul aflării veştii. Aceste rezultate sunt în acord cu cele ale lui Curci (2001), însă le contrazice pe cele ale lui Fivush (2003), care a observat că persoanele nu-şi aduc aminte cu exactitate de intensitatea trăirilor la aflarea veştii surprinzătoare, negative. Aceste date contradictorii ar putea fi explicate, din punctul nostru de vedere, facând apel la diferenţele de metodologie şi proceduri adoptate pentru evaluarea emoţiilor. Dacă

Fivush a măsurat stresul emoţional global (în legătură cu atentatele de la 11 Septembrie 2001), cercetarea de faţă şi cea a lui Curci au inclus evaluări ale intensităţii emoţionale generale.

În ceea ce priveşte amintirile legate de contextul în care a fost receptată ştirea, rezultatele studiului nostru arată că nu toţi itemii au fost reaminţi, existând diferenţe semnificative între informaţiile esenţiale despre cazul Larisa Chelaru (core) şi detaliile contextuale, la subiecţii din Iaşi; diferenţele de acest gen la subiecţii din lunca Cetăţuii au fost nesemnificative statistic. Mai mult, au fost observate diferenţe şi la nivel de cantitate a informaţiilor, participanţii din Iaşi amintindu-şi semnificativ mai puţine date (generale şi contextuale) comparativ cu participanţii din Lunca Cetăţuii. Astfel, distanţa psihologică şi fizică relativ mică pare să joace un rol important în apariţia şi menţinerea amintirilor de tip flash. Această concluzie este susţinută de datele culese care au sugerat că doar amintirile participanţilor din Lunca Cetăţuii au fost caracterizate de un grad mare de acurateţe şi de stabilitate în timp. Mai mult, prezenţa şi activarea amintirilor de tip flash par a influenţa încrederea în comunitate, participanţii din Lunca Cetăţuii raportând suspiciune faţă de persoanele din jur, considerând că nu sunt în siguranţă în comunitatea lor. Paradoxal, distanţa fizică mică faţă de locul de producere a evenimentului-sursă nu pare a influenţa gradul de încredere în comunitate întrucât subiecţii din Iaşi nu au raportat niveluri de încredere semnificativ mai ridicate.

Ca linii viitoare de acţiune se doreşte aprofundarea studiului privind impactulul evenimentelor publice negative asupra comunităţilor, în direcţia identificării rolului jucat de mass-media în formarea amintirilor de tip flash.

Bibliografie

Berntsen, D. (1998). Voluntary and Involuntary Access to Autobiographical Memory, în *Memory*, Vol. 6, Nr. 2, pp. 113-141

Bluck, S. (2003). Autobiographical Memory: Exploring Its Functions in Everyday Life, în *Memory*, Vol. 11, pp. 113-123

Brown, N. R. & Schopflocher, D. (1998). Event Clusters: an Organization of Personal Events in Autobiographical Memory, în *Psychological Sciences*, Vol. 9, Nr. 6, pp. 470-475

Brown, N. R. & Schopflocher, D. (1998). Event Cueing, Event Clusters and the Temporal Distribution of Autobiographical Memories, în Applied *Cognitive Psychology*, Vol. 12, pp. 305-319

Constantin, T. (2004). *Memoria Autobiografică*, Editura Institutul European, Iaşi

Constantin, T. (2004). Codificarea şi Evaluarea Evenimentelor Publice în Memoria Socială, în *Revista de Psihologie Socială*, Nr. 12, Editura Polirom, Iaşi

Conway, M. A., Gathercole, S. E. & Cornoldi, C. (1998). *Theories of Memory* (volumul II), Psychology Press Ltd., Hove, UK

Curci, A., Luminet, O., Finkenauer, C., Gisle, L. (2001). Flashbulb Memories in Social Groups: a Comparative Test-Retest Study of the Memory of French President Mitterrand's Death in a French and a Belgian Group, în *Memory*, Vol. 9, Nr. 2, pp. 81-101

Ferre-Romeu, P. (2006). Memories of the Terrorist Attacks of September 11, 2001: A Study of the Consistency and Phenomenal Characteristics of Flashbulb Memories, în *The Spanish Journal of Psychology*, Vol. 9, Nr. 1, pp. 52-60

Curci, A., Luminet, O., Finkenauer, C., Gisle, L. (2001). Flashbulb Memories in Social Groups: a Comparative Test-Retest Study of the Memory of French President Mitterrand's Death in a French and a Belgian Group, în *Memory*, Vol. 9, Nr. 2, pp. 81-101

Ferre-Romeu, P. (2006). Memories of the Terrorist Attacks of September 11, 2001: A Study of the Consistency and Phenomenal Characteristics of Flashbulb Memories, în *The Spanish Journal of Psychology*, Vol. 9, Nr. 1, pp. 52-60

Friedman, W. J. & de Winstanley, P.A. (1998). Changes in the Subjective Properties of Autobiographical Memories with the Passage of the Time, în *Memory*, Vol. 6, Nr. 4, pp. 367-381

Greenberg, D.L. & Rubin, D.C. (2003). The Neuropsychology of Autobiographical Memory, în *CORTEX*, Nr. 39, pp. 687-728

Hayes, N. & Orrell, S. (1993). *Psychology: An Introduction* (Third Edition), Editura Longman Group UK LTD.

Henderson, D., Hargreaves, I., Gregory, S. & Williams, J. M. G. (2002). Autobiographical Memory and Emotion in a Non-clinical Sample of Women with and without a Reported History of Childhood Sexual Abuse, în *British Journal of Clinical Psychology*, Nr. 41, pp. 129-141

Klein, S.B. & Al. (2004). A Theory of Autobiographical Memory: Necessary Components and Disorders Resulting from their Loss, în *Social Cognition*, Vol. 22, Nr. 5, pp. 460–490

Kremers, I.P., Spinhoven, Ph. & Van der Does, A. J. W. (2004). Autobiographical Memory in Depressed and Non-depressed Patients with Borderline Personality Disorder, în *British Journal of Clinical Psychology*, Nr. 43, pp. 17-29

Lancaster, J.S. & Bar salon, L. W. (1997). Multiple Organizations of Events in Memory, în *Memory*, Vol. 5, Nr. 5, pp. 569-599

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Libby, L.K., Neisser, U. (2001). Structure and Strategy in the Associative False Memory Paradigm, în *Memory*, Vol. 9, Issue 3, p. 145

Luminet, O., Curci, A., Marsh, E. J., Wessel, I., Constantin, T., Gencoz, F. & Yogo, M., The Cognitive, Emotional and Social Impacts of the September 11th Attacks: Group Differences in Memory for the Reception Context and its Determinants, în *Hearing the News of the 9/11 Attacks*, pp. 210-223

Neisser, U. & Fivush, R. (1994). *The Remembering Self. Construction and Accuracy in the Self-Narrative*, Cambridge University Press

Nguyen, E.M. (2002). Gender Differences and Flashbubl Memories Regarding the Recent Event of September 11, 2001, în *Journal of Social Psychology*, 4, pp. 110-115

Piolino, P., Desgranges, B. & Eustache, F. (2000). *La Mémoire Autobiographique: Théorie et Pratique*, Solal Editeurs, France

Talarico, J.M. & Rubin, D.C. (2003). Confidence, not Consistency, Characterizes Flashbulb Memories, în *Psychological Sciences*, Vol. 14, Nr. 5, pp. 455-461

Rubin, D. C. (2002). Inner Speech and Bilingual Autobiographical Memory: a Polish-Danish Cross-cultural Study, în *Memory*, Vol. 10, pp. 45-54

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Violul marital, o formă de violență domestică

Alice Mariana Apetrei[1]

Moto: „Când persoana căreia i-ai încredințat viața te violează,
nu este doar o vătămare fizică,
ci este o tradare a căsniciei voastre și a încrederii tale."

Rezumat. Lucrarea de față își propune să abordeze problematica violului marital, ca formă a violenței domestice. Mult timp, acest tip de viol a fost ignorat de legislațiile statelor, considerându-se că nu poate fi subiectul pasiv al violului soția făptuitorului, pentru că raporturile ei sexuale cu acesta sunt o îndatorire conjugală la care aceasta și-a dat consimțământul prin căsătorie. Abia în 1984 Curtea de Apel a statului New York a proclamat imunitatea maritală ca fiind neconstituțională, iar în 1991 Camera Lorzilor a recunoscut statutul de infracțiune a violului marital, statuând că un violator rămâne un violator, indiferent de raporturile sale cu victima. Exemplul acestor două state a fost preluat de majoritatea statelor europene care incriminează, în prezent, această formă de violență, luând măsuri pentru protejarea victimelor ei. În ciuda conservatorismului pronunțat, și în România s-a creat un cadru legislativ pentru sancționarea soților violatori, chiar mai aspru decât ceilalți, prin prevederile Codului penal și cele ale Legii 217/2003 privind prevenirea și combaterea violenței domestice. Cu toate acestea, instanța nu a avut ocazia să se pronunțe în astfel de cauze, dezinformarea, frica, rușinea sau dorința victimelor de a păstra familia unită constituind adevărate piedici în denunțarea cazurilor de viol marital. Cu toate că au fost elaborate studii cu privire la cauzele violului marital și la caracteristicile soțului agresor, prea puține acțiuni concrete au fost luate. Avem speranța că, în timp, cu eforturile concertate ale organismelor internaționale, organizațiilor nonguvernamentale și ale societății civile, femeile vor avea cunoștințele necesare și curajul de a spune nu violenței domestice, inclusiv violului marital și vor putea astfel să se bucure pe deplin de drepturile lor

Abstract. The paper here below focuses on the marital rape as modality of thr domestic violence. Ignored for many centuries, this type of rape was considered impossible as the wife was the property of her husband, who had absolute powers over her. Moreover, it was alleged that through marriage the wife consented to have sexual relations with her husband, as part of her conjugal obligations. This mentality changed due to some famous decisions: -

[1] Absolventă Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iași, Facultatea de Drept, mary_aliss2003@yahoo.com

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

in 1984 the New York Court proclaimed that the *marital immunity* in rape is contrary to the Constitutional standards and in 1991 the House of Lords recognized that a rapist remain a rapist, whatever would be his relations with the victim. This change of view was confirmed indirectly by the European Court of Human Rights and it encouraged other countries to modify their legislations. Even if traditionally Romania protected the family, considering marital rape a private business, the legislation improved nowadays, offering protection and help to the victim. However, few cases were reported, as mentality, shame, fear, love or just disinformation of the abused wife represents some of the obstacles encounter by the authorities. Studies analyzed the psychology of the victim and the features of the rapist husband but without many practical results. That is way it is advisable that campaigns of information were organized for the women to know there rights and their possibility of having their aggressive husbands condemned.

1. Despre violența domestică

Violența ține de viața cotidiană a societății noastre și ne amenință direct sau indirect în fiecare zi, direcțiile ei de acțiune fiind adesea orientate asupra unor grupuri și categorii vulnerabile ale societății, ca minoritățile etnice, religioase sau sexuale, femei, copii și persoane de vârsta a treia. Modalitățile actelor de violență diferă în funcție de epocă, topografie, cultură, evoluție moral-spirituală a comunităților, formele ei mergând de la violență în plină lumină, până la violență foarte bine ascunsă.

Una dintre cele mai vechi forme ale violenței este violența domestică, definită generic ca: „orice faptă de violență sau agresiune fizică, sexuală, emoțională, sau psihologică a unei persoane, exercitată de un membru al familiei, partener sau fost-partener, în cadrul unei relații familiale existente sau trecute, indiferent de gen sau orientare sexuală”[2]. Mult timp, violența domestică a fost considerată o problemă personală, de familie, și nu un act de violență. În dreptul roman, părinții aveau drepturi depline asupra copiilor, iar femeile erau proprietatea taților și mai târziu a soților, care aveau posibilitatea de a le disciplina, indiferent de mijloacele folosite. Fenomenul violenței s-a perpetuat de-a lungul timpului și chiar după ce abuzul asupra membrilor familiei nu a mai fost permis, s-a oferit o atenție scăzută acestor fapte, ele fiind considerate chestiuni care nu priveau restul societății.

Violența se manifestă în forme multiple, afectând toate aspectele personalității: cel fizic, cel psihic(emoțional), cel moral și cel sexual. De

[2] Lockton, D. & Ward, R. (1997). *Domestic violence*. London: Cavendish Publishing Limited, p.31

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

multe ori aceste aspecte se întrepătrund, abuzul emoțional având adesea repercursiuni pe plan psihic, iar abuzurile sexuale sunt însoțite cel mai adesea și de vătămări fizice și emoționale. De asemenea, abuzurile fizice au adesea repercusiuni psihice și uneori au motivații sexuale sau sunt însoțite în mod expres de un comportament sexual.

Amploarea violenței familiale constituie una dintre cele mai grave probleme sociale cu care se confruntă societățile contemporane, inclusiv societatea română. Abuzul asupra copiilor, violența conjugală, agresiunea asupra batrânilor au devenit subiecte de dezbatere publică abia în ultimele decenii. În majoritatea statelor lumii, legislația de protecție a femeii și de incriminare a partenerului agresor a început să fie formulată și să funcționeze în jurul anilor 1990. Până la această dată, legislația statelor privind violența domestică era un amestec exotic de tradiții locale și reverberații ale unor prevederi internaționale[3].

2. Despre viol – apariție și evoluții

Întreaga istorie a sexualitatii umane a cunoscut o serie de forme de exprimare a instinctului sexual, forme ce nu au un caracter unitar sau omogen, ci posedă o mare variabilitate și diversitate, în funcție de tradiții, moravuri, obiceiuri, reguli scrise sau nescrise. Astfel, neexistând doar un singur model cultural al sexualității umane, nu se pot judeca „abaterile" sau formele de „devianță". De aceea se afirmă că ceea ce într-o anumită societate poartă eticheta de deviant, în alte societăți sau perioade istorice este definit ca un fenomen normal. M. Eliade afirma că: „pentru omul modern sexualitatea nu reprezintă decât acte fiziologice, în timp ce pentru omul culturilor arhaice, aceasta reprezenta o ceremonie, un sacrament". În acest sens, în mai multe credințe și religii tradiționale străvechi, femeia reprezenta un simbol al puterii generatoare, ce nu avea un caracter erotic cum întâlnim astăzi în societățile civilizate.

Incriminarea violului ca formă de devianță penală, sancționată de lege, poate fi considerată un produs al schimbărilor intervenite în perioada contemporană, în legătură cu poziția femeii în familie și în societate. În mai multe societăți tradiționale, femeile erau tratate la fel ca orice sclavă, fiind umilite și dominate de bărbați. Această atitudine are o îndelungată istorie, fiind reflectată în religie, morală și legislație[4].

---

[3] În 2007, doar 89 de state aveau o formă de prevedere legislativă împotriva violenței în familie.

[4] Rădulescu, S.M. (1996). *Sociologia și istoria comportamentului sexual deviant* București: Nemira, p.128

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Problematica violului a intrat recent în domeniul de studiu al ştiinţelor psiho-sociale. Înainte de primul război mondial, violul abia dacă era menţionat în lucrările psihiatrice, printre comportamentele sexuale deviante. Giddens arăta că violul este un efect direct al legăturii făcute între sexualitate şi sentimentele de putere ori superioritate asupra altora, fiind un act de agresiune în care victimei i se neagă dreptul la autodeterminare. Freud consideră că violul este mai mult asociat ideii de plângere sexuală decât de agresiune; aceasta nu este perceput ca o crimă, ci mai degrabă ca o faptă minoră a cărei gravitate este neîncetat contestată de către făptuitori. Brownmiller afirmă că „violul este comiterea unui act de contact sexual cu o femeie, nu şi cu soţia, împotriva voinţei şi consimţământului acesteia, în condiţia în care voinţa ei este înfrântă prin forţă, ori prin droguri sau băuturi aloolice, ori atunci când, din cauza deficienţei mentale, ea este incapabilă de o judecată raţională, sau atunci când ea se află sub limita vârstei consimţământului".

Violul este apreciat de criminologi ca una dintre cele mai grave infracţiuni, una dintre cele mai importante din ansamblul infracţiunilor comise prin violenţă, deoarece are un impact puternic şi îndelungat asupra vieţii sociale a victimei prin traumele pe care le produce. Conform datelor deţinute de FBI, violul reprezintă una din cele şapte infracţiuni principale comise de americani, legislaţia americană distingând între[5]: violul ca legătură sexuală care implică forţă (*forcible rape*), violul asupra unei minore (*statutory rape*), violul în care victima cunoaşte pe agresor (*data rape*) şi violul soţului asupra soţiei (*marital rape*).

3.Violul marital – forma „uitată" a violului

Mult timp, acest tip de viol nu am fost nici măcar amintit de legislaţiile statelor, considerându-se ca lipsit de orice temei. Încă din vechime s-a conturat concepţia, care mai persistă şi astăzi, că soţul are puteri depline asupra soţiei, contractul de căsătorie presupunând o limitare a libertăţii soţiei, ea trebuind să satisfacă toate dorinţele soţului. Bărbatul se bucura de autoritate, de drepturi depline asupra membrilor familiei, inclusiv asupra corpului soţiei. Astfel, pentru mult timp, nimeni nu şi-a pus problema că siluirea femeii de către soţ ar reprezenta o infracţiune, ci mai degrabă un mod de disciplinare a acesteia.

Odată cu mişcarea de emancipare a femeilor şi cu promovarea universalităţii drepturilor omului, apar şi primele acuzaţii de agresiuni sexuale din partea soţiilor. Însă acestea sunt tratate cu indiferenţă şi dispreţ, fiind considerate ca nefondate. Astfel, se argumententa că „dacă ar fi admisă acţiunea publică pentru

[5] Reid, S.T. (1988). *Crime and Criminology*. New Zork: Holt, Rinehart and Winston. editia a 5-a, p.233

injurii şi maltratări între soţ şi soţie, există persoane care şi-ar petrece trei sferturi din viaţă în închisoare". Cu atît mai mult, poziţia capului familiei reinstaurează o inegalitate de fapt, soţul având conducerea supremă a casei, unde exercită un fel de poliţie şi jurisdicţie internă. La acestea se adaugă şi concepţia potrivit căreia autorităţile şi poliţia nu trebuie să-şi interpună autoritatea între soţ şi soţie.

O frână în calea recunoaşterii existenţei violului marital au constituit-o şi reglementările legislative. Nefiind confruntaţi cu această tragică realitate, sau acordându-i puţină atenţie, legiuitorii nu au incriminat-o, adoptând o poziţie pasivă şi aşteptând ca timpul să-şi spună cuvântul. Astfel, art. 130 din Codul Penal din New York preciza că „Prin cuvântul femeie din definiţia violului se înţelege o persoană care nu e căsătorită cu autorul". În lumina legislaţiei româneşti, se vorbea de viol doar în ceea ce priveşte actul sexual realizat „în afara căsătoriei", excluzând astfel din start posibilitatea depunerii unei plângeri de viol marital.

În prezent, situaţia este cu totul alta. Fie prin decizii pronunţate de instanţe în soluţionarea unor cazuri de viol între soţi, fie prin schimbarea opticii unor legiuitori, violul marital a ajuns să fie incriminat de majoritatea legislaţiilor europene. Cu toate acestea, cazurile raportate sunt puţine, victimele evitând din varii motive raportarea acestor incidente. Ca urmare a acestui fapt, studiile cu privire la acest fenomen sunt puţine şi adeseori divergente.

a.Violul marital în legislaţiile altor state

În secolele anterioare, legislaţia privind infracţiunile sexuale avea drept principiu de bază protejarea virginităţii femeii, a legitimităţii urmaşilor, precum şi a intereselor patrimoniale ale familiei. Atâta timp cât femeia era socotită proprietatea tatălui sau a soţului, de esenţa infracţiunii de viol era furtul proprietăţii altei persoane. În consecinţă, violul asupra soţiei nu era incriminat pentru că soţul nu putea să abuzeze de proprietatea sa. Odată cu evoluţia societăţii, evident că acest mod de a privi problema s-a modificat radical.

În Anglia, prima referire la această problemă apare în secolul al XVIII-lea, în opera lui Sir Matthew Hale, potrivit căruia: „soţul nu poate fi vinovat de viol comis asupra soţiei datorită consimţamântului acordat prin contractul nupţial, acord pe care aceasta nu poate să-l retracteze"[6]. Situaţia a început să se modifice odată cu apariţia, în 1949, a cazului R.v.Clarke, în care soţul şi-a violat soţia după ce aceasta obţinuse o decizie judecătorească de separaţie în fapt. Soluţia a fost de a se reţine infracţiunea de viol spunându-se că, dacă printr-un act juridic – căsătoria –, soţia

[6] Chiriţă, R. (2002). *Violul conjugal în dreptul comparat*, Revista de Drept Penal, 2, p.154-161

şi-a dat consimţământul pentru a întreţine relaţii sexuale, aceasta poate printr-un alt act juridic – obţinerea actului de separare – să-şi revoce consimţământul. La scurt timp însă, s-a decis că simpla introducere a cererii de divorţ nu este suficientă pentru a retracta acordul dat la căsătorie.

De abia în 1991, Camera Lorzilor a avut ocazia să analizeze această problemă, în cazul R.v.R. De data aceasta, violului marital i s-a recunoscut caracterul penal, înalta instanţă statuând că legea trebuie să declare că un violator rămâne un violator, subiect al raportului de drept penal, indiferent de raporturile sale cu victima. Astfel, în prezent, Anglia sancţionează violul marital după regulile de drept comun. Singura deosebire apare în legătura cu sarcina probei: atunci când este vorba despre persoane între care nu existau relaţii anterioare, în dreptul englez se prezumă absenţa consimţământului, în timp ce în cazul persoanelor căsătorite sau a celor care au relaţii sexuale de o perioadă de timp, cu caracter de constanţă, se prezumă existenţa consimţământului.

Tot în 1991, o poziţie similară a fost adoptată şi de către jurisprudenţa australiană printr-o decizie a instanţei supreme. Plecând de la o dispoziţie legală potrivit căreia „nici o persoană nu trebuie prezumată, prin simplul fapt că este căsătorită cu o altă persoană, că ar fi consimţit la relaţii sexuale cu acea persoană" şi de la decizia Camerei Lorzilor R. v. R., s-a decis condamnarea soţului pentru viol marital. S-a precizat faptul că: „drepturile maritale ale soţilor sunt mutuale şi lor le corespund obligaţii mutuale, dar nu sunt susceptibile de executare forţată. Atâta timp cât o uniune pe viaţă dintre un bărbat şi o femeie nu poate fi menţinută prin decizii judecătoreşti, obligaţiile maritale trebuie să fie executate voluntar de către fiecare dintre soţi". În urma acestei decizii, statele australiene au înlaturat distincţia dintre violul marital şi cel din afara căsătoriei.

În Statele Unite, pentru mulţi ani, cea mai mare parte a statelor federale au adoptat aşa-numita „imunitate maritală", ca parte a definiţiei violului. În favoarea acestei practici s-a adus ca argument protejarea vieţii familiale de intruziunea statului sau protejarea soţului în cursul procedurilor de divorţ contra unor plângeri deranjante ale soţiei. Interesul faţă de violul marital apare abia în 1975, când Diana E.H. Russell introduce în cartea sa *The Politics of Rape* un capitol intitulat: *Taţi, soţi şi alţi violatori*. Lucrările ulterioare pe această temă, deşi destul de puţine, indică faptul că numărul incidentelor de viol marital este cu mult mai mare decât s-ar fi crezut iniţial[7].

În 1977, Oregon a fost primul stat care a judecat un caz de viol marital, la plângerea făcută de Greta Rideout împotriva soţului său, care în final a fost achitat.

[7] Reid, S.T., *op. cit.*, p. 250-253

Ulterior au mai fost procese de acest fel, însă decizia prin care s-a admis existența violului marital a fost o decizie din 1984, a Curții de Apel a statului New York[8], care proclama imunitatea maritală ca fiind neconstituțională. Astfel, instanța americană a înlaturat toate argumentele ce sprijineau regula imunității soțului, specificând că: „o femeie căsătorită are același drept de a-și controla propriul corp ca și una necăsătorită". Această decizie new-yorkeză constituie punctul de plecare al tranziției către abrogarea totală a imunității maritale în dreptul american. După ultimele statistici, doar două state (Alabama și Georgia) mențin o imunitate maritală totală, în timp ce restul statelor condamnă această formă de viol[9].

În Franța, ca și în toate celelalte state, inițial era unanim admisă impunitatea soțului pentru viol comis asupra soției, acesta putând fi sancționat doar pentru fapta de violență pe care violul o implica, teorie confirmată și pe cale jurisprudențială. Ulterior, a urmat o perioadă confuză în care jurisprudența nici nu a afirmat, nici nu a infirmat în mod explicit existența violului marital, doctrina interpretând-o în sensul abandonării concepției clasice. La puțin timp însă două decizii ale Curții de Casație au precizat că: „prezumția de consimțământ între soți la întreținerea de raporturi sexuale în intimitatea vieții conjugale nu funcționează decât până la proba contrară".

Multe alte state au incriminat treptat violul marital. Astfel, în Scoția, s-a stabilit prin decizia instanței supreme că existența consimțământului între soți la acte sexuale poate fi negată prin probă contrară. În Israel, imunitatea soțului a fost abandonată în 1964, jurisprudența stabilind că: „dacă soția ar refuza, fără temei, să mențină relațiile matrimoniale cu soțul său, acesta ar avea la dispoziție remedii juridice". Violul marital este inclus și în Codul Penal al Ungariei, din 15 septembrie 1997, în timp ce în Bosnia violul este incriminat doar în cazul în care agresorul nu este căsătorit cu victima. În Germania, după ce prevederile art. 177 si 178 ale Codului Penal au fost virulent atacate pentru mențiunea „în afara căsătoriei" în definiția violului, legiuitorul a adoptat, în 1997, o lege de modificare a codului, printre principalele obiective ale acesteia fiind lărgirea sferei de aplicare a delictelor sexuale și la faptele comise în timpul căsătoriei[10]. În Spania, deși situația nu este clarificată deplin la nivel legislativ, cea mai mare parte a doctrinei și a jurisprudenței de după 1989 consideră că, atât timp cât obiectul juridic al

---

[8] Court Of Appeal of the State of New York, People vs. Mario Liberta (1984)

[9] Există și state care au păstrat o excepție parțială, violul marital reținându-se, de regulă, atunci când părțile sunt legal separate sau trăiesc separat în momentul producerii acestuia.

[10] Naum, M. & Jurcă, Ctin (2005). *Violența în familie în perspectiva UE.* Constanța: Muntenia, p. 30

infracțiunii de viol este libertatea sexuală, aceasta poate fi exercitată asupra oricarei persoane. Puține state au menținut impunitatea soțului, printre acestea fiind Austria Elveția, Egipt[11] și India.

La nivel european, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a avut ocazia să se pronunțe cu privire la două plângeri identice îndreptate împotriva Marii Britanii, acuzată că a încalcat art. 7 din Conventia Europeana a Drepturilor Omului privind legalitatea incriminării[12]. Ambii recurenți s-au plâns de faptul că au fost condamnați de instanțele britanice pentru viol comis asupra soției, deși, la data la care comiseseră fapta, aceasta nu constituia, potrivit legii, infracțiune. La prima vedere, soluția ar fi trebuit să fie admiterea plângerilor și condamnarea Marii Britanii pentru violarea Convenției. Potrivit jurisprudenței Curții, art. 7 presupune, în esență, că orice persoană trebuie să poată cunoaște întotdeauna consecințele legale ale acțiunilor sale, pentru a se conforma lor. Or, în cazul de față, atâta timp cât jurisprudența anterioară stabilise impunitatea soțului violator, era dificil ca reclamanții să fie obligați să respecte o normă inexistentă. Cu toate acestea, Curtea a respins plângerile reclamanților, folosind două argumente pentru a-și fundamenta decizia. În primul rând, Curtea a considerat că exista o tendință perceptibilă în evoluția jurisprudenței britanice care tindea să desființeze treptat imunitatea soțului. Astfel, Curtea a considerat că răsturnarea jurisprudenței era previzibilă, împărtășind punctul de vedere al Camerei Lorzilor potrivit căruia: „inexistența violului conjugal este o ficțiune a common law-ului, care devenise anacronică și ofensatoare". În al doilea rând, Curtea a afirmat că: „abandonarea ideii inacceptabile că un soț nu poate fi condamnat pentru violarea soției sale este conformă nu numai cu noțiunea civilizată a căsătoriei, ci și cu obiectivele fundamentale ale Convenției a cărei esență este respectul demnității și al libertății omului"[13].

b.Violul marital în legislația din România

În România, în timp ce jurisprudența în materie lipsește cu desăvârșire, doctrina nu este unitară cu privire la existența violului marital. Astfel, s-a

---

[11] În Egipt, se mai consideră că soțul care întreține raporturi sexuale forțate cu soția nu comite viol pentru ca femeia este obligată legal să se supună soțului.

[12] Art. 7 din Convenție potrivit caruia : „nimeni nu poate fi condamnat pentru o actiune sau inacțiune care, în momentul în care a fost comisă, nu constituia infracțiune potrivit dreptului național sau internațional".

[13] Deciziile Curții în cele două cazuri au fost puternic contestate, considerându-se în esență că instanța europeană a dat o decizie care nu a analizat legalitatea incriminarii unui comportament, ci comportamentul însuși.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

argumentat că nu savârşeşte viol bărbatul care are raporturi sexuale cu soția prin constrângere, pentru că acestea țin de esența căsătoriei sau, într-o altă concepție, pentru că actul căsătoriei implică o restrângere a libertății sexuale a femeii, consimțită de aceasta (chiar dacă în fapt soții trăiesc separat). În acest sens s-au pronunțat mai ales legislațiile mai vechi, care ulterior au evoluat în contextul schimbărilor pe plan internațional şi european.

Astfel, în Codul penal de la 1865[14], infracțiunile privitoare la viața sexuală se regăseau în titlul IV (*Crime şi delicte contra particularilor*), la Capitolul I, Secțiunea a V-a (*Atentate în contra bunelor moravuri)*. Violul era reglementat în art. 264 (modificat prin Legea din 17 febr. 1874) denumit *Atentat contra pudoarei, cu violență*, după cum urmează: „Oricine va comite un atentat contra pudoarei îndeplinit sau, cercat, cu violență, în contra unui individ de sex bărbătesc sau femeiesc, se va pedepsi cu maximum închisorii" (5 ani, cf. an. 8, pct. 1 din c.p. 1865 mod. prin Legea din 17 febr. 1874). „Dacă crima s-a comis în contra persoanei unui copil mai mic de 15 ani împliniți, culpabilul se va pedepsi cu maximum recluziunii" (10 ani, cf. an.7, pct.3 din c.p. 1865)".

După cum se poate observa, subiectul activ al infracțiunii poate fi atât bărbatul, cât şi femeia, indiferent de relațiile care există între ei, subiectul pasiv fiind la rândul său un „individ de sex bărbătesc sau femeiesc". Totodată, prin atentat contra pudoarei, legiuitorul a înțeles o siluire, o vătămare a libertății sexuale care se produce fie fără violență (art. 263), fie cu violență (art. 264). Cu toate acestea era de neconceput producerea unui viol între soți, dat fiind concepția societății acelor vremuri.

În Codul penal „Carol al II-lea" (de la 1936), violul era reglementat în Titlul XI (*Infracțiuni contra pudoarei şi bunelor moravuri*), Capitolul I (*Infracțiuni contra pudoarei*), prin articolul 419, care avea următorul conținut:

„Comite delictul de viol şi se pedepseşte cu închisoare corecțională dela 2 la 5 ani şi interdicție corecțională de la 3 la 5 ani:

1. Bărbatul care, prin violență sau amenințare, constrânge o persoană de orice sex, să aibă cu el raport sexual;

2. Bărbatul care, profitând de starea de inconştiență a unei persoane de orice sex, sau de neputința acesteia de a-şi exprima voința, ori de a se apăra, are cu

[14] Codul penal din 1 Mai 1865, cu modificările din 1874, 1882, 1893, 1894 şi 1895.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ea un raport sexual, în afară de căsătorie, indiferent dacă el sau altcineva a produs această stare." [15]

Astfel, art. 419 prevede două modalități distincte ale violului, în funcție de cerințele esențiale ale elementului material. Prima modalitate se referă la raportul sexual obținut prin violență sau amenințare; în acest caz, nu se cere ca raportul sexual să aibă loc în afara căsătoriei, deci și femeia căsătorită este protejată față de soțul ei. Cea de-a doua modalitate se referă la raportul sexual realizat în condițiile în care se profită de starea de inconștiență a victimei ori de neputința acesteia de a-și exprima voința; doar în această situație, legiuitorul a stabilit condiția ca raportul sexual să se realizeze în afara căsătoriei.

S-a dorit, probabil, eliminarea din sfera violului a unor ipoteze de genul celor în care soțul are un raport sexual cu soția aflată fie într-o stare pasageră de inconștiență, fie într-o stare de iresponsabilitate, survenită după încheierea căsătoriei. Sigur că, în aceste cazuri, datorită legăturii create prin căsătorie, se poate prezuma existența consimțământului din partea soției. Este însă vorba doar de o prezumție de acceptare a unui raport sexual, în cazul în care nu a existat o manifestare de voință, într-un sens sau altul, din partea femeii și nu de o renunțare *ab initio* la libertatea sexuală[16].

Spre deosebire de art. 419, în art. 197 din actualul cod penal, sunt tratate împreună ambele modalități, respectiv violența și starea de inconștiență. Actualul cod penal, adoptat prin legea nr. 15/1968, reglementează violul în art. 197 (Titlul II – *Infracțiuni contra persoanei*, cap. III – *Infracțiuni privitoare la viața sexuală*), astfel: „(1) Actul sexual de orice natură, cu o persoană de sex diferit sau de același sex, prin constrângerea acesteia sau profitând de imposibilitatea ei de a se apăra ori de a-și exprima voința, se pedepsește cu închisoare de la 3 la 10 ani și interzicerea unor drepturi. (2) Pedeapsa este închisoarea de la 5 la 18 ani și interzicerea unor drepturi, dacă: fapta a fost săvârșită de două sau mai multe persoane împreună; victima se afla în îngrijirea, ocrotirea, educarea, paza sau în tratamentul făptuitorului; victima este membru al familiei; s-a cauzat victimei o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății.

(3) Pedeapsa este închisoarea de la 10 la 25 de ani și interzicerea unor drepturi, dacă victima nu a împlinit vârsta de 15 ani, iar dacă fapta a avut ca urmare moartea sau sinuciderea victimei, pedeapsa este închisoarea de la 15 la 25 de ani

---

[15] În ambele cazuri, dacă victima este mai mică de 14 ani sau dacă a rămas gravidă ori i s-a transmis o boală venerică, pedeapsa este închisoarea corecțională de la 10 ani și interdicția corecțională de la 3 la 5 ani.

[16] Cioclei, V. (1994). *Viața sexuală și politica penală.* New York: Ed. Holding Report, p.48

şi interzicerea unor drepturi. (4) Acţiunea penală, pentru fapta prevăzută în alin.1, se pune în mişcare la plângerea prealabilă a persoanei vătămate."[17]

Totodată, prin Legea 197/2000[18] sistemul măsurilor de siguranţă a fost completat prin reglementarea în art. 118[1]C.pen. a unei noi măsuri de siguranţă denumită „interdicţia de a reveni în locuinţa familiei pe o perioadă determinată", iar în art. 149[1] C.pen. a fost definită expresia „membru de familie" (soţul sau ruda apropiată dacă aceasta locuieşte sau gospodăreşte cu făptuitorul).

Putem observa că în actuala reglementare violul conjugal nu numai că se pedepseşte, dar este chiar o formă calificată a infracţiunii, sancţionându-se mai aspru decât violul simplu, în încercarea legiuitorului de a stopa fenomenul violenţei domestice. Mai mult, spre deosebire de violul simplu, pentru care este necesară depunerea unei plângeri din partea victimei, violul comis asupra unui membru al familiei se investighează din oficiu. Acest aspect este important, întrucât nu mai este nevoie ca soţia violată să depună plângere împotriva soţului agresor (lucru traumatizant şi rar întâmplat), organele de urmărire penală putându-se auto-sesiza sau putând fi sesizate de o terţă persoană care a luat cunoştinţă de cele întâmplate. Rămân totuşi sentimentele de ruşine, de negare şi de vinovăţie, care împiedică victima violului marital să povestească cele întâmplate.

Deşi în ultimii ani s-a putut observa o oarecare diminuare a fenomenului violenţei domestice, reglementările în vigoare prezintă unele lacune, semnalate atât de autorităţile judiciare, cât şi de Institutul pentru Cercetarea şi Prevenirea Criminalităţii. Astfel, deşi datele culese în ultimii ani relevă un potenţial de agresivitate crescut în concubinaje faţă de familiile legal constituite, legislaţia naţională nu face referire directă la acestea, infracţiunile comise de concubin/concubină în cuplu fiind tratate ca o violenţă în afara familiei. Dacă comparăm, din punct de vedere al consimţământului, situaţia soţilor cu cea a concubinilor, se poate uşor constata că diferenţa de tratament ar fi lipsită de orice fundament. Esenţa consimţământului nu constă în consemnarea acestuia într-un act înscris, ci într-un acord implicit sau explicit şi, de aceea, ar fi ilogic ca cele două situaţii să atragă soluţii diferite în materie de viol. O altă critică adusă reglementării actuale vizează excluderea din sfera violenţei intrafamiliale a cazurile în care soţii

[17] La reglementarea actuală s-a ajuns ca urmare a modificărilor aduse de Legea 197/2000, care a introdus o nouă agravantă: *asupra unui membru al familiei* şi a abrogat alin.5, care consacra impunitatea făptuitorului care se căsătorea cu victima.

[18] Prin această lege s-au produs şi unele modificări şi completări la norme de incriminare din Codul penal, precum cele cuprinse în art. 180 şi 181 (lovirea sau alte violenţe şi vătămarea corporală) în care s-au prevăzut pedepse mai aspre dacă victima infracţiunii este un membru de familie.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

sunt separaţi, putându-se, totuşi, prezuma că şi în acest caz se aplică agravanta de la alin.2[19]. Mai mult, incriminarea violului marital ca o circumstanţă agravantă a produs păreri diferite, o parte a doctrinei considerând că incriminarea violului în familie ca o variantă agravată a infracţiunii este o exagerare a legiuitorului. Este greu de conceput că trebuie pedepsit mai grav soţul care violează soţia cu care a convieţuit şi a avut o viaţă sexuală normală o perioadă de 15-20 de ani, faţă de cazul în care fapta este săvârşită împotriva altei persoane.

Recent, Senatul a adoptat un proiect de lege privind modificarea şi completarea Legii nr. 217/2003 pentru prevenirea şi combaterea violenţei în familie, prin care se introduce ordinul de restricţie, în cazurile de violenţă în familie[20]. Acesta reprezintă o măsură de siguranţă specială prin care instanţa de judecată poate impune agresorului interzicerea oricărui contact telefonic, prin corespondenţă sau în orice alt mod, cu victima. Totodată, acesta poate fi obligat să urmeze un program de consiliere psihologică şi de reintegrare socială, inclusiv prin centrele de asistenţă a agresorilor familiali. Introducerea ordinului de restricţie a fost motivată de către iniţiatorii proiectului de lege prin faptul că „deşi Codul penal prevede la art. 118, pct.1 măsura de siguranţă a interzicerii de a reveni în locuinţa familiei pe o perioadă de până la 2 ani, aceasta se poate lua numai în urma condamnării agresorului la o pedepsă privativă de libertate de cel puţin un an şi dacă acesta constituie un pericol grav pentru ceilalţi membri ai familiei. Însă, până la pronunţarea condamnării agresorului, nu exista nici o altă măsură de protecţie de care să poată beneficia victima". Măsura ordinului de restricţie va putea fi luată la cererea victimei sau din oficiu, de către instanţa de judecată[21], dacă există date sau indicii că agresorul poate săvârşi o alta infracţiune îndreptată împotriva membrilor familiei şi dacă rămânerea acestuia în proximitatea victimei şi a celorlalţi membri ai familiei prezintă un pericol social.

Această nouă modificare legislativă, dacă va intra în vigoare, vine în

---

[19] Această carenţă a Legii nr. 197 din 2000 a condus la existenţa unui număr artificial de mic al violenţelor în familie înregistrate în 2000 şi 2001: 3421 şi respectiv 3046. Astfel, ponderea violenţelor intrafamiliale în totalul infracţiunilor, în viziunea Institutului pentru Cercetarea şi Prevenirea Criminalităţii depăşeşte cifra de 26,27% (în 2001) înregistrată.

[20] Proiectul va fi transmis Camerei deputaţilor spre dezbatere, în calitate de for decizional.

[21] În forma adoptată de Senat, proiectul de lege stabileşte că instanţa va emite ortdinul de restricţie „în regim de urgenţă, în camera de consiliu, fără citarea părţilor, în termen de 24 de ore de la primirea cererii". Ordinul se va dispune cu titlul provizoriu, până la data rămânerii definitive şi irevocabile a unei condamnari pentru o infracţiune privind violenţa în familie.

ajutorul victimei violenței familiale, oferindu-i acesteia un grad mai mare de protecție. Este astfel demn de remarcat faptul că, inspirându-se din alte reglementări[22], legiuitorul se preocupă de această problemă și, treptat, încearcă să acopere lacunele și scăpările legii actuale.

4. Cauzele violului marital

Pentru a putea înțelege mai bine problematica violului marital, se impun a fi analizate presupusele cauzele ale acestuia. Pe lângă cauzele care determină violența în familie: consumul de alcool, factori sociali, religie, se vorbește în doctrină de cauze care ar determina în mod specific agresiuni sexuale în cadrul familiei. Printre acestea enumerăm:

- Problemele sexuale ale cuplului: după teoria freudiană, nerealizarea erotică pune în mișcare agresivitatea latentă, lupta între pulsiunile vieții, ale plăcerii și pulsiunile morții, violența devenind treptat foarte puternică[23].
- Mentalitatea patriarhală: există o lungă istorie a abuzului contra femeilor, întărită prin norme, cutume sau tradiții; în cele mai multe cazuri, autoritățile, vecinii, opinia publică, rudele sunt de părere că femeia trebuie să asculte de bărbat și că soția agresată a avut parte de tratamentul pe care l-a meritat.
- Frustrarea: întrucât satisfacerea nevoilor emoționale și sexuale implică dependența unui partener de celălalt, frustrările ce pot fi resimțite de un partener la un moment dat pot facilita apariția unor acte violente[24]; frustrarea se manifestă printr-o tensiune afectivă sporită, prin sentimente de neliniște și anxietate, care-l pot determina pe individ să comită acte violente și agresive.
- Gelozia: studii psihologice au arătat că, în multe cazuri de gelozie, soțul este dominat de un puternic sentiment de insecuritate care îi invadează imaginația sub forma unui veritabil *complex „Othello"*. Prin urmare, el suspectează orice gest și orice cuvânt al partenerei, chiar dacă aceasta îi este fidelă, gelozia putând duce, astfel, la comportamente exagerate, adesea deviante și violente.

---

[22] În 2005, Serbia a adoptat și a început implementarea unei noi *Legi a Familiei*, care permite pentru prima dată emiterea ordinelor de interdicție împotriva agresorului sau a ordinului de evacuare a acestuia din locuință.

[23] Păunescu, Ctin. (1994). *Agresivitatea și condiția umană.* București: Tehnică, p.103

[24] Rădulescu, S. (2001). *Sociologia violenței(intra)familiale,* București: Lumina Lex, p.191

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

• Provocarea soțului[25]: agresiunea reprezintă un instinct sau o necesitate, un fel de răspuns sau contra-răspuns la o excitație sau la o frustrare față de anumite nevoi vitale ale individului, precum foamea, conservarea, sexualitatea. Din această cauză, au fost cercetători care au susținut că atitudinea soției ar fi declanșat violarea ei de către soț. S-a opinat că refuzurile repetate ale soției de a întreține raporturi sexuale cu soțul său, atitudinea distantă față de acesta sau frigiditatea ei ar avea un rol determinant. Pe de altă parte, se susține că tocmai atitudinea sexy, feminină, provocatoare a soției, atitudine urmată de un refuz al soțului, l-ar fi împins pe acesta să comită violul.

• Dorința soției de a deveni independentă economic: multe dintre actele violente apar în acele familii în care soțul se consideră *lider instrumental* și *cap de familie*, refuzând ca soția să lucreze sau să se instruiască în afara căminului.

• Statutul femeii în cadrul familiei[26]: din cele mai vechi timpuri, femeile au fost considerate inferioare bărbaților, ele având ca principale obligații treburile gospodărești și nașterea de copii[27]. Abia în secolul al XIX-lea statutul femeii a început să se schimbe, ca urmare a reformelor sociale și a apariției de noi concepții cu privire la relațiile familiale. Cu toate acestea, reminescențe ale vechilor tradiții și orânduiri își fac simțită prezența și astăzi.

Alte cauze de manifestare a agresiunii între soți pot fi și modul de administrare a bugetului, diferența de mentalitate sau de metodele de socializare ale partenerilor. Aceste cauze interacționează, între ele, suprapunându-se și conturând cadrul favorabil al apariției actelor de violență.

5. Tipologia violatorilor

Numeroși cercetători au efectuat diverse studii cu privire la existența unei tipologii a violatorilor, încadrându-l în acest tipar și pe soțul violator. Prima încercare de tipologizare a violatorului aparține lui Cesare Lombroso, care a punctat această problemă în lucrările sale: *Omul criminal* și *Antropologia*

---

[25] În privința provocării, Devlin vorbește de acel *cooling time*: dacă a trecut acea perioadă pentru ca rațiunea să domine peste pierderea temporară și neașteptată a controlului, provocarea nu mai poate fi invocată.

[26] Ciucă, A. (1996). *Analysis of Domestic Violence in the US* (master of law). Indiana:Center for Civil and Human Rights., p. 6.

[27] Statutul femeii a fost codificat pentru prima dată în *Legea romană a căsătoriei*, care prevedea ascultarea absolută a femeii față de bărbat. Soțul era responsabil de conduita soției și avea dreptul să o pedepsească, în caz de nevoie, chiar folosind forța. Totodată, acesta avea și *patria potestas*, adică puterea de a-și vinde soția și copiii sau de a-i condamna la moarte.

criminală, unde consemnează: „La autorii de viol, s-a observat o talie mică, cu o greutate relativ ridicată, mâinile scurte, frunte strâmtă, frecvente anomalii ale organelor genitale și ale nasului și aproape întotdeauna inteligență foarte puțin dezvoltată".

Plecând de la această descriere lombrosiană, cercetătorii au încercat ulterior să determine trăsăturile psihice ale violatorilor. Cea mai mare parte din explicațiile psihologice pun accentul pe personalitatea violatorului, încercând să identifice caracteristici individuale ale acestuia, cum ar fi: înclinația spre violență, incapacitatea de control asupra impulsurilor brutale, tendința de dominare asupra altor persoane, sentimentul de ostilitate și dispreț față de femeie. Aceste concepții sunt întărite de o serie de interpretări *psihanalitice,* care consideră, în concordanță cu concepția lui Freud, că există o legătură între agresivitate și conduita sexuală. Se apreciază că atât agresivitatea cât și sexualitatea sunt „tabuuri" în orice societate, motiv pentru care indivizii sunt determinați adeseori să le încalce, deschis sau în secret. Violatorii se disting, astfel, după caracteristicile principale ale subculturii de care aparțin, după instrucție, educație, status marital, motivațiile pentru comiterea agresiunilor sexuale.

În acest sens, sociologul american J. Henslin[28] diferențiază unsprezece „tipuri" de agresori[29], printre acestea incluzându-l și pe soțul violator. Acesta este descris ca un individ violent, complexat și răzbunător, care încă de la începutul relației a dovedit un simț dezvoltat al posesiei.

A. Groth a efectuat, la rândul lui, o tipologie relativ similară, ajungând la concluzia că violul este mai degrabă un *act pseudosexual,* în cadrul căruia plăcerea și dorința sunt substituite de furie și de putere. Tipologia lui îi clasifică în felul următor pe violatori:

a) furiosul (reprezentând un procent de 40% în rândul violatorilor), acel individ care își exprimă, prin intermediul agresiunii, senzațiile de furie și pasiune în legătură cu femeia și care își brutalizează victima mai mult decât este necesar.

b) dominatorul (55% dintre violatori), care nu dorește să rănească victima, ci doar să o posede sexual. Scopul său principal constă în subordonarea victimei și exercitarea unui control strict asupra ei, situație întâlnită în cazul soților agresivi.

c) sadicul (numai 5% din totalul violatorilor), a cărui intenție principală constă în torturarea fizică a victimei, pentru a obține plăcerea sexuală.

---

[28] Rădulescu, M.S., *op. cit.*, p.145-146

[29] Cele 11 tipuri descrise sunt: misoginul, sadicul, violentul, răzbunătorul, complexatul, oportunistul, ludicul, investitorul, violatorul „politic", prietenul victimei și soțul victimei.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Toate aceste cercetări îşi propun să ofere o imagine mai detaliată asupra violului, inclusiv a celui marital, în încercarea de a găsi cea mai potrivită metodă de abordare a problemei şi de ajutorare a victimei, dar şi a agresorului.

6. Atitudinea victimelor violului marital

Ca majoritatea victimelor violenţei familiale, şi soţiile abuzate sexual preferă să adopte o atitudine pasivă, adesea de negare, şi să păstreze tăcerea cu privire la cele întâmplate. Acest lucru se întâmplă din varii motive, cele mai des întâlnite fiind reacţia cunoscuţilor cu privire la cele întâmplate şi sentimentele de ruşine şi vinovăţie, de multe ori femeia considerând că ea este cea care a provocat într-un fel sau altul atitudinea soţului ei. La acestea, se adaugă teama de divorţ, dependenţa financiară faţă de soţ şi dorinţa de a păstra familia unită.

Multe dintre victimele agresiunii, chiar cu studii superioare, nu denunţă agresiunile petrecute în familie datorită dezinformării cu privire la drepturile pe care le au şi la modalitatea în care pot acţiona pentru sancţionarea soţului agresor. Astfel, conform Legii 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecţiei victimelor infracţiunilor, victimele agresiunii de viol au dreptul la asistenţă juridică gratuită şi la consiliere psihologică.

Există şi cazuri în care soţia violată refuză să recunoască acest fapt, sau chiar îl neagă, fie din prea multă iubire pentru soţ, fie datorită ameninţărilor cu noi agresiuni, venite din partea soţului. Modelul văzut în familie – atitudinea pasivă a mamei victimei, supusă la rândul ei unor astfel de tratamente – şi groaza de a fi implicate într-un proces de acest gen şi de a strica astfel imaginea pe care a construit-o în societate reprezintă alte două motive care frânează iniţiativa de denunţare a soţului agresor.

Pornind de la această atitudine a victimei şi încercând să determine soluţia cea mai puţin traumatizantă, există discuţii în doctrina de specialitate cu privire la utilitatea intervenţiei justiţiei şi a incriminării violului marital, versus plasarea problemei în grija psihologilor şi a asistenţilor sociali.

7. Concluzii

În ciuda civilizaţiei şi progresului, violenţa domestică constituie în continuare o problemă ascunsă a societăţii. Deşi prin incriminarea violului marital de majoritatea legislaţiilor s-a făcut un pas important în lupta împotriva violenţei domestice, mai sunt multe de făcut în acest domeniu. Femeilor trebuie să li se asigure un cadru de siguranţă, care să le încurajeze să denunţe agresiunile suportate, căci, aşa cum afirma şi Huxley, „faptele când nu se văd şi sunt ignorate continuă să existe".

Un impediment în ceea ce privește descoperirea și sancționarea cazurilor de viol marital îl reprezintă lipsa de informații, adesea victimele agresiunii necunoscând procedurile care trebuiesc urmate și drepturile de care dispun. La acesta se adaugă mentalitatea, cea cu care trebuie dusă lupta și care reprezintă piatra de încercare a oricărei societăți. Femeile trebuie să realizeze că tabuurile, rușinea de a vorbi de violul marital, teama de „gura lumii" sunt idei preconcepute care nu fac decât să le îngreuneze situația și să ducă la perpetuarea unor practici negative.

În decembrie 2007, Agenția Națională pentru Protecția Familiei și UNFPA, Fondul ONU pentru Populație, au lansat primul *Ghid de intervenție în cazurile de violență în familie*. Ghidul va ajuta specialiștii din toate domeniile implicate în prevenirea și combaterea violenței în familiei să trateze integrat fiecare caz, adică să se asigure că victimele primesc asistență completă: medicală, juridică și psihologică. Un sistem unitar de abordare a cazurilor de violență în familie și un limbaj comun tuturor instituțiilor implicate vor ajuta eforturile de combatere a fenomenului și vor duce la diminuarea lui.

Avem speranța că, în timp, cu eforturile concertate ale organismelor internaționale, organizațiilor nonguvernamentale și ale societății civile, femeile vor avea cunoștințele necesare și curajul de a spune nu violenței domestice, inclusiv violului marital, și vor putea astfel să se bucure pe deplin de drepturile lor.

Bibliografie

Cioclei, V. (1994). *Viața sexuală și politica penală*, București: Holding Reporter

Ciucă, A. (1996). *Analysis of Domestic Violence in the US* (master of law), Indiana:Center for Civil and Human Rights

Lockton, D. & Ward, R. (1997). *Domestic Violence*, Londra:Cavendish Publishing

Naum, M. & Jura, Ctin. (2005). *Violența în familie în perspectiva UE*, Constanța: Muntenia

Păunescu, Ctin. (1994). *Agresivitatea și condiția umană*, București: Editura Tehnică

Rădulescu, M.S. (1996). *Sociologia și istoria comportamentului sexual deviant*, București: Nemira

Rădulescu, M.S.(2001). *Sociologia violenței (intra)familială*, București:.Lumina Lex

Reid, S.T. (1988). *Crime and Criminology*, New York: Holt, Rinehart and Winston.Inc, editia a 5-a

Chiriță, R. (2002). *Violul conjugal în dreptul comparat*, Revista de Drept Penal, 2, p.154-161

29.05

TIPARUL EXECUTAT LA
IMPRIMERIA EDITURII UNIVERSITĂȚII
„ALEXANDRU IOAN CUZA" DIN IAȘI
700511 Iași, Păcurari 9, tel./fax 0232 314947
Format: 70×100/16
Apărut: 2008
Comanda: 406

Informații și comenzi:
www.editura.uaic.ro
editura@uaic.ro

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U "M. EMINESCU" IASI

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Volumul de faţă cuprinde o parte din contribuţiile prezentate în cadrul Conferinţei Internaţionale de Psihologie „Violenţa în familie: între stigmatizare, acceptare socială şi intervenţie terapeutică", desfăşurată la Iaşi, între 12 şi 13 septembrie 2008.

În realizarea acestui eveniment ştiinţific am urmărit facilitarea dialogului interdisciplinar între diferitele categorii de cercetători şi practicieni: psihologi, psihoterapeuţi, educatori, sociologi, asistenţi sociali, istorici, juriști etc. În acest context, am dorit să facem cunoscute rezultatele unor granturi colective şi individuale, ale unor studii individuale sau de grup originale. De asemenea, am dorit să creăm contextul analizei şi dezbaterii multiplelor faţete ale violenţei în familie: evoluţia sa în timp, atitudinile publice (acceptare versus stigmatizare), factorii de risc, impactul violenţei asupra victimelor directe şi indirecte, particularităţile violenţei, ale abuzatorilor şi victimelor, rezilienţa victimelor, modalităţile de abordare terapeutică individuală sau familială, strategiile de prevenţie etc.

Maria Nicoleta Turliuc

9 789737 033574

www.editura.uaic.ro

EDITURA UNIVERSITĂŢII „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAŞI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY